

**TAHUN
2025**

**KOMPILASI
ARTIKEL
JURNAL**

DISEDIAKAN OLEH:

UNIT KAJIAN

BAHAGIAN PENYELIDIKAN PERUNDANGAN
JABATAN PENDAKWAAN SYARIAH NEGERI SEMBILAN

BIL	TAJUK	RUJUKAN
1.	MODERN CONCEPT OF LOCUS STANDI IN MALAYSIA: NIK ELIN ZURINA'S CASE	CURRENT LAW JOURNAL [2024] 6 CLJ
2.	PERLINDUNGAN HAK TERTUDUH BAGI KES JENAYAH SYARIAH DI MALAYSIA: ANALISIS PERBANDINGAN	KANUN: JURNAL UNDANG-UNDANG MALAYSIA, 37(2), 311-340
3.	MODELS OF CANING IN ACEH AND MALAYSIA: A COMPARISON	DIPONEGORO LAW REVIEW, OKTOBER 2023, VOLUME 08, NUMBER 02
4.	KAJIAN KES AJARAN SESAT DI WILAYAH PERSEKUTUAN KUALA LUMPUR	JURNAL PENGAJIAN ISLAM 2025, BILANGAN 18, ISU I, HALAMAN 56-82
5.	WASAİL ITHBAT DALAM UNDANG-UNDANG KETERANGAN ISLAM: ANALISIS PERUNDANGAN TERHADAP KEABSAHAN DOKUMEN ELEKTRONIK DI MAHKAMAH SYARIAH MALAYSIA	MALAYSIAN JOURNAL OF SYARIAH LAW VOL.12, NO.3, PP.689-700, DISEMBER 2024
6.	FIQH AL-WAQI': TERAS REVOLUSI KETERANGAN FORENSIK DIGITAL DALAM MEMBENDUNG JENAYAH SIBER	JURNAL ULWAN JILID 10 (BIL.1) 2025: 28-46
7.	PEMBUKTIAN DOKUMEN PERSENDIRIAN ELEKTRONIK BERDASARKAN AKTA 561 DAN ENAKMEN KETERANGAN MAHKAMAH SYARIAH(PERAK) 2004(EKMS PERAK 2004)	AL-QANATIR INTERNATIONAL JOURNAL OF ISLAMIC STUDIES VOL.33,NO. 4, JULY ISSUE (2024)
8.	MEMPERKETATKAN PENGUATKUASAAN ENAKMEN KESALAHAN JENAYAH SYARIAH TERHADAP KES HAMIL LUAR NIKAH OLEH PEJABAT AGAMA ISLAM DAERAH ALOR GAJAH, MELAKA	JOURNAL OF CONTEMPORARY ISLAMIC STUDIES 11(1) 2025
9.	PENGUATKUASAAN JENAYAH SYARIAH TERHADAP LESBIAN , GAY, BISEKSUAL DAN TRANSGENDER (LGBT) DALAM TALIAN DI MALAYSIA: ANALISIS TINJAUAN LITERATUR SISTEMATIK	JOURNAL OF MUFAQAT VOL. 7, NO. 2,2024 PP. 56-68
10.	JUDI DALAM TALIAN: ANALISIS AWAL ISU DAN CABARAN PENDAKWAAN DI BAWAH ENAKMEN KESALAHAN JENAYAH SYARIAH DI MALAYSIA	AL-QANATIR INTERNATIONAL JOURNAL OF ISLAMIC STUDIES VOL.33,NO. 4, JULY ISSUE (2024)
11.	MENEROKA PERSPEKTIF ISLAM BERHUBUNG DENGAN PENAHANAN REMAN DAN PENAMBAHBAIKAN UNDANG-UNDANG TATACARA JENAYAH SYARIAH DI MALAYSIA	AKADEMIKA 95(1), 2025: 477-495

1.

**MODERN CONCEPT OF
LOCUS STANDI IN
MALAYSIA:
NIK ELIN ZURINA'S CASE**

Modern Concept Of *Locus Standi* In Malaysia:
*Nik Elin Zurina's Case*¹

by

Dr Teoh Shu Yee* & Ahmad Muzhaffar Abdul Razak**

Abstract

The foundational principle in legal proceedings lies in ensuring that the applicant possesses a sufficient interest in the subject matter at hand. However, over time, jurisprudence has evolved to scrutinise whether the court should entertain the liberalisation of *locus standi*, permitting public-spirited individuals to initiate actions concerning administrative decisions or constitutional challenges within Malaysia. Through an analysis of cases referenced in *Nik Elin Zurina's* case, as well as the majority and dissenting judgment within *Nik Elin Zurina's* case itself, the pivotal issue arose: whether the petitioners successfully established an arguable violation of their constitutional rights, alongside being “adversely affected” and having a genuine interest in the subject matter of the suit. In alignment with the dissenting judgment of *Nik Elin Zurina's* case, the authors respectfully advocate for upholding a modern concept of *locus standi*. This modern interpretation should be maintained to ensure that the applicant meets the requisite special interest criteria, thereby preventing the commencement of frivolous or vexatious proceedings initiated by individuals acting as busybodies. Moreover, it is imperative that the determination of standing to sue precedes the assessment of the merits of the case. Therefore, for the purpose of consistency and legal clarity, the authors recommend a systematic approach to addressing any legal issues concerning the modern concept of *locus standi*. This approach hinges on interpreting and adhering to the requirements as outlined in the applicable legislation. By adhering to such a systematic legislative action, the legal system can safeguard against abuses of the litigation process while simultaneously ensuring that genuine grievances are addressed through a fair application of the law.

Keywords: *Locus standi*, sufficient interest, actual controversy, public interest litigation, legislative action

Introduction

Locus standi is a fundamental principle in litigation that requires a party to have the capacity to bring a legal action in court. If a party lacks this capacity, the court can strike out the action. This article discusses the modern interpretation of *locus standi*, as determined in the recent *Nik Elin Zurina's*

* PhD, National University of Malaysia; Master of Criminal Justice (MCJ), University of Malaya; LLB (Hons), Multimedia University.

** Advocate & Solicitor; High Court of Malaya.

case. The foundational rule is that the applicant must have a sufficient interest in the matter at hand. However, case laws have evolved to determine whether the liberalisation of *locus standi* should be allowed by courts, for public-spirited individuals to file action in relation to administrative decisions or constitutional challenges within Malaysia. The authors delve into how to facilitate citizens who seek to safeguard their interests or prevent the squandering of the court's time and public funds due to actions brought forth by busybodies, which could potentially constitute an abuse of the legal process. The authors humbly submit that, transitioning from a restrictive approach to a liberal one does not simply signify a progress in the law. The crux of the development is in deciding the concept of "*locus standi*" to encompass those who are not simply interfering as "mere busybodies", but individuals who approach the court on behalf of the public interest, with the aim of stopping illegal conduct that also threatens their sufficient interests over the actual controversy of subject matter.²

Government Of Malaysia v. Lim Kit Siang & Another Case ('Lim Kit Siang')³

In the case of *Lim Kit Siang*, Lim requested a declaration that the Government's issuance of a letter of intent to UEM for the North and South Highway (NSH) contract was invalid. Additionally, he sought a permanent injunction to prevent UEM from signing the contract with the Government. However, the Supreme Court ruled that Lim lacked *locus standi* because he failed to demonstrate that his private rights had been infringed upon or that he had suffered special damages. It is important to note that the majority judgment, which had been the prevailing law on *locus standi* in Malaysia for 35 years since its issuance in 1988,⁴ highlighted the necessity for the applicant to show that they had suffered special damages when challenging public acts. Furthermore, it emphasises that when a public right is at stake, the applicant must exhibit a genuine private interest in protecting or advancing their cause.⁵ For example, this could involve scenarios where one's personal proprietary rights on land ownership are directly threatened by an official decision, or where the approval of developments in one's vicinity by an official decision may have an adverse impact on their enjoyment of a recreational area.

The case in question applied the *Boyce* test (*Boyce v. Paddington Borough Council*⁶) which is known to be a restrictive view on standing to sue.⁷ Following *Boyce*, the court classified the remedies sought by individuals, such as a declaration or injunction for the infringement of a public law right, as private law remedies at that time.⁸ This meant that these remedies could only be pursued in a public law action or proceeding by the Attorney-General or upon his representation. However, the case of *Sabil Mulia (M) Sdn Bhd v. Pengarah Hospital Tengku Ampuan Rahimah & Ors*⁹ is crucial to consider here. In *Sabil Mulia*'s case, the judgment by Gopal Sri Ram JCA (as he then was) highlighted that the action in the case of *Lim Kit Siang* failed because the Supreme Court categorised it as a private law action due to the restricted

scope of remedies available under O. 53 of the Rules of the High Court 1980 at that time. It is important to note that if a similar plaintiff were to bring such an action today, they would likely be granted *locus standi* given the current provisions of O. 53 of the Rules of Court 2012 ('ROC'). This underscores the purpose of *locus standi* as built-in mechanism to protect the judicial process from abuse by irrelevant parties and prioritise cases where genuine remedies are sought.

The authors submit that the *Boyce's* case exemplifies a scenario where a private individual may bring forth public interest litigation if they meet either of two conditions: firstly, if the interference with a public right also affects their own private right; or secondly, if the plaintiff suffers specific damage because of the interference with the public right they are advocating for, even if it does not affect their private right directly. This highlights the notion that the issue of *locus standi* hinges on the type of relief being sought. The authors also consider the *Boyce's* case as establishing a foundational test for *locus standi*, providing a standard framework, while also emphasising the necessity for the evolution of the *locus standi* concept to adapt to changing circumstances. Despite this, it remains a benchmark in setting the standard.

The issue of whether *Lim Kit Siang's* case is outdated regarding the *locus standi* concept has been the subject of extensive discussion. In the dissenting opinion of YAA Abdul Rahman Sebli FCJ (now CJSS) in *Nik Elin Zurina's* case, it was argued that one significant factor distinguishing *Lim Kit Siang's* case from the present one is crucial. This is because considering that both *Lim Kit Siang* and *Taman Rimba's* cases¹⁰ deal with administrative law rather than constitutional law.¹¹ This may lead to confusion among the public as the difference between constitutional and administrative law is not always clear. However, one possible way to differentiate between the two is to view constitutional law as governing the decision deemed illegal and in violation of any rights under the Federal Constitution, while administrative law concerns the determination of reasonableness of the organisation's decision, particularly through tests in judicial review.¹²

The concept of public interest is derived from the broader notion of general interest and is shaped by the organised process of administrative management and control of States bodies over the people's daily lives.¹³ Public interest encompasses societal needs and values aimed at safeguarding human rights and freedoms, which are protected by the administrative agencies.¹⁴ Public administration focuses democracy of public relations, rooted in the principle of legality and determining the scope of powers of the subjects subjected to personal rights within the constitutional framework.¹⁵ In this context, the authors submit that the standard for *locus standi* which refers to the right to bring a legal claim, should arguably be the same in the public interest litigation, as basic value of society is to ensure the rights of the citizens across constitutional and administrative decisions.

Public interest litigation, directed by courts of law, aims to enhance societal welfare rather than favouring individual benefit. The court's obligation is to dismiss petitions veiling individual's interests as public, as this would undermine the essence of public interest litigation.¹⁶ As such, with respect, the authors argue that, while the concept of *locus standi* remains relevant in both private and public interest litigation, the criteria for establishing standing differ. In private law proceedings, the focus is on an individual's interests; whereas in public interest litigation, the emphasis is on the broader societal implications of the case. In both constitutional and administrative law, *locus standi* is not differentiated based on areas of law but rather on whether the case pertains to private or public interests, reflecting a unified and systematic approach to standing in legal proceedings.

However, the authors submitted that the *Lim Kit Siang's* test is not a restricted one but is a "basic test without further extensive explanation". The central question is whether the person has *locus* to file a proceeding depends mostly and often on whether he possesses a legal right and that right is violated. In other words, compared to the majority of the Supreme Court in *Lim Kit Siang's* case, the court in *Tan Sri Hj Othman Saat v. Mohamed Ismail*¹⁷ was more relaxed when it came to the legal principle of *locus standi*. The majority, aware of this more relaxed legal principle, did not result in the wrong decision because the decision in *Tan Sri Hj Othman Saat's* case was correct having regard to the facts of that particular case. In the case of *Tan Sri Hj Othman Saat*, it was established that in public interest litigation, the test for *locus standi* is based on whether the plaintiff has a genuine interest in the subject matter of the case. In this particular case (*Tan Sri Hj Othman Saat's* case), the respondent had applied for State land but received no response for eight years, while others, including the appellant who was the Menteri Besar, were granted land in the same area. This situation suggests an abuse of power, which allowed the respondent to challenge the validity of the land allocation. The court affirmed the respondent's capacity to sue, emphasising that the merits of the case would be determined during the trial, including the court's discretion in granting declaratory orders based on the circumstances.

Based on the above, the authors argue that liberalising the scope of individual standing remains pertinent, aligning with the societal pace which increasingly values rights and fundamental values among citizens. However, this liberalisation must be cautious to prevent frivolous or unnecessary litigations. Clear guidelines from the courts are necessary to prevent inconsistency and to avoid opening floodgates for any unsuccessful litigant to challenge decisions merely due to dissatisfaction or unhappiness. It is more effective for judicial resources to be allocated to cases where people have identifiable interests in the violation of public rights. The *Boyce* test,

formulated by Buckley J, should be used as the appropriate test when a citizen or member of the public sues a public authority without joining the Attorney-General. The authors agreed that a plaintiff can sue without joining the Attorney-General, provided they meet two conditions as abovementioned.

In *Nik Elin Zurina's* case, it was held that the minority judgment in *Lim Kit Siang* was endorsed in *Taman Rimba* and introduced a new test for *locus standi*. According to the new test, *locus standi* should be a "broad and liberal" test, particularly in public interest litigation. The reasoning behind this is to relax *locus standi* as much as possible to allow any public-spirited person to file a public law suit, provided they have some interest in the matter. However, in views of the authors, *locus standi* is an inherent legal principle in the system and not something that can simply be created. If everyone were allowed to file a suit claiming to have public spirit, the concept of *locus standi* would not exist from the very beginning. The essence is to limit and allow only a person who has been adversely affected to maintain an action seeking remedy, in order to avoid wasteful challenges initiated by busybodies. This is to ensure that the court has sufficient time to hear cases where parties need justice to be served. Therefore, the authors concur with the reasoning behind the test established in *Lim Kit Siang*, which stipulates that being a ratepayer does not automatically grant standing. Instead, there should be guiding principles that allow citizens to challenge the constitutionality of legislation and be given the right to sue at the discretion of the courts. This will ensure consistency in judicial decisions.

***Datuk Seri Anwar Ibrahim v. Government Of Malaysia & Anor*¹⁸ ('DSAI')**

The determination of whether the rule should be enforced or relaxed falls squarely within the jurisdiction of the courts. It is established that waiver under "ordinary circumstances" cannot, therefore, be used to diminish or alleviate the *locus standi* concept. This is because a party cannot acquire *locus standi* through waiver, whether by the other party's failure to object or by abandoning such an objection.¹⁹ This assertion is rooted in the understanding that no one possesses the right to waive the *locus standi* concept. The authors cited this principle and strongly concurred that the *locus standi* concept, particularly in the modern context, necessitates careful consideration by the court. They emphasised that the court should only allow it when convinced that the proceedings are in the competent hands of a person genuinely committed to public interest.

The authors have taken guidance from the dissenting judgment of Abdoollader SCJ in the *Lim Kit Siang's* case that solely relying on the Attorney-General's permission for relief concerning public law issues is not deemed suitable. The authors would like to argue that the concept of *locus standi* should not be too relaxed, but denying it altogether would be a retrograde step in the modern development of public interest litigation. The authors humbly argued that the individual should not be permitted to file the action, even in cases involving matters of significant public concern, as he

did not suffer any adverse injury whatsoever. In the *DSAI's* case, the key question is whether there is a real and actual controversy between the parties that will affect their rights and interests. The judgment underscores a crucial limitation to the principle that allows individuals not prosecuted by a contested law to challenge its validity. The authors dissent from the broad assertion that any individual intending to challenge a law can automatically seek a declaration of its invalidity based solely on that intention.

In the *DSAI's* case, Nallini Pathmanathan FCJ (majority) states that the determination of whether a matter is abstract or academic depends on the existence of an actual controversy affecting the parties involved. The plaintiff in this case is concerned solely with the alleged inherent unconstitutionality of the National Security Council Act 2016 ('NSCA'), without claiming any violation of rights or interests due to the Act's invocation. Furthermore, the majority highlights that the Federal Court should not decide referred constitutional questions that are of abstract, academic, or hypothetical character as the common law model of constitutional review is only concerned with factual disputes.²⁰ The majority judgment refers to one *Leung TC William Roy v. Secretary For Justice* (Hong Kong Court of Appeal)²¹ to emphasise that the administration of justice would hardly be served if the courts were to regularly entertain cases that were not real but only hypothetical.

Moreover, in the case of *Tan Eng Hong v. Attorney-General*²², the Singapore Court of Appeal emphasised that standing and the presence of a real controversy hinge on the violation of constitutional rights. It was found that an arguable violation of constitutional rights occurred when the appellant of *Tan Eng Hong's* case was arrested and detained under an allegedly unconstitutional law, even though the charge was subsequently substituted. To the authors, this is a good case that clarified that not every citizen's constitutional rights are affected in the same manner by an unconstitutional law, and the mere possession of constitutional rights is not enough to challenge a law; there must also be a violation of those rights.

Tan Eng Hong's case appears unclear as to whether both elements must be fulfilled in future cases. The court held that *Tan Eng Hong* fulfilled the first element that he was in the outset arrested, investigated, detained and charged exclusively under s. 377A and substitution of the charge by s. 294(a); and the second element, where he faced a real and credible threat of prosecution. It is said as *Tan Eng Hong* fulfilled the requirement of having a real interest in bringing the action as there was a violation of his constitutional rights to his life and liberty. However, it should be emphasised that individuals should not have to violate the law to access justice, as the consequences of contravening the law, such as actions taken by law enforcement or prosecution, lie beyond the individual's control.²³ The authors opine that

waiting to be prosecuted (actual prosecution) should not be a requirement for a real and actual controversy to emerge, thus initiating the challenge; but it is suffice to prove a real and credible “threat” of prosecution.

In the *DSAT*'s case, the majority held that the NSCA targets a specific group, of which the plaintiff is a part of, and there was no allegation that the plaintiff faces a real and credible threat of action under the NSCA that would harm his rights. It has not been demonstrated that the mere existence of the NSCA in the statute books interferes with the plaintiff's personal life or that of any other individuals. The authors concur with the majority decision in *DSAT*'s case and seek to elaborate on the concept of a real and credible threat of action under the NSCA that could be detrimental to the applicant's rights. This elucidation is crucial in explaining the essence of a real and actual controversy. The authors may refer to it as an arguable violation of constitutional rights. It is imperative to note that real and actual controversy does not entail an actual prosecution, but an actual “threat” of prosecution. This aligns with the core principle established in *Tan Eng Hong*'s case, where he, as a gay individual, advocated for the grievances of Singapore gay citizens, facing threats of action that profoundly impacted his personal life and that of others.

The minority judgment, comprising YAA Chief Justice Tengku Maimun and YAA Chief Judge of Sabah and Sarawak David Wong (as he then was) in the *DSAT*'s case, held that only the judiciary has the power to declare unconstitutionality, particularly when art. 4 of the Federal Constitution is at issue, emphasising the supremacy of the Federal Constitution in the local context. With all due respect, the authors respectfully dissent from this view. YAA CJSS David Wong (as he then was) contended that the language of art. 128(2) of the Federal Constitution and ss. 84 and 85 of the Courts of Judicature Act 1964 (‘CJA’) does not require the presence of a concrete dispute or actual controversy affecting the parties' rights and interests for the Federal Court to exercise its referral jurisdiction.²⁴ Essentially, the minority asserts that when art. 4 is violated, the Federal Court has a constitutional duty to intervene and that judicial review of legislation's constitutionality should be conducted in as broad a manner as possible. Moreover, once questions related to constitutional rights are deemed justiciable, the minority agrees that the courts cannot adopt a “wait and see” approach when a void law remains void.²⁵ The authors argue that this interpretation would allow the Federal Court to consider every abstract or academic question, especially asserting that the question affects constitutional rights. In the view of the authors, this appears as mere theoretical debates and caution should be given against engaging in talking wars on paper.

The authors suggest the establishment of a clear distinction regarding the classification of constitutional questions as either abstract, academic, or hypothetical. While acknowledging the minority perspective on the

requirement of a “live” dispute under the guidance of art. 4, such as the validity of Parliament’s enactment of the NSCA against the Federal Constitution.²⁶ The authors, with respect, assert that mere theoretical discussions, akin to planning military strategies on paper, are insufficient without practical application. As such, the authors emphasise the importance of integrating theory with practice, highlighting the necessity of practical experience. Therefore, the authors advocate for the necessity of a concrete dispute to ensure the conclusiveness of court judgments. Without a genuine ongoing controversy, a decision made in the abstract would not be considered *res judicata* and could be subjected to repeated reconsideration.²⁷ The authors align with the majority interpretation that s. 84 of the CJA clearly rejects the notion of granting the court unrestricted authority to decide all constitutional questions in every instance. The majority judgment held that this provision does not transform the Federal Court into a constitutional court, particularly when examined within its contextual framework.²⁸ Consequently, the High Court should normally determine constitutional questions themselves at first instance. This feature clearly establishes the foundation for confining the Federal Court’s jurisdiction solely to concrete cases or controversies.

Guided by the majority judgment in the *DSAI’s* case, the authors note that the case has provided a clear stance on *locus standi*, emphasising the necessity of a genuine and actual controversy between the parties that will affect their rights and interests. Theoretically, this requirement is closely linked to the test of *locus standi*, which demands that a party has been “adversely affected” in a manner that demonstrates a “real and genuine interest in the subject matter”. The authors are agreed that, for an applicant to meet the “adversely affected” criterion, he must, at the very least, demonstrate a real and genuine interest in the subject matter. Abdul Rahman Sebli FCJ (now YAA CJSS), in the dissenting judgment in *Nik Elin Zurina’s* case, has stated that the law on *locus standi* in Malaysia, in relation to a constitutional challenge, was admirably clarified by Nallini Pathmanathan FCJ in the majority judgment of this court in *DSAI’s* case. The *DSAI’s* case, brought by way of a special case under s. 84 of the CJA, saw a 5-2 majority, with the majority including Azahar Mohamad CJ (Malaya) (as he then was), Mohd Zawawi Salleh FCJ (as he then was), Abang Iskandar Abang Hashim FCJ (now PCA), and Idrus Harun FCJ (later Attorney-General).

YAA Abdul Rahman Sebli FCJ (now YAA CJSS), has acknowledged that the facts of the *DSAI’s* case are not identical to those of *Nik Elin Zurina’s* case, but the legal question on *locus standi* dealt with in that case mirrors the one addressed in the present application. The majority in *DSAI’s* case declined to answer the constitutional questions posed, deciding them abstract, purely academic, and lacking any actual controversy. Therefore, it is reasonable to conclude that the petitioner in the *DSAI’s* case failed in their challenge to the validity of the impugned laws not because they could not establish the merits

of their case, but because they failed to establish their *locus standi* to maintain the action. It is also evident that, as laid down by the majority in *DSAP*'s case, the petitioners must demonstrate a "genuine interest" and show that they are "adversely affected" by the impugned provisions to meet the requirement. With respect, the authors are guided by this concept to suggest that the second limb of *Boyce* can be modified in the local context. Even if no private right is interfered with, if the plaintiff suffers or is threatened with "special" or "particular" damage over and above that suffered by the public generally, it indicates a sufficient interest affected by the actual threat of prosecution.

***Datuk Bandar Kuala Lumpur v. Perbadanan Pengurusan Trellises & Ors & Anor*²⁹ ('Taman Rimba')**

In the case of *Nik Elin Zurina*, the majority judgment delivered by YAA Chief Justice Tengku Maimun referred to the most recent decision made by the Federal Court on the issue of *locus standi*, which was in the *Taman Rimba*'s case. In the *Taman Rimba*'s case, the Federal Court upheld the minority judgment of Eusoffe Abdoolcader SCJ (as he then was) in *Lim Kit Siang*'s case. This decision effectively relaxed the standard of *locus standi*, making it more accessible for any public-spirited individual to bring forth public law suits, provided that they have some interest in the matter. The *Taman Rimba*'s case established a new test for *locus standi*, advocating for a "broad and liberal" approach. This means that the court should be more relaxed and less restrictive when determining *locus standi*, particularly in cases involving public interest litigation.

The *Taman Rimba* court case dealt with the issue of *locus standi*. It compared O. 53 r. 2(4) of the ROC with r. 5(3) of the Planning (Development) Rules 1970. The court found that the respondents needed to demonstrate that they were "adversely affected" to be granted *locus standi* under O. 53 r. 2(4) of the ROC. They were not required to be landowners outlined in r. 5(3) of the Planning Rules to qualify for standing to sue. YAA CJSS Abdul Rahman Sebli's judgment in *Nik Elin Zurina*'s case had guided the authors in regards with the precedent set in *Taman Rimba*'s case. In *Taman Rimba*, the respondents had met the threshold for standing to sue as they were "adversely affected" and had a "genuine interest" in the subject land and its development. They either represented parcel proprietors near the subject land or had the right to enjoy the land as a public park.³⁰

However, the authors respectfully beg to differ with His Lordship (YAA CJSS Abdul Rahman Sebli) on one point. The authors again emphasise that the distinction between constitutional and administrative law is irrelevant in this context. The present case (*Nik Elin Zurina*' case) concerns the competency of a State Legislature to enact laws under art. 4(4) of the Constitution, rather than judicial review under O. 53 of the ROC to rectify administrative decisions, as in *Taman Rimba*'s case. The authors assert that in both constitutional and administrative law, *locus standi* should not be

differentiated based on the area of law involved. Therefore, O. 53 r. 2(4) of the ROC can serve as a significant reference in every public interest litigation, where “any person who is adversely affected by the decision of any public authority” does not aim to liberalise the rule on *locus standi*. According to the authors, being “adversely affected” implies having a “genuine interest” before one can be granted standing to sue, and does not encompass public-spirited individuals.

In the opinion of the authors, the principle of *locus standi* should be updated to suit changing circumstances. However, this should involve establishing clear requirements for plaintiffs to prove standing in public interest litigation, instead of just broadening the concept without any criteria. In the *Taman Rimba*’s case, Nallini Pathmanathan FCJ emphasised that O. 53 r. 2(4) of the ROC pertains to the threshold test, and the term “adversely affected” should be interpreted in the context of the legal and factual circumstances of the case. The term “adversely affected” should not be interpreted on its own. Nallini Pathmanathan FCJ held that the respondents in the *Taman Rimba*’s case were not just ordinary citizens interfering in a matter that did not concern them. Rather, they had a genuine interest in the proposed development, which would directly impact their lives and properties, thus granting them *locus standi*. These respondents, representing parcel proprietors residing near or neighbouring the subject land, were adversely affected by the appropriation of half such space for the purpose of a private development. They had a legitimate sufficient interest in preventing the appropriation and privatisation of the public land, which encroached upon their right to enjoy the area as a public park.

Taman Rimba is a case where the respondents comprised of individuals affected by the development of the land. They have a legitimate concern about the subject land since they have lost their right to use and enjoy the public space of Taman Rimba, which has been given away for private development.³¹ The first to fifth respondents represent parcel proprietors in the development neighbouring the subject land. Similarly, the sixth to tenth respondents, situated similarly, had a rightful claim to utilise the land as a public park.³² The test for *locus standi* in Malaysia is explicitly outlined in O. 53 r. 2(4) of the ROC, which requires demonstrating being “adversely affected”. In fact, the respondents of *Taman Rimba*’s case loss of rights to enjoy the light, air, and environment of the public space formerly known as Taman Rimba, now repurposed for private development, was sufficient evidence of their adverse impact.

In any event, the term “adversely affected” should not be interpreted as an open invitation for busybodies to challenge the validity of a scheme or order under statute simply because they oppose the development scheme. Individuals seeking to do so, especially on environmental grounds, must prove they have a genuine interest in the aspects of the environment they aim to protect, indicating a loss or hindrance to their rights.³³ This reinforces the

need for a real and tangible controversy to demonstrate the adverse effects on the applicant's interests. The authors are guided by the High Court of Australia and suggest for refining the test is to modify the second limb of the *Boyce* test by replacing the criterion of "special damage" with "special interest".³⁴ This substitution broadens the scope to include not only legal or equitable rights and pecuniary interests but also non-material interests such as those in the environment, historical heritage, or culture.³⁵ This modification ensures that sufficient interest exists in the circumstances to warrant addressing the actual controversy at hand.

Returning To *Nik Elin Zurina's* Case

The majority judgment in *Nik Elin Zurina's* case determined that the petitioners indeed have the legal standing to maintain their petition. The majority judgment asserted that the *locus standi* should be evaluated using principles broader than those established in *Taman Rimba's* case.³⁶ The panel (majority) emphasised that the wordings in the art. 4(1) of the Federal Constitution, which forms the cornerstone for constitutional judicial reviews, allows challenges against laws passed after Merdeka Day. The majority judgment held that the mere passage of legislation creates grounds for challenge, and art. 4(1) does not restrict who can bring such challenges.³⁷ The citizens, and in certain instances, all individuals, have the right to seek protection under the Federal Constitution and approach the Federal Court for competency challenges under arts. 4(4) and 128 of the Federal Constitution. In addition, the majority judgment stress that the enactment of a law, whether at the Federal or State level, is always subject to judicial scrutiny in line with the separation of powers principle.³⁸

It is necessary to add that the principle of *stare decisis*, which entails following the established precedents, is essential. The authors humbly submit that each of us are duty-bound to adhere to the principle of *stare decisis*, ensuring the said adherence to the precedence which helps to maintain stable laws.³⁹ Respectfully, the authors' perspective aligns closely with that of YAA CJSS Abdul Rahman Sebli FCJ. To establish *locus standi*, the petitioners in *Nik Elin Zurina's* case must demonstrate a credible violation of their constitutional rights, rather than merely challenging the competence of the Legislature. Only then can a real and actual controversy between the petitioners and the Government of Kelantan emerge for the court's consideration under its exclusive original jurisdiction, as per art. 128(1)(a) of the Federal Constitution. However, the petitioners have failed to meet this requirement by not specifying which constitutional rights were violated by the provisions in question.⁴⁰ Their argument regarding the competency of the State Legislature of Kelantan is irrelevant to the issue of *locus standi*; this pertains to the substantive merits of the challenge, not standing to sue. The authors respectfully argue that leave should be denied to individuals deemed to be busybodies or mischief-makers. It is imperative, as YAA Abdul Rahman Sebli CJSS (dissenting judgment) rightly asserted, that determination of standing to sue must come before determination of the merits.⁴¹

In Malaysia, the principle of *locus standi* concerning constitutional challenges has been elucidated with exceptional clarity by Nallini Pathmanathan FCJ in the majority judgment of the Federal Court's decision in *DSAP's* case as abovementioned. The essence of this principle lies in the recognition that constitutional questions must arise from an actual controversy impacting the rights of parties involved, rather than being abstract or purely academic. Nallini Pathmanathan FCJ emphasised that constitutional challenges should not be entertained in the absence of a genuine dispute underlying them. As such, the authors, guided by this principle, submit that the court is cautious in granting *locus standi*, particularly to individuals or groups who appear to be mere busybodies. This caution is essential to prevent the abuse of the *locus standi* rule, particularly in light of art. 4(4) of the Federal Constitution as the Federal Court's role in constitutional adjudication is strictly construed as that of a court of last resort for all constitutional questions, rather than as a court of first instance.⁴²

It is crucial to acknowledge that constitutional rights are meant to be enjoyed by all citizens. However, it is imperative to strike a balance, as granting *locus standi* based solely on the possession of a constitutional right could potentially open the floodgates to limitless constitutional challenges flooding the Federal Court. In essence, while recognising the importance of upholding constitutional rights for all citizens, the Federal Court must exercise discretion in admitting challenges to ensure that they arise from genuine disputes and do not lead to the abuse of legal processes. While the authors adhere to the majority decision in *Nik Elin Zurina's* case, the authors would like to express agreement with the dissenting judgment regarding the necessity of meeting a certain standard for *locus standi* in filing public interest litigation. This is because allowing any concerned citizen to challenge a governmental decision without considering the requirement of *locus standi* in a court of law would open the floodgates to numerous unnecessary lawsuits by busybodies who are lacking of genuine legitimate grievances.⁴³

Recommendation: Legislative Action For Consistency

The authors' opinion is that the concept of *locus standi* in this country has never been as rigorously enforced as evidenced by the analyses of the aforementioned case. The authors cite Gopal Sri Ram JCA's (as he then was) observation in the case of *Ketua Pengarah Jabatan Alam Sekitar & Anor v. Kajing Tubek & Ors And Other Appeals*,⁴⁴ where it was noted that in the absence of statutory provisions, standing to bring an action for a declaration in public law is entirely within the purview of the courts. Some countries' courts adopt a relatively lenient stance, while others insist on a more stringent approach. Notably, in the United States, the interpretation of *locus standi* has oscillated between extremes depending on prevailing judicial sentiment.⁴⁵ This variability seems to hinge on the economic, political, and cultural context of individual societies within which the courts operate based

on the said situational variables. Given the non-uniformity and fluctuation of these factors, both across and within countries, perspectives on standing to sue in public law actions for declaratory or injunctive relief vary according to the specific circumstances aligned with each nation's ethos.

With all due respect to the majority judgment in *Nik Elin Zurina's* case, recent developments in the modern understanding of the *locus standi* concept indicate a trend towards broader interpretation. Nevertheless, "*locus standi*" remains a fundamental doctrine intended to prevent courts from being inundated with cases brought by individuals or entities lacking a legal stand to sue in the proceedings, as emphasised by the case of *Mohd Hatta Sanuri v. YAB Perdana Menteri Malaysia Ketujuh Tun Dr Mahathir Mohamad & Ors.*⁴⁶ The authors recommend a reformulation of the criterion for special damages as outlined in the second limb of classic *Boyce's* doctrine, shifting the focus to "special interest", which denotes situations where an individual may suffer adverse impact in two distinct ways. Firstly, such adverse impact occurs when an individual is personally affected, encompassing scenarios where fundamental rights like the right to life or personal liberty are infringed upon. Secondly, special interest is invoked when an individual initiates a public interest litigation, provided there is an actual controversy at hand.

In *Nik Elin Zurina's* case, her application for leave earlier detailed her background that she was born in Kota Bharu in 1961, residing there with her family until 1967. Subsequently, in 1989, she returned to Kelantan to practice law in Kota Bharu but frequently commuted between Kuala Lumpur and Kota Bharu for work commitments. At times, she practiced law in Kuala Lumpur while maintaining residency in Kelantan. Eventually, in 1997, she established her own legal practice in Kelantan under the name Messrs Nik Elin Nik Rashid & Associates. Although she later became a partner in various law firms, she ceased legal practice around 2009 while continuing to reside in Kota Bharu. However, in 2015, she relocated to Kuala Lumpur and resumed legal practice under the style of Messrs Nik EZ Law Chambers, now known as Messrs Nik Elin Nik Rashid Law Practice. Despite this move, she frequently travelled to Kelantan to manage her family's properties and assets, including fulfilling tax obligations. She expressed a genuine intention to retire in Kelantan.

In light of her circumstances as stated above (Madam Nik Elin Zurina), she argued that there was a real risk of being subjected to the investigative powers of the respondent, Kerajaan Negeri Kelantan, concerning the impugned provisions. This risk was a central point in her claim to claim for her *locus standi*. YAA CJSS Abdul Rahman Sebli FCJ (dissenting) held that the risk of being investigated in relation to the impugned provisions was the only pertinent aspect related to *locus standi*, as other details in her background were applicable to both Kelantanese and non-Kelantanese Muslims alike,

which did not directly pertain and specific to the petitioners.⁴⁷ The authors humbly submit that as guided by the dissenting judgment, acknowledged that the fundamental requirement for instituting a suit necessitated the petitioner to suffer injury as a result of an actual controversy to justify her seeking relief.⁴⁸ The authors agreed that the action brought forward by the petitioners seemed more academic in nature, lacking a real and credible threat under the impugned provisions resulting in arrest, investigation, or prosecution of such impugned provisions. This led the authors to conclude that there was no tangible controversy affecting the rights and interests of the petitioners.

In the premise, the authors submit that simply loosening the rule of *locus standi* would not necessarily enhance the transparency or openness of the judicial process. The authors caution that such liberalisation could instead lead to a significant increase in litigation and waste the court's time with frivolous cases. The authors respectfully argue that allowing public-spirited individuals to intervene to stop unlawful conduct might disrupt the proper functioning of public authorities, which are entrusted with powers meant for the public good. The authors contend that it is preferable for the public authority itself to take on this duty, rather than the public stepping in. This expectation aligns with the concept of "fairplay in action", which mandates fair treatment by the State and its agencies in their interactions with citizens.⁴⁹ Furthermore as held by the Court of Appeal in the case of *Manoharan Malayalam & Anor v. Dato' Seri Mohd Najib Tun Hj Abdul Razak & Ors*,⁵⁰ in a scenario where a concerned citizen lodges a *bona fide* complaint alleging a violation of the Constitution by the government or its agent, the principle of *locus standi* would not be applicable.

To ensure fairness and prevent arbitrary exercise of power by the State, it is crucial to consider and give weight to the reasonable expectations of those likely to be affected by decisions. Failure to do so could constitute an abuse or excess of power, undermining the legitimacy of the decision-making process. Therefore, for the purpose of clarity and consistency, the authors propose that definitive interpretation of standing should be the responsibility of the legislative action. Following the guidance of Stephen J in the case of *Onus v. Alcoa Of Australia Ltd ('Onus')*⁵¹, any evolution of *locus standi* concept ought to be left to legislative action, typically prompted by law reform agencies. This is because significant changes in this area of law entail weighing important policy considerations. Different solutions may be suitable depending on the specific legal domain or the nature of remedies sought by the applicants in line with pre-existing dispute situations.⁵² In the view of the authors, the impetus for such changes should originate from the Legislature. The determination of *locus standi* can be achieved through statutory interpretation concerning breaches of public law. In such cases, administrators or other public bodies are bound, in fairness, by their representations, unless these representations contradict the statutory duties imposed upon them.⁵³

Conclusion

Evaluating the concept of *locus standi* on a case-by-case basis is crucial, considering factors such as the applicant's interests and the specific grounds presented for his involvement. Modern concept of *locus standi* warrants significant attention, not because the merits of the case are less important, but because the court must ensure that only those with the right to initiate legal action gain access to its exclusive original jurisdiction.⁵⁴ It is often stated that *locus standi* exists when there is a substantial assertion or infringement of a right that significantly impacts the applicant's interests adversely, or when the applicant genuinely seeks to have his legal position adjudicated and clarified. Abdul Hamid CJ (Malaya) (who later rose to be the Lord President) (as he then was), provided illuminating insights into the concept of *locus standi*. His Lordship delineated various approaches the courts may adopt in determining the *locus standi*. One approach is to assess whether the applicant possesses a "cause of action"; another is to ascertain if the applicant can establish a "right" that the court may affirm; alternatively, the court may require the applicant to demonstrate "special injury" arising from the subject matter under consideration; yet another approach involves assessing whether the applicant has a genuine interest in the subject matter to be litigated; lastly, some courts leave the determination of standing to their discretion, recognising the litigant's capacity to initiate and sustain legal proceedings.⁵⁵

Importantly, the question of *locus standi* remains distinct from substantive merits and the legal capacity of the applicant. Hence, a litigant may lack standing to bring a case that would otherwise succeed if brought by the appropriate party.⁵⁶ It is interesting to note that the controversial moral, social, and legislative policy are more appropriately dealt with by Parliament rather than the court. When assessing *locus standi*, it is crucial to factor in prevailing community perceptions and values.⁵⁷ The court necessarily reflects community values and beliefs. Therefore, the evolution of law regarding the modern concept of *locus standi* should be entrusted to legislative action, while judicial innovation is applied in evaluating the merits of a complaint after *locus standi* to sue has been established to maintain the action. The key lies in the specific statute or law relevant to the subject matter. Understanding and applying the language and structure of that law is crucial in determining whether someone has the *locus standi* to bring a legal action. In the view of the authors, a systematic solution to any legal issue regarding modern concept of *locus standi* hinges on interpreting and adhering to the requirements as outlined in the applicable legislation.

Endnotes:

1. [2024] 3 CLJ 323.
2. *R v. COP Of The Metropolis, Ex Parte Blackburn* (1968) 2 QB 118.
3. [1988] 1 CLJ 219; [1988] 1 CLJ (Rep) 63.
4. *Nik Elin Zurina's case*, para. [291].
5. *Lim Cho Hock v. Government of the State of Perak and Others* [1980] 1 MLRH 418; [1980] 2 MLJ 148; *Tan Sri Hj Othman Saat v. Mohamed Ismail* [1982] CLJU 2; [1982] 1 LNS 2.
6. [1903] 1 Ch 109.
7. *Taman Rimba's case*, para. [443].
8. *Taman Rimba's case*, para. [413].
9. [2005] 2 CLJ 122.
10. *Datuk Bandar Kuala Lumpur v. Perbadanan Pengurusan Trellises & Ors And Other Appeals* [2023] 5 CLJ 167 ('*Taman Rimba*').
11. *Nik Elin Zurina's case*, para. [362].
12. *Jill Ireland Lawrence Bill v. Menteri Bagi Kementerian Dalam Negeri Malaysia & Anor* [2021] 4 CLJ 231.
13. Aksana Shupitskaya, 'The Constitution and Public Administration' (2018) 3 Pub Governance, Admin & Fin L Rev 81.
14. Woll Peter, *Administrative Law, the Informal Process*, Berkeley, University of California Press.
15. Aksana Shupitskaya, n 13.
16. *QSR Brands Bhd v. Suruhanjaya Sekuriti & Anor* [2006] 2 CLJ 532; [2006] 3 MLJ 164.
17. [1982] CLJU 2; [1982] 1 LNS 2. The case involved a respondent who was one of 183 applicants for State land. After waiting for eight years without any response from the State authority, he discovered that the land had been given to individuals, including the appellant who was the Menteri Besar of Johore at the time. The Federal Court ruled that the respondent had the legal standing (*locus standi*) to challenge this decision.
18. [2020] 3 CLJ 593.
19. *DSAT's case; S P Anand v. HD Deve Gowda* [1996] 6 SCC 734, (para. 118),
20. *DSAT's case*, para. [33].
21. [2006] HKCU 1585.

22. [2012] SGCA 45.
23. Lynette J, Chua, 'The Power of Legal Processes and Section 377A of the "Penal Code"'': *Tan Eng Hong v. Attorney-General* [2012] Singapore Journal of Legal Studies 457 to 466.
24. *DSAT's case*, para [57].
25. *DSAT's case*, para. [23].
26. *DSAT's case*, para. [23].
27. *DSAT's case*, para. [36].
28. *DSAT's case*, para. [255].
29. [2023] 5 CLJ 167.
30. *Nik Elin Zurina's case*, para. [295].
31. *Nik Elin Zurina's case*, para. [477].
32. *Nik Elin Zurina's case*, para. [476].
33. *Walton v. Scottish Ministers* [2013] PTSR 51; para. [466], *Taman Rimba's case*.
34. *Australian Conservation Foundation Inc v. Commonwealth* [1980] 54 ALJR 176.
35. *Onus v. Alcoa of Australia Ltd* [1981] 55 ALJR 631.
36. *Nik Elin Zurina's case*, para. [24].
37. *Nik Elin Zurina's case*, para. [29].
38. *Nik Elin Zurina's case*, para. [31].
39. *Pendaftar Muallaf Wilayah Persekutuan v. LCY & Ors And Another Appeal* [2021] CLJU 2079; [2021] 1 LNS 2079.
40. *Nik Elin Zurina's case*, para. [327].
41. *Nik Elin Zurina's case*, paras. [328 to 329].
42. *DSAT's case*, paras. [238 to 239].
43. *Dewan Pemuda Masjid Malaysia v. SIS Forum (Malaysia)* [2011] 4 CLJ 630.
44. [1997] 4 CLJ 253.
45. *Ibid*; also refer to *Flast v. Cohen* [1968] 392 US 83.
46. [2023] CLJU 2634; [2023] 1 LNS 2634.
47. *Nik Elin Zurina's case*, paras [262 to 263].

48. *Tan Sri Hj Othman Saat v. Mohamed Ismail* [1982] CLJU 2; [1982] 1 LNS 2, n 17.
 49. *Food Corp'n Of India v. Kamdhenu Cattle Feed Industries* AIR 1993 SC 1601.
 50. [2013] 8 CLJ 1010.
 51. [1981] 55 ALJR 631.
 52. Bryant, Mrs Tannetje L, 'Recent developments on locus standi: *Onus v. Alcoa of Australia Ltd*' [1982] 8(3) Monash University Law Review 186.
 53. *Law Pang Ching & Ors v. Tawau Municipal Council* [2010] 2 CLJ 821.
 54. *Nik Elin Zurina's case*, para. [370].
 55. *Karpal Singh v. Sultan Of Selangor* [1987] 2 CLJ 342; [1987] CLJ (Rep) 686.
 56. *Lim Kit Siang's case* (Abdul Hamid CJ (Malaya) as he then was), p. 27
 57. *Onus case*, n 51.
-

2.

**PERLINDUNGAN HAK
TERTUDUH BAGI KES
JENAYAH SYARIAH DI
MALAYSIA:
ANALISIS PERBANDINGAN**

PERLINDUNGAN HAK TERTUDUH BAGI KES JENAYAH SYARIAH DI MALAYSIA: ANALISIS PERBANDINGAN

*(The Protection of the Rights of the Accused in Syariah
Criminal Cases in Malaysia: A Comparative Analysis)*

Suhaizad Saifuddin¹
suhaizad@ukm.edu.my

Intan Shafinaz Mohamadi²
intanmohammadi@gmail.com

Pusat Kajian Undang-undang Malaysia dan Perbandingan, Fakulti Undang-undang,
Universiti Kebangsaan Malaysia, 43600 Bangi, Selangor, Malaysia.¹

Hamidi & Farid, No. 231-1A, 232-1A, Jalan Haruan 5/6, Pusat Komersil Oakland
II, 70300 Seremban, Negeri Sembilan, Malaysia.²

Pengarang koresponden (*Corresponding author*):²

Rujukan makalah ini (*To cite this article*): Suhaizad Saifuddin,
& Intan Shafinaz Mohamadi. (2025). Perlindungan hak tertuduh
bagi kes jenayah syariah di Malaysia: Analisis perbandingan.
Kanun: Jurnal Undang-undang Malaysia, 37(2), 311–340.
[https://doi.org/10.37052/kanun.37\(2\)no6](https://doi.org/10.37052/kanun.37(2)no6)

Makalah ini telah melalui proses penilaian sulit berganda
(*This article has gone peer review process*)

Peroleh: Received:	6/3/2025	Semakan: Revised	10/6/2025	Terima: Accepted:	12/6/2025	Terbit dalam talian: Published online	31/7/2025
-----------------------	----------	---------------------	-----------	----------------------	-----------	--	-----------

Abstrak

Hak tertuduh merupakan prinsip signifikan dalam kes jenayah. Pencabulan terhadap hak tertuduh sering menjadi isu yang hangat dibincangkan. Objektif kajian ini adalah untuk menganalisis hak tertuduh bagi kes jenayah syariah di Malaysia dan membandingkannya dengan sistem perundangan Common Law dan perspektif Islam. Kajian ini juga dilakukan untuk mengenal pasti kelemahan dan cabaran dalam pelaksanaan hak tertuduh bagi kes jenayah syariah di Malaysia, seterusnya mencadangkan penambahbaikan untuk memastikan hak tertuduh dilindungi secara lebih komprehensif dan adil. Kajian ini

menggunakan pendekatan kualitatif, iaitu data diperolehi melalui sumber primer, seperti statut perundangan dan kes yang dilaporkan, di samping sumber sekunder, seperti buku dan artikel jurnal. Data yang diperolehi dianalisis menerusi kaedah analisis perbandingan dan analisis deskriptif. Dengan berdasarkan hasil kajian, didapati bahawa Islam dan undang-undang melindungi hak tertuduh dengan sewajarnya. Walau bagaimanapun, terdapat beberapa kelompondan undang-undang dan kelemahan yang berkaitan dengan perlindungan hak tertuduh terhadap jenayah syariah berjaya dikenal pasti. Menerusi makalah ini, pengkaji mencadangkan agar peruntukan undang-undang dalam Enakmen Tatacara Jenayah Syariah ditambah baik bagi memastikan hak tertuduh dilindungi secara lebih menyeluruh, seterusnya memperkasakan sistem pentadbiran keadilan jenayah syariah di Malaysia.

Kata kunci: Jenayah, hak tertuduh, undang-undang syariah, Common Law, Enakmen Tatacara Jenayah Syariah, Kanun Tatacara Jenayah

Abstract

The rights of the accused represent a significant principle in criminal cases. Violations of these rights frequently spark debate and concern. The objective of this study is to analyse the rights of the accused in Syariah criminal cases in Malaysia and compare them with the common law legal system and the Islamic perspective. This study further seeks to identify weaknesses and challenges in the implementation of the rights of the accused within Syariah criminal proceedings in Malaysia, while proposing improvements to ensure more comprehensive and equitable protection. A qualitative approach was employed, with data obtained from primary sources such as legal statutes and reported cases, as well as secondary sources including books and journal articles. The collected data were then analysed through comparative and descriptive analysis methods. The findings of the study indicate that both Islamic law and civil law frameworks provide appropriate protection for the rights of the accused. However, several legal gaps and weaknesses were identified in the current protection mechanisms under Syariah criminal law. Based on these findings, this article suggests that the legal provisions in the Syariah Criminal Procedure Enactment be improved to ensure that the rights of the accused are more comprehensively protected, thus strengthening the administration of Syariah criminal justice in Malaysia.

Keywords: Crime, rights of the accused, Syariah law, Common Law, Syariah Criminal Procedure Enactment, Criminal Procedure Code

PENDAHULUAN

Dengan berdasarkan *Kamus Dewan Edisi Keempat*, 2016, kata “hak” bermaksud kebenaran atau kebenaran yang benar. Hak juga merujuk kuasa atas sesuatu atau untuk berbuat sesuatu yang ditentukan oleh undang-undang, agama, adat istiadat dan lain-lain. Selain itu, hak juga merujuk kekuasaan yang benar atas sesuatu atau untuk menuntut sesuatu. Dalam Islam, hak terbahagi kepada dua, iaitu hak kepada Allah dan hak kepada manusia. Contoh hak Allah ialah pelaksanaan hukuman hudud, pembayaran zakat dan kafārah yang tidak terdapat campur tangan manusia dalam hak tersebut. Hak sesama manusia pula bermaksud sesuatu yang berkaitan dengan kemaslahatan yang khusus dalam kalangan manusia dan padanya terdapat campur tangan manusia (Muhammad Afifi Abdul Hamid, 2019).

Konsep hak juga dibincangkan oleh ahli falsafah moden. Hak diertikan sebagai prinsip kebebasan atau perkara yang diiktiraf dan dibenarkan oleh sistem undang-undang, konvensyen sosial atau teori etika. Hak menentukan apa-apa yang dibenarkan atau terhutang kepada seseorang atau sekumpulan orang (Martin, 1997). Hak boleh dalam bentuk positif atau negatif dengan makna boleh memerlukan orang lain untuk melakukan, atau menahan atau melarang sesuatu. Hak dapat ditentukan dan diedarkan, dengan makna dapat diaplikasikan secara sama rata dan secara individu kepada yang berhak terhadapnya. Konsep hak ialah aspek penting dalam sistem undang-undang dan keadilan. Hak merujuk hak yang diberikan kepada individu atau kumpulan dalam masyarakat. Terdapat beberapa jenis hak yang relevan. Antaranya termasuklah hak sivil, iaitu hak yang berkaitan dengan hubungan antara individu dengan negara, seperti hak untuk bersuara, hak untuk memiliki harta benda dan hak untuk mendapat perlindungan undang-undang. Oleh itu, hak tertuduh bermaksud hak yang diberikan kepada seseorang yang dituduh melakukan kesalahan mengikut undang-undang jenayah. Semua individu, termasuk tertuduh, berhak mendapat perlindungan undang-undang dan keadilan yang adil. Hal ini bertepatan dengan Perkara 8 Perlembagaan Persekutuan yang memperuntukkan bahawa setiap orang sama pada sisi undang-undang, serta tiada diskriminasi terhadap atas apa-apa alasan, sama ada agama, keturunan, jantina, pekerjaan dan sebagainya. Ketetapan ini dapat dilihat melalui kes *Pendakwa Raya lwn Dato' Seri Anwar Ibrahim* [1999] *MLJ* 321. Dalam kes ini, Mahkamah Persekutuan menekankan bahawa setiap individu, termasuklah tertuduh dalam kes jenayah, berhak mendapat

perlindungan dan keadilan yang adil di bawah Perkara 8 Perlembagaan Persekutuan, yang memastikan kesamaan pada sisi undang-undang dan menentang diskriminasi.

Dalam Islam, kesamarataan merupakan paksi utama hak manusia dan jaminan asasi terhadap kemuliaan hidupnya. Menurut Ibn Qayyim (1993) Umar ibn al-Khattab RA menggariskan cara pelaksanaan konsep kesamarataan ini kepada Abu Musa al-Asya'ari, iaitu setiap individu, baik yang kaya atau yang miskin, mempunyai hak yang sama untuk mendapatkan keputusan yang adil dan tidak berat sebelah dalam proses perundangan. Hal ini ialah refleksi daripada syariat Islam yang menekankan prinsip keadilan sosial, kemanusiaan dan kesaksamaan. Prinsip ini mengingatkan manusia bahawa dalam Islam, tidak ada ruang untuk diskriminasi dalam pemberian hak, terutamanya dalam sistem perundangan dan pengadilan. Setiap orang, tanpa mengira latar belakang, kedudukan atau status sosial, berhak diperlakukan secara saksama pada sisi undang-undang.

Hak tertuduh sangat luas untuk dibincangkan dan setiap hak dapat diperincikan perbincangannya dengan lebih mendalam. Hak tertuduh merangkumi setiap peringkat prosiding jenayah bermula daripada sebelum perbicaraan, ketika perbicaraan dan selepas perbicaraan. Setiap hak ini perlu dilindungi dan tertuduh perlu diberi haknya kerana inilah prinsip asas dalam sistem undang-undang yang mengutamakan keadilan dan perlindungan terhadap individu. Dalam makalah ini, hak tertuduh dibincangkan menurut perundangan common law terlebih dahulu, seterusnya barulah dibincangkan dari aspek perundangan syariah di Malaysia. Selanjutnya, hak tersebut dibincangkan dengan merujuk sumber al-Quran dan hadis bagi menganalisis persamaan dan perbezaan antara undang-undang dengan perspektif Islam.

KAJIAN LEPAS

Hak tertuduh dapat dikenal pasti melalui tiga peringkat perbicaraan, iaitu hak sebelum perbicaraan, hak ketika perbicaraan dan hak selepas perbicaraan. Hak ini perlu dilindungi bagi memastikan keadilan dapat ditegakkan dalam sistem kehakiman.

Hak Tertuduh sebelum Perbicaraan

Hak tertuduh sebelum perbicaraan bermula daripada tangkapan oleh pihak polis atau penguat kuasa agama. Hak ini meliputi hak untuk dibawa ke hadapan majistret dengan segeranya, hak untuk mengetahui sebab ditangkap dan ditahan, hak untuk berunding, diwakili dan dibela oleh peguam, hak untuk tidak ditahan secara berlebihan dan hak anggapan tidak bersalah.

Hak Mengetahui Sebab Ditangkap dan Ditahan

Perkara 5(3) Perlembagaan Persekutuan memperuntukkan bahawa orang yang ditangkap itu hendaklah diberitahu secepat mungkin alasan penangkapannya. Peruntukan yang sama dapat dilihat dalam Seksyen 28A(1) Akta 593 apabila pegawai polis yang melakukan tangkapan perlu memberitahu alasan penangkapan dengan seberapa segera yang boleh ketika tangkapan dilakukan. Perkara ini sangat penting kerana tertuduh perlu mengetahui sebab dirinya ditangkap atau alasan penangkapan, seterusnya mendapatkan maklumat yang secukupnya untuk digunakan bagi membela diri di mahkamah. Peruntukan ini secara khusus menerangkan hak tertuduh bagi kesalahan boleh tangkap. Dalam kes *Pendakwa Raya lwn Mah Chuen Lim & Ors* [1975] 1 MLJ 95, mahkamah merujuk Seksyen 54(2) Akta Tafsiran 1967 bagi memberikan penjelasan mengenai tafsiran "secepat mungkin" yang terdapat dalam Perkara 5(3) Perlembagaan Persekutuan. Seksyen 54(2) Akta Tafsiran 1967 memperuntukkan bahawa apabila undang-undang yang menyatakan sesuatu perkara hendaklah dilakukan "secepat mungkin", perkara itu hendaklah dilakukan dalam tempoh yang munasabah mengikut keadaan. Hal ini memberikan makna bahawa "secepat mungkin" tidak perlu dianggap sebagai suatu tempoh masa yang sangat singkat, tetapi mengikut kesesuaian situasi, keadaan dan faktor praktikal lain, seperti lokasi dan capaian terhadap mahkamah. Sementara itu, kes *Polis Diraja Malaysia lwn Audrey Keong Mei Cheng* [1994] 3 CLJ 362 (HC) melibatkan isu penting yang berkaitan dengan hak individu yang ditangkap untuk diberitahu sebab penangkapannya di bawah Perkara 5(3) Perlembagaan Persekutuan Malaysia. Kes ini menekankan bahawa jika pegawai polis yang melakukan penangkapan tidak memaklumkan alasan penangkapan kepada individu yang ditangkap, penangkapan itu boleh dianggap sebagai tidak sah dan melanggar hak perlembagaan individu tersebut.

Walau bagaimanapun, peruntukan khusus yang berkaitan dengan perkara tersebut tidak dinyatakan secara jelas melalui ETJSNS. Sebaliknya, Seksyen 35 ETJSNS hanya memperuntukkan berkenaan keperluan orang yang melaksanakan waran tangkap untuk memaklumkan isi butiran waran kepada orang yang ditangkap, yang melibatkan kes tidak boleh tangkap. Pegawai yang melaksanakan waran tangkap tersebut hendaklah mengemukakan dan menunjukkan waran berhubung waran itu atau salinannya di bawah meterai mahkamah kepada orang yang ditangkap. Dari perspektif Islam, agama ini melarang menahan seseorang

tanpa sebab yang jelas. Dalam Tafsir pimpinan al-Quran kepada pengertian al-Quran (2013), surah al-Israa' ayat 36, Allah SWT berfirman bahawa seseorang itu tidak boleh ditahan atau dihukum tanpa penjelasan yang jelas mengenai sebab penahanannya. Setiap tindakan harus berasaskan pengetahuan yang benar. Menurut Al-Ghazali (1997), alasan penahanan wajib dimaklumkan kepada seseorang yang ditahan. Beliau menegaskan bahawa keadilan tidak akan tercapai jika seseorang itu ditahan tanpa penjelasan yang jelas tentang tuduhan terhadapnya. Setiap individu yang tertuduh berhak untuk mengetahui tuduhan yang dikenakan terhadapnya bagi mengelakkan kezaliman. Tertuduh mesti diberi penjelasan segera mengenai sebab penangkapannya agar haknya tidak dicabuli. Keadilan dalam Islam menetapkan agar seseorang itu tidak boleh dizalimi melalui penahanan yang tidak dijelaskan (Ibn Qudamah, 1997).

Hak untuk Berunding, Diwakili dan Dibela oleh Peguam

Perkara 5(3) Perlembagaan Persekutuan memperuntukkan bahawa orang yang ditangkap perlu diberi hak untuk berunding dan dibela oleh peguam pilihannya. Peruntukan tersebut jelas menyatakan dua perkara yang dijamin oleh perlembagaan, iaitu hak untuk berunding dan hak untuk dibela oleh peguam. Seksyen 28A(2b) Akta 593 menyatakan bahawa seseorang pegawai polis hendaklah, sebelum memulakan apa-apa bentuk soal siasat atau rakaman apa-apa pernyataan daripada orang yang ditangkap, memaklumkan kepada orang itu bahawa dia boleh berkomunikasi atau cuba berkomunikasi dan berunding dengan pengamal undang-undang pilihannya. Seksyen 28A(3) pula memberikan hak kepada tertuduh untuk berunding dengan peguam bermula sejurus selepas tertuduh ditangkap dalam waktu yang munasabah. Penentuan, sama ada hak untuk berunding tersebut telah diberikan dalam waktu yang munasabah atau tidak bergantung pada fakta dan situasi setiap kes kerana Perkara 5(4) tidak menentukan masa yang wajar. Dalam kes *Pendakwa Raya lwn Mah Chuen Lim & Ors* [1975] 1 *MLJ* 95, hakim memutuskan bahawa apabila perlembagaan tidak menentukan suatu tempoh waktu, perkara tersebut perlu dilakukan seberapa segera yang mungkin yang bergantung pada keadaan sesuatu kes. Walau bagaimanapun, hak tertuduh untuk berunding dengan peguam boleh ditangguhkan sehingga siasatan selesai. Dalam kes *Ooi Ah Phua lwn Officer in Charge of Criminal Investigation, Kedah/Perlis* [1975] 2 *MLJ* 198, diputuskan bahawa mahkamah perlu menimbang tara antara hak tertuduh untuk berunding dengan peguam dengan tugas

polis untuk menjaga kepentingan awam dan tugas polis untuk mengumpul bukti. Selain itu, hak untuk berunding dan diwakili oleh peguam diberikan ketika prosiding reman. Namun demikian, peguam mempunyai peranan yang terhad, iaitu sekadar untuk memastikan permohonan reman di bawah Seksyen 117 Akta 593 dilakukan secara teratur mengikut undang-undang dan tertuduh tidak ditahan melebihi tempoh yang dibenarkan oleh undang-undang (Mohd Hilmi Saadan & Ramizah Wan Muhammad, 2017). Merujuk kes *Tee Jun Wei lwn Inspector Parthiban Suntharam & Yang Lain* [2021] 8 CLJ 127, hakim memutuskan bahawa kegagalan Inspektor Parthiban Suntharam untuk memaklumi Tee Jun Wei tentang haknya untuk memberitahu keluarga atau rakan mengenai keberadaannya ialah pelanggaran serius terhadap Seksyen 28A KTJ. Ketidakpatuhan terhadap hak yang dijamin oleh peruntukan undang-undang ini memberikan kesan terhadap keabsahan penahanan dan dapat mengakibatkan pelanggaran terhadap hak asasi individu tersebut. Hakim menegaskan bahawa apabila seseorang individu ditangkap, pihak berkuasa mempunyai kewajipan untuk memaklumi orang tersebut tentang hak tersebut dengan jelas dan tepatnya. Seterusnya, Seksyen 255 Akta 593 menyatakan bahawa setiap tertuduh mempunyai hak untuk dibela oleh peguam di hadapan mahkamah jenayah. Oleh itu, penafian kedua-dua hak orang yang kena tangkap, iaitu untuk berunding dan dibela oleh peguam, yang menyebabkan sesuatu perbicaraan itu tidak sah (Alagan Srimurugan, 2006) telah menjadi prinsip asas undang-undang yang kukuh pada hari ini. Kewajipan ini dijelaskan melalui kes *Dorosamy a/l Chinnia @ Ali bin Abdullah lwn Pendakwa Raya* [2020] MLJU 2257.

Namun begitu, peruntukan yang berkaitan dengan hak tertuduh untuk berunding atau berkomunikasi seperti yang dinyatakan melalui Seksyen 28A tersebut tidak dinyatakan menerusi ETJSNS. Merujuk ETJSNS, Seksyen 104 hanya memperuntukkan bahawa setiap orang yang dituduh di mana-mana mahkamah berhak dibela oleh peguam syarie yang sama dengan Seksyen 255 Akta 593. Kelompangan peruntukan ini dapat menjejaskan hak tertuduh untuk mendapatkan hak untuk berunding dan berkomunikasi dengan pihak yang sewajarnya.

Dalam undang-undang Islam, hak untuk berunding, diwakili dan dibela oleh peguam berakar umbi dalam prinsip keadilan, yang menekankan bahawa setiap individu yang tertuduh atau terlibat dalam kes undang-undang mempunyai hak untuk mendapatkan pembelaan yang adil. Tafsir Pimpinan Ar-Rahman (JAKIM) (2013) surah al-Qasas, ayat 33–35 dan Abu Daud, (1993: 25492) menekankan prinsip keadilan dan hak untuk

mendapat pembelaan yang adil. Perkara ini sangat relevan dengan hak untuk diwakili oleh peguam dalam sistem perundangan. Dalam hal ini, peguam dapat dilihat sebagai individu yang diwakilkan untuk membantu tertuduh atau pihak yang bertikai agar hujahnya dapat disampaikan dengan lebih jelas dan berkesan di mahkamah. Hal ini bersesuaian dengan ajaran Islam yang menggalakkan seseorang untuk mendapatkan bantuan yang diperlukan bagi memastikan keadilan ditegakkan, sama seperti Musa AS yang memohon bantuan saudaranya untuk memastikan kebenaran dapat disampaikan. Hadis yang dinyatakan pula mengingatkan kepentingan agar peguam yang berkemahiran dalam perbicaraan undang-undang memastikan keterangan dan hujah yang diberikan jelas, tepat dan benar. Peguam, sebagai wakil sah akan memastikan bahawa fakta yang relevan dipersembahkan dengan baiknya di mahkamah. Jika tidak diwakili oleh peguam yang cekap, seseorang itu mungkin tidak dapat mempertahankan haknya dengan sewajarnya, seterusnya berisiko mengalami ketidakadilan.

Konsep peguam dalam Islam dikenali sebagai wakalah yang merujuk perwakilan, iaitu seseorang melantik orang lain untuk bertindak bagi pihaknya dalam urusan tertentu, termasuklah kes perundangan. Konsep ini membolehkan seseorang yang terlibat dalam sesuatu kes diwakili oleh orang lain, seperti peguam atau wakil yang berpengetahuan dalam undang-undang, terutamanya jika individu tersebut tidak dapat hadir atau kurang arif dalam hal yang berkaitan dengan undang-undang. Al-Kasani (1998) menjelaskan bahawa Islam membenarkan wakalah dalam urusan perundangan dan menyatakan bahawa wakalah ialah cara yang sah untuk mengelakkan kesulitan dalam urusan undang-undang. Wakil (peguam) bertindak untuk memastikan bahawa keadilan dicapai dan melindungi hak pelanggan. Penggunaan wakalah adalah sah dan digalakkan dalam kes apabila seseorang individu itu tidak mampu atau layak untuk membela dirinya sendiri. Wakil yang dilantik mestilah amanah dan bertanggungjawab apabila melaksanakan tugas yang diwakilkan (Al-Nawawi, 2002).

Hak untuk Tidak Ditahan Secara Berlebihan

Perkara 5(1) Perlembagaan Persekutuan menyatakan bahawa tiada sesiapa yang boleh dilucutkan kebebasan dirinya kecuali mengikut prosedur yang ditetapkan oleh undang-undang. Reman tidak boleh digunakan sebagai bentuk hukuman sementara, tetapi sebagai langkah sementara untuk tujuan siasatan yang wajar dan mengikut peraturan undang-undang. Merujuk

Perkara 5(4) Perlembagaan Persekutuan Malaysia, seseorang yang ditahan oleh pihak berkuasa atau polis hanya boleh ditahan dalam tempoh 24 jam selepas penahanan. Dalam tempoh ini, pihak berkuasa mesti membawa individu tersebut ke hadapan majistret untuk memohon perintah reman jika memerlukan masa tahanan yang lebih lama bagi tujuan siasatan. Selepas tempoh 24 jam, jika pihak penguat kuasa mempercayai bahawa suspek tidak bersalah, suspek mesti dibebaskan. Walau bagaimanapun, perintah penahanan reman boleh diberikan jika pihak penguat kuasa berpendapat bahawa siasatan tidak dapat diselesaikan dalam tempoh 24 jam. Seksyen 117 Akta 593 ialah peruntukan undang-undang yang membenarkan penahanan suspek untuk tempoh lebih daripada 24 jam yang dikenali sebagai penahanan reman. Peruntukan ini juga menggariskan prosedur dan syarat untuk penahanan reman di Malaysia. Dengan berdasarkan Seksyen 117(1), reman merujuk penahanan sementara suspek oleh polis bagi tujuan siasatan lanjut selepas penangkapan dilakukan, tetapi sebelum kes dibawa ke mahkamah untuk perbicaraan. Selepas seseorang suspek ditangkap, polis boleh memohon perintah reman kepada majistret. Permohonan ini hanya dilakukan jika polis memerlukan masa tambahan untuk melengkapkan siasatan sebelum membawa kes ke mahkamah. Dalam kes *Quek Qin Long & Yang Lain lwn Pendakwa Raya* [2024] 10 CLJ 625, hakim menjelaskan tatacara permohonan reman dan memutuskan bahawa permohonan reman tidak boleh diwakilkan kepada pegawai polis lain.

Namun begitu, peruntukan berhubung dengan reman tidak dinyatakan dalam ETJSNS. Seksyen 22 ETJSNS memperuntukkan tatacara tangkapan yang tidak boleh melebihi tempoh 24 jam. Ketiadaan peruntukan yang berkaitan dengan penahanan reman bagi siasatan kesalahan jenayah syariah menimbulkan cabaran dan kesukaran untuk menjalankan siasatan yang lebih terperinci dan lengkap. Menurut Islam, penahanan seseorang atas tujuan selain hukuman, seperti siasatan, dibenarkan (Abu al-Walid al-Baji, 1999). Hal ini diperkukuh melalui riwayat daripada Harmas ibn Habib dalam Abu Daud (1993: 3474): “Aku membawa seseorang yang berhutang kepada Nabi SAW. Nabi SAW kemudian mengarahkan agar orang tersebut ditahan. Baginda bertanya: “Apa yang telah kamu lakukan terhadap tawanan tersebut?”

Peristiwa yang dinyatakan ini menunjukkan bahawa pada zaman Nabi SAW, penahanan dilakukan dalam situasi tertentu walaupun tanpa kemudahan khas, seperti penjara pada hari ini. Penahanan seperti ini dilakukan secara tidak formal, iaitu hanya berdasarkan situasi dan keperluan untuk menegakkan keadilan. Pada zaman Nabi SAW, penahanan

boleh dilakukan di tempat, seperti masjid, yang pada masa itu tidak mempunyai sistem penjara yang formal. Tindakan ini juga menunjukkan bahawa penahanan untuk tujuan siasatan atau memastikan pembayaran hutang dibenarkan dalam Islam, asalkan dilakukan dengan niat untuk menegakkan keadilan.

Perkara ini dapat dilihat dalam Sahih al-Bukhari (1997:4372) apabila Nabi SAW membiarkan selama tiga hari, memberinya peluang Thumamah yang ditahan dan diikat pada tiang masjid untuk merenung dan memperbaiki niatnya. Setelah tiga hari, Nabi SAW memerintahkan agar Thumamah dibebaskan tanpa mengenakan hukuman.

Terdapat juga peristiwa ketika beberapa orang daripada kaum Muawiyah ibn Haydah yang ditahan oleh Nabi SAW atas dasar tuduhan. Seorang lelaki datang kepada Nabi SAW yang sedang berkhotbah dan bertanya tentang alasan jirannya ditahan. Nabi SAW mendiamkan diri dan kemudian berkata bahawa ada yang menuduh lelaki tersebut melarang sesuatu, tetapi melakukannya secara diam-diam. Nabi SAW kemudiannya meminta agar jirannya dibebaskan (Ahmad ibn Hanbal, 1999:20019). Peristiwa ini mengukuhkan prinsip bahawa penahanan seseorang berdasarkan tuduhan adalah sah dalam Islam. Dalam hal ini, Nabi SAW memberikan ruang kepada orang yang ditahan untuk membersihkan namanya. Tindakan menahan seseorang berdasarkan tuduhan boleh diterima, namun proses penyiasatan harus dilakukan dengan adil dan telus. Sekiranya tuduhan tersebut tidak dapat dibuktikan atau tidak wajar, tindakan membebaskan individu yang ditahan ialah langkah yang betul. Kes ini juga menunjukkan bahawa hakim atau pemimpin mempunyai kuasa untuk menahan seseorang berdasarkan tuduhan, tetapi perlu disertai bukti atau penilaian yang adil.

Hak untuk Dibawa ke Mahkamah dengan Segeranya

Perkara 5(4) Perlembagaan Persekutuan memperuntukkan keperluan untuk membawa orang yang ditangkap ke hadapan majistret dalam tempoh 24 jam tanpa kelengahan yang tidak munasabah dan tidak boleh ditahan dalam jagaan melebihi tempoh tersebut tanpa kebenaran majistret. Tujuan utama hak ini diberikan kepada tertuduh adalah untuk mengelakkan sebarang penahanan yang tidak sah tanpa kebenaran majistret. Pindaan Akta 593 pada tahun 2006 telah menggantikan kata “mahkamah majistret” kepada “majistret” sahaja dan pindaan ini selari dengan Perkara 5(4) Perlembagaan Persekutuan untuk membawa orang kena tangkap ke hadapan majistret dalam tempoh 24 jam tanpa mengehadkan tempat di

mahkamah atau waktu pejabat (Hamid Sultan Abu Backer, 2010). Pindaan ini menjelaskan semua ketidakpastian tentang cara pengiraan masa 24 jam kerana cuti telah dikecualikan dalam pengiraan tempoh 24 jam sebelum ini. Walaupun penangkapan dilakukan pada hari cuti mingguan atau cuti umum, penahanan orang yang kena tangkap perlu dibawa ke hadapan majistret dalam tempoh 24 jam (Baljit Singh Sidhu, 2016). Tempoh ini juga dijelaskan dalam Seksyen 28 Akta 593.

Dalam tatacara jenayah di mahkamah syariah, Seksyen 22 Enakmen Tatacara Jenayah Syariah (Negeri Selangor) 2003 (ETJSNS) juga mempunyai peruntukan yang sama, iaitu tertuduh tidak boleh ditahan melebihi tempoh 24 jam dan pegawai penguat kuasa agama atau polis yang melakukan penangkapan hendaklah membawa orang yang ditangkap ke hadapan hakim mahkamah rendah syariah tanpa kelengahan yang tidak munasabah. Mahkamah perlu serta-merta mendengar pertuduhan terhadap orang kena tangkap itu atau menengguhan kes. Sekiranya mahkamah menengguhan kes, orang kena tangkap boleh dilepaskan dengan jaminan atau ditahan di dalam penjara atau jagaan polis.

Dalam Islam, prinsip keadilan dan tidak dizalimi sentiasa dititikberatkan. Dalam Tafsir Pimpinan ar-Rahman (Jabatan Kemajuan Islam Malaysia [JAKIM] (2013: 200) surah an-Nisaa', ayat 58, Allah SWT menegaskan kepentingan keadilan dalam penetapan hukum, termasuklah dalam proses penangkapan dan penahanan. Penahanan seseorang tanpa membawa mereka ke hadapan hakim untuk penentuan kesahihan penahanan ialah suatu bentuk kezaliman yang bertentangan dengan prinsip Islam.

Dengan berdasarkan hadis yang diriwayatkan oleh Ahmad Ibn Hanbal (1999: 20019), hadis ini dapat dikaitkan dengan konsep bahawa tidak boleh ada penengguhan yang tidak wajar apabila memutuskan, sama ada seseorang itu bersalah atau tidak. Oleh itu, seseorang yang ditahan perlu segera dibawa ke hadapan hakim atau pihak berkuasa untuk menyelesaikan kesnya. Maka hadis ini menyokong prinsip dalam Islam bahawa seseorang tidak boleh ditahan tanpa proses keadilan yang segera. Penengguhan tanpa sebab yang sah dalam penentuan salah atau tidak seseorang pada bertentangan dengan keadilan Islam.

Dalam peristiwa yang lain, Rasulullah SAW dengan cepatnya memutuskan pertikaian dan menyuruh pihak yang terlibat dibawa ke hadapan baginda dengan segeranya. Dalam kisah pembebasan tawanan Perang Badar, baginda dengan segeranya memutuskan nasib tawanan tersebut berdasarkan bukti dan perbincangan, bukannya menahannya

secara berpanjangan tanpa keputusan yang jelas. Peristiwa ini dapat dilihat dalam hadis yang merujuk tindakan Rasulullah SAW terhadap tawanan Perang Badar, khususnya yang tidak mampu membayar tebusan yang diriwayatkan oleh Ibn Abbas RA. Dalam kisah ini, baginda membenarkan tawanan yang celik huruf untuk mengajar anak kaum Ansar membaca dan menulis sebagai ganti tebusannya (Ahmad ibn Hanbal, 1999: 2157). Dalam peristiwa Perang Badar, selepas pertempuran yang sengit, Rasulullah SAW dengan cepatnya memutuskan nasib tawanan perang yang ditangkap. Tawanan yang tidak mempunyai hubungan yang kuat dengan pihak musuh dibebaskan dengan bayaran tebusan. Bagi tawanan yang lebih terikat dengan musuh atau yang tidak ada kemampuan untuk membayar tebusan, baginda memutuskannya berdasarkan apa-apa yang dapat memberikan manfaat kepada masyarakat Islam.

Hak Anggapan Tidak Bersalah

Anggapan tidak bersalah sehingga terbukti bersalah ialah hak asas tertuduh. Sepanjang prosiding jenayah, tertuduh tidak bersalah sehingga dibuktikan atau disabitkan bersalah oleh mahkamah. Dalam sistem perundangan common law, tertuduh diberi hak untuk dianggap tidak bersalah sehingga pihak pendakwaan dapat membuktikan bahawa kesalahannya melampaui keraguan munasabah (beyond a reasonable doubt). Oleh hal yang demikian, pihak pendakwa perlu menanggung beban pembuktian yang berat. Anggapan tidak bersalah melindungi hak tertuduh untuk mendapat perbicaraan yang adil dan memastikan tertuduh tidak dihukum atau diperlakukan sebagai penjenayah sebelum kesalahannya dibuktikan. Dalam kes *W Woolmington lwn Pendakwa Raya* [1935] AC 462, Lord Sankey, pada ketika itu, mengeluarkan satu pernyataan terkenal yang menggariskan bahawa prinsip anggapan tidak bersalah ialah asas utama dalam sistem perundangan common law. Menurut Lord Sankey, sepanjang perbicaraan jenayah, beban pembuktian terletak pada pendakwa untuk membuktikan bahawa kesalahan tertuduh melampaui keraguan munasabah dan prinsip ini berlaku sepanjang masa sehingga akhirnya.

Di Malaysia, prinsip ini disahkan dalam kes *Mat lwn Pendakwa Raya* [1963] CLJU 82; [1963] 1 MLJ 263 apabila hakim mahkamah persekutuan menekankan bahawa pihak pendakwa perlu membuktikan setiap elemen pertuduhan tanpa sebarang keraguan yang munasabah. Penggunaan prinsip ini masih menjadi ikutan dalam kes terkini, misalnya dalam kes *Pendakwa Raya lwn Yagambaram Chettiar Kaparoom & Yang Lain* [2024] CLJU 2586.

Dalam perundangan syariah, peruntukan yang berhubung dengan beban pembuktian dinyatakan secara jelas dalam Seksyen 101 hingga Seksyen 104A Akta Keterangan (Akta 56). Peruntukan tersebut menjadi pari materia dalam Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah (Negeri Selangor) 2003 (EKMSNS). Walau bagaimanapun, terdapat beberapa peruntukan yang terkandung dalam Akta 56 yang tidak dimasukkan dalam EKMSNS, seperti peruntukan yang berkaitan dengan anggapan dalam penerbitan di bawah Seksyen 114A. Selain itu, terdapat beberapa isu yang berkaitan dengan pelaksanaan peruntukan mengenai beban pembuktian yang timbul akibat ketidakseragaman dan kekeliruan dalam kalangan pengamal undang-undang syariah terhadap pemahaman dan aplikasi prinsip tersebut (Suhaizad Saifuddin et al., 2024).

Dalam Islam, konsep tertuduh tidak bersalah sehingga dibuktikan sebaliknya diterima berdasarkan kaedah usul fiqah "*Al-Istishab*". Kaedah ini bermaksud, mengekalkan sesuatu hukum yang disabitkan dengan dalil pada masa lalu dan berterusan sehingga kini, kecuali ada dalil lain yang mengubahnya (Ibn Hazm, 1983). Kaedah fiqah yang berkaitan dengan kaedah usul fiqah tersebut adalah kaedah "*pada asalnya seseorang itu bebas daripada sebarang tanggungan*" (Al-Hariri, 1998), kaedah "*asal segala sesuatu itu tiada*", (Al-Nadwi, 1998) dan kaedah "*asal sesuatu itu kekal mengikut apa yang ada sebelumnya sehinggalah ada dalil yang menyatakan sebaliknya*" (Muhamad Mustafa al-Zuhaili, 2009). Sebagai tambahan, hak ini selari dengan hadis Nabi SAW yang bermaksud; "*Sekiranya manusia diberi (hak) berdasarkan dakwaan mereka semata-mata, nescaya akan ada orang yang mendakwa darah dan harta orang lain. Tetapi (yang menjadi kewajipan ialah) bukti atas orang yang mendakwa, dan sumpah atas orang yang menafikan.*" (Abu Daud, 1993: 3611). Hadis ini meletakkan beban pembuktian terhadap pihak pendakwa (Suhaizad Saifuddin et al., 2020). Oleh itu, pendakwa bertanggungjawab untuk mendakwa tertuduh dengan kesalahan, bukannya tertuduh yang harus menyediakan bukti untuk menafikan pertuduhan. Hal ini dikatakan demikian kerana tertuduh masih terikat di bawah prinsip anggapan tidak bersalah selagi pembuktian dan keterangan yang kukuh dan tanpa keraguan yang munasabah gagal dibuktikan (Suhaizad Saifuddin et al., 2020).

Hak ketika Perbicaraan

Mahkamah ialah badan yang bertanggungjawab untuk menjalankan tugas keadilan dan penghakiman, serta institusi yang amat penting

di sesebuah negara bagi menegakkan keadilan. Hukum syarak dapat dilaksanakan dengan wujudnya sistem kehakiman yang mengamalkan konsep keadilan, sekali gus dapat menyelesaikan pertikaian antara dua pihak. Perbicaraan merangkumi perkara yang berkaitan dengan proses pendakwaan, pembuktian, penghakiman dan sanggahan terhadap hukuman atau keputusan. Setiap proses ini mempunyai tatacara yang tersendiri berpandukan garis panduan yang digariskan oleh syarak.

Hak untuk Dilepaskan dengan Jaminan

Tertuduh boleh dibebaskan dengan jaminan daripada mahkamah sementara menunggu keputusan kes. Jaminan ini melibatkan deposit wang yang diberikan oleh penjamin (biasanya keluarga atau rakan tertuduh) untuk memastikan tertuduh hadir ke mahkamah. Jaminan ini bukanlah suatu bentuk hukuman, tetapi tindakan untuk memastikan tertuduh hadir pada hari perbicaraan yang ditetapkan oleh mahkamah. Prinsip ini dapat dilihat dalam kes *Moh Ting King lwn Pendakwa Raya* [1995] 3 MLJ 461 dan *Mohd Jalil bin Abdullah & Anor lwn Pendakwa Raya* [1996] 5 MLJ 564 apabila mahkamah tinggi mengesahkan prinsip yang digariskan dalam *R lwn Rose* [1895-1899] All ER 350 yang menyatakan bahawa jaminan tidak seharusnya dijadikan sebagai hukuman kerana syarat jaminan adalah semata-mata untuk memastikan kehadiran tertuduh pada hari perbicaraan.

Menurut common law di Malaysia, terdapat tiga jenis jaminan berdasarkan kes. Pertama, kesalahan yang boleh dijamin, iaitu kesalahan yang membolehkan tertuduh memohon untuk dibebaskan sementara sebelum perbicaraan di mahkamah. Biasanya, seseorang yang dituduh melakukan kesalahan ini boleh mendapat jaminan jika memenuhi syarat tertentu, seperti membayar sejumlah wang jaminan atau mendapatkan penjamin. Dalam Seksyen 387 Akta 593, diperuntukkan bahawa seseorang yang ditangkap atau ditahan tanpa waran oleh pegawai polis, hendaklah dibebaskan dengan jaminan oleh pegawai yang bertanggungjawab terhadap balai polis atau mana-mana pegawai polis yang tidak berpangkat kopersal jika orang tersebut bersedia untuk memberikan jaminan. Seseorang itu juga boleh dibebaskan dengan menandatangani ikat jamin tanpa penjamin untuk memastikan kehadirannya di mahkamah. Kedua, kesalahan tidak boleh jamin ialah kesalahan yang menyebabkan tertuduh tidak dibenarkan untuk memohon jaminan secara automatik atau diberi hak untuk dibebaskan sementara sebelum perbicaraan. Dalam kes ini, keputusan, sama ada tertuduh boleh dibebaskan atas jaminan atau

tidak, ditentukan oleh mahkamah berdasarkan keadaan kes tersebut dan fakta yang ada. Merujuk Seksyen 388 Akta 593, seseorang yang dituduh atas suatu kesalahan yang tidak boleh dijamin dan ditangkap atau ditahan tanpa waran oleh pegawai polis, boleh dilepaskan dengan jaminan dalam keadaan tertentu sebagaimana yang dibenarkan oleh undang-undang. Seksyen 388 ini jelas terpakai terhadap kesalahan tidak boleh dijamin, yang kesalahan tersebut lebih serius sifatnya dan pemberian jaminan bergantung pada budi bicara mahkamah. Dengan erti kata lain, dalam kesalahan tidak boleh dijamin, mahkamah atau pegawai polis yang bertanggungjawab mempunyai kebebasan untuk memutuskan sama ada tertuduh boleh diberi jaminan atau tidak, bergantung pada bukti yang ada dan keputusan siasatan lanjut dan berdasarkan amalan yang munasabah berdasarkan Seksyen 390 Akta 596. Kategori ketiga ialah kesalahan apabila tertuduh tidak dibenarkan langsung untuk memohon jaminan, tanpa mengira keadaan. Kesalahan ini ialah kesalahan yang sangat serius dan biasanya melibatkan ancaman serius terhadap keselamatan awam, integriti negara atau kehidupan seseorang. Dalam kes ini, tertuduh tidak boleh dibebaskan sebelum perbicaraan dan perlu terus ditahan sehingga keputusan akhir dicapai oleh mahkamah. Syarat jaminan telah dijelaskan dalam banyak kes, misalnya kes *Pendakwa Raya lwn Dato' Seri Anwar Ibrahim* [1998] 4 *MLJ* 481 dan kes *Sook Shiok Liong lwn Pendakwa Raya* [1993] 2 *MLJ* 381. Tatacara jaminan tersebut juga dijelaskan oleh hakim Mahkamah Persekutuan menerusi kes *Inspector Yusof Hj Othman & Ors lwn Kwan Hung Cheong* [2011] 8 *CLJ* 1.

Walau bagaimanapun, semua kesalahan jenayah syariah boleh diikat jamin. Hal ini dikatakan demikian kerana undang-undang jenayah syariah tidak mengkategorikan kesalahan boleh jamin atau tidak sebagaimana dalam Akta 593. Jaminan bagi kes jenayah syariah diperuntukkan secara umum dalam Seksyen 185 ETJSNS, iaitu seseorang yang ditangkap atau ditahan tanpa waran oleh pegawai penguat kuasa agama atau pegawai polis, atau yang hadir atau dibawa ke hadapan mahkamah, dan bersedia pada bila-bila masa ketika dalam jagaan atau ketika prosiding di hadapan hakim untuk memberikan jaminan, hendaklah dibebaskan atas jaminan. Pembebasan ini boleh dilakukan oleh pegawai penguat kuasa agama, pegawai polis yang menjaga balai, mana-mana pegawai polis yang berpangkat tidak rendah daripada inspektor atau oleh mahkamah.

Hak untuk jaminan dalam Islam berlandaskan prinsip keadilan, kesaksamaan dan perlindungan daripada penindasan. Konsep *kafalah* (jaminan) membolehkan seseorang tertuduh dibebaskan sementara

menunggu perbicaraan dengan syarat bahawa terdapat seorang penjamin yang bertanggungjawab untuk memastikan tertuduh hadir di mahkamah. Prinsip ini menjamin bahawa individu yang belum disabitkan kesalahan tidak dizalimi melalui penahanan yang tidak adil atau berpanjangan. Fuqaha dalam pelbagai mazhab menyokong konsep jaminan sebagai satu cara untuk menegakkan keadilan dalam sistem perundangan Islam. Dalam Tafsir Pimpinan ar-Rahman (JAKIM) (2013:128), surah al 'Imraan ayat 37, Allah SWT berfirman yang bermaksud "Maka ia (Maryam yang dinazarkan oleh ibunya) diterima oleh Tuhannya dengan penerimaan yang baik dan dibesarkan dengan didikan yang baik serta diserahkan untuk dipelihara oleh Nabi Zakariya."

Istilah kafalah dalam konteks ini merujuk tanggungjawab nabi Zakariya untuk memelihara dan membesarkan Maryam (ibu nabi Isa). Dalam sistem perundangan, kafalah merujuk mekanisme jaminan, iaitu tertuduh boleh dibebaskan sementara dengan syarat adanya penjamin yang bertanggungjawab untuk memastikan tertuduh hadir semula ke mahkamah bagi tujuan perbicaraan. Oleh itu, sekiranya tiada risiko tertuduh melarikan diri, pembebasan sementara melalui *kafalah* dibenarkan (Al-Kasani, 1998).

Hak untuk Perbicaraan di Hadapan Mahkamah yang Adil

Seksyen 15(1) Akta Kehakiman Mahkamah 1964 dan Seksyen 7 Akta 593 menyatakan bahawa setiap perbicaraan di mahkamah, sama ada kes sivil atau jenayah, di Malaysia hendaklah dilakukan secara terbuka, terutamanya untuk kepentingan keadilan, keselamatan awam atau alasan lain yang munasabah untuk berbuat demikian. Antara konsep umum prosiding mahkamah termasuklah pelaksanaan semua sidang perbicaraan secara terbuka. Hal ini bertujuan untuk membolehkan sesiapa sahaja mendengar dan mengikuti seluruh proses perbicaraan yang dilakukan. Tiada pihak yang boleh menghalang sesiapa yang ingin menghadiri sesi perbicaraan terbuka melainkan dalam beberapa keadaan perbicaraan yang perlu dilakukan secara tertutup. Menerusi Seksyen 12(3) Akta Kanak-Kanak 2001, persidangan perbicaraan di mahkamah bagi kanak-kanak hendaklah dilakukan secara tertutup, iaitu tidak boleh dihadiri oleh orang ramai. Tujuan utama peruntukan ini adalah untuk melindungi hak dan privasi kanak-kanak yang terlibat dalam kes, serta memastikan kanak-kanak tersebut tidak terdedah pada situasi yang boleh memberikan kesan negatif terhadap perkembangan emosi dan psikologinya.

Selain itu, hak untuk perbicaraan yang adil juga merangkumi hak untuk perbicaraan yang cepat. Hal ini dikatakan demikian kerana Perkara 5(1) Perlembagaan Persekutuan memperuntukkan bahawa tiada seorang pun yang boleh dilucutkan kebebasan dirinya kecuali mengikut undang-undang. Prinsip asas dalam sistem kehakiman di Malaysia ialah keadilan yang tertangguh ialah keadilan yang ditolak (*Justice Delayed is Justice Denied*). Oleh itu, Akta 593 telah melalui beberapa pindaan untuk menambah baik prosedur kes jenayah, seperti memasukkan prosedur tawaran pengakuan (*plea bargaining*), perundingan sebelum perbicaraan dan pengurusan kes bagi melancarkan keseluruhan prosiding dan perbicaraan kes jenayah, serta memastikan kedua-dua pihak, iaitu pendakwa raya dan peguam bela, sentiasa bersedia dan tiada sebarang kelewatan yang disengajakan.

Perkara 9(3) dalam International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) memperuntukkan bahawa mana-mana individu yang ditangkap atau ditahan atas tuduhan jenayah hendaklah dihadapkan dengan segeranya ke hadapan seorang hakim dan berhak untuk dibicarakan dalam tempoh yang munasabah atau dibebaskan sementara menunggu perbicaraan. Peruntukan ini menekankan bahawa sebarang kelewatan untuk membawa tertuduh ke hadapan hakim atau kelewatan untuk menjalankan perbicaraan tanpa alasan yang wajar boleh dianggap sebagai pencabulan hak asasi. Oleh itu, hak ini bertujuan untuk mencegah penahanan sewenang-wenangnya dan melindungi kebebasan peribadi individu yang tertuduh. Hak yang sama turut dinyatakan dalam European Convention on Human Rights (ECHR) melalui Artikel 5(3) dan Artikel 6(1) yang menegaskan bahawa setiap individu yang ditahan mestilah segera dibawa ke hadapan hakim dan berhak dibicarakan dalam tempoh yang munasabah oleh tribunal yang bebas dan adil, manakala kelewatan melampau dianggap sebagai pelanggaran hak untuk mendapatkan keadilan. Selain itu, hak untuk dibicarakan di mahkamah yang adil bermaksud bahawa mahkamah berkecuali dan bebas. Mahkamah yang adil adalah apabila hakim yang adil membicarakan kes berkenaan dan bebas daripada pengaruh luar. Hakim perlu bertindak berdasarkan fakta dan undang-undang (Tengku Maimun Tengku Mat, 2024). Akta 593 juga memperuntukkan hal yang berkaitan dengan larangan untuk mengendalikan kes yang dirinya mempunyai kepentingan dalam kes tersebut.

Dalam Seksyen 6 ETJSNS, ditetapkan bahawa perbicaraan mahkamah syariah hendaklah dilaksanakan secara terbuka, iaitu orang awam dibenarkan untuk menghadiri prosiding perbicaraan. Namun begitu, peruntukan khusus yang berkaitan dengan perbicaraan tertutup tidak

dinyatakan. Selain itu, peruntukan yang berkaitan dengan *plea bargaining*, konferen praperbicaraan dan pengurusan kes bagi melancarkan keseluruhan prosiding juga tidak diperuntukkan. Seterusnya, dalam Seksyen 225 ETJSNS diperuntukkan bahawa hakim tidak boleh membicarakan apa-apa kes dirinya menjadi suatu pihak atau mempunyai kepentingan sendiri, dan tidak boleh memutuskan suatu kes jika dirinya ialah suatu daripada pihak yang terlibat, jika melibatkan ahli keluarga dan telah memberikan pendapat peribadinya.

Dengan berdasarkan perspektif Islam, hak untuk perbicaraan awam di hadapan hakim yang adil ialah suatu prinsip yang penting. Prinsip ini menjamin bahawa setiap individu yang dituduh berhak untuk didengar dan diadili secara terbuka dan saksama. Dalam Islam, keadilan ialah asas dalam semua proses undang-undang dan perbicaraan yang dilaksanakan dengan mematuhi prinsip keadilan, kesaksamaan dan keterbukaan sebagaimana yang diperintahkan oleh Allah SWT menerusi Surah an-Nisa' ayat 58 tersebut.

Ayat al-Quran ini diperkukuh dengan pesanan Umar Ibn al-Khattab RA melalui risalah kepada Abu Musa al-Asya'ari berhubung dengan keadilan dalam perbicaraan sebagaimana yang dijelaskan sebelum ini. Dalil ini menekankan keadilan dalam setiap aspek penghakiman, termasuklah perbicaraan. Perbicaraan awam yang adil memastikan keputusan ditetapkan berdasarkan bukti yang sahih dan dilaksanakan secara terbuka agar dapat dilihat oleh orang lain (Ibn Qayyim, 1993). Dalam pada itu, Dr. Abdul Karim Zaidan (1989) memberikan penekanan terhadap prinsip keadilan dalam Islam yang menuntut kesegeraan dalam proses penghakiman tanpa mengorbankan ketelitian. Menurut beliau, tindakan mempercepat pelaksanaan sesuatu perkara adalah digalakkan dalam syariah kerana menjamin bahawa pihak yang mempunyai hak tidak terhalang atau tertangguh untuk mendapatkan keadilan yang sewajarnya. Penangguhan yang tidak wajar boleh menyebabkan kezaliman kerana menunda hak seseorang yang sepatutnya diselesaikan dengan segeranya. Namun begitu, kesegeraan dalam menjatuhkan keputusan tidak boleh disalah tafsir sebagai tergesa-gesa atau cuai dalam penilaian kes. Seorang hakim perlu diberi ruang dan masa yang cukup untuk meneliti hujah, keterangan dan bukti yang dikemukakan agar keputusan yang dibuat adalah benar-benar adil dan berdasarkan pemahaman yang jelas. Oleh itu, beliau menolak segala bentuk kelewatan yang berpunca daripada kecuai atau kelemahan dalam pengurusan mahkamah, seperti penangguhan tanpa sebab yang munasabah, kelewatan dalam penyediaan alasan penghakiman

dan kegagalan mendengar hujah pihak yang terlibat. Kesimpulannya, prinsip keadilan Islam mengimbangi antara keperluan untuk bertindak segera dan tanggungjawab untuk menilai secara mendalam demi memastikan keadilan ditegakkan secara menyeluruh dan tidak tertangguh.

Hak untuk Membela Diri

Dengan berdasarkan Seksyen 173 (ha) Akta 593, sekiranya sesuatu kes itu mencapai tahap *prima facie*, tertuduh diperintah untuk membela diri dengan tiga cara, iaitu memberikan keterangan secara bersumpah, memberikan keterangan dengan tidak bersumpah atau berdiam diri. Hak untuk membela diri tetap diberikan kepada tertuduh walaupun tertuduh tidak diwakili oleh peguam. Tambahan pula, sekiranya tertuduh mengaku bersalah, tertuduh juga hendaklah diberi hak untuk membela diri sebelum hukuman dijatuhkan melalui proses mitigasi.

Walau bagaimanapun, peruntukan yang berkaitan dengan tiga bentuk pembelaan diri sebagaimana yang termaktub dalam Akta 593 tidak dijelaskan dalam ETJSNS. Ketidadaan peruntukan ini menyebabkan penggunaan bentuk pembelaan yang tidak seragam di mahkamah syariah (Suhaizad Saifuddin et.al., 2020). Secara umumnya, Islam memberikan hak kepada tertuduh untuk didengar secara adil di hadapan hakim. Setiap individu mesti diberi peluang untuk mempertahankan dirinya, mengemukakan bukti, serta saksi yang menyokong pembelaannya. Hakim tidak boleh membuat keputusan hanya berdasarkan satu pihak atau tanpa mendengar kenyataan daripada kedua-dua belah pihak. Hal ini selaras dengan hadis nabi dalam Abu Daud (1993: 3571), iaitu tidak boleh menjatuhkan hukuman sehingga mendengar (hujah dan keterangan) daripada pihak yang kedua sebagaimana mendengarnya daripada pihak yang pertama agar kelihatan jelas untuk menjatuhkan hukuman.

Pembuktian yang Berat bagi Pihak Pendakwa

Merujuk Seksyen 173 dan Seksyen 182A Akta 593, tahap pembuktian yang perlu ditanggung oleh pihak pendakwa, iaitu bagi mencapai kes *prima facie* telah diperuntukkan secara jelas. Takrifan *prima facie* dijelaskan melalui kes *Pendakwa Raya Iwn Hanif Basree Abdul Rahman* [2008] 4 CLJ 1, iaitu pihak pendakwa berjaya membuktikan setiap elemen atau unsur kesalahan, yang jika tidak dipatahkan akan menyebabkan sabitan. Selepas penggugungan kedua-dua kes selesai, hakim menilai keseluruhan

keterangan, sama ada pihak pendakwa telah membuktikan kes sehingga tahap melampaui keraguan yang munasabah atau sebaliknya. Jika hakim mendapati bahawa pihak pendakwa berjaya membuktikannya, hakim akan mensabitkan tertuduh. Sekiranya tidak, tertuduh akan dibebaskan. Hakim hendaklah menimbangkan semua keterangan yang telah dikemukakan. Hal ini bagi memastikan pendakwa telah membuktikan kesnya terhadap tertuduh pada tahap melampaui keraguan yang munasabah. Jika hakim mendapati bahawa pihak pendakwa berjaya membuktikan kesnya pada tahap melampaui keraguan munasabah, hakim hendaklah mensabitkan tertuduh bersalah. Jika sebaliknya, iaitu hakim mendapati bahawa pihak pendakwa gagal membuktikan kesnya sehingga tahap melampaui keraguan yang munasabah, hakim hendaklah merekodkan satu perintah pembebasan. Tatacara ini ada dijelaskan oleh Mahkamah Persekutuan menerusi kes *Vigny Alfred Raj Vicetor Amratha Raja lwn Pendakwa Raya* [2022] 8 CLJ 1.

Walau bagaimanapun, ETSNS tidak memperuntukkan peruntukan yang jelas yang berkaitan dengan tahap pembuktian yang perlu dikemukakan oleh pihak pendakwa. Ketiadaan peruntukan ini menyebabkan tafsiran yang pelbagai dalam kalangan pengamal undang-undang syariah (Suhaizad Saifuddin et al., 2024). Dalam Islam, tahap keyakinan bagi darjah pembuktian dibahagikan kepada lima kategori utama, iaitu *al-yaqin* (yakin), *zan al-Ghalib* (berat sangka), *al-zan* (sangkaan), *al-syak* (keraguan) dan *al-wahm* (salah sangka). Darjah pembuktian ini berbeza-beza mengikut kategori kes jenayah syariah. Sebagai contoh, bagi kes takzir yang dikenakan hukuman berat, seperti penjara seumur hidup atau bunuh, yang terletak di bawah bidang kuasa mahkamah awam di Malaysia, dinyatakan bahawa pembuktian hendaklah sampai kepada tahap *zan al-Ghalib* yang hampir kepada yakin (Suhaizad Saifuddin et al., 2020). *Zan al-Ghalib* dalam bahasa perundangan sivil ialah “melampaui keraguan yang munasabah” (Zulkafar Remlee Saad, 2015).

Hak selepas Perbicaraan (Hak untuk Merayu)

Hak tertuduh tidak terhenti setelah sabitan dijatuhkan dan penghakiman diberikan. Tertuduh mempunyai hak untuk merayu keputusan mahkamah kepada mahkamah yang lebih tinggi. Hak untuk merayu di mahkamah sivil digariskan dalam Akta Kehakiman Mahkamah 1964. Sebelum ini, pengkaji telah membincangkan bahawa tertuduh dianggap tidak bersalah sehingga terbukti sebaliknya dan anggapan ini terpakai ketika perbicaraan jenayah. Oleh itu, ada pandangan baharu yang turut mencadangkan bahawa

anggapan tidak bersalah ini juga terpakai sekiranya tertuduh disabitkan kesalahan dan dalam proses rayuan. Hal ini berdasarkan prinsip undang-undang yang telah lama diterima dalam perundangan Malaysia yang menganggap rayuan sebagai kesinambungan perbicaraan (Mohd Munzil Muhamad, 2020). Di samping itu, terdapat satu lagi prosedur yang dibenarkan untuk rayuan, iaitu permohonan bagi mencabar keesahan sesuatu peruntukan undang-undang yang berkaitan dengan isu perlembagaan (Suhaizad Saifuddin & Bernard Noel Beneldus, 2025).

Seksyen 138 ETJSNS memperuntukkan bahawa mana-mana individu yang tidak berpuas hati dengan keputusan, hukuman atau perintah yang dibuat oleh hakim mahkamah rendah syariah dalam kes jenayah boleh mengemukakan rayuan kepada mahkamah tinggi syariah. Rayuan ini boleh dibuat jika terdapat kesilapan dari segi undang-undang, fakta atau jika hukuman dianggap terlalu berat atau terlalu ringan. Rayuan perlu dikemukakan dalam tempoh 14 hari dari tarikh keputusan dibuat dengan menghantar lima salinan notis rayuan kepada penolong pendaftar mahkamah rendah syariah yang berkenaan dan dialamatkan kepada mahkamah tinggi syariah. Di samping itu, tidak semua pesalah jenayah syariah wajar dikenakan hukuman yang berbentuk keseksaan, seperti pemenjaraan, terutamanya bagi kesalahan jenayah kecil (Suhaizad Saifuddin, 2025). Oleh hal yang demikian, pesalah wajar memohon rayuan sekiranya hukuman yang dijatuhkan adalah berlebih-lebihan.

METODOLOGI

Kajian ini menggunakan pendekatan kualitatif yang memberikan tumpuan terhadap pemahaman mendalam mengenai hak tertuduh dalam kes jenayah syariah di Malaysia. Data diperoleh daripada dua sumber utama, iaitu sumber primer dan sumber sekunder. Sumber primer meliputi statut perundangan, seperti Enakmen Tatacara Jenayah Syariah (Negeri Selangor) 2003 dan Kanun Tatacara Jenayah (Akta 593), serta kes yang dilaporkan di mahkamah syariah dan mahkamah sivil yang memberikan contoh praktikal tentang pelaksanaan hak tertuduh. Sumber sekunder pula merujuk literatur yang memberikan pandangan dan ulasan yang berkaitan dengan isu hak tertuduh dalam sistem perundangan, seperti buku dan artikel jurnal akademik. Data yang diperoleh daripada kedua-dua sumber ini dianalisis melalui kaedah analisis perbandingan dan analisis deskriptif. Kaedah analisis perbandingan digunakan untuk membandingkan pelaksanaan dan perlindungan hak tertuduh dalam kes jenayah syariah dengan sistem perundangan lain, seperti common law dan perspektif

Islam, bagi mengenal pasti persamaan dan perbezaan, serta kelebihan dan kekurangan setiap sistem yang ada. Sementara itu, analisis deskriptif digunakan untuk menggambarkan perlindungan hak tertuduh, cabaran dalam pelaksanaannya dan cadangan penambahbaikan secara terperinci. Melalui pendekatan ini, kajian ini dilakukan untuk mendapatkan gambaran komprehensif mengenai hak tertuduh dan mengenal pasti kelemahan dalam pelaksanaannya, seterusnya mencadangkan penambahbaikan untuk memastikan perlindungan hak tertuduh yang lebih adil dan efektif dalam sistem perundangan syariah Malaysia.

PERBINCANGAN DAN DAPATAN

Pengkaji mendapati bahawa terdapat isu kekaburan dan kelompangan dalam ETJSNS yang dapat menjejaskan hak tertuduh dalam perbicaraan kes jenayah syariah di Malaysia. Antara isu pada peringkat praperbicaraan termasuklah kelompangan peruntukan undang-undang yang berkaitan dengan hak untuk mengetahui sebab ditangkap dan sebab ditahan. Dalam hal ini, hak tertuduh untuk diberitahu sebab penangkapannya secepat mungkin tidak diperuntukkan dengan jelasnya dalam ETJSNS, seperti yang dinyatakan dalam Seksyen 28A(1) Akta 593. Seterusnya, terdapat juga kelompangan yang berkaitan dengan hak untuk berunding, diwakili dan dibela oleh peguam. Berkaitan dengan isu ini, tiada peruntukan khusus dalam ETJSNS mengenai hak tertuduh untuk menghubungi saudara atau kawan dan berunding dengan peguam, serta komunikasi antara tertuduh dengan peguam sepanjang proses penyiasatan. Dalam Seksyen 28A(2b) Akta 593, pegawai polis diwajibkan secara jelas untuk memaklumkan hak berunding kepada tertuduh sebelum memulakan soal siasat atau rakaman pernyataan. Isu ini dibangkitkan dalam kes *Kassim @ Osman Ahmad lwn Jabatan Hal Ehwal Agama Islam & Ors* [2015] 1 LNS 1424. Sepanjang penahanan, suspek tidak dimaklumkan haknya untuk berunding dengan peguam dan tidak diberikan capaian kepada penasihat undang-undang. Hal ini melanggar Perkara 5(3) Perlembagaan Persekutuan.

Di samping itu, berhubung dengan hak untuk tidak ditahan secara berlebihan dalam ETJSNS, tidak dinyatakan dengan jelasnya tatacara untuk penahanan reman bagi siasatan kes jenayah syariah yang menyebabkan kelemahan dalam menguruskan siasatan kes yang lebih kompleks dan penting dalam kes yang melibatkan penahanan sementara sebelum perbicaraan (Suhaizad Saifuddin, 2025). Peruntukan reman dalam ETJSNS sepatutnya lebih jelas bagi mengelakkan ketidakpastian dalam pelaksanaan penahanan

sementara sebagaimana Seksyen 117 Akta 593 yang memberikan kuasa kepada majistret untuk memberikan perintah reman bagi siasatan lanjut. Kelemahan tatacara ini dibincangkan dalam kes *Abdul Kahar Ahmad & lain-lain lwn Jabatan Agama Islam Selangor & lain-lain* [2022] 10 CLJ 47. Kes ini berkenaan semakan kehakiman apabila pemohon tidak berpuas hati terhadap perintah hakim mahkamah rendah syariah di bawah Seksyen 23 Enakmen Tatacara Jenayah Syariah (Negeri Selangor) 2003 yang mengakibatkan penahanan pemohon hingga 99 hari. Dalam kes ini, hakim mahkamah tinggi memutuskan bahawa Seksyen 23 tersebut tidak sah dan tidak berpelembagaan. Hakim berpandangan bahawa seksyen tersebut sama seperti prosedur reman di mahkamah sivil, iaitu undang-undang hanya membenarkan penahanan reman dalam tempoh 14 hari maksimum. Oleh itu, penahanan yang melebihi tempoh itu melanggar undang-undang, terutamanya kebebasan dan hak asasi yang diperuntukkan dalam Perlembagaan Persekutuan. Dalam kes ini, hakim mahkamah rayuan membatalkan keputusan mahkamah tinggi tersebut dan memutuskan bahawa peruntukan Seksyen 23 ETJSNS adalah sah dan berpelembagaan. Mahkamah rayuan memutuskan bahawa semakan kehakiman oleh hakim mahkamah tinggi sivil di bawah Kaedah-kaedah Mahkamah 2012 terhadap keputusan mahkamah syariah tidak terpakai. Mahkamah tinggi sivil tidak mempunyai kuasa semakan kerana mahkamah syariah bukanlah entiti yang termasuk dalam badan perundangan atau tribunal yang dimaksudkan dalam Kaedah 53 Kaedah-kaedah Mahkamah 2012. Mahkamah rayuan hanya membincangkan isu bidang kuasa dan tidak membincangkan isu kesahanan penahanan. Walau bagaimanapun, secara asasnya, tempoh penahanan pemohon dalam kes ini bertentangan dengan peruntukan dalam Seksyen 22 ETJSNS yang memperuntukkan bahawa tempoh maksimum penahanan tertuduh tidak melebihi 24 jam.

Menerusi kes yang dikemukakan ini hak tertuduh dalam prosiding perbicaraan di mahkamah syariah, terutamanya berkenaan dengan hak untuk mendapatkan perbicaraan yang adil, hak untuk membela diri dan kebebasan daripada penahanan yang tidak sah telah dibincangkan. Beberapa isu utama yang timbul telah dikenal pasti, iaitu isu kelewatan dalam prosiding, ketidakpatuhan terhadap tatacara undang-undang dan kegagalan pihak berkuasa untuk memberikan hak yang dijamin oleh undang-undang. Oleh hal yang demikian, isu ini perlu ditambah baik untuk memastikan mahkamah syariah beroperasi secara efisien, adil dan mengikut tatacara yang betul bagi melindungi hak tertuduh dan menjamin prinsip keadilan sebagaimana yang terkandung dalam sistem perundangan dan syariah Islam.

Isu penahanan juga menjadi topik perbincangan dalam kes *Kassim @ Osman Ahmad lwn Jabatan Hal Ehwal Agama Islam & Ors* [2015] 1 LNS 1424. Suspek ditahan melebihi tempoh 24 jam sebelum dihadapkan ke mahkamah. Hal ini bertentangan dengan Seksyen 22 Akta Tatacara Jenayah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997 dan Perkara 5(4) Perlembagaan Persekutuan yang menetapkan bahawa tertuduh harus dibawa ke hadapan hakim dalam tempoh 24 jam selepas penangkapan. Penahanan suspek juga tidak mematuhi Kaedah-kaedah Lokap 1953, khususnya mengenai tempoh dan masa pengurungan tahanan malam, menambah lagi pelanggaran prosedur hak asasi.

Pada peringkat yang sama, tiada peruntukan berkenaan beberapa prosedur penting, seperti perundingan sebelum perbicaraan, pengurusan kes, tawaran pengakuan (plea bargaining) dan tatacara yang berkaitan bagi mempercepat dan melancarkan prosiding perbicaraan bagi kes jenayah syariah. Hal ini dapat menyebabkan ketidakberkesanan sistem kehakiman syariah kerana peruntukan ini penting bagi mempercepat dan melancarkan prosiding perbicaraan. Tatacara ini dijelaskan secara terperinci dalam Seksyen 172A hingga Seksyen 172G Akta 593.

Pada peringkat perbicaraan pula, berhubung dengan hak tertuduh untuk mendapatkan jaminan, tiada pengkategorian jenis kesalahan sebagai kesalahan yang boleh dijamin atau tidak dalam ETJSNS berbanding dengan Akta 593. Sebagai contoh, dalam Seksyen 388 Akta 593, kesalahan yang lebih serius, seperti kesalahan yang melibatkan ancaman keselamatan awam tidak dibenarkan jaminan, tetapi dalam ETJSNS, perkara ini tidak dijelaskan dengan jelasnya. Ketiadaan peruntukan terperinci dalam ETJSNS mengenai prosedur jaminan bagi kes jenayah syariah juga dapat menimbulkan kekeliruan dalam pelaksanaannya, sehingga menyebabkan ketidaksamarataan dalam pemberian capaian terhadap jaminan untuk tertuduh.

Sementara itu, terdapat isu berhubung dengan hak tertuduh untuk mendapatkan perbicaraan yang adil yang ditimbulkan dalam kes *Kamariah Ali lwn Ketua Pendakwa Syarie Terengganu* [2010] SHRU 20, [2010] 3 LNS 20. Kes ini berkenaan hak tertuduh untuk mendapatkan perbicaraan yang adil apabila mahkamah pada 2 Mei 2017 memutuskan kes ini sebagai Dilepaskan Tanpa Dibebaskan (DNAA). Hal ini dikatakan demikian kerana kes ini mengambil masa yang terlalu lama bermula dari 23 September 2012 sehingga tarikh penghakiman dan pihak pendakwa syarie memberikan alasan yang sama, iaitu tidak bersedia untuk bicara berulang-ulang kali. Hakim dalam kes ini memutuskan bahawa pendakwa

syarie boleh memohon untuk tidak meneruskan pendakwaan terhadap tertuduh pada mana-mana peringkat perbicaraan sebelum penghakiman diputuskan sekiranya berpendapat secara wajar bahawa adalah lebih baik untuk tidak membuang masa mahkamah dan atas alasan tidak bersedia, serta tidak bersungguh-sungguh untuk membuktikan bahawa dakwaan pendakwa syarie adalah relevan dengan pertuduhan.

Hakim dalam kes ini juga mengingatkan bahawa setiap pendakwaan di hadapannya perlu dilaksanakan dengan penuh persediaan dan bersungguh-sungguh, tidak sesekali membuang masa mahkamah dengan alasan tidak bersedia dan menundanya kepada tarikh yang selanjutnya. Selain itu, pendakwa juga perlu bersedia dari segi segala persiapan saksi dan dokumen, serta dilakukan tepat pada masanya untuk menunjukkan sikap dan etika pendakwa syarie yang berkelayakan untuk membantu Duli Yang Maha Mulia Sultan Negeri Terengganu. Hakim juga mengingatkan bahawa syariat Islam amat-amat memperhalus perkara tersebut agar setiap prosiding yang berlaku di mahkamah dilaksanakan dengan penuh bersungguh-sungguh dan teliti agar tidak sesekali menzalimi dan memudaratkan manusia.

Berhubung dengan perbicaraan juga, tiada pengaturan yang jelas dalam ETJSNS berhubung perbicaraan tertutup dalam kes tertentu dan kes khas. Walaupun ada peruntukan mengenai perbicaraan terbuka, tidak ada penjelasan mendalam tentang tarikh pelaksanaan perbicaraan secara tertutup yang menghalang perlindungan hak dan privasi pihak yang terlibat dalam kes sensitif. Seterusnya, berkaitan dengan hak tertuduh untuk membela diri, penjelasan terperinci dalam ETJSNS tentang hak untuk membela diri harus diberikan kepada tertuduh sebagaimana yang diperuntukkan melalui Seksyen 173(ha) Akta 593. Ketiadaan panduan ini menyebabkan potensi ketidakadilan terhadap individu yang tidak mempunyai peguam. Sementara itu, berhubung dengan tahap pembuktian yang perlu dipikul oleh pihak pendakwa, ETJSNS tiada penjelasan terperinci dalam ETJSNS tentang tahap pembuktian yang diperlukan dalam kes syariah yang dapat menyebabkan tafsiran yang berbeza-beza antara pengamal undang-undang syariah. Ketiadaan peruntukan yang lebih terperinci mengenai tahap pembuktian dalam ETJSNS ini mengakibatkan kekeliruan dalam kalangan pengamal undang-undang syariah mengenai tahap pembuktian yang seharusnya diterapkan dalam perbicaraan.

Satu lagi isu yang berbangkit ialah hak tertuduh untuk membela diri dan tatacara yang betul bagi individu yang didakwa melakukan penghinaan

mahkamah dalam mahkamah syariah sebagaimana yang dijelaskan oleh mahkamah dalam kes *Ahmad Shapiai lwn Hani Itam Ali Husin & Yang Lain* [2005] 1 *CLJ* (Sya) 381. Kes ini berkenaan Mahkamah Rayuan Syariah Perak yang diketuai oleh Kamaluddin Maamor A. J. yang memutuskan bahawa pertuduhan tersebut perlu dibaca dan diterangkan dengan jelasnya kepada tertuduh sehingga tertuduh memberikan pengakuan secara lisan, sama ada bersalah atau tidak bersalah. Keputusan ini menekankan hak asas tertuduh untuk memahami tuduhan yang dihadapinya sebelum membuat pengakuan. Dalam kes ini, hakim memutuskan bahawa perayu, iaitu Ahmad Shapiai, tidak diberi peluang yang mencukupi untuk membela dirinya sebelum dijatuhi hukuman oleh mahkamah rendah, yang dianggap sebagai suatu ketidakadilan. Oleh itu, hakim sebulat suara bersetuju untuk membenarkan rayuan ini, membatalkan sabitan penghinaan mahkamah dan mengetepikan keputusan mahkamah rendah.

Hakim merujuk tiga kes daripada mahkamah sivil sebagai autoriti untuk menyokong prinsip bahawa tuduhan mesti dibaca dan diterangkan kepada tertuduh sebelum pengakuan dilakukan. Walaupun mengakui bahawa kes daripada mahkamah sivil tidak mengikat mahkamah syariah, hakim tetap memilih untuk merujuk kes ini sebagai panduan yang berwibawa. Hal ini menunjukkan bahawa mahkamah syariah, termasuklah mahkamah rayuan syariah, boleh merujuk keputusan mahkamah sivil untuk menjelaskan undang-undang, terutamanya dalam situasi apabila peraturan dan tatacara mahkamah syariah mungkin kabur atau tidak lengkap. Isu utama yang timbul dalam kes ini ialah kekurangan peraturan dan tatacara yang jelas bagi kes penghinaan mahkamah dalam mahkamah syariah. Walaupun terdapat peruntukan mengenai penyampaian notis untuk menunjukkan sebab dalam kes penghinaan mahkamah di semua mahkamah syariah (kecuali di Kedah), tiada peraturan lanjut yang mengatur prosedur kes penghinaan secara khusus. Kelompongan tatacara terperinci ini mencetuskan ketidakpastian dalam pengurusan kes penghinaan dan menjadi kebimbangan utama dalam kes ini. Kes ini menonjolkan keperluan untuk memperjelas garis panduan tatacara bagi kes penghinaan mahkamah dalam mahkamah syariah bagi memastikan keadilan dan ketelusan dalam proses perbicaraan.

KESIMPULAN

Hak yang diberikan kepada tertuduh bukan sahaja penting bagi memastikan individu tersebut tidak dizalimi, tetapi juga memastikan bahawa proses keadilan dilakukan secara adil, telus dan mengikut lunas

undang-undang. Kepentingan hak tertuduh juga sangat berkait rapat dengan prinsip keadilan yang lebih luas dalam sistem perundangan Islam dan sistem perundangan Malaysia. Dalam Islam, prinsip keadilan menjamin bahawa setiap individu berhak untuk mendapatkan perbicaraan yang adil dan tidak menyebelahi mana-mana pihak tanpa mengira latar belakang, status atau kedudukannya dalam masyarakat. Kepentingan hak tertuduh dalam sistem keadilan tidak hanya untuk melindungi individu, tetapi juga untuk menjaga kredibiliti dan integriti sistem kehakiman itu sendiri. Pengkaji mendapati bahawa meskipun hak tertuduh diiktiraf sebagai asas utama untuk menjamin keadilan perbicaraan menurut prinsip syariah dan perundangan Malaysia, pelaksanaannya dalam konteks perbicaraan jenayah syariah masih berhadapan dengan pelbagai cabaran.

Dapatan kajian menunjukkan bahawa terdapat kelompongan dan kekaburan dalam ETJSNS yang menjejaskan pelaksanaan hak tertuduh secara efektif. Antara isu kritikal yang dikenal pasti termasuklah ketiadaan peruntukan yang jelas berkenaan hak tertuduh untuk diberitahu sebab tangkapan dan tahanan, hak untuk diwakili dan berunding dengan peguam, serta tatacara penahanan reman yang komprehensif seperti yang digariskan dalam Akta 593. Kelewatan perbicaraan, ketiadaan pengkategorian kesalahan bagi tujuan jaminan dan kekurangan tatacara praperbicaraan, seperti pengurusan kes dan pengakuan salah (plea bargaining), turut menimbulkan kebimbangan. Oleh itu, pengkaji mencadangkan agar beberapa penambahbaikan dilaksanakan dalam sistem tatacara jenayah syariah. Antara cadangan utama termasuklah penambahan peruntukan khusus yang berkaitan dengan hak individu ketika tangkapan dan tahanan, memperkenalkan tatacara reman dan jaminan, pengenalan elemen pengurusan kes, serta tawaran pengakuan salah (plea bargaining), menetapkan bentuk pembelaan tertuduh dari menetapkan darjah pembuktian bagi kes jenayah syariah. Pelaksanaan reformasi ini dijangka bukan sahaja dapat meningkatkan keberkesanan pentadbiran kehakiman syariah, tetapi juga memperkukuh kredibiliti dan integriti institusi perundangan Islam di Malaysia. Oleh itu, prinsip keadilan dalam Islam yang menekankan kesaksamaan, perlindungan hak dan maruah individu perlu dijadikan asas dalam pelaksanaan undang-undang agar keyakinan masyarakat terhadap sistem kehakiman syariah sentiasa terpelihara.

PENGHARGAAN

Penyelidik merakamkan penghargaan yang setinggi-tingginya kepada Fakulti Undang-undang, Universiti Kebangsaan Malaysia kerana menyediakan kemudahan dan sumber penyelidikan bagi menyempurnakan makalah ini.

SUMBANGAN PENGARANG

Suhaizad Saifuddin: Penginterpretasian hasil, penulisan makalah, penyediaan makalah, penyediaan makalah akhir, semakan dan penghantaran manuskrip akhir; Intan Shafinaz Mohamadi: Konsep dan reka bentuk kajian, pengumpulan data, penulisan makalah dan penyediaan makalah.

PENDANAAN

Penerbitan ini dibiayai oleh Dewan Bahasa dan Pustaka.

PERNYATAAN KETERSEDIAAN DATA

Data yang menyokong kajian ini tersedia dalam makalah ini.

PERISYTIHARAN

Konflik kepentingan: Pengarang tidak mempunyai sebarang konflik kepentingan dari segi kewangan dan bukan kewangan untuk diisytiharkan.

RUJUKAN

- Abdul Kahar Ahmad & others* lwn *Jabatan Agama Islam Selangor & others* [2022] 10 CLJ 47.
- Abdul Karim Zaidan. (1989). *Nizam al-Qada fi al-Shariah al-Islamiah*. Muassasah Al-Risalah.
- Abu al-Walid al-Baji. (1999). *Al-muntaqa syarh al-muwatta Imam Malik*. Dar al-Kutub 'Ilmiyyah.
- Abu Daud (1993). *Sunan Abi Daud*. Matba'ah Al-Tazi.
- Ahmad Ibn Hanbal. (1999). *Musnad Ahmad ibn Hanbal*. Dar al-Hikmah.
- Ahmad Shapiai* lwn *Hani Itam Ali Husin & Others* [2005] 1 CLJ (Sya) 381.
- Akta Mahkamah Kehakiman 1964 (Akta 91). (1964). Percetakan Nasional Malaysia Berhad. https://fliphtml5.com/tcrqj/jqpp/Akta_Mahkamah_Kehakiman_1964_%28Akta_91%29/
- Alagan Srimurugan. (2006). Right of an accused person to consult and to be defended by a legal practitioner revisited. 3 CLJ xlv.

- Al-Bukhari, A. A. M. (1997). *Sahih al-Bukhari ma' hashiyat al-sindi*. Maktabah Al-'Asriyyah.
- Al-Ghazali. (1997). *Al-mustasfa min 'ilm al-usul*. Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.
- Al-Hariri. (1998). *Al-madkhal ila al-qawa'id al-fiqhiyyah al-kulliyah*. Dar 'Ammar.
- Al-Kasani. (1998). *Bada'i' al-sana'i'*. Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.
- Al-Nadwi. (1998). *Al-qawaid al-fiqhiyyah*. Dar al-Qalam.
- Al-Nawawi. (2002). *Al-majmu' sharh al-muhadhdhab*. Dar al-Fikr.
- Baljit Singh Sidhu. (2016). *Criminal litigation process*. Sweet & Maxwell Asia.
- Dorosamy a/l Chinnia @ Ali bin Abdullah lwn Pendakwa Raya [2020] MLJU 2257.
- Enakmen Tatacara Jenayah Syariah (Negeri Selangor) 2003. (2003). <https://www.mais.gov.my/wp-content/uploads/2020/10/ENAKMEN-TATACARA-JENAYAH-SYARIAH-NEGERI-SELANGOR-2003.pdf>
- Hamid Sultan Abu Backer. (2010). *Janab's key to criminal procedure and evidence*. Janab (M) Sdn. Bhd.
- Ibn Hazm. (1983). *Al-ihkam fi usul al-ahkam*. Dar Al-Ifaq Al-Jadidah.
- Ibn Qayyim. (1993). *Ilam al-muwaqi'in*. Dar al-Hadis.
- Ibn Qudamah. (1997). *Al-mughni*. Dar al-Fikr.
- Inspector Yusof Hj Othman & Others lwn Kwan Hung Cheong [2011] 8 CLJ 1.
- Kamariah Ali lwn Ketua Pendakwa Syarie Terengganu [2010] SHRU 20, [2010] 3 LNS 20.
- Kamus Dewan Edisi Keempat. (2016). Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Kanun Tatacara Jenayah (Akta 593). (2021). https://www.sprm.gov.my/admin/files/sprm/assets/pdf/penguatkuasaan/Akta_593_%281.10.2021%29_BM.pdf
- Kassim @ Osman Ahmad V. Jabatan Hal Ehwal Agama Islam & Ors [2015] 1 LNS 1424
- Martin, R. (1997). *The concept of rights: A system of rights*. Oxford University Press.
- Mat lwn Pendakwa Raya [1963] CLJU 82; [1963] 1 MLJ 263.
- Moh Ting King lwn Pendakwa Raya [1995] 3 MLJ 461.
- Mohd Hilmi Saadan, & Ramizah Wan Muhammad. (2017). Justifiability of remand detention provision in Syariah Criminal Procedure Enactment (2003): A case of Selangor. *Legal Network Series, A (xli)*, 1–31.
- Mohd Jalil bin Abdullah & Anor lwn Pendakwa Raya [1996] 5 MLJ 564.
- Mohd Munzil Muhamad. (2020). Presumption of innocence: Should it apply during the appeal process? *Malayan Law Journal*, 5 MLJ xxv.
- Muhammad Afifi Abdul Hamid. (2019). Hak-hak keistimewaan kaum Melayu di Malaysia: Analisis berdasarkan perspektif Islam. *Prosiding Kolokium Penyelidikan Siswazah Kebangsaan 2019*. Kolej Universiti Islam Melaka.
- Muhammad Mustafa al-Zuhaili. (2009). *Al-Qawaid al-fiqhiyyah wa tatbiqatuha fi al-mazahib al-'arbaah*. Dar-Fikr.

- Ooi Ah Phua lwn Officer in Charge of Criminal Investigation, Kedah/Perlis* [1975] 2 MLJ 198.
- Pendakwa Raya lwn Dato' Seri Anwar Ibrahim* [1998] 4 MLJ 481.
- Pendakwa Raya lwn Dato' Seri Anwar Ibrahim* [1999] 1 MLJ 321.
- Pendakwa Raya lwn Hanif Basree Abdul Rahman* [2008] 4 CLJ 1.
- Pendakwa Raya lwn Mah Chuen Lim & Ors* [1975] 1 MLJ 95.
- Pendakwa Raya lwn Mah Chuen Lim & Ors* [1975] 1 MLJ 95.
- Pendakwa Raya lwn Yagambaram Chettiar Kaparoom & Yang Lain* [2024] CLJU 2586.
- Polis Diraja Malaysia lwn Audrey Keong Mei Cheng* [1994] 3 CLJ 362 (HC).
- Quek Qin Long & Yang Lain lwn Pendakwa Raya* [2024] 10 CLJ 625.
- R lwn Rose* [1895–1899] *All ER* 350.
- Sook Shiok Liong lwn Pendakwa Raya* [1993] 2 MLJ 38.
- Suhaizad Saifuddin, & Bernard Noel Beneldus. (2025). Perbuatan menggodakan pasangan yang berkahwin: pertimbangan undang-undang dan moral selepas pemansuhan Seksyen 498 kanun keseksaan. *Kanun: Jurnal Undang-undang Malaysia*, 37(1), 121–142. [https://doi.org/10.37052/kanun.37\(1\)no6](https://doi.org/10.37052/kanun.37(1)no6)
- Suhaizad Saifuddin, Ahmad Azam Mohd Shariff, Muhamad Helmi Md Said, Ramalinggam Rajamanickam, & Tg. Noor Azira Tg. Zainudin. (2020). Pemakaian beban dan darjah pembuktian dalam kes jenayah syariah di Malaysia: Satu analisis. *Akademika*, 90(1), 87–98. <https://doi.org/10.17576/akad-2020-9001-08>
- Suhaizad Saifuddin, Hanifah Haydar Ali Tajuddin, Mohamad Azhan Yahya, Mohamad Rizal Abd Rahman, & Fatimah Yusro Hashim. (2024). Examining the application of standard of proof in criminal cases: A comparative analysis of Islamic law and common law in Malaysia. *Malaysian Journal of Syariah and Law*, 12(1), 11–22. <https://doi.org/10.33102/mjssl.vol12no1.491>
- Suhaizad Saifuddin. (2025). Pemakaian Akta Perintah Kehadiran Wajib 1954 [Akta 461] bagi pesalah jenayah syariah. *Kanun: Jurnal Undang-undang Malaysia*, 37(1), 165–176.
- Tafsir pimpinan al-Quran kepada pengertian al-Quran (Edisi ke-22). (2013). Jabatan Kemajuan Islam Malaysia.
- Tengku Maimun Tengku Mat. (2024). Hakim bebas buat keputusan berdasarkan fakta, undang-undang – Ketua Hakim Negara. *Astro Awani*. <https://www.astroawani.com/berita-malaysia/hakim-bebas-buat-keputusan-berdasarkan-fakta-undangundang-ketua-hakim-negara-454124>
- Vigny Alfred Raj Vicetor Amratha Raja lwn Pendakwa Raya* [2022] 8 CLJ 1.
- Woolmington lwn Pendakwa Raya* [1935] AC 462.
- Zulkafar Remlee Saad. (2015). Pembuktian dalam kes jenayah syariah Malaysia: Isu dan penyelesaian. *Jurnal Kanun: Jurnal Undang-undang Malaysia*, 27(1), 123.

3.

**MODELS OF CANING IN
ACEH AND MALAYSIA:
A COMPARISON**

MODELS OF CANING IN ACEH AND MALAYSIA: A COMPARISON

¹ Hamdani, ^{1*} Muhammad Nasir, ² Muhammad Helmi Md Said, ³ Laila M. Rasyid,
¹ Putri Ismalinda

¹ Faculty of Law, Universitas Malikussaleh, Indonesia

² Faculty of Law, Universiti Kebangsaan Malaysia, Malaysia

³ Georg-August-Universität Göttingen, Germany

muhammadnasir@unimal.ac.id

Abstract

One of the punishments imposed on the offender in Aceh is caning based on Qanun Jinayah. This study compares the implementation of caning in Aceh and Malaysia. This study uses qualitative research methods with normative and empirical juridical approaches by applying prescriptive-analytic methods. The implementation of caning punishment in Aceh is the responsibility of prosecutor's office, the executor of wilayatul hisbah. The execution in an open place witnessed by the public according to the purpose of punishment and provides deterrence effect for the community and the convict. Based on regulation, implementation of caning punishment may not be accessible to children, but this cannot be fully implemented due to different district/city government policies. Caning in Malaysia is carried out in prison and witnessed by a few Muslims to achieve the purpose of punishment. In accordance with the conditions of local wisdom in Aceh and Malaysia. The Aceh government needs to provide a deterrent effect on convicts, caning is carried out at the convict's domicile and in accordance with applicable laws and committed to supporting Islamic law, including budget contributions.

Keywords: Model; Caning; Aceh and Malaysia

1. Introduction

Over the centuries, Islamic law has developed into a 'very sophisticated' legal system, covering all areas of human life, which is known in contemporary law¹, including caning. This paper looks at the model of caning in Aceh and Malaysia. Some researchers who have written about caning punishment are M.M Marpaung,² Abdul Jalil Salam Iskandar, Mizaj and Azhari Yahya³, M.S. Armia⁴ and P.M. Lubeck.⁵ This research is important, because International crime

¹ Ro'fah Setyowati, Lastuti Abubakar, and Nunung Rodliah, "Sharia Governance On Islamic Banking: Spiritual Rights Perspective On Consumer Protection In Indonesia," *Diponegoro Law Review* 2, no. 1 (2017): 227–244.

² Marina Mary Marpaung and Heru Susetyo, "Canning: Syariah Law Versus Human Rights in Aceh, Indonesia," in *Challenges of Law and Governance in Indonesia in the Disruptive Era II* (Nova Science Publishers, Inc., 2021), 117–128.

³ Mizaj Iskandar, Azhari Yahya, and Abdul Jalil Salam, "From the Public Space to the Prison Space: Regulation Polemic and the Implementation of Caning Law in Aceh," *AL-IHKAM: Jurnal Hukum & Pranata Sosial* 17, no. 1 (2022): 216–241, <https://ejournal.iainmadura.ac.id/index.php/alihkam/article/view/5646>.

⁴ Muhammad Siddiq Armia, "Public Caning: Should It Be Maintained or Eliminated? (A Reflection of Implementation Sharia Law in Indonesia)," *Qudus International Journal of Islamic Studies (QIJIS)* 7, no. 2 (2019): 301–328, <https://journal.iainkudus.ac.id/index.php/QIJIS/article/view/4974>.

⁵ P. M. Lubeck, "Nigeria: Mapping a Shari'a Restorationist Movement," in *Shari'a Politics: Islamic Law and Society in the Modern World*, 2011.

statistics indicate that in Islamic countries crime rates are lower than in other countries.⁶ This feature of Islamic countries is most often explained by two factors: a) the relatively low level of development, which has a positive effect on crime rates, and b) the strictness of Islamic penal law.⁷ Caning was carried out in Aceh after the enactment of a specific law by the central government, namely Law Number 11 of 2006 concerning the Government of Aceh to implement Islamic law. Article 125 of the Law of the Republic of Indonesia Number 11 of 2006, specifies that the implementation of Islamic law in Aceh is regulated through qanun.⁸ Qanun is equated with local regulations in other provinces, but the content of these local regulations is different from qanun. Qanun must be based on Islamic principles.⁹ One form of this specificity can be seen by the implementation of Islamic law where the community is obliged to obey regulations that precipitate Islamic values. One of the regulations regulated in Aceh is regarding Islamic crimes or those who are better known as *Qanun Jinayah*, namely *Qanun* Aceh Province Number 6 of 2014 concerning the Jinayat Law.¹⁰ In the qanun one of the punishments imposed on the offender is caning. Caning is a type of corporal punishment imposed on a convicted person by flogging his body. The implementation of caning in Aceh is the authority and responsibility of the prosecutor while the executor is *wilayatul hisbah*. At the beginning of the presence of *Wilayatul Hisbah* in Aceh, its authority was first regulated in the decision of the Governor of Nanggroe Aceh Darussalam Number 01 of 2004 about the Organization and Work Procedure of *Wilayatul Hisbah* which was subject to the Islamic Sharia Agency. The status of this institution continues to be improved both in terms of organizational structure and authority with the issuance of Law no. 11 of 2006, which combines the existence of *Wilayatul Hisbah* with the Municipal Police in *Qanun* No. 5 of 2007 about Organizational Structure, Work Procedures of Service, and Technical Institutions. In its duties, *Wilayatul Hisbah* carries out the function of direct enforcement and surveillance in people's

⁶ Abdurrahman Raden Aji Haqqi, "Religiosity In Criminal Law: Islamic Perspective," *Diponegoro Law Review* 4, no. 1 (2019): 1–20, <https://ejournal.undip.ac.id/index.php/dlr/article/view/24129>.

⁷ Ibid.

⁸ Ria Delta and Erina Pane, "The Implementation of Islamic Qanun Law in the Modern Aceh Society," in *Proceedings of the 1st Raden Intan International Conference on Muslim Societies and Social Sciences (RIICMuSSS 2019)* (Atlantis Press, 2020), <https://www.atlantis-press.com/proceedings/riicmusss-19/125946221>.

⁹ Damien Kingsbury, "Devotional Islam and Democratic Practice: The Case of Aceh's Qanun Jinayat," in *Culture, Religion and Conflict in Muslim Southeast Asia: Negotiating Tense Pluralisms*, 2012.

¹⁰ Hudzaifah Achmad Qotadah, Ali Abdul Wakhid, and Is Susanto, "Problems With the Implementation of Qanun Aceh Number 6 of 2014 Concerning Jinayat Law," *Analisis: Jurnal Studi Keislaman* 22, no. 1 (2022): 111–131, <http://www.ejournal.radenintan.ac.id/index.php/analisis/article/view/6556>.

lives. Consequently, this agency has the authority and power to enforce *jiḥād*, justice, and *amar ma'ruf nahi munkar*.¹¹

Wilayatul Hisbah is an authorized agency that is formed with the intention of reminding the public about the existing rules, rules that must be followed, how to obey the rules, and actions that must be avoided in order to not to violate the rules. *Wilayatul Hisbah* is one of the implementing bodies of judicial power in Islam which is tasked with enforcing goodness and preventing injustice, such as dealing with criminals that need immediate settlement, overseeing the law, regulating public order, resolving criminal problems, and punishing people who violate sharia law.¹²

The execution of the flogging is carried out after the decision of the shari'a court / court which has permanent legal force. Caning is carried out based on the provisions stipulated in Qanun Number 7 of 2013 concerning the jinayah procedural law/formil law and Aceh governor Regulation Number 5 of 2018 concerning the Implementation of the Jinayat Procedural Law.¹³

In Malaysia¹⁴ sharia caning is imposed under the provisions of the constitution (Perlembagaan Persekutuan Jadual ke-9 Senarai Negeri dan Akta Parlimen, Deed of Sharia Court (Amendment 1984). The constitution states that the Sharia Court in Malaysia may only decide the punishment of perpetrators of Jinayah Syariah violations with a maximum fine of RM 5000, three years' imprisonment and six lashes. In Malaysia, the crimes subject to sharia caning differ from state to state. Relating to caning is regulated under Articles 125 and 126 of the Sharia Jinayah Procedure Act (Guild Areas) 1997 (Act 560), concerning the Methods and Procedures for implementing Sharia Whipping in the Guild Area. The punishment of caning for perpetrators of violations of provisions in sharia law has been carried out after being decided by a sharia court that has permanent legal force. The authority to carry out canings in Malaysia is under the responsibility of the prison chief. In Malaysia there is such a thing as sharia caning and caning in general criminal penalties, so in this research it only discusses sharia caning. This study will see whether the model of caning implementation in Aceh and Malaysia is in accordance with the model of implementing caning in sharia and local wisdom and community culture in both places.

¹¹ Arfriani Maifizar, "Wilayatul Hisbah's (WH) Strategy to Enforce the Law against Khalwat Case in Ujung Karang West Aceh Regency," *Ijtihad: Jurnal Wacana Hukum Islam dan Kemanusiaan* 22, no. 1 (2022): 37–52, <https://ijtihad.iainsalatiga.ac.id/index.php/ijtihad/article/view/7077>.

¹² Ibid.

¹³ Iskandar, Yahya, and Salam, "From the Public Space to the Prison Space: Regulation Polemic and the Implementation of Caning Law in Aceh."

¹⁴ Harsh Mahaseth and Shifa Qureshi, "The Legality Of Caning In Singapore," *UUM Journal of Legal Studies* 13, no. 2 (2022): 51–76, <https://e-journal.uum.edu.my/index.php/uumjls/article/view/15215>.

Sharia caning has been implemented and practiced both in Aceh and in Malaysia, so the issue that arises in research is what is the model of implementing sharia caning in Aceh and Malaysia? Whether the caning model implemented is in accordance with the values of local wisdom in Aceh and Malaysia.

2. Method

This research uses qualitative research methods with normative juridical and empirical juridical approaches by applying prescriptive-analysis methods. Data collection is carried out through primary data and secondary data. Primary data collection was carried out by conducting in-depth interviews with informants and respondents in Aceh. Meanwhile, the comparison with Malaysia was carried out through literature studies.

3. Results and Discussion

3.1. Sharia Caning Model

Flogging is a form of punishment in Islamic criminal law¹⁵ that aims to provide lessons to recipients and people who see. This is in line with the hadith narrated by Malik of Zaid bin Aslam that at the time of the Prophet Muhammad, that someone claimed to have committed adultery. He was brought a whip from a strong but rather soft tree trunk then ordered to whip it.¹⁶ This means that the whipping device should be as simple as possible. An-Nawawi said, if a person is punished with a whip, then the whip should be medium in size between the size of the stick and the thigh, not too big or too small. If using date palm fronds, then the date palm fronds should be between wet and dry.¹⁷ Caning also seeks to prevent and cleanse society of despicable deeds and customs. Meanwhile, in the case of drinking alcoholic beverages, beatings with hands, shoes and clothes can be carried out based on the history of Abu Hurairah that the Prophet Muhammad SAW asked Abu Hurairah to beat people who drank alcohol with their hands, shoes and clothes."¹⁸

Blows in caning must be carried out continuously. When flogging, the person in charge of flogging is not allowed to lift the whipping device above the height of his head. Saidina Umar bin

¹⁵ Muhammad Mutawali, "Customary Law of Dou Donggo Bima from the Perspective of Islamic and Indonesian Positive Law," *AL-IHKAM: Jurnal Hukum & Pranata Sosial* 17, no. 1 (2022): 1–27, <https://ejournal.iainmadura.ac.id/index.php/alihkam/article/view/6007>.

¹⁶ Imam Malik, *Al-Muwaththa*, n.d., 516; Muhammad Az-Zuhaili, *Al-Mu'tamad Fiqih Imam Asy-Syafi'i* (Puchong-Selangor: Berlian Publication Sdn. Bhd, n.d.), 618.

¹⁷ Muhammad as-Sayyid Sabiq, *Fiqh As-Sunnah, Dar Al-Fath Al-I'lam Al-'Arabi* (Kuala Lumpur: Al-Hidayah Publication, 2009).

¹⁸ Wahbah M. Al-Zuhaili, *Al-Fiqh Al-Islami Wa Adillatuhu II* (Damascus: Dar Al-Fikr, 2002).

Khattab once punished the whipping of lawbreakers in her time. He said to the whipper: "whip him and don't raise your hand until you see his armpits." When Umar saw that the blow was a little stronger than it should have been, he said: "You did not punish but killed him."¹⁹ The part that should be avoided to be hit is the face and areas that can be harmful such as the genitals. According to the history of Hunaidah ibn Khalid Al-Kanadi, that he had witnessed Ali ibn Abi Talib had imposed limits on a man. At that moment Ali said to the whipper: "Hit him and every body has the right to feel the pain of the whip. Avoid hitting his face and pubic area."²⁰ A history from Saidina Umar bin Khattab that he found a *ja'riah* who had violated the limits in his time, then he said, "You go to him, beat him and do not tear his skin."²¹

At the time of whipping, the offender must be in good health and strong and the time and weather favorable and wear modest clothing. In practice, the shirt of the person to be punished with the punishment of *hadd* should not be opened and the person who was convicted should not be spread out on the ground and should not tie his hands behind the shoulders. Proof of this is the words of Ibn Mas'ud that the Prophet Muhammad said: "does not apply at all to Muslims, self-opposition on the earth by tugging hard at him, stripping naked without clothes, tying his hands together and shackling himself."²²

For a convict who is pregnant, then the execution must be carried out after the woman gives birth to her child and if she is still ill the execution should be postponed until she is completely healthy under the pretext of the hadith of *Jahniyah*, of Umran bin Hashin, "if she has given birth to her child, then bring her to me."²³ Then if the perpetrator is sick and there is no hope of recovery, then punishment must be carried out immediately on the condition that the tools used for whipping do not injure him. In a history the Prophet Muhammad once ordered a whip to be carried out against adultery and had to be whipped 100 times.²⁴ In this case it means that there is no reason to delay the implementation of the caning under any circumstances except for women who are pregnant and breastfeeding.

Flogging must be carried out at the right time and conditions, that is, not in very hot and cold weather because it can cause losses. Its implementation should be in front of a group of Muslims. In the Qur'an Allah Almighty says in Surah an-Nur verse 2: "... and let (the execution of) their

¹⁹ Ibid.

²⁰ Az-Zuhaili, *Al-Mu'tamad Fiqih Imam Asy-Syafi'i*.

²¹ Ibid.

²² Ibid.

²³ Ibid.

²⁴ Sabiq, *Fiqh As-Sunnah, Dar Al-Fath Al-I'lam Al-'Arabi*.

punishment be witnessed by a group of believers."²⁵ The execution of the caning must be witnessed by the public or witnessed by a group of believers because the execution of the caning is a lesson and prevention for those who witness the punishment.

3.2. Model of Caning in Aceh

The execution of caning in Aceh is carried out based on qanun or regulations and their implementation after going through a judicial process that obtains permanent legal force. This shows that caning in Aceh is carried out not contrary to the law and human rights, because the implementation process is in accordance with the provisions of the legislation and constitutions.²⁶ The implementation of caning in Aceh was initially based on the 2005 Aceh Governor's Regulation on Technical Guidelines for Whipping Uqubat then based on Qanun Number 7 of 2013 concerning the Jinayat Procedural Law and Aceh Governor Regulation Number 5 of 2018 concerning the Implementation of the Jinayat Procedural Law. In Article 247 the execution of caning is the authority of the prosecutor.²⁷ The implementation of the 'Uqubat whipping is carried out by the prosecutor by preparing the flogging site in coordination with the Chief Justice of the Sharia Court, the Head of the Health Office, and the Agency in charge of *Wilayatul Hisbah* (Article 252 paragraphs 1 and 252 paragraphs 2). At the request of the prosecutor, the Head of the Health Service will prepare a doctor to examine the sentence before and after flogging (Article 254).

In Governor Regulation Number 5 of 2018, it is stated that female convicts will be whipped by female executors as stated in article 48 paragraph 2. In the jurisdiction of Idi Regency, Aceh province, there was a female convict who was caned by a male executor, so in this case an objection was raised by the female convict's attorney during the third caning who objected to the male executor who was caning. female convict, so that the caning sentence against the woman was postponed. This happened because there were no female whippers in Idi Regency, Aceh Province.²⁸ So the Idi prosecutor's office requested an application and coordinated with the

²⁵ Muhammad Noor Haji Hashim and Abdullah Basmeh, *Tafsir Pimpinan Ar-Rahman Kepada Pengertian Al-Quran : (30juz)* (Kuala Lumpur: Darul Fikir, 2010).

²⁶ "The Preamble to the Aceh Qanun Number 7 of 2013 Concerning the Jinayat Procedural Law," 2013; "The Governor's Regulation Number 5 of 2018 Concerning the Implementing Regulation of the Jinayat Procedural Law," 2018.

²⁷ Helmi Helmi et al., "Implementation Place of 'Uqubat Canings in Fiqh Perspective (Analysis of Aceh Governor Regulation Number 5 of 2018)," *Budapest International Research and Critics Institute-Journal (BIRCI-Journal)* 2, no. 4 (2019): 65–73, <https://bircu-journal.com/index.php/birci/article/view/553>.

²⁸ Yogi Febriandi, Muhammad Ansor, and Nursiti Nursiti, "Seeking Justice through Qanun Jinayat: The Narratives of Female Victims of Sexual Violence in Aceh, Indonesia," *Qudus International Journal of Islamic Studies (QIJIS)* 9, no. 1 (2021): 103–140, <https://journal.iainkudus.ac.id/index.php/QIJIS/article/view/8029>.

provincial *Wilayatul Hisbah* to send a female executor so that the implementation of the delayed caning could be continued on the upcoming schedule.²⁹ Therefore, in this case, it is necessary in the execution of caning to be attended by attorneys, supervisory judges and related parties so that the implementation of caning is in accordance with standard operating procedures (SOP). In this regard, in the jurisdiction of Langsa City, there is also no female executor so that the implementation of caning punishment against women is carried out by the male whipper executor. In this case, there is no objection either from the convict himself or the supervisory institution so that the execution of the caning can be carried out until it is completed, but in the future the caning will be carried out in accordance with the procedures and applicable laws and regulations.³⁰

Article 262 states that caning shall be carried out in an open place and be visible to the person present, must not be attended by children under the age of 18. The implementation of caning is carried out on a pedestal measuring 3 X 3 meters which can be witnessed by the crowd. The distance between the penalized standing place and the spectator society is 12 meters. Prosecutors, supervising judges, appointed doctors and flogging officers stand on top of the flogging site or around it during flogging. Flogging sites in Aceh canings are carried out in an open place that can be witnessed by the general public, it is in accordance with the purpose of the punishment itself, which is to teach lessons to the convicted convict and the people who witnessed the caning carried out.³¹

The place where the execution of punishments is carried out in Aceh, some are permanent such as in Bustanussalatin Park, Banda Aceh City³², While in Aceh Besar³³, North Aceh³⁴, and East Aceh³⁵ in the courtyard of the Mosque where the defendant came from so that there is no permanent place, while in Langsa City the execution of caning was carried out in the courtyard of the office of the Islamic Sharia Service which was previously carried out in Merdeka Square. The

²⁹ Harri, "The Public Prosecutor of the Idi District Attorney's Office, Interviewed on August 1, 2022," 2022.

³⁰ Mastura, "Head of Wilayatul Hisbah Division of the Langsa City Islamic Sharia Service, Interviewed on August 1, 2022," 2022.

³¹ Fauzi, "Head of the General Criminal Section of the Lhoksukon District Attorney's Office, Interviewed on July 26, 2022," 2022.

³² Yudha, "Head of the General Criminal Section Interviewed on July 13, 2022," 2022; Fitriani, "Head of the Civil and State Administration Section, Kejaksaan Negeri Banda Aceh, Interviewed on July 13, 2022," 2022; Nasrullah, "Head of the Civil Service Police Unit Agency and Wilayatul Hisbah Banda Aceh Interviewed on July 13, 2022," 2022.

³³ Muhajir, "Head of the Evidence Section at the District Attorney's Office in Jantho Interviewed on July 13, 2022," 2022.

³⁴ Fauzi, "Head of the General Criminal Section of the Lhoksukon District Attorney's Office, Interviewed on July 26, 2022"; Mulyadi, "Head of the Evidence Section at the Lhoksukon District Attorney's Office Interviewed on July 26, 2022," 2022.

³⁵ Harri, "The Public Prosecutor of the Idi District Attorney's Office, Interviewed on August 1, 2022."

execution of caning in Lhokseumawe City was carried out at Tunas Bangsa Stadium which was previously held at Hiraq Square beside the Islamic Centre Mosque.³⁶

The model of implementing a short, fast and low-cost caning should be carried out at the place where the convict lives which is only attended by village officials and priests and witnessed by the local community in accordance with the purpose of the punishment in qanun which is to provide shame and deterrent effect to the convict who also teaches a lesson to the people who see the caning sentence.³⁷ The whipping law implemented in Aceh, which can be witnessed by the community and involves many institutions, is a unique model and creates a close relationship between the institutions involved as a sense of responsibility for the implementation of Islamic law.³⁸

According to the theory of punishment, the purpose of punishment itself is to scare people not to commit crimes either by scaring the crowd (general preventive) or frightening certain people who have committed crimes so that in the future they do not commit crimes again (speciale preventive). The purpose of punishment is also to educate or correct people who commit crimes to become good people in character so that they benefit society.³⁹ The implementation of caning in Aceh is in accordance with the theory of punishment, namely, to frighten the crowd who witnessed the punishment being carried out and educate the convicted person to change for the better.

The whipper executor was present at the flogging site wearing a cloth face covering. Lashing is performed on the back (shoulders to hips) of the convict. The distance between the prisoner and the whipper executor is between 0.70 meters to 1 meter with the position where the whipper executor stands on the left or right side of the convict. Whipper executors can make horses with a distance of the left and right legs of at most 50 cm. The whipper can bend the hand as well as swing to the side or back and the position of the tip of the hand is not higher than the shoulder. In the flogging process, if the whipper executor is unable to complete the work, then the flogging will be continued by the other whipping executor. The whipping carried out the flogging by order of the prosecutor and the lashing that has been carried out cannot be reversed (Article 264).

³⁶ Kardono, "Head of the General Crimes Section of the Lhokseumawe District Attorney's Office, Interviewed on July 25, 2022," 2022.

³⁷ Harri, "The Public Prosecutor of the Idi District Attorney's Office, Interviewed on August 1, 2022"; Fauzi, "Head of the General Criminal Section of the Lhoksukon District Attorney's Office, Interviewed on July 26, 2022."

³⁸ Fitriani, "Head of the Civil and State Administration Section, Kejaksaan Negeri Banda Aceh, Interviewed on July 13, 2022."

³⁹ Wirjono Prodjodikoro, *Hukum Acara Pidana Di Indonesia* (Bandung: Sumur Bandung, 1981), 16.

Under Article 265, the convict is required to wear the clothes provided by the prosecutor and be in a free standing position without support. Then at the request of the convict or doctor⁴⁰, the convict can be whipped while sitting cross-legged or standing on a support but must remain in a free state. Furthermore, flogging will be temporarily stopped if ordered by the doctor on medical considerations, or because the convict escaped from the flogging site before the 'Uqubat whipping was completed (Article 266).

The flogging was postponed due to the doctor's order due to medical considerations or because the convict fled at the time the flogging was carried out, the convict would be returned to the detention center, then the prosecutor will determine the time of the new flogging after the convict is declared healthy and the convict is transferred in accordance with the procedure contained in article 252.

Article 270 states that if three months after the decision of the Court which has the force of law is still handed over to the prosecutor, the sentence has not been carried out without a valid reason, then the prosecutor is deemed to have shirked his duties and may be subject to punishment in accordance with the applicable laws and regulations. In the event that the execution of caning has not been carried out due to constraints in the budget as in North Aceh it is only budgeted in a year 3 schedules for flogging executions. This will create obstacles in the implementation because it must be possible to arrange the schedule of prisoners who will be whipped. Likewise, in Idi in a year, the budget is only budgeted 3 times. Relating to the budget is because inmates within a period of 30 days must be executed. So if it is not executed, there will be a cut in the caning and what if the caning sentence will be exhausted by the detention period.⁴¹

Meanwhile, in Langsa City, the budget approved by the local government for the execution of caning is 6 schedules in a year so that in 2 months it can be carried out 1. For prisoners on the waiting list, if they have not been whipped, they will be reduced by lashes according to the period of detention and this matter will be coordinated by the prosecutor as the person in charge of the execution with the supervising judge.⁴² So in this case at every execution of the caning sentence will be attended by the judge.

⁴⁰ Abdul Halim, "Non-Muslims in the Qanun Jinayat and the Choice of Law in Sharia Courts in Aceh," *Human Rights Review* 23 (2022): 265–288, <https://link.springer.com/article/10.1007/s12142-021-00645-x>.

⁴¹ Harri, "The Public Prosecutor of the Idi District Attorney's Office, Interviewed on August 1, 2022"; Fauzi, "Head of the General Criminal Section of the Lhoksukon District Attorney's Office, Interviewed on July 26, 2022"; Mulyadi, "Head of the Evidence Section at the Lhoksukon District Attorney's Office Interviewed on July 26, 2022"; M. Lufti, "Judge at the Lhokseumawe Sharia Court, Interviewed July 25, 2022," 2022.

⁴² M. Daut, "Head of the General Criminal Section of the Langsa District Attorney's Office, Interviewed on July 14, 2022," 2022; Syahril, "Head of the General Criminal Section of the Langsa District Attorney's Office, Interviewed

In terms of the commitment of local governments to the implementation of Islamic law, especially the *jinayah* law⁴³, the local government only budgets for the execution even with a very minimal amount. Local governments should also budget for the level of investigation, prosecution, trial as mandated in the legislation.

With regard to the obstruction of caning penalty, it is stated in Article 271 that the execution of *'uqubat* does not become expired in the event that the person is not detained or in a state of illness so that the punishment cannot be carried out. Likewise, if the sentence is not carried out or is not completed, then if a new sentence is imposed, a sentence will be carried out at once.

After the execution of the caning sentence, the prosecutor will make a proclamation of the execution of the caning which will then sign it together with the supervising judge and the doctor as witnesses. The minutes regarding to the flogging that has not been fully implemented and the reasons for the delay and temporary suspension and the number of lashes that have been carried out and that have not been implemented must be written in the minutes. Then the prosecutor takes the the convict to the place provided for release or return to his family or to the detention center to complete the rest of the detention period or wait for the time of further enumeration. Then the prosecutor handed over a copy of the minutes to the convict or his family as evidence of having served all or part of the sentence as mentioned in Article 273. Furthermore, based on Article 276, at the request of the prosecutor, escort and security guard in the implementation of caning is ensured by the Police or *Wilayatul Hisbah* regency /city.

The model of caning in Aceh when viewed from an easy mechanism, short time and light costs, then from cases of caning within 30 days after a court decision that has legal force that must be implemented immediately. Regarding the place of execution, there is a permanent one, especially in the city government, while in the district government the place of execution of the caning is not permanent depends on the policies of each region according to the conditions and situation of the field and the purpose of the punishment itself. Security is not a problem because it only involves *Wilayatul Hisbah* as well as the local police. In terms of the costs required for the execution of the caning penalty is very minimal in one very light execution schedule.

on July 14, 2022,” 2022; Juwaini, “Judge and Deputy Chief Justice of the Syar’iyyah Banda Aceh Court Interviewed on July 14, 2022,” 2022.

⁴³ Haqqi, “Religiosity In Criminal Law: Islamic Perspective.”

3.3. Model Caning in Malaysia

In Malaysia, Islamic crimes leading to caning differ from state to state. This is due to the fact that many states do not use uniform laws that have been approved by the King's Council in relation to Islamic criminal law. However, the maximum caning penalty that can be imposed is no more than six lashes, then the violation of sharia threatened with caning by state is Federal Territory: (Islamic Criminal Offences Act (Federal Territory) 1997. Offences of perverted teachings, incest deeds, prostitution, *munchikari*, adultery, sodomy and *musahaqah*, may be fined no more than RM5,000 or imprisonment for not more than three years or flogging no more than six lashes or a combination sentence.

Each state in Malaysia has its own Islamic Criminal Offences Act that has been enacted in its respective states. According to Ahmad 'Azam Mohd. Syariff, most of the Islamic Criminal Acts of the states throughout Malaysia all contain legal provisions that emphasize on value and moral aspects in particular such as Islamic crimes⁴⁴ regarding *khalwat* (seclusion)⁴⁵, adultery, *musahaqah* and improper behavior in public places.⁴⁶ All the criminal acts mentioned in the Islamic Penal Code are intended to prevent the public, especially Muslims in Malaysia, from committing crimes and heinous acts prohibited by the Islamic religion. Then regarding the form of punishment, it is more about the punishment of *takzir* (types of offence in Islamic law).⁴⁷

With regard to caning, Malaysia has been applied for a long time in general crimes, only against adult men. Islamic Penal Law is imposed against Muslims based on state constitutions authorizing religious courts to punish with imprisonment of not more than three years or a fine of not more than RM 5000 or flogging of not more than six lashes or a combination of the three. In the implementation of sharia caning in Malaysia will look at provisions including the Islamic Criminal Procedure Law (Johor State) 2003, Article 125; Islamic Criminal Procedure Law (Selangor State) 2003, Article 125; Sharia Criminal Procedure Law (Penang State) 1996, Article 125; Enactment of Sharia Criminal Procedure (Negeri Sembilan State) 2003, Article 125. Enactment of the Islamic Criminal Procedure Law (Kelantan State) 2002, Article 125; Islamic

⁴⁴ Halim, "Non-Muslims in the Qanun Jinayat and the Choice of Law in Sharia Courts in Aceh."

⁴⁵ Yasrul Huda, "Islamic Sharia In Aceh And Its Implications In Other Regions In Indonesia," *PETITA: Jurnal Kajian Ilmu Hukum dan Syariah* 5, no. 2 (2020): 189–201, <https://petita.ar-raniry.ac.id/index.php/petita/article/view/98>.

⁴⁶ Ahmad 'Azam Mohd Shariff, "Prosedur Pendakwaan Jenayah Syariah: Analisis Ke Atas Peruntukan Undang-Undang Di Bawah Akta Prosedur Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 Dan Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997," *Jurnal Undang-Undang Dan Masyarakat* 15 (2011): 1–18.

⁴⁷ Janina Wiszniewska et al., "The Tajno Ultramafic-Alkaline-Carbonatite Massif, Ne Poland: A Review. Geophysics, Petrology, Geochronology and Isotopic Signature," *Geological Quarterly* 64, no. 2 (2020): 402–421.

Criminal Procedure Law (State of Malacca) 2002, Article 125; Islamic Criminal Procedure Law (Pahang State) 2002, Article 125 and Islamic Criminal Procedure Law (Perak State) 2004, Article 125.

Furthermore, based on Articles 125 and 126 of the Sharia Criminal Procedure Law (Federal Territory) 1997 (Law 560), the model for implementing caning is as follows: 1) The tool used for whipping, excluding the handle, must be of the same kind and be made of rattan or small branches without joints and the length does not exceed 1.22 meters and the thickness does not exceed 1.25 centimeters; 2) Examination, Before serving the sentence, the offender must be examined by a government health officer to certify that his health is in good condition to serve the sentence; 3) The offender is pregnant, If the offender is pregnant then the sentence is suspended until the expiration of the two-month period after delivery or miscarriage, depending on the case; 4) Place of conviction, The conviction shall be carried out in front of a government medical officer in any place ordered by the court or at a place designated by the government; 5) Caning officer, The person appointed to carry out the sentence must be "fair and mature"; 6) Flogging method, The person should use a whipping device of medium strength without raising the hand above the head so as not to injure the skin of the offender. After one whipping, he had to lift the whipping device up and not pull it. Whipping can be done to all parts of the body except the face, head, abdomen, chest or parts of difficult tools⁴⁸; 7) Clothing, the convict shall wear clothing in accordance with Islamic law; 8) The state of the offender, If the perpetrator is male, then the caning should be carried out while he is standing and for the woman, while sitting; 9) Postponement of the implementation of flogging, If at the time of the implementation of the flogging the health officer declares that the offender can no longer receive the whip, then it should be postponed until his body is declared healthy. Then, if the medical officer declares that the offender-due to old age (over 50 years old)⁴⁹, disability or other reasons - cannot serve the sentence in whole or in part, then the case should be referred to a court that can order the sentence to be carried out in a manner deemed reasonable; and, 10) The time of the whip, in the event that the offender is only whipped, then he must be treated as if sentenced to imprisonment until the sentence is carried out. Then if the defendant is sentenced to caning other than imprisonment, then the caning cannot be carried out if an appeal is made and as soon as the appellate court upheld.

⁴⁸ Ramizah Wan Muhammad and Mohamed Affan Shafy, "Constructing An Islamic Criminal Law System In Malaysia," *Mimbar Hukum* 32, no. 3 (2020): 333–345, <https://journal.ugm.ac.id/jmh/article/view/56217>.

⁴⁹ Mahaseth and Qureshi, "The Legality Of Caning In Singapore."

Table 1.
Differences the Implementation of Caning Punishment in Aceh and Malaysia

	Aceh	Malaysia
Place	implementation in an open place that can be witnessed by the public	Implemented in prison
Executor entry	Its implementation is the responsibility of the prosecutor's office, the executor is the Wilayatul Hisbah police	The executor is a prison officer who has been appointed and who has been trained
Legal basis and tools used position when executed	Aceh Qanun number 7 of 2013 the male perpetrator during the caning stood; woman sitting barefoot (squatting)	articles 125 and 126 of the sharia criminal procedure law (federal territories) 1997 (UU560) The female perpetrator sits on a pedestal or some kind of chair where the convict sits Infirm convicts or over 50 years old have their own arrangements
Perpetrator's age	There are no regulations governing convicts over 50 years of age. while young convicts or children will follow national law	The whip can be applied to all parts of the body except the face, head, stomach, chest or sensitive places
Area that can be caned	caning can only be done on the back: from the back to the shoulders	The convict who will be caned must wear clothing that covers the private parts
clothes	Law enforcement officers have provided thin clothing that covers the private parts for convicts who are being caned	as retaliation so that the condemned person feels the punishment himself and gives him conscience so that he does not repeat the prohibited act again
punitive purposes	As guidance and learning for all convicts	

The implementation both in Aceh and Malaysia, there are differences and similarities. Caning in Malaysia is carried out in prisons and the officers who perform flogging are prison officers who have been appointed and trained to perform flogging. While in Aceh the implementation of caning is the responsibility of the prosecutor's office, the executor is wilayatul hisbah. The place of implementation is in an open place that can be witnessed by the public or crowds.

The whipping tools used, in Malaysia are regulated in Articles 125 and 126 of the Sharia Criminal Procedure Law (Federal Territory) 1997 (Law 560), as well as in Aceh it has been clearly regulated about the tools used for whipping. The male perpetrator at the time of the flogging stands while the female one sits, the difference is that in Malaysia the female perpetrator sits on a fulcrum or some kind of chair that is the convict sitting. Meanwhile, in Aceh, female perpetrators sit without a pedestal.

The further difference between Articles 125 and 126 of the Sharia Criminal Procedure Law (Federal Territory) 1997 (Law 560), in Malaysia there are provisions regarding convicted persons who are weak or over the age of 50, but there are no special provisions. Regarding young convicts

or those committed by children. Currently in Aceh there are no rules governing convicts over the age of 50 but young or child convicts will follow the national law on the juvenile justice system.

Meanwhile, the similarities in the implementation of the caning law both in Aceh and Malaysia are seen in several ways, including: Perpetrators who will be whipped will be checked for health first before being whipped. Before serving a sentence, the offender must be examined by a government medical officer to certify that his health is in good condition to serve the sentence. Medical examinations before being whipped have provisions in these two areas but the mechanisms are different. Another similarity is how to whip, then the whip uses a whip tool of medium strength without raising the hands above the head so as not to injure the skin of the perpetrator. After one whipping, he had to lift the whipping device up and not pull it. In Malaysia lashing can be done to all parts of the body except the face, head, abdomen, chest or sensitive places. While in Aceh flogging can only be done on the back from the back to the shoulders.

The implementation of sharia caning in Malaysia is carried out behind closed doors in prison and punishment is carried out by prison employees. The punishment carried out was witnessed by only a few people. This is in accordance with the purpose of punishment, namely punishment only in retaliation. So that the objective of his punishment is achieved where by the execution of the punishment against the conviction he will feel the consequences of his deeds and will be punished. Furthermore, if we look at the theory of retaliation, then criminal penalties are imposed solely because people have committed crimes or criminal acts. The theory of retribution or absolute theory is based on the idea that the criminal does not aim to be practical, such as fixing the prisoner but the criminal is an absolute prosecution, not just something that needs to be imposed but becomes a necessity, in other words the nature of the criminal is retaliation (revenge). In addition, the absolute theory⁵⁰ emphasizes that punishment is retribution for the wrongs that have been committed so that it is oriented towards the act and lies in the occurrence of the crime itself. This theory puts forward that sanctions in criminal law are imposed solely because people have committed crimes that are an absolute consequence that must exist as a retaliation to the person who committed the crime so that the sanctions aim to satisfy the demands of justice.

⁵⁰ Ainul Azizah, "Criminal Sanctions for Insider Trading: Comparison with Singapore," *Jurnal Dinamika Hukum* 19, no. 2 (2019): 484–502, <https://dinamikahukum.fh.unsoed.ac.id/index.php/JDH/article/view/2405>.

4. Conclusion

The model of caning implementation both in Aceh and Malaysia, there are differences and similarities in its implementation. Caning in Malaysia is carried out in prisons while in Aceh the executor is wilayatul hisbah and take place in public or crowds. In Malaysia as well as in Aceh, the male perpetrator at the time of the flogging stands while the female one sits, the difference is that in Malaysia the female perpetrator sits on a fulcrum or some kind of chair that is the convict sitting. Meanwhile, in Aceh, female perpetrators sit without a pedestal. The further difference, in Malaysia there are provisions regarding weak or over the age of 50 convicted persons. In contrast, in Aceh there are no such regulation but young or child convicts will follow the national law on the juvenile justice system.

The similarities in the implementation of the caning law both in Aceh and Malaysia are perpetrators will be checked for health. Medical examinations before being whipped. Another similarity is the whip uses medium strength without raising the hands above the head not to injure the skin of the perpetrator. After one whipping, he had to lift the whipping device up and not pull it. In Malaysia lashing can be done to all parts of the body except the face, head, abdomen, chest or sensitive places. While in Aceh flogging can only be done on the back from the back to the shoulders. The next similarity is the perpetrator must wear clothes that cover the aurat. The difference is in Aceh, law enforcement officials have provided thin. The whip officer in Aceh was covered in the face to protect the safety. The caning in Aceh take place in public space to create the convict shame meanwhile in Malaysia it is carried out in a closed place.

The Aceh government must have a commitment, especially in budgeting starting from investigations, prosecutions and trials as well as the implementation of caning. Caning is carried out in Aceh as a form of punishment in qanun as mandated by law as a form of specificity in Aceh. In Malaysia, the implementation of Islamic law should be expanded again not only to the extent of takzir but all of them in accordance with Islamic law.

References

- Al-Zuhaili, Wahbah M. *Al-Fiqh Al-Islami Wa Adillatuhu II*. Damascus: Dar Al-Fikr, 2002.
- Armia, Muhammad Siddiq. "Public Caning: Should It Be Maintained or Eliminated? (A Reflection of Implementation Sharia Law in Indonesia)." *Qudus International Journal of Islamic Studies (QIJIS)* 7, no. 2 (2019): 301–328.
<https://journal.iainkudus.ac.id/index.php/QIJIS/article/view/4974>.

- Az-Zuhaili, Muhammad. *Al-Mu'tamad Fiqih Imam Asy-Syafi'i*. Puchong-Selangor: Berlian Publication Sdn. Bhd, n.d.
- Azizah, Ainul. "Criminal Sanctions for Insider Trading: Comparison with Singapore." *Jurnal Dinamika Hukum* 19, no. 2 (2019): 484–502. <https://dinamikahukum.fh.unsoed.ac.id/index.php/JDH/article/view/2405>.
- Daut, M. "Head of the General Criminal Section of the Langsa District Attorney's Office, Interviewed on July 14, 2022," 2022.
- Delta, Ria, and Erina Pane. "The Implementation of Islamic Qanun Law in the Modern Aceh Society." In *Proceedings of the 1st Raden Intan International Conference on Muslim Societies and Social Sciences (RIICMuSSS 2019)*. Atlantis Press, 2020. <https://www.atlantispress.com/proceedings/riicmusss-19/125946221>.
- Fauzi. "Head of the General Criminal Section of the Lhoksukon District Attorney's Office, Interviewed on July 26, 2022," 2022.
- Febriandi, Yogi, Muhammad Ansor, and Nursiti Nursiti. "Seeking Justice through Qanun Jinayat: The Narratives of Female Victims of Sexual Violence in Aceh, Indonesia." *Qudus International Journal of Islamic Studies (QIJIS)* 9, no. 1 (2021): 103–140. <https://journal.iainkudus.ac.id/index.php/QIJIS/article/view/8029>.
- Fitriani. "Head of the Civil and State Administration Section, Kejaksaan Negeri Banda Aceh, Interviewed on July 13, 2022," 2022.
- Halim, Abdul. "Non-Muslims in the Qanun Jinayat and the Choice of Law in Sharia Courts in Aceh." *Human Rights Review* 23 (2022): 265–288. <https://link.springer.com/article/10.1007/s12142-021-00645-x>.
- Haqqi, Abdurrahman Raden Aji. "Religiosity In Criminal Law: Islamic Perspective." *Diponegoro Law Review* 4, no. 1 (2019): 1–20. <https://ejournal.undip.ac.id/index.php/dlr/article/view/24129>.
- Harri. "The Public Prosecutor of the Idi District Attorney's Office, Interviewed on August 1, 2022," 2022.
- Hashim, Muhammad Noor Haji, and Abdullah Basmeh. *Tafsir Pimpinan Ar-Rahman Kepada Pengertian Al-Quran : (30juz)*. Kuala Lumpur: Darul Fikir, 2010.
- Helmi, Helmi, Saiful Bahri, Riyandi Riyandi, Nurazizah Nurazizah, and Nurmasiyat Nurmasiyat. "Implementation Place of 'Uqubat Canings in Fiqh Perspective (Analysis of Aceh Governor Regulation Number 5 of 2018)." *Budapest International Research and*

- Critics Institute-Journal (BIRCI-Journal)* 2, no. 4 (2019): 65–73. <https://bircu-journal.com/index.php/birci/article/view/553>.
- Huda, Yasrul. “Islamic Sharia In Aceh And Its Implications In Other Regions In Indonesia.” *PETITA: Jurnal Kajian Ilmu Hukum dan Syariah* 5, no. 2 (2020): 189–201. <https://petita.ar-raniry.ac.id/index.php/petita/article/view/98>.
- Iskandar, Mizaj, Azhari Yahya, and Abdul Jalil Salam. “From the Public Space to the Prison Space: Regulation Polemic and the Implementation of Caning Law in Aceh.” *AL-IHKAM: Jurnal Hukum & Pranata Sosial* 17, no. 1 (2022): 216–241. <https://ejournal.iainmadura.ac.id/index.php/alihkam/article/view/5646>.
- Juwaini. “Judge and Deputy Chief Justice of the Syar’iyyah Banda Aceh Court Interviewed on July 14, 2022,” 2022.
- Kardono. “Head of the General Crimes Section of the Lhokseumawe District Attorney’s Office, Interviewed on July 25, 2022,” 2022.
- Kingsbury, Damien. “Devotional Islam and Democratic Practice: The Case of Aceh’s Qanun Jinayat.” In *Culture, Religion and Conflict in Muslim Southeast Asia: Negotiating Tense Pluralisms*, 2012.
- Lubeck, P. M. “Nigeria: Mapping a Shari’a Restorationist Movement.” In *Shari’a Politics: Islamic Law and Society in the Modern World*, 2011.
- Lufti, M. “Judge at the Lhokseumawe Sharia Court, Interviewed July 25, 2022,” 2022.
- Mahaseth, Harsh, and Shifa Qureshi. “The Legality Of Caning In Singapore.” *UUM Journal of Legal Studies* 13, no. 2 (2022): 51–76. <https://e-journal.uum.edu.my/index.php/uumjls/article/view/15215>.
- Maifizar, Arfriani. “Wilayatul Hisbah’s (WH) Strategy to Enforce the Law against Khalwat Case in Ujung Karang West Aceh Regency.” *Ijtihad: Jurnal Wacana Hukum Islam dan Kemanusiaan* 22, no. 1 (2022): 37–52. <https://ijtihad.iainsalatiga.ac.id/index.php/ijtihad/article/view/7077>.
- Malik, Imam. *Al-Muwaththa*, n.d.
- Marpaung, Marina Mary, and Heru Susetyo. “Canning: Syariah Law Versus Human Rights in Aceh, Indonesia.” In *Challenges of Law and Governance in Indonesia in the Disruptive Era II*, 117–128. Nova Science Publishers, Inc., 2021.
- Mastura. “Head of Wilayatul Hisbah Division of the Langsa City Islamic Sharia Service, Interviewed on August 1, 2022,” 2022.

- Muhajir. "Head of the Evidence Section at the District Attorney's Office in Jantho Interviewed on July 13, 2022," 2022.
- Muhammad, Ramizah Wan, and Mohamed Affan Shafy. "Constructing An Islamic Criminal Law System In Malaysia." *Mimbar Hukum* 32, no. 3 (2020): 333–345. <https://journal.ugm.ac.id/jmh/article/view/56217>.
- Mulyadi. "Head of the Evidence Section at the Lhoksukon District Attorney's Office Interviewed on July 26, 2022," 2022.
- Mutawali, Muhammad. "Customary Law of Dou Donggo Bima from the Perspective of Islamic and Indonesian Positive Law." *AL-IHKAM: Jurnal Hukum & Pranata Sosial* 17, no. 1 (2022): 1–27. <https://ejournal.iainmadura.ac.id/index.php/alihkam/article/view/6007>.
- Nasrullah. "Head of the Civil Service Police Unit Agency and Wilayatul Hisbah Banda Aceh Interviewed on July 13, 2022," 2022.
- Prodjodikoro, Wirjono. *Hukum Acara Pidana Di Indonesia*. Bandung: Sumur Bandung, 1981.
- Qotadah, Hudzaifah Achmad, Ali Abdul Wakhid, and Is Susanto. "Problems With the Implementation of Qanun Aceh Number 6 of 2014 Concerning Jinayat Law." *Analisis: Jurnal Studi Keislaman* 22, no. 1 (2022): 111–131. <http://www.ejournal.radenintan.ac.id/index.php/analisis/article/view/6556>.
- Sabiq, Muhammad as-Sayyid. *Fiqh As-Sunnah, Dar Al-Fath Al-I'lam Al-'Arabi*. Kuala Lumpur: Al-Hidayah Publication, 2009.
- Setyowati, Ro'fah, Lastuti Abubakar, and Nunung Rodliah. "Sharia Governance On Islamic Banking: Spiritual Rights Perspective On Consumer Protection In Indonesia." *Diponegoro Law Review* 2, no. 1 (2017): 227–244.
- Shariff, Ahmad 'Azam Mohd. "Prosedur Pendakwaan Jenayah Syariah: Analisis Ke Atas Peruntukan Undang-Undang Di Bawah Akta Prosedur Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 Dan Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997." *Jurnal Undang-Undang Dan Masyarakat* 15 (2011): 1–18.
- Syahril. "Head of the General Criminal Section of the Langsa District Attorney's Office, Interviewed on July 14, 2022," 2022.
- Wiszniewska, Janina, Zdzislaw Petecki, Ewa Krzemińska, Anna Grabarczyk, and Daniel DemaiFFE. "The Tajno Ultramafic-Alkaline-Carbonatite Massif, Ne Poland: A Review. Geophysics, Petrology, Geochronology and Isotopic Signature." *Geological Quarterly* 64, no. 2 (2020): 402–421.

Yudha. "Head of the General Criminal Section Interviewed on July 13, 2022," 2022.

"The Governor's Regulation Number 5 of 2018 Concerning the Implementing Regulation of the Jinayat Procedural Law," 2018.

"The Preamble to the Aceh Qanun Number 7 of 2013 Concerning the Jinayat Procedural Law," 2013.

4.

**KAJIAN KES AJARAN
SESAT DI WILAYAH
PERSEKUTUAN KUALA
LUMPUR**

KAJIAN KES AJARAN SESAT DI WILAYAH PERSEKUTUAN KUALA LUMPUR

A CASE STUDY OF HERETICAL TEACHINGS IN FEDERAL TERRITORY KUALA LUMPUR

Siti Aishah Samudin^{1*}, Amer Basyer Mohd Zaim²

¹ Pensyarah Kanan, Jabatan Syariah dan Undang-undang, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, sitiaishah.samudin@um.edu.my.

² Jabatan Syariah dan Undang-undang, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, amerbasyer98@gmail.com.

* Penulis Penghubung

Artikel diterima: 03 Februari 2025

Selepas Pembetulan: 21 April 2025

Diterima untuk terbit: 29 Mei 2025

Abstrak

Kemunculan pelbagai bentuk ajaran sesat yang baru memberikan cabaran kepada pihak penguatkuasa dan pendakwa syarie bagi mengendalikan proses penguatkuasaan dan pendakwaan. Kajian ini dijalankan untuk mengkaji konsep ajaran sesat dari perspektif Islam dan perundangan jenayah syariah, mengenal pasti isu-isu dan cabaran dalam menguatkuasakan undang-undang berkaitan ajaran sesat, menganalisis kes-kes ajaran sesat khususnya di Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur serta mencadangkan pembaharuan yang boleh dilaksanakan mengikut kerangka undang-undang. Metodologi kajian ini menggunakan pendekatan kualitatif dengan reka bentuk kajian kes yang memfokuskan kepada isu ajaran sesat di Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur. Data dikumpulkan menerusi kaedah temu bual separa berstruktur bersama pegawai penguatkuasa Jabatan Agama Islam Wilayah Persekutuan (JAWI) yang terlibat secara langsung dalam siasatan dan penguatkuasaan kes ajaran sesat serta menerusi kaedah analisis dokumen terhadap beberapa dokumen dan laporan rasmi daripada pihak JAWI. Data yang diperolehi dianalisis menggunakan kaedah analisis tematik bagi merumuskan dapatan kajian yang selari dengan objektif yang ditetapkan. Hasil kajian mendapati bahawa konsep ajaran sesat merangkumi sebarang fahaman yang bercanggah dengan akidah Ahli Sunnah wal Jamaah serta turut dirujuk secara kolektif terhadap peruntukan Akta Kesalahan Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 mengenai kesalahan berhubung akidah. Dari aspek penguatkuasaan, kajian menunjukkan terdapat cabaran dihadapi pihak berkuasa termasuklah kekurangan kepakaran dalam penyiasatan dan risikan, kekurangan kelengkapan teknologi, serta kelompongan peruntukan undang-undang sedia ada yang perlu ditambah baik. Analisis kes ajaran sesat seperti kes Millah Abraham dan Ahmadi Religion pula membuktikan bahawa gerakan ini kini lebih mudah tersebar melalui platform digital. Implikasi kajian ini

dilaksanakan agar dapat meneliti aspek penambahbaikan terhadap penguatkuasaan undang-undang jenayah syariah sedia ada khusus dalam menangani isu ajaran sesat.

Kata kunci

mahkamah syariah, pendakwaan, ajaran sesat, Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur, isu, cabaran, undang-undang jenayah syariah

Abstract

Cases related to heretical and deviant teaching from Islam are seen to spread more easily in our country. The emergence of various new forms of heresy also presents a challenge to the syariah enforcement and prosecutors to handle the enforcement and prosecution process. This study was conducted to examine the concept of heresy from the perspective of Islam and syariah criminal law, identify issues and challenges in enforcing laws related to heresy, analyze cases of heresy especially in the Federal Territory of Kuala Lumpur and suggest reforms that can be implemented according to the legal framework. The research methodology used in this study is through bibliographic research, documentation study and relevant respondent interviews conducted by the author to realize this study. The results of the study found that cases of heresy take quite a long time to be prosecuted in the sharia court due to several factors. There are also some contemporary issues or challenges such as rapid technological progress, the challenges of cyber investigations and others. The implication of this study is to be able to improve the existing sharia criminal law and it's enforcement.

Keywords

Syariah court, prosecution, heretical teachings, Federal Territory of Kuala Lumpur, issues, challenges, syariah criminal law.

1.0 Pendahuluan

Fenomena kemunculan ajaran sesat bukanlah sesuatu yang baru, bahkan ia merentasi masa, tempat, keadaan dan telah mencemarkan kehidupan beragama individu, masyarakat dan juga negara. Bertitik tolak daripada saat kewujudan umat manusia sejak perutusan Nabi Adam AS, iblis bersumpah sehingga ke hari akhirat untuk menghasut dan mendorong manusia melakukan maksiat supaya menyimpang daripada jalan yang lurus.

Senario ajaran sesat di Malaysia teramat samar untuk diketahui asal usul kemunculannya. Setiap ajaran salah ini datang silih berganti susulan sikap sesetengah masyarakat Islam yang menerima sesuatu ajaran sesat. Antara ajaran sesat yang terawal pernah mengemparkan negara kita pada suatu ketika dahulu adalah kumpulan al-Arqam yang mula dikesan sekitar tahun 1968 (Engku Ahmad Zaki, 2019). Ajaran al-Arqam ini selanjutnya terus berkembang sehinggalah ke tahun 1994 disebarkan oleh Ashaari Muhammad (juga dikenali sebagai Abuya) dan diteruskan oleh isterinya sekitar tahun 2010 sehinggalah isterinya itu melafazkan taubat pada tahun 2013 (Siti Zubaidah Ismail, 2010).

Malah sehingga ke hari ini, kes-kes ajaran sesat dilihat semakin berleluasa serta memerlukan kepada pemantauan yang lebih tegas daripada pihak berkuasa. Ini selari dengan kenyataan daripada Timbalan Menteri di Jabatan Perdana Menteri (Hal Ehwal Agama), Dr Zulkifli Hasan yang menjelaskan bahawa kerajaan komited dalam membanteras sebarang bentuk ajaran sesat menerusi pemantauan ketat terhadap lapan ajaran sesat di samping giat melakukan siasatan ke atas 12 lagi ajaran yang dilihat berisiko menyesatkan akidah umat Islam di negara ini ("Kerajaan siasat 20 ajaran sesat", 2024). Apa yang membimbangkan, terdapat juga data menunjukkan bahawa sebanyak 47 kes pemujaan salah telah berlaku di negara ini dalam tempoh hanya dua tahun sahaja iaitu antara Januari 2020 sehingga Oktober 2021 (Khairil Ahsraf Md Khalid, 2021). Data ini jelas memberikan isyarat bahawa meskipun usaha pembanterasannya terhadap sebarang bentuk ancaman penyelewengan akidah ini telah dilakukan pihak berkuasa, namun mekanisme pembanterasannya perlu dilakukan secara berterusan termasuklah menerusi penambahbaikan terhadap segala dasar dan perundangan berkaitan secara optimum dan komprehensif. Disamping itu, perkembangan teknologi dan internet juga berisiko mendedahkan pengguna media sosial terhadap penyiaran video dan informasi yang palsu serta bercanggah dengan ajaran Islam (Azmah Manaf, 2017). Malah, kesan penyebaran informasi yang menyeleweng akidah umat Islam menerusi platform media sosial ini turut memberikan mudarat yang lebih besar berikutan informasi di internet lazimnya tersebar dengan lebih cepat serta menjadikan penyebarannya agak sukar untuk dikawal (Engku Ahmad Zaki, 2019).

Selain itu, memandangkan fenomena ajaran sesat mahupun isu penyelewengan akidah Ahli Sunnah wal Jamaah masih lagi timbul serta tidak berkesudahan, maka kajian ini dilakukan bagi memberikan gambaran secara mendalam terhadap fenomena ajaran sesat tersebut dalam konteks di negara ini. Dalam hal ini, Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur telah dipilih sebagai lokasi kajian berikutan lokasinya sebagai ibu kota yang menjadi tumpuan penduduk serta menyaksikan kemunculan pelbagai bentuk ajaran sesat yang bercanggah dengan akidah Ahli Sunnah wal Jamaah (Siti Zubaidah Ismail, 2010). Malah sehingga ke hari ini, terdapat sekurang-kurangnya 56 ajaran yang telah difatwakan sebagai sesat di Wilayah Persekutuan berikutan doktrin ajaran yang bercanggah dengan ajaran Islam termasuklah ajaran Ahmadiyah atau Qadiani, ajaran Ayah Pin, ajaran Syiah, ajaran Millah Abraham serta ajaran Hizbut Tahrir (Norafiza Jaafar, 2024). Sehubungan itu, artikel ini membincangkan mengenai beberapa aspek secara tuntas merangkumi perbincangan terhadap konsep ajaran sesat dari perspektif Islam undang-undang, kupasan terhadap isu dan cabaran di peringkat penguatkuasaan di samping melakukan analisis terhadap kes-kes ajaran sesat di Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur.

2.0 Tinjauan Literatur

Ajaran sesat merupakan satu fenomena yang membimbangkan di Malaysia di mana penyebarannya turut berleluasa di Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur. Menerusi penelitian terhadap kajian-kajian terdahulu, adalah didapati bahawa penulisan berkaitan topik ajaran sesat telah banyak dikupas khususnya berkaitan konsep dan ciri ajaran sesat serta penguatkuasaan perundangan di Malaysia terhadap isu ajaran sesat ini. Oleh itu, kupasan mengenai literatur terdahulu adalah disusun secara sistematik berdasarkan kepada topik dan tema tertentu merangkumi konsep dan ciri ajaran sesat, faktor dan kesan penyebaran ajaran sesat serta penguatkuasaan perundangan di Malaysia dalam mengawal fenomena ajaran sesat di negara ini.

Menurut penulisan terbitan Majlis Agama Islam Selangor (MAIS) (2015), ajaran sesat adalah didefinisikan sebagai kepercayaan atau amalan yang bercanggah dengan prinsip asas Islam berdasarkan al-Quran dan al-Sunnah. Menyentuh berkenaan konteks ajaran sesat tersebut, beberapa kajian terdahulu menyatakan bahawa isu penyelewengan akidah merupakan sebahagian daripada bidaah yang haram berikutan ianya adalah bertentangan dengan al-Quran dan al-Hadith (Al-Jauzi 1983; Abdul Hamid & Abdul Haris, 2002; Pejabat Mufti Wilayah Persekutuan, 2012; MAIS, 2015; Siti Aisyah Samudin & Aisyah Mohd Chabidi, 2023). Menurut kajian Kamaruddin Salleh & Sharafuddin Zainal Ariffin (2021), ajaran sesat lazimnya mempunyai ciri-ciri tertentu seperti kepimpinan karismatik yang mendakwa memiliki keistimewaan tertentu, penafsiran agama yang ekstrem serta pemisahan pengikut ajaran tersebut daripada masyarakat umum. Selanjutnya, Engku Ahmad Zaki (2019) menerusi kajiannya pula telah menghuraikan ciri-ciri ajaran sesat yang terdapat dalam sesebuah ajaran ataupun mazhab sehingga berisiko menyebabkan pengamalannya kehilangan akidah serta boleh menjadi sesat. Ciri-ciri ajaran sesat tersebut termasuklah apabila seorang guru atau individu yang membawa sesebuah ajaran itu mengaku menerima wahyu selepas kewafatan Rasulullah S.A.W. ataupun mengaku bahawa dirinya mahupun gurunya adalah sebagai nabi. Selain itu, penulis turut menjelaskan bahawa perbuatan seperti mengubah ayat dan makna al-Quran juga adalah tergolong sebagai ciri-ciri kepada sesebuah ajaran sesat. Selain itu, Azmah Manaf (2017) pula merumuskan bahawa ajaran sesat sebagai suatu bentuk ajaran atau amalan yang didukung oleh orang Islam mahupun bukan Islam serta ajaran itu adalah sama sekali bercanggah dengan al-Quran, hadith serta bertentangan dengan mazhab Ahli Sunnah Wal Jamaah daripada sudut akidah, fiqah dan juga tasawuf. Sementara itu, Ahmad Hidayat Buang (2011) pula menegaskan bahawa konsep ajaran sesat adalah berkait dengan fatwa ajaran sesat yang diwartakan di sesebuah negeri. Dalam hal ini, fatwa mengenai ajaran sesat yang diwartakan tersebut adalah memberi kesan daripada sudut perundangan. Ini bermakna, segala bentuk amalan ajaran sesat adalah dilarang serta mana-mana individu yang melanggar fatwa yang diwartakan adalah boleh dihukum di bawah undang-undang jenayah syariah.

Selanjutnya, penelitian terhadap literatur terdahulu juga mendapati bahawa terdapat beberapa penulisan berkait dengan ajaran sesat yang mengupas berkenaan faktor serta kesan ajaran sesat (Siti Zubaidah Ismail, 2010; Zahidi Teh et al., 2016; Fathin Shahirah et al., 2018; Mohamed Fathillah et al., 2020; Kamaruddin Salleh & Sharafuddin Zainal Ariffin, 2021). Bagi konteks faktor berlakunya penyebaran ajaran sesat, Kamaruddin Salleh & Sharafuddin Zainal Ariffin (2021) menjelaskan bahawa ia adalah didorong oleh beberapa faktor iaitu termasuklah kelemahan pemahaman agama sehingga menyebabkan masyarakat awam yang cetek ilmu adalah lebih mudah terpengaruh dengan ajaran sesat. Selain itu, pengaruh media sosial juga memainkan peranan penting dalam penyebaran ajaran ini. Ini selaras dengan dapatan kajian Fathin Shahirah et al. (2018) yang mendapati bahawa ajaran sesat pada masa kini adalah semakin berkembang melalui platform digital seperti YouTube, Facebook, dan WhatsApp. Di samping itu, Zahidi Teh et al. (2016) menerusi makalahnya pula menjelaskan bahawa faktor ekonomi dan sosial juga boleh menyebabkan orang awam terdedah dengan ajaran sesat. Ini kerana terdapat dalam kalangan mereka yang

menghadapi tekanan ekonomi dan sosial sehingga cenderung mencari alternatif bagi mendapatkan penawar secara spiritual mahupun material menerusi pengamalan ajaran sesat ini.

Manakala dalam konteks kesan terhadap pengamalan ajaran sesat dalam kalangan masyarakat, adalah dirumuskan bahawa ajaran sesat ini memberikan kesan besar yang bukan sahaja terhadap seseorang individu, tetapi juga berimpak kepada kesejahteraan sosial masyarakat secara keseluruhan. Dalam hal ini, Siti Zubaidah Ismail (2010) menjelaskan bahawa antara kesan yang ketara daripada pengamalan ajaran sesat ialah perpecahan dalam kalangan masyarakat. Di samping itu, kesannya turut dapat menimbulkan konflik dalam keluarga mahupun masyarakat rentetan daripada pegangan ajaran secara ekstrem. Selain itu, pelanggaran undang-undang juga sering berlaku apabila terdapat sesetengah kumpulan ajaran sesat seperti al-Arqam mahupun Ayah Pin yang bertindak mengamalkan ajaran yang telah difatwakan haram (Pejabat Mufti Wilayah Persekutuan, 2012; Mohamed Fathillah et al., 2020). Lebih membimbangkan, sesetengah ajaran sesat turut mengandungi unsur keganasan dan ekstremisme yang berpotensi mengancam keselamatan negara (Siti Zubaidah Ismail, 2010).

Seterusnya daripada sudut penguatkuasaan perundangan, penelitian terhadap kajian-kajian terdahulu juga telah mendapati bahawa Malaysia pada dasarnya mempunyai mekanisme tertentu bagi menangani penyebaran ajaran sesat (Siti Zubaidah Ismail, 2010; Zahidi Teh et al., 2016). Ini sebagaimana dirujuk berdasarkan kepada peruntukan seperti Akta Kesalahan Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 mahupun enakmen kesalahan jenayah syariah negeri-negeri yang memperuntukkan mengenai kesalahan-kesalahan berkaitan akidah. Menurut penulisan terbitan Pejabat Mufti Wilayah Persekutuan (2012), fatwa yang diwartakan mengenai sesuatu ajaran sesat mempunyai kesan perundangan yang mengikat, di mana individu yang melanggar fatwa boleh dikenakan tindakan undang-undang. Di samping itu, kesedaran masyarakat mengenai perundangan berkaitan ajaran sesat turut memainkan peranan penting dalam mengekang penyebarannya. Dalam konteks ini, kajian oleh Mohamed Fathillah et al. (2020) menunjukkan bahawa pemantauan dan tindakan tegas oleh pihak berkuasa agama terhadap ajaran sesat yang dikenalpasti adalah dapat membantu mengurangkan pengaruh ajaran sesat dalam kalangan masyarakat. Selain itu, program dakwah dan pendidikan juga menjadi salah satu pendekatan yang diambil bagi membanteras ajaran sesat sebagaimana dikemukakan oleh Fathin Shahirah et al. (2018) menerusi makalahnya.

Berdasarkan sorotan literatur yang telah dilakukan, adalah didapati bahawa meskipun penulisan terdahulu telah banyak menyentuh berkaitan topik ajaran sesat, namun kupasan khusus berkenaan amalan serta penyebaran kes di ajaran sesat di Wilayah Persekutuan masih belum banyak disentuh. Oleh itu, kajian ini dijalankan bagi mengisi kelompongan kajian-kajian terdahulu khususnya bagi merumuskan dapatan daripada kajian lapangan serta analisis kes-kes berkaitan dengan ajaran sesat di Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur.

3.0 Metodologi Kajian

Bagi memastikan kajian ini dijalankan melalui proses penyelidikan yang tepat dan berasaskan data yang sahih, beberapa metodologi kajian yang relevan telah digunakan. Kajian ini pada umumnya menggunakan pendekatan kualitatif dengan mengaplikasikan beberapa kaedah pengumpulan data iaitu kaedah kepustakaan dan kaedah lapangan. Manakala reka bentuk kajian adalah berbentuk kajian kes yang memberi tumpuan kepada isu ajaran sesat di Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur. Pemilihan Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur sebagai lokasi kajian adalah berasaskan justifikasi bahawa kawasan ini merupakan ibu negara yang menjadi tumpuan pelbagai lapisan masyarakat serta berdepan dengan cabaran penyebaran fahaman-fahaman menyimpang yang lebih kompleks (Norafiza Jaafar, 2024). Selain itu, pengalaman yang signifikan dimiliki oleh Jabatan Agama Islam Wilayah Persekutuan (JAWI) dalam mengendalikan isu-isu berkaitan ajaran sesat serta memiliki rekod pengurusan kes ajaran sesat yang rencam menjadikan JAWI sebagai lokasi dan subjek kajian yang relevan. Justeru itu, pemilihan sampel kajian ini adalah difokuskan kepada pegawai-pegawai penguatkuasa di Bahagian Penguatkuasaan JAWI berikutan mereka adalah terlibat secara langsung dalam proses siasatan, risikan serta penguatkuasaan kes-kes ajaran sesat.

Instrumen Kajian

Kajian ini menggunakan dua instrumen utama, iaitu:

1. Temu bual

Temu bual separa berstruktur telah dijalankan untuk mendapatkan maklumat secara langsung daripada pegawai yang terlibat dalam siasatan, risikan dan penguatkuasaan kes-kes ajaran sesat di JAWI. Temu bual ini dilaksanakan bagi membolehkan pengkaji memperoleh perspektif lebih mendalam daripada pihak berautoriti mengenai isu, cabaran, dan pendekatan yang digunakan dalam menangani isu ajaran sesat. Menerusi temu bual yang dijalankan, seramai tiga (3) orang responden telah dipilih sebagai peserta kajian serta dikategorikan dengan kod A, B dan C Untuk memastikan kerahsiaan identiti semua peserta kajian adalah dilindungi dan terpelihara. Temu bual telah dijalankan pada 13 dan 15 Jun 2023 bersama dengan peserta kajian. Justeru itu, berikut adalah jadual ringkasan peserta kajian tersebut:

Jadual A: Latarbelakang Peserta Kajian

Informan	Jantina	Jawatan
Peserta Kajian A	Perempuan	Penolong Pegawai Kanan Cawangan Operasi Jabatan Agama Islam Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur (JAWI)
Peserta Kajian B	Perempuan	Ketua Pegawai Penguatkuasa Jabatan Agama Islam Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur (JAWI)
Peserta Kajian C	Lelaki	Penolong Pengarah Kanan, Cawangan Siasatan Jabatan Agama Islam Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur (JAWI)

2. Analisis Dokumen

Selain itu, kaedah analisis dokumen turut digunakan untuk mendapatkan data dan maklumat yang berkaitan dengan ajaran sesat. Dokumen-dokumen yang dianalisis tersebut adalah meliputi sumber-sumber seperti catatan kes, buku-buku fatwa, laporan rasmi penguatkuasaan, rekod kes mahkamah, serta laporan-laporan rasmi dari Bahagian Penguatkuasaan JAWI dan JAIS. Dalam konteks ini, pemilihan dokumen adalah penting kerana ia menjadi sumber rujukan utama yang dapat menunjukkan pola penyebaran ajaran sesat serta bentuk tindakan penguatkuasaan yang lazimnya diambil oleh pihak berkuasa. Dokumen-dokumen ini juga berperanan penting dalam membantu menyokong dapatan temu bual di samping memberikan gambaran lebih mendalam berkaitan tatacara pengendalian serta penguatkuasaan kes ajaran sesat di Malaysia.

Kaedah Analisis Data

Di peringkat analisis data, data yang dikumpulkan menerusi kaedah temu bual dan serta analisis dokumen adalah selanjutnya dianalisis dengan menggunakan kaedah analisis tematik. Kaedah ini digunakan bagi mengenal pasti tema-tema utama daripada data yang dikumpul, di mana data dianalisis secara terbuka tanpa andaian awal. Tema-tema yang terbentuk kemudiannya dikategorikan dan dianalisis untuk merumuskan dapatan yang menjawab objektif kajian. Menerusi penggunaan kaedah tematik ini juga, dapatan kajian selanjutnya disusun secara teratur berdasarkan kepada pola yang muncul daripada data lapangan dan dokumen-dokumen sokongan tersebut.

4.0 Dapatan dan Perbincangan Kajian

Berdasarkan data-data yang telah dianalisis daripada hasil dokumentasi, temubual serta kajian terhadap kes-kes terpilih, pengkaji selanjutnya merumuskan dapatan perbincangan secara sistematik berdasarkan kepada objektif kajian yang telah digariskan sebagaimana berikut:

4.1 Konsep ajaran sesat dari perspektif Islam dan perundangan syariah

Ajaran sesat merupakan istilah kepada ajaran salah yang menyalahi dan menyeleweng daripada ajaran Islam yang sebenar. Mana-mana ajaran yang bertentangan dengan akidah yang sahih diistilahkan sebagai ajaran sesat. (Majlis Agama Islam Selangor, 2015).

Menurut al-Quran, istilah sesat diungkapkan oleh Allah S.W.T dalam beberapa perkataan Arab yang berlainan tetapi istilah ini merujuk kepada konotasi makna yang sama iaitu sesat, salah dan menyeleweng daripada kebenaran. Hal ini disokong dengan adanya lebih daripada 150 ayat al-Quran yang membincangkan isu kesesatan dalam kalangan umat manusia. Antara perkataan yang merujuk kepada kesesatan adalah seperti *dalla*, *yadillu*, *dalalan*, *dalalatan*, *ghawa*, *yaghwi*, *batala*, *yabtulu*, *butlan*, *zagha*, *yazighu* dan sebagainya. Lafaz ini merujuk kepada makna yang berpaling daripada jalan yang lurus berlawanan daripada perkataan hidayah. Sesiapa yang terlibat dengan kesesatan, akidahnya pasti akan terjejas dan menyebabkan seseorang itu terjerumus ke

dalam syirik dan boleh menyebabkan seseorang itu juga murtad (Engku Ahmad Zaki, 2019).

Selain itu, menurut Panel Bahagian Perancangan dan Penyelidikan Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM) pula mentakrifkan ajaran sesat sebagai ajaran atau amalan yang dibawa oleh orang-orang Islam atau orang-orang bukan Islam yang didakwa berdasarkan kepada ajaran Islam atau didakwa tidak berlawanan dengan dasar-dasar ajaran Islam tetapi sebenarnya ajaran atau amalan tersebut adalah berlawanan dengan akidah dan syariat Islam berdasarkan al-Quran dan Sunnah (Majlis Agama Islam Selangor, 2015).

Di samping itu, Ibn al-Jauzi dalam kitabnya *Talbis al-Iblis* di dalam bab *Bayani Aqsaamu al-Bida'ah* telah menjelaskan tentang 72 golongan yang terkeluar daripada Ahli Sunnah wal Jamaah dengan menyebutkan bahawa: "*Sekiranya ditanya, adakah golongan-golongan ini boleh dikenali? Maka, jawabnya sesungguhnya kami mengetahui perpecahan dan asas-asas setiap golongan. Dan bahawasanya setiap golongan daripada golongan-golongan itu telah terbahagi kepada kumpulan-kumpulan lain sekalipun bukan dengan nama golongan itu dan mazhab-mazhabnya*". Antara golongan-golongan yang dimaksudkan ini ialah *al-Haruriah*, *al-Qadariah*, *al-Jahmiah*, *al-Murjiah*, *al-Rafidhah*, *al-Jabariah*. Seseengah ulama mengatakan bahawa asal golongan-golongan yang sesat ini datang daripada golongan yang enam ini. Kemudian, terpecah setiap golongan daripadanya kepada 12 kumpulan seperti *al-Alawiyyah*, *al-Tarikiah*, *al-Muktazilah*, *al-Zohiriah*, *al-Sabiqiah*, *al-Fikriah* dan sebagainya (Jamaluddin, 1983).

Adapun sebahagian daripada nama-nama golongan ini sudah tidak dikenali pada masa kini, akan tetapi pemikiran, prinsip dan ciri-ciri mereka masih ada sehingga hari ini walaupun mereka telah menggunakan nama yang lain (Zahidi, 2016). Contoh pemikiran atau ideologi yang menyeleweng pada zaman ini adalah seperti liberalisme, pluralisme, komunisme, ekstremisme dan seumpamanya.

Manakala dalam konteks perundangan syariah di negara ini, konsep ajaran sesat pada dasarnya adalah dirujuk secara kolektif berdasarkan kepada beberapa peruntukan berkenaan kesalahan yang berhubungan dengan akidah sebagaimana terkandung di dalam Akta Kesalahan Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 (Akta 559) (Siti Zubaidah Ismail, 2017). Menerusi akta 559 ini, terdapat empat seksyen yang khusus menyebut mengenai kesalahan berkaitan akidah iaitu menerusi seksyen 3 (Pemujaan salah), seksyen 4 (Doktrin palsu), seksyen 5 (Mengembangkan doktrin agama, dsb) serta seksyen 6 (Dakwaan palsu). Dalam hal ini, konsep ajaran sesat menerusi seksyen 3 berkenaan pemujaan salah adalah merujuk kepada elemen pemujaan terhadap selain Allah swt termasuklah terhadap alam semula jadi, individu, haiwan, tempat, atau objek tertentu yang bertentangan dengan prinsip tauhid dalam Islam. Manakala bagi konsep ajaran sesat menerusi seksyen 4 berkenaan doktrin palsu pula adalah merujuk kepada penyebaran ajaran atau fahaman yang bercanggah dengan hukum Syarak atau fatwa yang telah berkuatkuasa. Bagi konsep ajaran sesat menerusi seksyen 5 berkenaan mengembangkan doktrin agama adalah merujuk kepada penyebaran kepercayaan selain Islam kepada orang Islam serta konsep ajaran sesat menerusi seksyen 6 berkenaan dakwaan palsu pula adalah merujuk kepada tindakan

mana-mana individu yang mengisytiharkan dirinya atau orang lain sebagai rasul, nabi, Imam Mahadi, atau wali, serta mendakwa memiliki pengetahuan ghaib yang berada di luar batasan manusia (Siti Zubaidah Ismail, 2017). Maka berdasarkan kepada konsep ajaran sesat yang diteliti ini, adalah jelas bahawa sebarang bentuk ajaran atau fahaman sesat yang bercanggah dengan akidah umat Islam adalah merupakan suatu ancaman serius terhadap kesucian agama Islam serta dapat berimpak terhadap kesejahteraan umat Islam di negara ini.

4.2 Isu dan cabaran dalam menguatkuasakan undang-undang berkaitan ajaran sesat

Penguatkuasaan undang-undang berkaitan ajaran sesat di Malaysia sehingga ke hari ini masih lagi berhadapan dengan pelbagai kemelut isu serta cabaran yang kompleks dalam usaha untuk membendung penyebaran fahaman yang bertentangan dengan akidah umat Islam. Perkembangan ajaran sesat di negara kita khususnya menunjukkan pelbagai strategi, metode penyebaran dan modus operandi yang digunakan bagi menjayakan dakyah mereka. Maka ianya akan membawa kepada pelbagai isu dan cabaran yang timbul kepada pihak berwajib bagi mengekang dan menguatkuasakan undang-undang berkenaan ajaran sesat sebagaimana berikut:

4.2.1 Isu dan Cabaran Dalam Tempoh Penyiasatan

Tempoh risikan dan penyiasatan kes-kes melibatkan ajaran sesat ini mengambil masa yang agak lama dan perlu dilakukan dengan teliti. Di dalam menjalankan perkara sedemikian, timbul isu dan cabaran yang perlu dihadapi oleh PPA. Antara isu dan cabaran yang dihadapi adalah sebagaimana berikut:

4.2.2 Kelemahan dan Cabaran di Sudut Penguatkuasa Agama (PPA)

Semasa menjalankan kajian lapangan, pengkaji mendapati bahawa terdapat banyak kelemahan diperingkat penguatkuasa agama (PPA) khususnya di Jabatan Agama Islam Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur (JAWI). Perkara ini menjadi isu dan cabaran di dalam menguatkuasakan undang-undang jenayah syariah berkenaan ajaran sesat. Antara kelemahan yang disuarakan oleh responden adalah mengenai kurang kepakaran di setiap Bahagian Siasatan, Bahagian Risikan, Bahagian Penyelidikan dan keseluruhan bahagian di jabatan. Hal yang demikian kerana kebanyakan pegawai penguatkuasa akan bertukar-tukar jawatan apabila dinaikkan pangkat atau dipindahkan ke bahagian, jabatan ataupun cawangan yang lain. Perkara ini melibatkan skim lantikan pegawai syariah yang agak terbuka kerana Skim Penolong Pegawai Hal Ehwal Islam S29 dan Pembantu Hal Ehwal Islam Gred S19 boleh diletakkan sama ada di Jabatan Agama Islam Negeri (JAIN), Majlis Agama Islam Negeri (MAIN) atau Jabatan Kemajuan Islam Malaysia dan boleh terdiri daripada pelbagai jawatan atau bahagian seperti Pegawai Penguatkuasa Agama (PPA), Pegawai Hal Ehwal Islam, Pegawai Hab Halal (JAKIM), Bahagian Zakat dan seumpamanya. Sepertimana yang kita sedia maklum bahawa proses penyelidikan, penyiasatan dan risikan ajaran sesat memerlukan kepada kepakaran yang tinggi. Maka, jika tiada seseorang yang pakar di setiap jabatan ianya akan memberi kesan kerana pegawai-pegawai yang baharu akan mengambil masa bagi

menyesuaikan diri dan memerlukan kepakaran daripada seseorang yang berpengalaman di dalam bidang ini. Ini sebagaimana dijelaskan menerusi dapatan temu bual bersama peserta kajian pada 13 Jun 2023:

"Sejujurnya, masa kami jalankan siasatan, memang nampak ada beberapa kelemahan dari segi penguatkuasaan, terutamanya di peringkat JAWI sendiri. Isu utama yang kami perasan ialah kurangnya pegawai yang benar-benar pakar dalam bidang risikan, siasatan dan penyelidikan ajaran sesat. Sebab ramai pegawai akan bertukar bahagian bila naik pangkat atau dipindahkan ke jabatan lain. Lagi satu, skim lantikan pegawai agak terbuka — jadi pegawai dari skim S29 atau S19 boleh saja ditempatkan di mana-mana bahagian, termasuk penguatkuasaan, bahagian halal, zakat dan sebagainya. Dekat situ ada lah masalah sedikit.. sebab kerja siasat dan risik ajaran sesat ni memang perlukan kepakaran yang tinggi dan pengalaman. Bila pegawai baru masuk, mereka ambil masa nak menyesuaikan diri, dan itu melambatkan proses tindakan." (Peserta Kajian B, 2023) .

Seterusnya, risikan dan penyiasatan kes ajaran sesat juga memainkan peranan yang penting di dalam keberkesanan sesuatu kes ajaran sesat dibawa ke muka pengadilan. Kecekapan menjalankan risikan merupakan faktor terbesar dalam menentukan kejayaan operasi kes ajaran sesat. Sekiranya maklumat daripada anggota risikan adalah salah, maka seluruh operasi dan siasatan akan mengalami masalah serta gagal mencapai tujuan tangkapan. Antara kelemahan yang dikenalpasti adalah tiada kelengkapan khusus bagi pegawai perisik bagi menjalankan risikan sedikit sebanyak mendatangkan kesukaran. Jika perkembangan ajaran sesat menyaksikan betapa liciknya dan banyak muslihat yang digunakan oleh mereka di dalam menyebarkan ajaran mereka. Akan tetapi di peringkat penguatkuasa agama masih lagi tiada kelengkapan yang khusus seperti jam pintar (*smartwatch*), perakam suara pelbagai bentuk, kamera pengintip (*spy camera*) dan seumpamanya akan menyukarkan lagi proses risikan dan penyiasatan bagi mengumpul bahan bukti. Justeru, pemantauan terus giat dilakukan oleh penguatkuasa cuma agak sukar untuk mengambil tindakan.

Di samping itu, responden juga menegaskan bahawa tenaga kerja pegawai penguatkuasa (PPA) agak kurang jika dibandingkan dengan bilangan anggota Polis Diraja Malaysia (PDRM) khususnya bagi kawasan Wilayah Persekutuan termasuk Kuala Lumpur, Putrajaya dan Wilayah Persekutuan Labuan. Bilangan kakitangan di JAWI pada ketika ini berjumlah 81 orang sahaja berbanding PDRM yang mempunyai kekuatan keanggotaan kira-kira seramai 8700 orang bagi kontinjen Kuala Lumpur sahaja. Walaupun skop tugas polis sememangnya diakui adalah lebih banyak daripada pegawai penguatkuasa agama dan lebih mencabar, akan tetapi jurangnya amatlah besar dan wujud keperluan kepada penambahan bilangan pegawai syariah khususnya di JAWI. Kekurangan tenaga kerja di bahagian penguatkuasaan JAWI mendatangkan cabaran yang amat besar. Ini sebagaimana dijelaskan menerusi dapatan temu bual bersama peserta kajian pada 15 Jun 2023:

"Kalau nak dibandingkan dari segi keanggotaan, memang jauh beza antara pegawai penguatkuasa agama dengan anggota PDRM. Di JAWI sendiri,

sekarang ni hanya ada lebih kurang 81 orang pegawai saja yang terlibat dalam penguatkuasaan, sedangkan PDRM untuk Kuala Lumpur saja ada lebih kurang 8,700 anggota. Memang kita faham skop kerja polis lebih luas dan mencabar, tapi jurang perbezaan tenaga kerja tu terlalu besar." (Peserta Kajian C, 2023).

Akhir sekali, antara cabaran yang dihadapi adalah cabaran mendapatkan first-hand information bagi kes-kes melibatkan ajaran sesat. Boleh dikatakan bahawa hampir kesemua ajaran sesat ini bergerak secara rahsia terutamanya menjalankan kelas-kelas mereka di malam hari atau di awal pagi. Kegiatan mereka dilakukan di kawasan tertentu menyukarkan lagi proses penyiasatan kerana aktiviti mereka kurang disedari oleh masyarakat sekeliling. Ini sebagaimana dijelaskan menerusi dapatan temu bual bersama peserta kajian pada 15 Jun 2023:

"Di pihak kita, memang jadi cabaran besar kalau nak dapatkan maklumat daripada ahli yang dalam kumpulan ajaran sesat tu sendiri. Sebab mereka ni biasanya bergerak sangat rahsia... buat kelas tengah malam... ataupun pada awal pagi.. lokasinya pula memang tersembunyi yang orang ramai pun tak perasan. Jadi, nak kesan dan kumpul bukti tu memang susah. Kalau kita tengok dalam kes Millah Abraham pun, kebanyakan saksi cuma datang daripada kalangan pegawai penguatkuasa yang turun buat operasi. Maklumat dari orang awam sangat kurang." (Peserta Kajian A, 2023)

Sebagaimana dapatan temubual daripada peserta kajian, terdapat kesukaran di peringkat penguatkuasaan untuk mengumpulkan bukti seperti yang berlaku dalam kes Millah Abraham. Dalam kes ini, saksi kebanyakannya adalah terdiri daripada pegawai penguatkuasa yang menjalankan operasi dan informasi yang diperolehi daripada masyarakat kurang memberangsangkan. Sekalipun wujud pengikut Millah Abraham yang kembali ke pangkal jalan, namun pihak penguatkuasa sukar mendapatkan maklumat mereka.

4.2.3 Kemajuan Teknologi

Jika diteliti kebanyakan ajaran sesat yang ada pada hari ini tidak lagi menggunakan taktik yang sama pada zaman dahulu yang cenderung melakukannya secara terang-terangan seperti ajaran Ayah Pin dan tidak bergantung kepada teknologi kerana masih belum maju seperti yang ada pada hari ini. Namun seiring dengan perubahan zaman dan kemajuan teknologi, pengasas dan pengikut-pengikut ajaran sesat ini mengambil manfaat bagi menjayakan agenda mereka. Ini sebagaimana dijelaskan menerusi dapatan temu bual bersama peserta kajian pada 15 Jun 2023:

"Kalau kita tengok sekarang, ajaran sesat dah tak guna cara lama macam zaman Ayah Pin dulu yang buat secara terang-terangan. Sekarang ni mereka lebih bijak, mereka guna teknologi untuk gerakkan ajaran mereka secara senyap. Dulu mungkin tak ada media sosial, tak ada platform online, tapi sekarang dah canggih.. Dengan kecanggihan dunia siber sekarang, mereka boleh capai orang ramai dengan cepat dan mudah, terutamanya golongan muda yang sentiasa terdedah kepada internet." (Peserta Kajian A, 2023)

Dalam hal ini, penyebaran ajaran sesat dan salah yang berlaku pada masa dahulu tidak jauh berbeza dengan apa yang berlaku pada hari ini. Apa yang menjadi perbezaan adalah kaedah dan wahana penyebaran yang digunakan. Kecanggihan teknologi maklumat yang ada dalam alam siber ini ternyata lebih mudah dan pantas untuk menyebarkan doktrin dan ideologi ajaran yang sesat dan salah kepada netizen yang beragama Islam (Noor Raihan Jusidin & Zuliza Mohd Kusrin, 2018). Akses kepada bahan ajaran sesat ini amatlah mudah pada zaman sekarang jika tidak dibentung. Contohnya, ajaran Ahmadi Religion (*Religion of Peace and Life*) aktif menggunakan pelbagai medium dan teknologi bagi menyebarkan ajaran mereka (Noor Raihan Jusidin & Zuliza Mohd Kusrin, 2018). Tambahan lagi, laman web ajaran ini masih bebas untuk dicapai dan boleh mendatangkan mudarat atau pengaruh kepada masyarakat Islam.

4.2.4 Isu dan Cabaran di Peringkat Dasar

Isu dan cabaran yang dihadapi bukanlah sahaja di peringkat lapangan, malah ianya juga berkait rapat dengan isu dan cabaran di peringkat dasar. Hal yang demikian kerana, jika diteliti Akta Kesalahan Jenayah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997 [Akta 559] dan mana-mana enakmen kesalahan jenayah syariah negeri lain, didapati bahawa undang-undang substantif yang sedia ada masih belum komprehensif dan mempunyai kelompongan peruntukan. Perkara ini disuarakan oleh responden dengan menyatakan bahawa peruntukan dan elemen yang tidak jelas membawa kesukaran kepada pembuktian untuk dibawa ke mahkamah oleh bahagian pendakwaan. Selain itu juga, masih belum ada peruntukan bagi jenayah syariah di alam siber membawa kesukaran kepada pihak penguatkuasa mengambil tindakan ke atas pesalah yang melakukan jenayah syariah di alam siber. Kebanyakan daripada kes ajaran sesat ini disebarkan di alam siber melalui pelbagai platform seperti Microsoft Teams, Google Meet, *Telegram private channel* dan seumpamanya selain daripada secara fizikal kerana kemudahan teknologi yang ada pada hari ini. Tambahan lagi, masih ada kelompongan bagi enakmen jenayah syariah negeri sepertimana Enakmen Kanun Jenayah Syariah Negeri Kelantan 2019 (I) yang tidak mempunyai peruntukan mengenai ajaran sesat yang lengkap sepertimana negeri-negeri lain menyukarkan lagi pihak penguatkuasa agama dan pendakwaan syariah bagi menentukan seksyen-seksyen yang terlibat kepada pesalah. Ini sebagaimana dijelaskan menerusi dapatan temu bual bersama peserta kajian pada 13 Jun 2023:

"Kalau kata cabaran ni, kita bukan setakat kat lapangan je, tapi di peringkat dasar pun ada masalah. Bila tengok balik Akta Kesalahan Jenayah sekarang dan enakmen-enakmen jenayah syariah negeri lain, kita dapati undang-undang yang ada masih banyak kelompongan, terutamanya bab peruntukan dan elemen kesalahan yang tak jelas. Ini jadi cabaran besar untuk pihak pendakwaan nak bawa kes ke mahkamah. Lagi satu, undang-undang kita pun belum ada peruntukan khas untuk jenayah syariah di alam siber. Contoh lain macam di Kelantan, Enakmen Kanun Jenayah Syariah Kelantan pun masih tak ada peruntukan lengkap tentang ajaran sesat. Jadi memang menyukarkan pihak penguatkuasa dan pendakwa syarie nak tentukan seksyen yang sesuai bila nak ambil tindakan." (Peserta Kajian B, 2023)

Selain itu juga, wujud perbezaan dari segi proses istitabah dan modul yang digunakan di beberapa buah negeri di Malaysia. Walaubagaimanapun, proses istitabah hendaklah dikuatkuasakan dan dikemaskini dari masa ke semasa oleh pihak berwajib bagi melicinkan lagi proses pemulihan akidah kerana masih ada negeri yang belum menyediakan suatu modul yang khusus berkaitan pemulihan akidah terhadap pemohon keluar Islam atau ajaran salah walaupun mempunyai pengisian yang khusus (Fairouz, 2023).

Akhirnya, antara lakuna undang-undang jenayah syariah yang jelas adalah ketiadaan peruntukan mengenai penahanan reman dan tahanan melebihi 24 jam berbanding seksyen 117 Kanun Prosedur Jenayah (Akta 593) yang memperuntukkan dikenakan penahanan reman secara jelas (Wafaa' Yusof & Anita Rahim, 2016). Tambahan lagi, semua kes jenayah syariah boleh diikat jamin. Penahanan pra perbicaraan ini melibatkan lokasi yang berlainan dari penjara seperti lokap atau pusat akhlak dan ianya akan dikuatkuasakan sebelum perbicaraan. Penahanan ini jelas berbeza dengan bentuk-bentuk penahanan yang lain kerana tujuan penahanan pra perbicaraan ini adalah sebagai mekanisme untuk membantu menjalankan siasatan keatas tertuduh dan memberikan suatu tempoh masa di peringkat penguatkuasa undang-undang bagi melengkapkan kertas siasatan (investigation paper) atau menunggu pendakwaan serta perbicaraan dilaksanakan dan tertuduh tidak dianggap bersalah selagimana belum dibuktikan. Ini sebagaimana dijelaskan menerusi dapatan temu bual bersama peserta kajian pada 15 Jun 2023:

"Penahanan pra perbicaraan ni sebenarnya lain daripada penahanan biasa. Biasanya, tertuduh akan ditahan di tempat yang berbeza daripada penjara, macam di lokap atau pusat akhlak. Tujuannya bukan untuk menghukum, tapi lebih kepada nak bantu pihak penguatkuasa siapkan siasatan dan bagi masa untuk lengkapkan kertas siasatan sebelum pendakwaan atau perbicaraan dijalankan." (Peserta Kajian C, 2023)

4.3 Analisis Kes-kes Ajaran Sesat di Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur

Setelah menjalankan kajian lapangan di Mahkamah Syariah Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur, pengkaji mendapati bahawa terdapat pelbagai kes ajaran sesat yang telah diputuskan iaitu salah satu di antaranya adalah kes Millah Abraham. Manakala terdapat sebuah kes ajaran sesat pada tahun 2016 yang telah diputuskan oleh mahkamah di mana OKT telah diperintahkan untuk menjalani proses istitabah. Namun demikian, pihak OKT telah bertindak melarikan diri tanpa jejak. Selain itu, pengkaji merujuk kepada Jabatan Agama Islam Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur (JAWI) bagi mengkaji dan menganalisis ajaran sesat terkini yang telah selesai menjalani proses penyiasatan. Analisis terhadap kes-kes ajaran sesat tersebut juga merangkumi ajaran yang masih dalam proses pantauan dan siasatan pihak JAWI.

Ajaran-ajaran ini berada di bawah pantauan JAWI berikutan penyebarannya telah dikesan berlaku di sekitar Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur (Ahmad Hidayat Buang, 2011). Bahkan, aktiviti penyebaran ajaran sesat yang dikenal pasti ini tidak hanya dilakukan secara fizikal, akan tetapi juga disebarkan dengan menggunakan platform digital seperti Telegram, Google Meet, dan media sosial, yang memudahkan ajaran ini

sampai kepada masyarakat (Zahidi Teh et al., 2016). Oleh kerana Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur merupakan pusat tumpuan masyarakat pelbagai latar belakang dengan capaian teknologi yang tinggi, JAWI sebagai agensi penguatkuasa agama yang bertanggungjawab perlu memastikan pemantauan rapi dijalankan untuk membendung penuluran ajaran-ajaran ini berikutan ia memberi kesan negatif kepada masyarakat yang diperincikan sebagaimana berikut:

1) Kes Ajaran Millah Abraham

Merujuk kepada fakta kes yang dikaji, pada 20 Oktober 2014 jam 8.25 malam, sepasukan Pegawai Penguatkuasa Agama Jabatan Agama Islam Wilayah Persekutuan yang diketuai oleh Tuan Shiham telah menjalankan operasi berdasarkan maklumat risikan di sebuah premis perniagaan tingkat 2 yang beralamat di B-23 Blok B Jalan 2/142A, Megan Phoenix, Jalan Cheras, Kuala Lumpur. Hasil daripada ini mendapati bahawa seramai 14 OKT ditangkap di tempat kejadian. Pada 21 Oktober 2014, pertuduhan dibacakan terhadap semua OKT tanpa mengambil rekod pengakuan oleh OKT dan mereka dilepaskan dengan bon jamin untuk hadir semula ke sebutan pada 6 November 2014. Seterusnya pada 6 November 2014, hanya lima orang OKT hadir dan pertuduhan dibacakan. Kelima-lima OKT tersebut tidak mengaku salah. Kes ditangguhkan pada 10 November 2014 untuk sebutan semula dan waran tangkap telah dikeluarkan oleh mahkamah terhadap OKT lain yang tidak hadir. Seterusnya, pada 7 November 2014, seramai tiga orang OKT yang tidak menghadirkan diri semasa sebutan yang lepas telah serah diri kepada pihak berkuasa. Akhirnya pada 10 November 2014, mahkamah mengarahkan pindaan pertuduhan dibuat terhadap OKT 3 yang bernama J.B.H daripada pertuduhan Seksyen 5: Mengembangkan Doktrin Agama kepada Seksyen 4: Doktrin Palsu.

4.3.1 Analisis Kes

Ajaran Millah Abraham (Ibrahim) diselidiki dan boleh dikaitkan dengan Gerakan Pemuda Kahfi di Bogor, Indonesia diterajui oleh Ahmad Musodiq. Melalui penyiasatan, ajaran Millah Abraham ini berpusat di Cilimus Kuningan, Kota Cirebon, di Jawa Barat Indonesia yang diketuai Zubaedi Djawahir dan mula dikesan memasuki negara kita pada tahun 2013.

a. Analisis Kesesatan:

Muzakarah Jawatankuasa Fatwa Majlis Bagi Ugama Islam Malaysia Kali Ke-109 yang bersidang pada 18 hingga 19 Oktober 2016 telah membincangkan bahawa ajaran Millah Abraham ini membawa ajaran Islam baharu. Golongan Millah Abraham mendakwa bahawa Kerajaan Islam yang dibawa oleh Nabi Muhammad SAW telah lama jatuh sejak tahun 1324 Hijrah ketika kejatuhan kerajaan Bani Abbasiah ekoran serangan tentera Monggol keatas kerajaan Islam di Baghdad. Setelah kejatuhan Islam pada 1324 Hijrah, pengikut Millah Abraham mendakwa bahawa golongan musyrik termasuk para ulama' telah membawa ajaran Islam yang palsu dan hendaklah bertaubat dengan memilih

kembali agama Millah Abraham. Mereka juga mendakwa agama Islam yang dibawa oleh Nabi Muhammad SAW telah berakhir sejak kejatuhan kerajaan Islam dan diganti dengan ajaran agama tauhid yang baru iaitu Millah Abraham.

Seterusnya, mereka mendakwa kewujudan rasul selepas Nabi Muhammad SAW. Ajaran ini mentafsirkan bahawa Allah SWT mengutuskan Rasul dalam kalangan kaum mereka sendiri untuk memudahkan kaum tersebut memahami dan mengajar mereka untuk keluar daripada kesesatan. Maka, dikatakan bahawa Rasul Millah Abraham diutuskan dari kalangan bangsa Melayu Nusantara ini mengenai agama yang benar. Kumpulan ini juga mengangkat Rasul daripada Kaum Melayu kerana mempercayai bahawa Kaum Keturah yang akan memimpin setelah 1435 tahun seperti yang dijanjikan Tuhan kepada Nabi Ibrahim. Rasul yang dimaksudkan oleh kumpulan ini ialah Ahmad Mushaddeq. Maksud '*Khataman Nabiyyin*' ditafsirkan sebagai kesempurnaan agama (*deen*) pada zaman Nabi Muhammad dan bukanlah penutup segala nabi. Tambahan lagi, semasa menjalankan kajian kes saya mendapati bahawa ajaran ini juga mendakwa Mesias (al-Masih) sebagai *mujaddid* (pembaharu) kepada agama Islam yang sekarang. Millah Abraham didakwa sebagai agama yang menyatukan semua ajaran-ajaran Nabi yang terdahulu.

Selain itu, berdasarkan bahan-bahan bukti yang dikumpul, penyelidikan dan laporan daripada penyiasatan daripada pihak penguatkuasa mendapati bahawa ajaran ini mencampuradukkan ajaran dalam al-Quran, Bible dan Taurat (*Old Testament*). Ajaran ini menggabungkan tiga ajaran agama iaitu Islam, Kristian dan Judaism. Selain terjemahan al-Quran, kumpulan ini juga mengatakan bahawa mereka menggunakan kitab Taurat dan Injil (*Old Testament & New Testament*) dalam pengajian kerana dalam al-Quran telah membenarkan kitab sebelum al-Quran dan juga menerangkan bahawa kitab Taurat dan Injil sebagai panduan. Buktinya, melalui kajian kes didapati bahawa kandungan slaid dan teks diantara pengikut mereka seringkali mengaitkan ayat al-Quran dengan kitab-kitab lain seperti kaitan Surah al-Hijr ayat 94 dengan Matthew ayat 26 hingga ayat 27. Tambahan lagi, autoriti hadis dipertikai dengan dakwaan bahawa sahabat Nabi melihat cara Nabi membuang hadas, mereka mendakwa Nabi cuma hanya perlu menyampaikan wahyu Tuhan sahaja. Oleh itu mereka berpendapat bahawa kitab hadis banyak kisah dusta dan tidak dikira sebagai autoriti. Ini antara kesesatan mereka yang jelas dan nyata kerana menolak hadis sebagai sumber hukum di dalam Islam.

b. Analisis Modus Operandi dan Strategi Penyebaran:

Bagi menganalisis lanjut terhadap modus operasi dan strategi penyebaran dalam kes-kes ajaran sesat ini, pengkaji melakukan penelitian terhadap fail kes ajaran Millah Abraham yang telah dibicarakan di Mahkamah Tinggi Syariah Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur. Penelitian terhadap fail kes tersebut dilaksanakan atas keizinan daripada pegawai mahkamah di bahagian Unit Jenayah serta dapatan pengkaji menunjukkan bahawa metode penyebaran dan

modus operandi yang digunakan dalam kes Millah Abraham ini adalah dilaksanakan secara sistematik.

Berdasarkan penelitian fail kes, pada peringkat pertama, ajaran Millah Abraham ini akan menjalankan indoktrinasi ahli iaitu suatu proses penerapan doktrin atau perbuatan menanamkan sesuatu doktrin ke dalam pemikiran ahlinya bagi mengukuhkan pegangan dan pemikiran. Ajaran Millah Abraham ini diperingkat asasnya akan menyebarkan dakwah perubahan sistem daripada ajaran Islam yang sebenar dengan mengembangkan ajaran secara *sirr* (sembunyi) dengan terancang terlebih dahulu sebelum meneruskan agenda mereka seperti peperangan dengan bersedia menakluk negeri Sabah, menubuhkan pemerintahan sendiri, menjalankan dakwah secara *jahr* (terang-terangan) dan menubuhkan daulah (negara) dengan tujuan mewujudkan wilayah yang bebas dari aspek pentadbiran penguasaan. Ancaman ajaran ini juga dikesan mempunyai unsur militan kerana menanam cita-cita ingin menggulingkan kerajaan yang sedia ada pada hari ini dan menubuhkan kerajaan dan pentadbiran sendiri.

Proses indoktrinasi ini juga diterapkan dalam kalangan pengikutnya dengan menetapkan peraturan yang tersendiri yang hendaklah dipatuhi seperti kewajiban mengikuti proses didikan khusus sebelum mengucapkan persaksian atau *bai'ah*, menggunakan kod rahsia sebagai identiti setiap ahli, menetapkan nama baharu (sepertimana nama pengikut Krisitian yang dibaptis), menggubal silibus pengajian secara berperingkat bagi setiap tahap dalam sistem ahli, menyembunyikan susunan heirarki bagi menjaga kerahsiaan, melindungi maklumat pimpinan, melantik pendamping yang kompeten sebagai wakil Rasul untuk menyampaikan ajaran kepada ahli baru, mengenakan bayaran wang taubat (sepertimana amalan Kristian Katolik), menuntut bayaran tujuan pengajian dan penubuhan daulah, menggariskan tuntutan cerai bagi pasangan yang tidak menyertai ajaran ini, memutuskan silaturahim dengan ahli keluarga yang tidak menyertai ajaran ini dan pelbagai lagi bentuk indoktrinasi yang diterapkan kepada semua pengikut-pengikutnya (Peserta Kajian A, 2023).

Di samping itu, ajaran Millah Abraham ini juga giat menjalankan propaganda bagi meramaikan pengikut dan menyebarluaskan ajaran ini kepada orang ramai secara rahsia. Antara strategi yang digunakan adalah dengan menjalankan kelas pengajian al-Quran secara dalam talian, melaksanakan aktiviti secara bersemuka dalam skala yang kecil, menggunakan premis yang pelbagai seperti bangunan pejabat, rumah kedai, rumah sewa, melakukan metodologi terjemahan al-Quran disertai rujukan kepada Bible dan Old Testament sebagai rujukan utama dalam tema perbincangan, penyampaian dipimpin oleh penyampai dan tenaga pengajar yang dikenali sebagai wakil Rasul dan petah berkata-kata.

Selain itu juga, ajaran ini turut memberikan fokus kepada perkaderan ahli bagi melatih ahli baru untuk meneruskan ajaran dan penyampaian dakwah mereka. Antaranya dengan menjalankan sasaran perkaderan ahli,

mementingkan golongan profesional yang berpendidikan namun jahil ilmu agama, menjejaki keluarga berpotensi yang mempunyai status kewangan yang baik, mensasarkan lapisan masyarakat yang mempunyai pendidikan akademik yang tinggi, mensasarkan pemuda sebagai pelapis dan seumpamanya.

Berdasarkan kepada beberapa analisis yang dikemukakan diatas, ajaran Millah Abraham menunjukkan strategi yang rapi dan pertentangan yang jelas kepada umat Islam di negara kita. Jika dibiarkan ianya berterusan berkembang secara tersembunyi, dikhuatiri ianya mampu memberikan ancaman kepada umat Islam dan keselamatan negara sebagaimana ajaran yang difatwa dan diwartakan sesat sebelum sesat seperti al-Maunah dan al-Arqam suatu ketika dahulu. Perkembangan ajaran sesat hari ini boleh dilihat bahawa mereka mengikut peredaran zaman dan semakin licik dikembangkan kepada umat Islam.

2) Kes-kes Yang Masih Dalam Proses Pantauan dan Siasatan Pihak JAWI

Kebiasaannya tidak banyak kes ajaran sesat yang dilaporkan di mahkamah. Hal yang demikian kerana sebahagian besar daripada kes yang dibincangkan masih belum didakwa di mahkamah dan masih dalam proses pantauan dan penyiasatan pihak JAWI. Antara kes-kes yang masih dalam pantauan dan penyiasatan pihak JAWI adalah kes Ahmadi Religion (*Religion of Peace and Light*) dan Hadi Minallah sebagaimana berikut:

i- Ajaran Ahmadi Religion (*Religion of Peace and Light*)

Ahmadi Religion ataupun dikenali juga sebagai Ansar Al-Mahdi sebenarnya dikesan bergiat secara sembunyi sejak tahun 2016 lagi apabila berlakunya penangkapan oleh pihak Jabatan Agama Islam Melaka (JAIM). Namun, ajaran kembali dikesan di negara kita pada tahun 2023, hasil daripada aduan yang diterima oleh JAWI mendapati bahawa ada pengikut ajaran ini yang bertindak dengan mengangkat sepanduk (*banner*) di sekitar kawasan KLCC. Walaubagaimanapun, tidak diketahui motif mereka bertindak sedemikian. Namun apa yang pasti adalah, ajaran ini telah mula memasuki ke dalam negara kita secara halus dan aktif dalam kalangan masyarakat secara sembunyi dan mula dikesan berdasarkan aduan dan pantauan yang dijalankan oleh pihak JAWI. Ini sebagaimana dijelaskan menerusi dapatan temu bual bersama peserta kajian pada 15 Jun 2023:

“Sebenarnya, ajaran Ahmadi atau dikenali sebagai Ansar Al-Mahdi ini telah mula dikesan di negara kita sejak tahun 2016 lagi. JAIM pada ketika itu, telah berjaya membuat beberapa tangkapan ke atas individu yang terlibat. Walaupun begitu, mereka masih bergerak secara sembunyi-sembunyi dan sukar dikesan. Kemunculan mereka sekali lagi dapat dikesan pada tahun 2023 apabila pihak JAWI menerima aduan daripada orang awam.” (Peserta Kajian C, 2023)

Berdasarkan analisis, antara bentuk kesesatan yang dibawa oleh ajaran ini adalah dengan mempercayai dan mengimani bahawa 12 Imam dan kebangkitan semula Al-Mahdi dengan diteruskan oleh Imam Ahmed al-Hassan dan Abdullah Hashem Aba al-Sadiq iaitu pemimpin ajaran Ahmadi pada ketika ini (Mohamed Fathillah et al., 2020).

Berdasarkan temu bual yang dijalankan, responden menyatakan bahawa di dalam penyiasatan yang dijalankan, ajaran ini mirip ajaran Syiah Imamiyyah yang mempercayai bahawa kebangkitan al-Mahdi dengan dilahirkan semula sebagai Imam bagi mereka. Namun, perbezaan yang ketara adalah kerana ajaran ini membenarkan agama-agama yang lain juga dan jelas menunjukkan pluralisme agama. Ahmadi Religion ini mempercayai konsep reinkarnasi dan pluralisme bahawa semua agama akan disatukan suatu masa kelak berpandukan kepada ajaran Ahmadi Religion. Ini sebagaimana dijelaskan menerusi dapatan temu bual bersama peserta kajian pada 15 Jun 2023:

"Berdasarkan siasatan yang kami buat, ajaran Ahmadi ni memang ada unsur yang sangat menyimpang. Mereka percaya dengan 12 Imam dan kebangkitan semula al-Mahdi yang kononnya diteruskan oleh Imam Ahmed al-Hassan dan Abdullah Hashem Aba al-Sadiq. Kalau tengok sekali imbas, memang nampak macam ajaran Syiah Imamiyyahlah sebab mereka pun ada kepercayaan tentang al-Mahdi. Tapi yang membezakan ajaran ni, mereka bawa fahaman pluralisme. Jadi maksudnya dekat sini, mereka percaya semua agama akan bersatu bawah ajaran mereka satu hari nanti. Itu yang buat kami risau sebab kalau orang awam tak tahu, mereka mungkin terpengaruh." (Peserta Kajian C, 2023)

Perkara ini boleh diteliti juga melalui laman web dan media sosial yang aktif menjelaskan mengenai ajaran mereka. Contohnya mereka mengakui dan meyakini sebagaimana berikut, *"We believe that there is no deity but God, alone, with no partners. We believe in the truth of Prophet Muhammad (pbuhahf), the Twelve Imams (pbut), and the Twelve Mahdis (pbut), whom are mentioned in the Will of Prophet Muhammad (pbuhahf). We believe that Muhammad (pbuhahf) and his Ahlulbayt (his daughter Fatima Al-Zahra, the Twelve Imams, and the Twelve Mahdis (pbut)) are all the closest creations to the one true God"* (Noor Raihan Jusidin & Zuliza Mohd Kusrin, 2018).

Setakat ini masih tidak diketahui modus operandi penyebaran ajaran ini di Malaysia setelah ianya dikesan baru-baru ini. Adapun diperingkat antarabangsa, ajaran ini dilihat aktif menyampaikan dakwah mereka di pelbagai platform seperti laman web, Youtube, Twitter, Instagram dan sebagainya. Mereka juga dikenal pasti menyasarkan golongan yang berpendidikan namun jahil dalam ilmu agama dan juga menyasarkan golongan yang ingin mula mendalami ilmu agama Islam.

ii- Ajaran Hadi Minallah

Antara kes yang masih dalam pantauan dan siasatan pihak Jabatan Agama Islam Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur (JAWI) adalah ajaran Nur Mutiara Makrifatullah yang diasaskan oleh Hadi Minallah Aminullah Ahmad. Hadi Minallah ini berasal daripada Indonesia dan dikesan mula menyebarkan ajarannya di Malaysia sejak tahun lalu (Mohamed Farid Noh, 2022). Berdasarkan keputusan fatwa Jabatan Mufti Johor telah membincangkan bahawa ajaran yang dibawa oleh Wayang Hadi Kesumo (Hadi Minallah) adalah bercanggah dengan al-Quran dan Sunnah serta ijma' ulama' dalam bab akidah, syariah, tasawwuf (akhlak). Antara isu-isu penyelewengan yang dibawa adalah seperti berikut (Mohamed Farid Noh, 2022):

- a. Dalam aspek akidah, ajaran yang dibawa oleh Wayang Hadi Kesumo (Hadi Minallah) ini mengajak kepada konsep pluralisme agama yang bercanggah dengan akidah ahli sunnah wal jamaah serta cenderung untuk melakukan pengubahan (tahrif) terhadap al-Quran selain menolak sumber hadis sahih.
- b. Dalam aspek syariat, ajaran yang dibawa oleh Wayang Hadi Kesumo (Hadi Minallah) menganggap pengikut kumpulan tersebut perlulah menyucikan diri mereka dengan mengikuti ajaran risalah bab kesucian sebelum boleh melaksanakan ibadah-ibadah fardu serta menghuraikan ibadah-ibadah tersebut dengan cara yang bertentangan dengan syariat islam. Ajaran Wayang Hadi Kesumo (Hadi Minallah) turut mempermainkan hukum Allah dengan mengharamkan perkara-perkara yang telah dihalalkan oleh Allah SWT termasuk dari sudut pernikahan.
- c. Dalam aspek tasawwuf, ajaran risalah bab kesucian yang dibawa oleh Wayang Hadi Kesumo (Hadi Minallah) mengandungi unsur-unsur yang memisahkan hubungan antara syariat, hakikat dan makrifat serta tidak memahami ilmu tasawwuf yang sebenar menurut Ahli Sunnah wal Jamaah.

4.4 Cadangan Pemerkasaan Pengurusan Kes Ajaran Sesat

Dalam usaha membanteras penyebaran dan perkembangan ajaran sesat di negara ini, terdapat tiga aspek yang perlu diberi penekanan. Pertama sekali dari segi pemerkasaan tenaga kerja pegawai penguatkuasa agama; kedua, pemerkasaan undang-undang jenayah syariah dan yang ketiga berkenaan kesedaran masyarakat. Kesemua aspek ini dibincangkan dengan lebih mendalam sepertimana berikut:

4.4.1 Pemerkasaan Tenaga Kerja Pegawai Penguatkuasa Agama

Setakat ini Bahagian Penguatkuasaan JAWI telah mengadakan beberapa program yang bertujuan untuk menambahbaik persediaan dan memantapkan ilmu pengetahuan PPA berkaitan penyiasatan dan risikan. Antaranya adalah dengan menjalankan "*Wacana Siasatan*" yang memberi penekanan dan pendedahan kepada PPA mengenai skop kerja bermula daripada tangkapan sehinggalah selesai siasatan. Selain itu, Bengkel Penyelarasan *Standard Operating Procedure* (SOP) turut diadakan bagi meningkatkan kefahaman PPA dalam bidang tatacara jenayah syariah secara komprehensif dan bersepadu. Responden juga berpandangan bahawa suatu kursus yang memberikan penekanan mengenai SOP dan tatacara jenayah hendaklah sentiasa dijalankan dari masa ke semasa. Terutamanya apabila ada pegawai-pegawai yang baru sahaja ditugaskan ke bahagian penyiasatan atau risikan. Ini sebagaimana dijelaskan menerusi dapatan temu bual bersama peserta kajian pada 15 Jun 2023:

"Setakat ni, pihak penguatkuasaan JAWI memang ada buat beberapa program untuk kuatkan persediaan dan tambah ilmu pegawai penguatkuasa agama (PPA). Contohnya macam *Wacana Siasatan*.. yang ini kita tujuannya nak bagi pendedahan tentang skop kerja PPA dari proses tangkapan sampailah siasatan selesai. Selain tu, ada juga Bengkel Penyelarasan SOP, biar nak bagi semua pegawai faham dengan jelas prosedur dan tatacara jenayah syariah secara lebih menyeluruh. Tapi pada saya, kursus macam ni memang nak kena dibuat selalu,

bukan setakat sekali. Lebih-lebih lagi untuk pegawai baru yang baru ditempatkan di bahagian siasatan." (Peserta Kajian A, 2023)

Di samping itu, kerajaan juga hendaklah menyediakan suatu inisiatif bagi menambahbaik skim syariah yang sedia ada sama ada dengan mengkaji semula jumlah pendapatan pegawai penguatkuasa agama dan juga menetapkan skim mengikut bahagian yang spesifik supaya setiap bahagian mempunyai kepakaran yang mendalam mengenai bidang tugas masing-masing. Hal ini disokong oleh kenyataan responden yang mengatakan bahawa kebanyakan pegawai di JAWI adakalanya bertukar-tukar jawatan dan menyebabkan kurang kepakaran di bidang tertentu yang memerlukan kemahiran seperti penyelidikan, penyiasatan dan risikan. Contohnya, ada pegawai syariah yang daripada bahagian masjid dipindahkan ke bahagian penguatkuasaan menjadikan ianya cabaran bagi menyesuaikan diri. Seterusnya, kerajaan negeri juga hendaklah mengambil kira kelengkapan PPA bagi menjalankan siasatan dengan menyediakan suatu kelengkapan yang khusus seperti jam pintar (*smartwatch*), perakam suara pelbagai bentuk, kamera pengintip (*spy camera*) dan seumpamanya bagi memudahkan kerja-kerja penyiasatan dan risikan. Ini sebagaimana dijelaskan menerusi dapatan temu bual bersama peserta kajian pada 13 Jun 2023:

"Saya rasa kerajaan pun kena tengok semula skim syariah yang ada sekarang. Kalau boleh, kaji semula dari segi gaji pegawai penguatkuasa agama dan tetapkan skim yang lebih spesifik ikut bahagian. Macam tu baru setiap bahagian ada pegawai yang betul-betul pakar. Kadang-kadang kat JAWI ni, pegawai tukar-tukar bahagian... ada yang asalnya dari bahagian masjid, tiba-tiba kena masuk ke penguatkuasaan. Lagi satu, dari segi kelengkapan pun kena ambil kira. Kalau ada peralatan khas macam jam pintar, perakam suara yang canggih, kamera pengintip... semua tu boleh sangat membantu kerja kami." (Peserta Kajian B, 2023)

Seterusnya, bilangan pegawai penguatkuasa agama pada ketika ini di JAWI hanyalah seramai 81 orang meliputi kawasan Wilayah Persekutuan Labuan seramai 21 orang, Putrajaya seramai kira-kira 20 orang dan selebihnya ditempatkan di Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur. Pun begitu, dalam kes melibatkan ajaran sesat ini tidak ramai PPA yang terlibat kerana ianya melibatkan kepakaran dan kemahiran khusus dan setiap daripada PPA telah ditugaskan mengikut skop tugas seksyen masing-masing. Cadangan ini penting untuk dipertimbangkan kerana apabila melibatkan penahanan bilangan OKT yang ramai dalam satu masa. Contohnya dalam kes penahanan kumpulan ajaran sesat Millah Abraham seramai 58 orang, sememangnya bilangan Pegawai Penyiasat yang sedia ada tidak mampu untuk mengendalikan kesemua OKT dalam tempoh yang singkat. Cadangan penambahan perjawatan Pegawai Penyiasat juga boleh dibangkitkan melihat kepada perkembangan zaman dan kepesatan penduduk yang semakin bertambah. Jika sebelum ini, aduan hanya diterima melalui medium telefon sahaja untuk dibuat sebarang aduan kepada JAWI. Namun, kini peluang akses aduan kepada pihak JAWI semakin luas melalui kemudahan laman sosial seperti facebook, emel dan seumpamanya. Tambahan lagi, kesedaran dalam kalangan masyarakat semakin meningkat apabila melibatkan isu-isu yang viral di alam siber dan laman sosial. Bagi menampung perkara ini, amat mustahak bahawa perjawatan PPA ini

ditambah dari masa ke semasa. Ini sebagaimana dijelaskan menerusi dapatan temu bual bersama peserta kajian pada 15 Jun 2023:

"Kalau tengok sekarang, bilangan pegawai penguatkuasa di JAWI memang tak ramai. Cuma 81 orang je, tu pun dah termasuk yang di Labuan dan Putrajaya. Nak handle kes-kes besar macam ajaran sesat memang susah, sebab bukan semua PPA ada kepakaran untuk buat siasatan kes macam ni. Contohnya masa kes Millah Abraham dulu, ada 58 orang yang kena tahan serentak... pegawai yang ada memang tak cukup nak siasat semua dalam masa yang singkat. Tambah pula, sekarang masyarakat makin celik dan banyak aduan datang bukan setakat dari telefon, tapi dari media sosial, emel, macam-macam saluran. Jadi saya rasa penting untuk kerajaan fikirkan penambahan jawatan Pegawai Penyiasat supaya kita boleh hadapi cabaran yang makin besar ni." (Peserta Kajian C, 2023)

4.3.2 Pemerkasaan Undang-undang Jenayah Syariah

Di peringkat dasar, wujud keperluan kepada pindaan undang-undang iaitu Akta Kesalahan Jenayah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997 dan termasuk juga enakmen jenayah syariah negeri-negeri lain bagi tujuan pemerkasaan undang-undang jenayah syariah. Antara perkara yang perlu diberi penekanan adalah perincian elemen bagi setiap seksyen khususnya berkaitan ajaran sesat kerana peruntukan sedia ada adalah tidak jelas daripada segi elemennya dan sedikit sebanyak menyukarkan pihak PPA dan pendakwaan bagi menjalankan siasatan dan sehinggalah kepada pembuktian di mahkamah. Selain itu juga, pindaan ini adalah mustahak bagi memasukkan juga peruntukan bagi kesalahan jenayah syariah di alam siber. Ketiadaan peruntukan ini memberikan kesan apabila kesalahan yang dilakukan tidak boleh diambil tindakan oleh PPA secara langsung dan akhirnya perlu dibawa kepada Kanun Keseksaan atau Akta Kesalahan Keselamatan (Langkah-Langkah Khas) 2012 (SOSMA) sahaja. Ini sebagaimana dijelaskan menerusi dapatan temu bual bersama peserta kajian pada 13 Jun 2023:

"Bagi saya, undang-undang yang ada sekarang ni memang perlukan pindaan. Banyak elemen dalam seksyen yang tak jelas, terutamanya bab ajaran sesat. Ia buat kami di bahagian siasatan dan pendakwaan susah nak kukuhkan kes di mahkamah. Lagi satu, sekarang ni banyak kes berlaku di alam siber, tapi undang-undang kita belum ada peruntukan khas untuk jenayah syariah dalam dunia maya. Jadi, kita terpaksa rujuk kepada undang-undang sivil macam Kanun Keseksaan atau SOSMA." (Peserta Kajian B, 2023)

Seterusnya, pindaan Akta Mahkamah Syariah (Bidang Kuasa Jenayah) 1965 atau Akta 355 Rang Undang-undang Syariah (RUU 355) boleh meningkatkan lagi takat hukuman yang sedia ada iaitu hanya memperuntukkan hukuman tiga tahun penjara, RM5,000 denda dan enam sebatan buat pesalah akan dicadangkan kepada tiga puluh tahun penjara, RM100,000 denda dan seratus kali sebatan buat pesalah. Pindaan ini diharapkan dapat menjadi suatu bentuk pengajaran (*ta'dib*) dan hukuman (*uqubah*) yang setimpal kepada pesalah contohnya seperti Rasul Kahar yang tidak serik kerana kembali menyebarkan ajaran sesat setelah menjalani proses istitabah dan hukumannya. Ini

sebagaimana dijelaskan menerusi dapatan temu bual bersama peserta kajian pada 15 Jun 2023:

"Saya rasa pindaan Akta 355 memang sangat perlu. Hukuman yang ada sekarang ni terlalu ringan, tak cukup untuk beri kesedaran atau pengajaran kepada pesalah. Kalau hukuman tu lebih berat, mungkin mereka akan lebih takut dan berfikir panjang sebelum nak." (Peserta Kajian C, 2023)

Di samping itu, penahanan pra perbicaraan ataupun reman melebihi tempoh 24 jam bagi kes-kes yang agak berat seperti ajaran sesat wajar diberi pertimbangan untuk dilaksanakan kerana memerlukan tempoh penyiasatan yang lebih lama berbanding kes-kes jenayah syariah yang lain. Menurut perspektif Islam, penahanan ini boleh disimpulkan kepada dua pendapat iaitu yang menerima dan menolaknya diatas beberapa justifikasi dan hujah. Walaubagaimanapun, pendapat yang menerima perkara ini boleh diperhalusi lagi untuk diaplikasikan di dalam undang-undang acara jenayah syariah. Antara perbincangan yang diketengahkan sepertimana perbincangan diatas boleh dirangkumkan mengenai pertembungan diantara dua maslahat dalam penguatkuasaan penahanan pra perbicaraan iaitu maslahat individu dan melibatkan maslahat orang ramai bagi menjalankan penahanan reman ini. Penahanan ini adalah untuk menyekat kebebasan suspek dalam tempoh tertentu sahaja dengan kuasa yang dibenarkan oleh undang-undang berdasarkan kepada maslahah. Pelaksanaan tatacara tersebut boleh menjamin keselamatan saksi-saksi, masyarakat awam bahkan keselamatan dan memberikan kelicinan kepada proses penyiasatan. Ini sebagaimana dijelaskan menerusi dapatan temu bual bersama peserta kajian pada 15 Jun 2023:

"Bagi saya, penahanan pra perbicaraan melebihi 24 jam untuk kes-kes ajaran sesat memang wajar dipertimbangkan. Kes-kes macam ni rumit, memerlukan masa untuk lengkapkan siasatan. Tambahan pula, ia melibatkan keselamatan orang ramai dan juga saksi-saksi. Kalau terlalu cepat dilepaskan, risau suspek boleh ganggu siasatan atau pengikut mereka akan terus sebarkan ajaran sesat. Ini semua demi maslahat umum." (Peserta Kajian A, 2023)

4.3.3 Kesedaran Masyarakat

Setelah menjalankan kajian kes, pengkaji mendapati bahawa pengikut-pengikut ajaran sesat ini kebanyakannya terdiri daripada golongan profesional yang berpendidikan namun jahil dalam ilmu agama Islam, ada juga golongan yang ingin mendalami ilmu agama Islam namun tersilap dan terjerumus dengan ajaran sesat. Bahagian Penyelidikan JAWI juga aktif menjalankan program berkaitan pengukuhan akidah seperti "*Wacana Akidah Peringkat Wilayah Persekutuan*" pada 26 Mac 2023, "*Bengkel Pembangunan Pelan Tindakan Menangani Isu Akidah Di Media Sosial*" pada 18 Oktober 2023, "*Konvensyen Akidah Ahli Sunnah Wal Jamaah Peringkat Wilayah Persekutuan*" pada 09 Julai 2024 dan lain-lain aktiviti. Program-program hendaklah diteruskan kerana ianya mampu memberikan impak yang positif dan terus dijalankan bagi memberikan kesedaran kepada masyarakat Islam bagi menangani masalah ajaran sesat sangat dititikberatkan oleh pihak JAWI.

Selain itu, pihak Jabatan Agama Islam Negeri (JAIN) khususnya JAWI dan JAKIM juga boleh bekerjasama dalam menggiatkan usaha melalui unit penerangan atau dakwah bagi menambahbaik dan memperluaskan usaha penyebaran maklumat melalui pelbagai platform seperti risalah, majalah, media sosial masa kini seperti Tiktok, Instagram, Twitter, Facebook dan sebagainya bagi menyampaikan ilmu dan maklumat kepada masyarakat awam.

5.0 Kesimpulan

Secara keseluruhannya, kajian ini merungkaikan mengenai isu ajaran sesat di Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur yang sehingga kini didapati masih berlarutan serta menuntut tindakan serius di peringkat penguatkuasa agama mahupun pihak pembuat dasar. Ini kerana isu ajaran sesat ini bukan sahaja berkait dengan keselamatan akidah umat Islam, akan tetapi juga turut memberi implikasi terhadap kestabilan sosial serta keharmonian masyarakat di negara ini.

Dalam konteks penelitian terhadap konsep ajaran sesat menurut Islam dan perundangan syariah, adalah dirumuskan bahawa ajaran sesat merujuk kepada sebarang fahaman atau amalan yang menyeleweng daripada ajaran Islam yang sebenar dan bertentangan dengan akidah yang sahih. Bahkan, Al-Quran sendiri telah menyebut lebih daripada 150 ayat berkaitan kesesatan yang membawa manusia jauh dari jalan hidayah. Golongan-golongan sesat ini telah wujud sejak dahulu lagi, yang tergolong sebagai golongan al-Haruriah, al-Qadariah, al-Jahmiah dan lain-lain. Manakala dalam konteks semasa, aspek kesesatan dan ancaman terhadap akidah adalah berlaku dalam bentuk ideologi moden seperti liberalisme, pluralisme, dan ekstremisme. Konsep ajaran sesat menurut perundangan syariah negara pula pada dasarnya adalah dikategorikan di bawah beberapa peruntukan dalam Akta 559, iaitu antaranya melibatkan pemujaan salah, doktrin palsu, mengembangkan ajaran selain Islam kepada orang Islam serta dakwaan palsu sebagai nabi atau wali. Oleh itu, ajaran sesat bukan sahaja menggugat akidah umat Islam, tetapi turut menjadi ancaman kepada keharmonian dan keselamatan masyarakat Islam di negara ini.

Selanjutnya, dapatan kajian juga merumuskan bahawa terdapat pelbagai isu dan cabaran telah dikenal pasti untuk menguatkuasakan perundangan mengenai ajaran sesat di negara ini. Dalam hal ini, isu dan cabaran yang paling ketara adalah melibatkan kekurangan kepakaran dalam kalangan pegawai penguatkuasa agama serta kekangan tenaga kerja di bahagian penguatkuasaan agama. Selain itu, wujud isu yang timbul daripada sudut kelengkapan risikan serta cabaran penyiasatan di alam siber. Dalam masa yang sama, undang-undang sedia ada masih belum komprehensif dan memerlukan pindaan bagi memperincikan elemen kesalahan serta memasukkan peruntukan jenayah syariah di alam maya. Cabaran-cabaran ini menjadi semakin ketara apabila berhadapan dengan gerakan ajaran sesat yang semakin licik dan tersusun dalam menjalankan aktiviti mereka.

Sehubungan dengan itu, pemerkasaan tenaga kerja penguatkuasa agama melalui latihan berkala, penambahan perjawatan, penyediaan kelengkapan khas, serta skim perjawatan yang lebih spesifik adalah antara cadangan penting yang perlu diberi perhatian oleh pihak kerajaan. Begitu juga dengan keperluan pindaan Akta 559 dan RUU

355 bagi mempertingkatkan hukuman agar dapat memberi kesedaran dan pencegahan lebih berkesan. Manakala dalam konteks yang lebih luas, peranan masyarakat juga tidak boleh diketepikan dalam usaha membanteras ajaran sesat melalui laporan dan sokongan kepada pihak berkuasa. Di samping itu, jalinan kerjasama antara institusi agama, masyarakat serta agensi kerajaan secara bersepadu adalah kunci bagi menjaga kesucian akidah umat Islam. Menerusi pendekatan holistik yang merangkumi kerjasama semua lapisan masyarakat dan institusi, usaha membanteras ajaran sesat dapat dilaksanakan dengan lebih menyeluruh, berkesan, dan memberi impak yang berpanjangan demi menjaga kesucian akidah umat Islam.

Rujukan

- Abdul Hamid & Abdul Haris (2002), Sejarah perkembangan ajaran sesat di Hulu Besut, Terengganu / by Abdul Haris bin A. Hamid. Masters thesis, University of Malaya.
- Ahmad Hidayat Buang (2011), Fatwa Ajaran Sesat dari Sudut Undang-undang dan Cabaran Pembanterasannya di Malaysia : *Jurnal Pengurusan dan Penyelidikan Fatwa*.
- al-Irsyad Jabatan Mufti Negeri Johor, Fatwa mengenai Penyelewengan Ajaran Risalah Bab Kesucian Yang Dibawa Oleh Wayang Hadi Kesumo (Hadi Minallah) melalui Kumpulan Nur Mutiara Mutmainnah, diakses daripada https://said.johor.gov.my/perkhidmatan/paparan_detail_fatwa.php?id=217 27/6/2023.
- Azmah Manaf (2017), *Ajaran Taslim Manifestasi Krisis Kepercayaan Masyarakat Melayu*. In: Persidangan Nasional Sejarah Dan Sejarawan Malaysia 2017 Memperkasa Sejarah Nasional Dalam Melestarikan Pembangunan Negara. Universiti Sains Malaysia.
- Berita Harian Online, "58 didakwa berkaitan ajaran Millah Ibrahim," diakses daripada: <https://www.bharian.com.my/taxonomy/term/11/2016/02/120540/58-didakwa-berkaitan-ajaran-millah-ibrahim> 2/7/2023.
- Berita Harian Online, "Kerajaan siasat 20 ajaran sesat termasuk 8 dipantau secara dekat," diakses daripada: <https://www.bharian.com.my/berita/nasional/2024/10/1314825/kerajaan-siasat-20-ajaran-sesat-termasuk-8-dipantau-secara-dekat>.
- e-Fatwa Pejabat Mufti Wilayah Persekutuan, Fatwa mengenai Kursus ESQ Leadership Training, diakses di: <https://efatwa.muftiwp.gov.my/fatwa/7f9db81cec00a862e773ce4545e20090?> 23/6/2023.
- Engku Ahmad Zaki (2019), Ajaran Sesat Menurut Perspektif Al-Quran, Ahl al-Sunnah wa al-Jamaah: Menghadapi Cabaran Semasa, Dewan Bahasa dan Pustaka (DBP).
- e-Sumber Maklumat Fatwa Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM), Fatwa Tentang Kandungan Buku "Persaudaraan Ilmu Dalam Al-Maunah Malaysia Seni Bela Diri

Warisan Islam (Sumber Kekuatan Batin)" Karangan Syeikh Muhamad Amin bin Mohd Razali., diakses di: <http://e-smaf.islam.gov.my/e-smaf/index.php/main/mainv1/fatwa/pr/10985> 7/6/2023.

e-Sumber Maklumat Fatwa Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM), Fatwa Ajaran Abdul Kahar bin Ahmad Jalal, diakses di: <http://e-smaf.islam.gov.my/e-smaf/index.php/main/mainv1/fatwa/pr/12141> 7/6/2023.

Fathin Shahirah, Wafaa' Yusof & Nurbazla Ismail (2018), Justifikasi Keperluan Penahanan Reman Menurut Perundangan Islam dan Sivil, *Jurnal Fiqh* No.15.

Imam Jamaluddin Al-Faraj Abdul Rahman Bin Al-Jauzi (1983), *Talbis Iblis*. Maktabah Al-Madani, Kairo. Cet 1983M.

Kamaruddin Salleh & Sharafuddin Zainal Ariffin (2021), Ajaran (Sesat) Harun Bin Mat Saat: Analisis Ajaran, Perkembangan dan Pengaruhnya di Kuantan, Pahang: *Jurnal YADIM*, Vol.1, No.1.

Khairil Ahsraf Md Khalid, "47 Kes Ajaran Sesat Dilaporkan Sejak Januari Tahun Lalu", *Sinar Harian*, <https://www.sinarharian.com.my/article/169207/berita/semasa/47-kes-ajaran-sesat-dilaporkan-sejak-januari-tahun-lalu> , diterbitkan pada 28 Oktober 2021, 6 April 2023.

Majlis Agama Islam Selangor (MAIS) (2015), *Ajaran Sesat: Merungkai Kekusutan dan Kecelaruan*, Selangor, Zainon Kassim Sdn Bhd.

Mohamed Farid Noh (2022), Ajaran sesat Hadi Minallah dikesan cuba disebar di Kota Tinggi, *Berita Harian Online*, diakses di: <https://www.bharian.com.my/berita/nasional/2022/08/988310/ajaran-sesat-hadi-minallah-dikesan-cuba-disebar-di-kota-tinggi> 7/6/2023.

Mohamed Fathillah, M. F., Mohd Noor, M. S., Abdullah, M. Y. M., & Mohammad, N. (2020). Kesedaran Terhadap Pengaruh Rakan dalam Sebaran Kefahaman Syiah: Kajian Kes dalam Kalangan Pelatih-Pelatih Institut Pendidikan Guru di Selangor: Awareness of The Influence of Partners in The Spread of Syiah Understanding: A Case Study Among The Institute of Teacher Education in Selangor. *Jurnal Pengajian Islam*, 13(2), 178–192. Retrieved from <https://jpi.uis.edu.my/index.php/jpi/article/view/54>

Mohamed Fathillah, M. F., Niteh, M. Y., @Ahmad, A. B., Mohd Noor, M. S., & Shahabudin, M. F. R. (2023). Amalan Istitabah dalam Perlaksanaan Pemulihan Akidah di Malaysia: Istitabah Practices in the Implementation of Faith Restoration in Malaysia. *Jurnal Pengajian Islam*, 16(1), 1–8. <https://doi.org/10.53840/jpi.v16i1.232>

Norafiza Jaafar, "56 ajaran difatwakan sesat di Wilayah Persekutuan", *Sinar Harian*, <https://www.sinarharian.com.my/article/674071/edisi/selangor-kl/56-ajaran-difatwakan-sesat-di-wilayah-persekutuan>, diterbitkan pada 09 Julai 2024, 06 Mac 2025.

- Noor Raihan Jusidin & Zuliza Mohd Kusrin (2018), Penyebaran Doktrin Ajaran Sesat di Alam Siber: Al-Qanatir: *International Journal of Islamic Studies*. Vol. 10. No. 1.
- Pejabat Mufti Wilayah Persekutuan (2012), Fatwa-fatwa Mufti Wilayah Persekutuan 1987 – 2010, Kuala Lumpur: Jabatan Perdana Menteri.
- Siti Aisyah Samudin & Aisyah Mohd Chabidi (2023), Kajian Isu Keluar Islam di Malaysia: Kebebasan Beragama atau Jenayah Syariah, *Jurnal Pengajian Islam*, Jil. 16, Bil. 2.
- Siti Zubaidah Ismail (2010), Menangani Ajaran Sesat di Kalangan Umat Islam: Perspektif Undang-undang dan Pentadbiran, *Jurnal Syariah*, Jil.18, Bil. 2.
- Siti Zubaidah Ismail (2017), *Undang - Undang Kesalahan Jenayah Syariah di Malaysia*. Penerbit Universiti Malaya, Kuala Lumpur.
- Wafaa' Yusof & Anita Rahim (2016), Tatacara Penahanan Pra Perbicaraan Jenayah Syariah di Malaysia: Analisis Menurut Pandangan Fuqaha, *Journal of Contemporary Islamic Law*, Vol. 1 (1).
- Warta Kerajaan Persekutuan mengenai Ajaran Hizbut Tahrir, Jabatan Peguam Negara, 30 Oktober 2019, P.U. (B) 550.
- Warta Kerajaan Persekutuan mengenai Ajaran ilmu Makrifat Mohd Yusof Cik Wook Yang Dibawa Haji Shaari bin Mohd Yusof, Jabatan Peguam Negara, 28 Mac 2022 P.U. (B) 185.
- Warta Kerajaan Persekutuan mengenai Ajaran Ilmu Tajalli Haji Laksamana bin Omar, Jabatan Peguam Negara, 13 Januari 2023 P.U. (B) 13.
- Warta Kerajaan Persekutuan mengenai Ajaran Masitah binti Ab Jalar @ Kumpulan Perjalanan Mimpi Yang Terakhir , Jabatan Peguam Negara, 11 Januari 2023 P.U. (B) 8.
- Warta Kerajaan Persekutuan mengenai Ajaran Millah Abraham@Ibrahim, Jabatan Peguam Negara, 28 Disember 2016, P.U. (B) 524.
- Warta Kerajaan Persekutuan mengenai Ajaran yang dibawa oleh Wan Hizam bin Abdullah Sabil, Jabatan Peguam Negara, 30 November 2020 P.U. (B) 650.
- Warta Kerajaan Persekutuan mengenai Ajaran Zikir Nafas dan Ilmu Syahadah oleh Ismail bin Kassim daripada Pertubuhan Rahmatan Lil Alamin (PERAHMAT), Jabatan Peguam Negara, 30 Oktober 2019, P.U. (B) 524.
- Warta Kerajaan Persekutuan mengenai aktiviti dan kedudukan Raja Bomoh Sedunia Ibrahim Mat Zin, Jabatan Peguam Negara, 30 Oktober 2019, P.U. (B) 550.
- Yusof Zaki Yaacob (1960), *Pembongkaran Rahsia Subud*. Kelantan: Pustaka Dian Press. Dipetik dari Ahmad Hidayat Buang (ed.)(2004), *Fatwa di Malaysia*. Kuala Lumpur: Jabatan Syariah dan Undang-Undang, Universiti Malaya.

Zahidi Teh, Ariffin Ismail, Mustakim Mahamood et al. (2016). *Manhaj Ahli Sunnah Wa Al-Jamaah Dalam Akidah*. Jawatankuasa Pemikir Isu Islam Semasa, terbitan Pejabat Mufti Wilayah Persekutuan, Jabatan Perdana Menteri.

Zulkifli Mohamad Al-Bakri (2016), Bayan Linnas Siri Ke-5-: Ajaran Millah Ibrahim@Abraham, Pejabat Mufti Wilayah Persekutuan, diakses di: <https://muftiwp.gov.my/artikel/bayan-linnas/1831-bayan-linnas-siri-ke-50-ajaran-millah-ibrahim-abraham> 7/6/2023.

Statut

Akta Pentadbiran Undang-undang Islam (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1993.

Akta Tatacara Jenayah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997 (Akta 560)

Akta Kesalahan Jenayah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997

Akta Mahkamah Syariah (Bidang Kuasa Jenayah) 1965

Akta Kesalahan Keselamatan (Langkah-Langkah Khas) 2012 (SOSMA)

Kanun Prosedur Jenayah (Akta 593)

Enakmen Kanun Jenayah Syariah Negeri Kelantan 2019 (I)

Kes

Abdul Kahar Ahmad v. Kerajaan Negeri Selangor Darul Ehsan; Kerajaan Malaysia & Anor. [2008] 4 CLJ 309.

Kes Jenayah Mahkamah Tinggi Syariah Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur Bil: 14200-147-0004-2014, 14200-147-0016-2014, 14200-107-0012-2014, 14200-147-0010-2014, 14200-147-0012-2014

Responden

Peserta Kajian A, Penolong Pegawai Kanan Cawangan Operasi Jabatan Agama Islam Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur (JAWI). Temubual pada 15 Jun 2023.

Peserta Kajian B, Ketua Pegawai Penguatkuasa Jabatan Agama Islam Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur (JAWI). Temubual pada 13 Jun 2023.

Peserta Kajian C, Penolong Pengarah Kanan, Cawangan Siasatan Jabatan Agama Islam Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur (JAWI). Temubual pada 15 Jun 2023.

5.

**WASAÍL ITHBAT DALAM
UNDANG-UNDANG
KETERANGAN ISLAM:
ANALISIS
PERUNDANGAN
TERHADAP KEABSAHAN
DOKUMEN ELEKTRONIK
DI MAHKAMAH SYARIAH
MALAYSIA**

**WASA'IL ITHBAT DALAM UNDANG-UNDANG KETERANGAN ISLAM: ANALISIS
PERUNDANGAN TERHADAP KEABSAHAN DOKUMEN ELEKTRONIK DI MAHKAMAH
SYARIAH MALAYSIA**

**MEANS OF PROOF IN ISLAMIC LAW OF EVIDENCE: A LEGAL ANALYSIS OF THE
ADMISSIBILITY OF ELECTRONIC DOCUMENTS IN MALAYSIAN SYARIAH COURTS**

^{i,ii}Mohamad Aniq Aiman Alias, ^{i,ii,*}Wan Abdul Fattah Wan Ismail, ^{i,ii,iii,iv}Ahmad Syukran Baharuddin
& ⁱMuzaffar Syah Mallow

ⁱFakulti Syariah dan Undang-Undang, Universiti Sains Islam Malaysia, Bandar Baru Nilai, 71800 Nilai, Negeri Sembilan, Malaysia

ⁱⁱCentre of Research for Fiqh Forensics and Judiciary (CFORSJ), Fakulti Syariah dan Undang-Undang, Universiti Sains Islam Malaysia, Bandar Baru Nilai, 71800 Nilai, Negeri Sembilan, Malaysia

ⁱⁱⁱInternational Advisory Board Member, Mejallat Al-Afaq wa Al-Maarif (JSKP), Faculty of Humanities, Islamic Sciences and Civilization, University Amar Telidji of Laghouat, BP 37G, Road of Ghardaia, 03000 Laghouat, Algeria

^{iv}Associate Editor, Journal of Contemporary Maqasid Studies, Maqasid Institute, United States of America (USA)

*(Corresponding author) e-mail: wanfattah@usim.edu.my

Article history:

Submission date: 15 April 2024
Received in revised form: 24 October 2024
Acceptance date: 4 November 2024
Available online: 31 December 2024

Keywords:

Electronic documents, evidence, wasa'il ithbat, Syariah court, Islamic law of evidence, validity

Funding:

Geran penyelidikan USIM yang bertajuk "Model E-Kitabah (Modernisasi Pendokumentasian Elektronik sebagai Keterangan) dalam Pembuktian ke Arah Penyelesaian Kes-Kes Jenayah Syarie di Malaysia", kod geran: PPPI/USIM/FSU/USIM/112823.

Competing interest:

The author(s) have declared that no competing interests exist.

Cite as:

Alias, M. A. A., Wan Ismail, W. A. F., Baharuddin, A. S., & Mallow, M. S. (2024). *Wasa'il ithbat dalam undang-undang keterangan Islam: Analisis perundangan terhadap kebolehterimaan dokumen elektronik di Mahkamah Syariah Malaysia: Means of proof in Islamic law of evidence: A legal analysis of the admissibility of electronic documents in Malaysian Syariah courts. Malaysian Journal of Syariah and Law*, 12(3), 689-700.
<https://doi.org/10.33102/mjssl.vol12no3.792>

© The authors (2024). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>), which permits non-commercial re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. For commercial re-use, please contact penerbit@usim.edu.my.

ABSTRACT

In recent years, electronic documents have gained significant attention in legal proceedings, especially with the emergence of modern technology extensively utilized across various segments of society. Their convenient and rapid accessibility via electronic devices such as computers, smartphones, or tablets enables interested parties to obtain necessary information with ease. In Syariah courts, electronic documents serve as crucial evidence in either establishing an individual's guilt or exonerating the innocent. Nonetheless, questions arise regarding the admissibility of such evidence under Syariah law in Malaysia and its function in trial proceedings. Therefore, this article aims to clarify the position of electronic document evidence in Malaysian Islamic evidence law by examining the concept of electronic documents as *wasā'il ithbat*, the relevant Islamic legal justifications (holy Quran, hadith and *qawā'id fiqhiyyah*), and the statutory provisions applicable within the context of Islamic law of evidence in Malaysia. Several cases from Malaysian Syariah courts are analyzed to assess the validity of electronic evidence. The study further identifies challenges faced by Syariah legal practitioners and proposes measures to enhance the management of electronic evidence in the future. A qualitative method involving document analysis of both primary and secondary data was adopted to achieve the research objectives. Findings indicate that Malaysian Syariah courts do accept electronic documents as evidence in line with existing legal provisions and Islamic jurisprudence; however, issues concerning authenticity and reliability warrant closer attention. Accordingly, comprehensive guidelines, technological training for judges and court officers, and comparative studies with civil courts are recommended to reinforce the integrity and efficiency of electronic evidence management going forward.

ABSTRAK

Sejak akhir-akhir ini, dokumen dalam bentuk elektronik semakin mendapat perhatian dalam proses perundangan, khususnya dengan kemunculan teknologi moden yang digunakan secara meluas oleh setiap lapisan masyarakat. Aksesnya yang mudah dan pantas melalui peranti elektronik seperti komputer, telefon pintar, atau tablet memudahkan pihak berkaitan memperoleh maklumat yang diperlukan. Di Mahkamah Syariah, dokumen elektronik berperanan sebagai hujah penting sama ada untuk membuktikan kesalahan seseorang ataupun membebaskan individu yang tidak bersalah. Walau bagaimanapun, timbul persoalan mengenai penerimaan bentuk keterangan sebegini dalam undang-undang Syariah di Malaysia dan bagaimana ia berfungsi dalam prosiding perbicaraan. Oleh itu, artikel ini bertujuan untuk menjelaskan kedudukan keterangan dokumen elektronik dalam undang-undang keterangan Islam di Malaysia dengan memahami konsep dokumen elektronik sebagai *was' il ithbat*, dalil pensyariatannya, serta peruntukan undang-undang yang berkaitan dalam konteks undang-undang keterangan Islam di Malaysia. Beberapa kes di Mahkamah Syariah Malaysia juga turut dianalisis untuk menilai keabsahan bukti secara elektronik. Kajian ini juga mengenal pasti cabaran yang dihadapi oleh pengamal undang-undang Syariah dan seterusnya mencadangkan langkah penambahbaikan bagi memantapkan pengurusan keterangan elektronik pada masa akan datang. Pendekatan kualitatif melalui analisis dokumen terhadap data primer dan sekunder digunakan bagi mencapai objektif kajian ini. Dapatan kajian menunjukkan Mahkamah Syariah Malaysia menerima dokumen elektronik sebagai keterangan selaras dengan peruntukan undang-undang sedia ada dan dalil syarak, namun isu berkaitan ketulenan dan kebolehpercayaan memerlukan perhatian khusus. Justeru, garis panduan terperinci, latihan teknologi kepada hakim dan pegawai mahkamah, serta kajian perbandingan dengan mahkamah sivil dicadangkan bagi meningkatkan integriti dan kecekapan pengurusan keterangan elektronik pada masa akan datang.

Pendahuluan

Perkembangan pesat dalam bidang sains dan teknologi telah membawa perubahan besar dalam kehidupan seharian manusia. Tidak dapat disangkal bahawa kebanyakan aktiviti manusia sangat bergantung pada penggunaan teknologi, termasuk dokumen secara elektronik (Ahmadol Marzuki et al., 2020). Menurut Wan Ismail et al., (2021), dalam era yang serba canggih ini, semua dokumen yang mengandungi maklumat penting disimpan di dalam komputer dan peranti elektronik yang lain. Dengan adanya kemudahan teknologi sebegini, urusan harian manusia menjadi lebih pantas dan efisien (Alias et al., 2024). Ini disebabkan oleh kemudahan yang disediakan oleh perkhidmatan secara elektronik, seperti pembayaran bil dan pemindahan wang yang dapat dilakukan dengan lebih mudah dan cepat (Yahya et al., 2020).

Secara umumnya, dokumen elektronik ditakrifkan sebagai rakaman bunyi, kaset, cakera padat (CD), dan lain-lain media elektronik (Al-Humaydi, 1989). Sebarang kandungan dalam bentuk elektronik juga adalah tergolong dalam kategori dokumen elektronik selagi maknanya dapat difahami apabila dibaca (Mokhtar et al., 2024). Menurut Ani Munirah (2019), dokumen boleh diterima sebagai keterangan dalam bentuk elektronik, termasuk yang dihasilkan melalui komputer, mesin, atau sebarang peralatan elektronik lain. Namun demikian, penggunaan keterangan berasaskan dokumen elektronik di Mahkamah Syariah dilihat masih kurang meluas berbanding kaedah pembuktian konvensional yang lain. Selain itu, isu keabsahannya sebagai kaedah pembuktian turut diperdebatkan dalam kalangan ulama mazhab seperti Hanafi, Maliki, dan sebahagian Syafi'i dan Hanbali (Ibnu Qudamah, 1996; Ibnu Farhun, 1995). Namun, menurut Ibnu Taimiyyah (1995) dan Ibn al-Qayyim al-Jawziyyah (2007), sebarang perkara yang mampu menjelaskan serta membuktikan kebenaran dianggap boleh diterima sebagai bukti. Di samping itu, timbul persoalan mengenai penerimaan bentuk keterangan sebegini dalam undang-undang Syariah di Malaysia dan bagaimana ia berfungsi dalam prosiding perbicaraan.

Oleh itu, artikel ini bertujuan untuk memperjelaskan kedudukan keterangan dokumen elektronik dalam undang-undang keterangan Islam di Malaysia. Kajian ini akan terlebih dahulu memperincikan konsep dokumen elektronik sebagai *was' il ithbat* atau kaedah pembuktian menurut perundangan Islam. Seterusnya, penyelidik akan membincangkan dalil pensyariatan dokumen elektronik sebagai keterangan serta peruntukan undang-undang yang berkaitan dalam konteks undang-undang keterangan Islam di Malaysia. Selain itu, beberapa kes di Mahkamah Syariah Malaysia turut dianalisis untuk menilai keabsahannya sebagai keterangan. Di akhir penulisan ini, penyelidik turut mengenal pasti beberapa

cabaran yang dihadapi oleh pengamal undang-undang Syariah dalam mengendalikan keterangan elektronik, serta mengemukakan cadangan penambahbaikan untuk meningkatkan pengurusan keterangan elektronik dalam sistem perundangan pada masa akan datang.

Konsep Dokumen Elektronik sebagai *Wasa'il Ithbat* menurut Perundangan Islam

Dalam konteks undang-undang Syariah, tiada peruntukan khusus yang secara langsung mentakrifkan konsep dokumen elektronik. Sebaliknya, dokumen elektronik dianggap termasuk dalam definisi umum dokumen. Berdasarkan Seksyen 3 Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 [Akta 561], dokumen ditakrifkan sebagai sebarang perkara yang dinyatakan, diperihalkan, atau digambarkan melalui apa jua bentuk, bahan, atau medium, termasuk kandungan yang terkandung dalam cakera, pita, filem, runut bunyi, atau mana-mana peranti lain. Sementara itu, Seksyen 15 Akta Tandatangan Elektronik Mesir 2004 mentakrifkan dokumen elektronik sebagai huruf, nombor, simbol, atau tanda lain yang dipaparkan dalam bentuk elektronik atau digital, atau melalui kaedah lain yang memberikan isyarat yang jelas dan mudah difahami.

Berdasarkan Seksyen 3 tersebut, dokumen elektronik adalah termasuk dalam takrifan dokumen secara umum. Penyelidik juga mendapati beberapa definisi mengenai dokumen elektronik yang telah diberikan oleh cendekiawan lepas. Sebagai contoh, Al-Humaydi dan Ibrahim (1989) menyatakan bahawa dokumen elektronik merangkumi rakaman bunyi, kaset, cakera padat dan sebarang kandungan yang dipaparkan secara elektronik, selagi maknanya difahami apabila dibaca. Tambahan pula, Ani Munirah (2019) mendefinisikan dokumen elektronik sebagai keterangan dalam bentuk elektronik seperti komputer, mesin, dan lain-lain yang dikeluarkan secara elektronik.

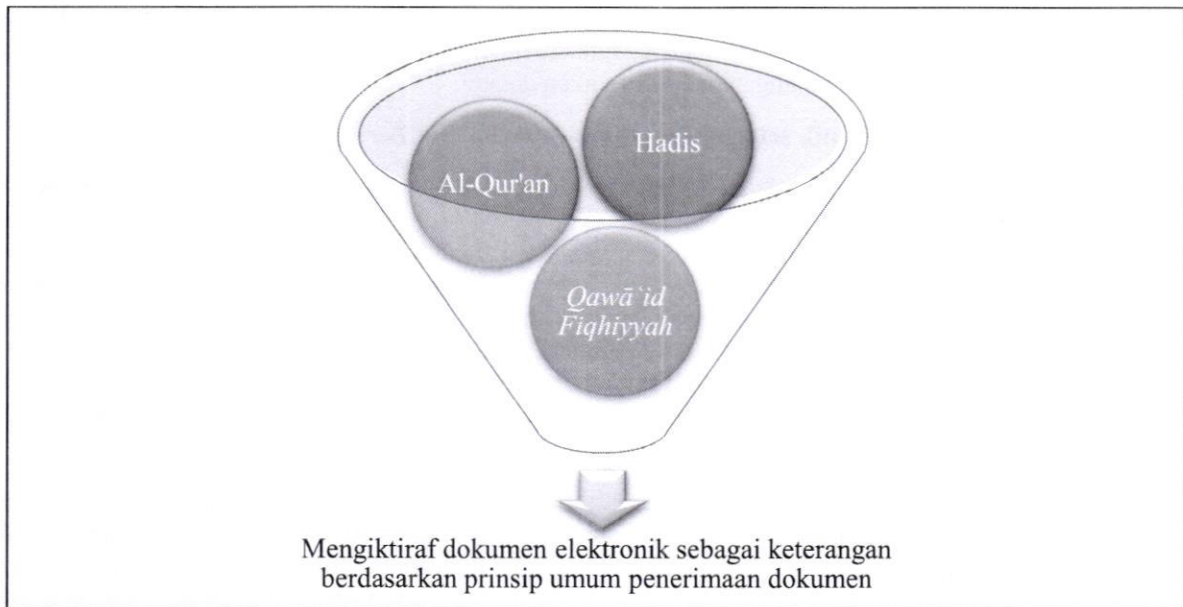
Menurut Mursilalaili Mustapa (2020) dan Paul (2010), dokumen elektronik boleh diterima sebagai keterangan apabila ia mampu memberikan penjelasan yang jelas dan sahih. Sekiranya dokumen elektronik telah disediakan, diakui, dan digunakan di mahkamah, ia boleh menentukan sama ada defendan bersalah atau tidak. Keterangan tersebut dapat melindungi hak individu yang tidak bersalah serta menghukum yang bersalah. Fungsi dan keunikan dokumen elektronik ialah penggunaannya sebagai bukti utama dalam penyiasatan, siasatan, dan pendakwaan (Volonino, 2013). Ismail (2006) menyatakan bahawa dokumen elektronik mempunyai relevansi dan kredibiliti sebagai bukti dalam pelbagai kerangka undang-undang negara. Kemajuan teknologi moden membuka ruang bagi penerimaan dokumen elektronik, selagi ia tulen dan bebas daripada unsur pemalsuan (Anwarullah, 2010).

Berdasarkan perbincangan di atas, dokumen elektronik memainkan peranan penting dalam sistem perundangan Islam di Malaysia. Keupayaannya dalam merekod dan menyimpan maklumat dengan tepat serta kebolehaksesannya menjadikan ia alat bukti yang sah dan relevan dalam prosiding mahkamah. Meskipun tiada definisi khusus mengenai dokumen elektronik dalam undang-undang Syariah, pelbagai tafsiran yang diberikan oleh cendekiawan dan peruntukan undang-undang menunjukkan penerimaan dan penggunaannya yang meluas, dengan syarat ketulenan dokumen tersebut diakui dan bebas daripada unsur pemalsuan.

Dalil Pensyariatan Dokumen Elektronik sebagai Keterangan

Dari segi dalil pensyariatan, tiada dalil khusus yang secara terperinci membicarakan mengenai penerimaan dokumen elektronik sebagai keterangan dalam perundangan Islam. Namun demikian, seperti yang diuraikan sebelum ini, penerimaan bentuk pembuktian ini adalah berasaskan kepada prinsip penerimaan umum keterangan secara dokumentar. Kaedah ini dibenarkan dalam Islam selagi ia tidak bercanggah dengan prinsip syarak. Tambahan pula, menurut Yahya et al., (2024), keperluan menerima pembuktian dokumen secara elektronik di mahkamah semakin mendesak berikutan kemajuan teknologi yang membawa kepada kemunculan pelbagai variasi dokumen baharu.

Justeru, bahagian ini akan menjelaskan dalil-dalil yang mengiktiraf dokumen elektronik sebagai keterangan berdasarkan prinsip umum penerimaan dokumen sebagai keterangan. Perbincangan akan merangkumi sumber-sumber daripada al-Quran, hadis, dan kaedah-kaedah fiqh (*qawā'id fiqhiyyah*). Rajah 1 memaparkan perspektif perundangan Islam mengenai penerimaan keterangan dokumen elektronik bersandarkan dalil-dalil umum tersebut.

Rajah 1. Sumber Perundangan Islam yang mengiktiraf dokumen elektronik sebagai keterangan

Pertama, berdasarkan firman Allah S.W.T:

Terjemahan: “Wahai orang-orang yang beriman! Apabila kamu menjalankan sesuatu urusan dengan hutang piutang yang diberi tempoh hingga ke suatu masa yang tertentu maka hendaklah kamu menulis (hutang dan masa bayarannya) itu”.

(Surah Al-Baqarah, 2:282)

Berdasarkan ayat ini, Ibn al-'Arabi (1967) menafsirkan perkataan *faktubuh* sebagai penekanan daripada Allah S.W.T untuk merekodkan sebarang bentuk transaksi perniagaan, hutang, atau seumpamanya dengan menggunakan dokumen. Menurut Ibn Kathir (2003), Allah S.W.T memerintahkan agar hutang dicatat dalam dokumen supaya ia dapat dijadikan bukti mengenai jumlah dan tempoh transaksi yang berlaku. Ayat ini menunjukkan bahawa Allah S.W.T memerintahkan manusia untuk merekodkan hutang melalui dokumentasi untuk dijadikan sebagai bukti dalam transaksi tersebut. Secara tidak langsung, ayat ini menggambarkan bahawa dokumen, sama ada dalam bentuk fizikal mahupun elektronik, diterima sebagai kaedah pembuktian untuk dijadikan keterangan dalam urusan berkaitan hutang dan lain-lain. Selain itu, terdapat hadis yang menunjukkan bahawa Islam mengiktiraf dokumen elektronik sebagai keterangan. Rasulullah S.A.W bersabda:

Terjemahan: “Tidak sepatutnya bagi seorang Muslim yang mempunyai sesuatu untuk diwasiatkan, tinggal dua malam tanpa wasiatnya ditulis di sisinya”.

(Musnad Imam Ahmad, 2001, Hadis 5197)

Hadis ini menekankan pentingnya mendokumentasikan wasiat. Ibn Qayyim al-Jawziyyah (2007) menyatakan: “Mengapa Nabi S.A.W meminta seseorang untuk mencatat wasiatnya jika dokumen itu tidak diterima sebagai bukti?”. Pandangan ini turut disokong oleh Ibn Hajar (1996), yang menekankan bahawa maklumat penting perlu direkodkan agar dapat menjadi panduan dan rujukan pada masa hadapan. Ini kerana mencatat adalah cara terbaik bagi memastikan maklumat tersebut disimpan dengan baik (Wan Ismail, 2020). Dalam konteks semasa, dokumen elektronik boleh berfungsi sebagai medium untuk mencatat wasiat tersebut.

Selain itu, kaedah fiqh menyebut *al-kitab ka al-khitab* yang bermaksud “dokumen sama seperti ucapan”, merujuk kepada konsep bahawa dokumen bertulis mempunyai kekuatan yang sama dengan kata-kata yang diucapkan secara lisan. Ini bermakna, apa yang terdapat dalam dokumen bertulis dianggap sama nilainya dengan apa yang diucapkan secara lisan. Dalam konteks pembuktian, kaedah ini mengandungi beberapa implikasi penting, iaitu:

- i. Kaedah ini menunjukkan bahawa dokumen bertulis boleh dianggap sebagai bukti yang sah dan meyakinkan dalam menunjukkan niat dan kehendak seseorang. Sebagai contoh, dalam transaksi perniagaan, kontrak bertulis dianggap sebagai bukti yang sah mengenai persetujuan kedua-dua pihak (Mokhtar et al., 2020).
- ii. Kaedah ini juga menekankan kepentingan pembuktian bertulis dalam proses undang-undang (Saifuddin et al., 2019). Dokumen bertulis membolehkan pihak yang terlibat dalam perselisihan memperjelaskan niat, hak, dan tanggungjawab mereka secara tepat dan jelas, sekali gus mengurangkan kekeliruan dan perselisihan akibat interpretasi berbeza mengenai kata-kata lisan.

Oleh itu, prinsip *al-kitab ka al-khitab* menegaskan kepentingan dan keabsahan dokumen bertulis sebagai alat bukti penting dalam sistem perundangan Islam. Dalam era digital, prinsip ini boleh diperluas untuk merangkumi dokumen elektronik yang berfungsi sebagai bukti bertulis. Ini memberikan kepastian kepada pihak-pihak yang terlibat dalam transaksi dan perjanjian bahawa kehendak dan niat mereka diakui dengan jelas dan sah.

Berdasarkan dalil-dalil di atas, dokumen elektronik adalah diterima sebagai keterangan berdasarkan penerimaan umum dokumen menurut prinsip syariah. Islam sebagai agama yang relevan sepanjang zaman membolehkan pelbagai undang-undang baharu diperkenalkan mengikut keperluan dan cabaran semasa, dengan syarat undang-undang tersebut selaras dengan prinsip-prinsip syariah dan tidak berkonflik dengan hukum Islam. Ibn al-Qayyim Al-Jawziyyah (2007) menegaskan bahawa istilah “keterangan” merujuk kepada penjelasan atau penerangan mengenai hak atau kepentingan, menunjukkan konsep yang luas dan menyeluruh. Ini merangkumi segala bentuk keterangan yang dapat memberikan penjelasan atau bukti mengenai status atau situasi hak dan kepentingan, yang boleh dipertimbangkan oleh hakim atau mahkamah untuk menegakkan keadilan. Penggunaan dokumen elektronik boleh menjadi sebahagian daripada bukti yang digunakan (A. Othman, 2003), dan peranannya di mahkamah adalah untuk menyangkal atau menetapkan suatu kes yang dibicarakan (Yahya & Mohd Shariff, 2021). Oleh itu, bukti melalui dokumen elektronik juga adalah boleh diterima di mahkamah keadilan.

Peruntukan Undang-Undang berkaitan Dokumen Elektronik dalam Undang-Undang Keterangan Islam di Malaysia

Dalam bahagian ini, penyelidik telah melakukan analisis perundangan mengenai penerimaan dokumen elektronik sebagai bukti dengan merujuk kepada Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 (Akta 561). Hasil penemuan diringkaskan dalam Jadual 1 di bawah:

Jadual 1. Analisis Perundangan mengenai Penerimaan Dokumen Elektronik sebagai Keterangan (Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 - Akta 561)

Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 [Akta 561]		
No.	Seksyen	Penerangan
1.	Seksyen 3	i. Seksyen 3 telah memperjelaskan definisi umum dokumen. Hasil penelitian tersebut, penyelidik mendapati bahawa, dokumen elektronik adalah termasuk dalam takrifan dokumen secara umum di bawah seksyen ini.
		ii. Ini menunjukkan bahawa dokumen elektronik boleh diterima pakai sebagai keterangan di Mahkamah Syariah.
2.	Seksyen 33	i. Kes-kes yang melibatkan penggunaan dokumen elektronik di Mahkamah Syariah hendaklah disertakan dengan pendapat pakar bagi mengekalkan kredibiliti dan kesahihan bukti.
3.	Seksyen 49	i. Berdasarkan kepada seksyen ini, dokumen elektronik termasuk dalam kategori sumber primer.

Berdasarkan Jadual 1, Seksyen 3 Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 (Akta 561) memberikan definisi terperinci mengenai dokumen, dan penyelidik mendapati bahawa dokumen elektronik termasuk dalam takrifan dokumen secara umum.

Seksyen 3. Takrifan.

“Dokumen” ertinya apa-apa hal yang dinyatakan, diperihalkan, atau bagaimana jua pun digambarkan, atas apa-apa benda, bahan, barang atau artikel, termasuklah apa-apa hal yang terkandung dalam cakera, pita, filem, runut bunyi atau apa jua pun peranti lain, dengan menggunakan-

- (a) huruf, angka, tanda, simbol, isyarat, lambang, atau apa jua pun bentuk pernyataan, perihalan, atau gambaran lain;
- (b) apa-apa rakaman visual (sama ada imej kaku atau bergerak);
- (c) apa-apa rakaman bunyi, atau apa-apa jua pun rakaman elektronik, magnetik, mekanikal atau rakaman lain dan walau bagaimana jua pun dibuat, atau apa-apa bunyi, dedenyut elektronik, atau apa jua pun data yang lain;
- (d) suatu rakaman, atau pemancaran, dari suatu jarak, apa-apa hal dengan mana-mana, atau apa-apa kombinasi, cara yang disebut dalam perenggan (a), (b) atau (c).

Berdasarkan Seksyen 3 Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 [Akta 561], definisi “dokumen” turut meliputi elemen elektronik. Oleh itu, dokumen elektronik diiktiraf sebagai bahan bukti yang sah di Mahkamah Syariah Malaysia berdasarkan peruntukan ini. Wan Ismail (2020) menegaskan bahawa takrifan “dokumen” dalam peruntukan tersebut adalah luas, melangkaui dokumen bertulis tangan semata-mata. Selanjutnya, Marqus (1981) berpendapat bahawa skop dokumen perlu ditafsirkan secara menyeluruh, dengan memberi tumpuan kepada fungsinya sebagai alat penyampaian maklumat, tanpa terikat pada bentuk fizikal atau medium yang digunakan. Dalam konteks ini, aspek utama yang perlu diberi perhatian ialah kejelasan dan kefahaman maklumat yang disampaikan, termasuk dalam format elektronik.

Tambahan lagi, definisi “dokumen” dalam Seksyen 3 diperkuat oleh peruntukan Seksyen 49 Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 [Akta 561], yang mengiktiraf komputer sebagai sumber bukti utama (*primary evidence*). Peruntukan tersebut secara tidak langsung menegaskan pengakuan Mahkamah Syariah terhadap kaedah pembuktian berasaskan dokumen elektronik. Dengan pengiktirafan ini, dokumen elektronik yang disimpan atau dihasilkan melalui komputer dianggap sah dan boleh digunakan dalam proses perundangan sebagai bukti yang kukuh.

Menurut Jamal (2011), dokumen elektronik turut memerlukan sokongan pendapat pakar bagi memastikan kebolehpercayaan keterangan yang dikemukakan. Keperluan ini selaras dengan Seksyen 33 Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 [Akta 561], yang memperuntukkan bahawa dokumen elektronik perlu disokong oleh bukti tambahan, termasuk keterangan pakar. Pendapat pakar penting bagi menjamin kebolehpercayaan bukti tersebut dan mengesahkan ketulenan dokumen elektronik.

Hal ini dapat dilihat dalam kes *Ajmawati Atan lwn Moriazi Mohamad* (2005) 1 CLJ (SYA) 54, di mana keterangan elektronik yang tidak jelas menyebabkan kes diperintahkan untuk dibicarakan semula dengan penyerahan saksi-saksi sokongan. Keterangan berkenaan akhirnya boleh diterima di mahkamah apabila disokong oleh keterangan pakar, yang membantu menilai kredibiliti dokumen tersebut (Zulhendra et al., 2023; Yahya & Mohd Shariff, 2017).

Secara keseluruhannya, walaupun tiada peruntukan khusus dalam undang-undang keterangan Islam berhubung penerimaan dokumen elektronik di Mahkamah Syariah, Seksyen 3, Seksyen 49, dan Seksyen 33 Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 [Akta 561] secara tidak langsung mengiktiraf kebolehterimaan dokumen elektronik sebagai keterangan di Mahkamah Syariah Malaysia.

Analisis Keabsahan Dokumen Elektronik sebagai Keterangan di Mahkamah Syariah Malaysia

Berdasarkan perbincangan terdahulu, dokumen elektronik boleh diterima sebagai kaedah pembuktian dalam prosiding Mahkamah Syariah kerana memiliki kekuatan yang signifikan dalam menafikan atau menyokong dakwaan pihak-pihak terlibat. Dalam bahagian ini, penyelidik akan menjalankan kajian kes mengenai keabsahan dokumen elektronik sebagai keterangan di Mahkamah Syariah Malaysia. Kajian ini merangkumi beberapa kes seperti *Pendakwa Syarie lwn Zulkifli bin Othman* (2013) 4 SHLR 92, *Pendakwa Syarie lwn A Mohad A/L Sahab Bin Husin* (2013) 3 SHLR 33, *SM Faisal SM Nasimuddin lwn Maria Chin Abdullah* (2023) 7 MLJ 485 dan *Siti Fatimah bte Abd Karim lwn Majlis Agama Islam Melaka* (2007) 2 SHLR 136.

Pertama, dalam kes *Pendakwa Syarie lwn Zulkifli bin Othman* (2013) 4 SHLR 92, tertuduh didakwa atas kesalahan berkhawat di bawah Seksyen 27(a) Akta Kesalahan Jenayah Syariah 1997. Pegawai penguat kuasa telah merakam 11 keping gambar yang menunjukkan keadaan mencurigakan, termasuk individu terlibat dan situasi bilik hotel. Dalam kes ini, Mahkamah telah menerima gambar tersebut sebagai bukti sah, bersama dokumen lain seperti pelan lakar dan tuala putih. Antara penghujahan penghakiman yang diberikan dalam kes ini iaitu:

“Saksi-saksi pendakwa yang hadir dalam operasi melihat sendiri perbuatan OKT berduaduaan dalam bilik hotel dengan wanita asing... Pembuktian lain yang dikemukakan oleh pendakwa syarie adalah dokumen bersifat primer iaitu peta lakar dan gambar-gambar serta bahan-bahan bukti yang lain seperti tuala putih”.

Mahkamah mendapati bahawa elemen *actus reus* dan *mens rea* telah dibuktikan, di mana kehadiran tertuduh bersama wanita bukan mahram dalam keadaan mencurigakan menimbulkan syak terhadap kemungkinan perlakuan tidak bermoral. Keputusan ini menonjolkan nilai probatif bukti elektronik seperti fotografi dalam menyokong pendakwaan di Mahkamah Syariah.

Selain itu, dalam kes *Pendakwa Syarie lwn A Mohad A/L Sahab Bin Husin* (2013) 3 SHLR 33 pula melibatkan tuduhan berada di premis perjudian di bawah Seksyen 18 Akta Kesalahan Jenayah Syariah 1997. Gambar digital yang menunjukkan kehadiran tertuduh di lokasi kejadian telah digunakan sebagai bukti utama, yang diiktiraf di bawah Seksyen 48 dan 49 Akta Keterangan Mahkamah Syariah 1997 [Akta 561]. Dalam kes ini, Mahkamah memutuskan bahawa pihak pendakwaan berjaya membuktikan elemen *actus reus* dan *mens rea* berdasarkan gambar tersebut, sekali gus menekankan pentingnya kebolehpercayaan bukti elektronik dalam kes jenayah Syariah.

Seterusnya, dalam kes *SM Faisal SM Nasimuddin lwn Maria Chin Abdullah* (2023) 7 MLJ 485, Mahkamah Syariah meneliti permohonan pemohon untuk mengeluarkan Notis Menunjukkan Sebab (NMS) terhadap responden atas tuduhan menghina mahkamah. Tuduhan ini berkaitan kenyataan responden dalam artikel bertajuk “05 Sep Injustice Against Muslim Women Still Exist in The Legal System”, yang disiarkan dalam talian, mengkritik keputusan mahkamah yang menjatuhkan hukuman penjara tujuh hari terhadap Emilia Hanafi atas penghinaan mahkamah. Mahkamah memutuskan bahawa artikel tersebut, yang disokong oleh keterangan dokumen elektronik, bersifat menghina dan merendahkan martabat Mahkamah Syariah, sekali gus menjejaskan kepercayaan awam terhadap institusi kehakiman tersebut. Hakim menyatakan bahawa kenyataan responden bersifat skandal, berniat jahat, dan tidak memenuhi piawaian komen yang adil. Walaupun responden mendakwa kenyataannya bertujuan meningkatkan kesedaran, mahkamah menolak hujah tersebut dan mendapati responden bersalah menghina mahkamah, menjatuhkan hukuman penjara tujuh hari. Kes ini menunjukkan bagaimana dokumen elektronik seperti artikel dalam talian boleh menjadi asas penting dalam membuktikan kes penghinaan mahkamah di Mahkamah Syariah.

Akhir sekali, dalam kes *Siti Fatimah bte Abd Karim lwn Majlis Agama Islam Melaka* (2007) 2 SHLR 136 telah melibatkan permohonan murtad oleh pemohon yang mendakwa dirinya telah mengamalkan agama Hindu selepas berkahwin dengan seorang lelaki Hindu. Mahkamah menolak permohonan tersebut berdasarkan keterangan saksi dan bukti visual, termasuk gambar yang menunjukkan pemohon pernah menjalani kehidupan sebagai seorang Muslim. Mahkamah memutuskan bahawa perkahwinan pemohon dengan lelaki Hindu itu tidak sah dan pemohon dianggap telah melakukan zina mengikut hukum syara'.

Walaupun begitu, hakim tidak menjatuhkan hukuman jenayah tetapi menekankan pentingnya bimbingan akidah. Oleh itu, pemohon diperintahkan menjalani 100 hari di Pusat Bimbingan Aqidah, Ulu Yam, di bawah seliaan Majlis Agama Islam Melaka, dengan kebenaran membawa anaknya tetapi terhad untuk berjumpa ibu bapanya sahaja. Kes ini menunjukkan juga bahawa penggunaan bukti visual seperti gambar membantu mahkamah membina keyakinan terhadap status keagamaan pemohon, sekali gus memperkukuhkan keputusan yang dibuat.

Berdasarkan kepada analisis kes di atas menunjukkan bahawa Mahkamah Syariah Malaysia menerima dokumen elektronik sebagai kaedah pembuktian sekiranya prosedur pengesahan dan rantai jagaan dipenuhi. Dalam kes *Pendakwa Syarie lwn Zulkifli bin Othman* (2013) 4 SHLR 92, gambar digital digunakan untuk menyokong tuduhan khalwat, manakala kes *Pendakwa Syarie lwn A Mohad A/L Sahab Bin Husin* (2013) 3 SHLR 33 memperlihatkan penerimaan foto digital sebagai keterangan primer dalam membuktikan kehadiran tertuduh di premis perjudian. Begitu juga, kes *SM Faisal SM Nasimuddin lwn Maria Chin Abdullah* (2023) 7 MLJ 485 menunjukkan bahawa dokumen elektronik berupa artikel dalam talian diterima sebagai keterangan penting dalam membuktikan penghinaan mahkamah. Sementara itu, kes *Siti Fatimah bte Abd Karim lwn Majlis Agama Islam Melaka* (2007) 2 SHLR 136 menekankan penggunaan gambar sebagai bukti identiti keagamaan. Walaupun kes-kes ini menonjolkan nilai probatif dokumen elektronik, ia juga menggariskan keperluan pelaksanaan prosedur dan garis panduan yang lebih terperinci, khususnya mengenai autentikasi, rantai jagaan (*chain of custody*), dan kebolehpercayaan (*reliability*) sesuatu bukti digital. Dalam beberapa keadaan, seperti dapat dilihat dalam kes *Moriazi bin Mohamad lwn Ajmawati bte Attan* (2005) 4 SHLR 108, pihak mahkamah mengenakan piawaian ketat untuk memastikan tahap kebolehpercayaan dokumen elektronik memenuhi kehendak perundangan Syariah.

Isu dan Cabaran dalam Pengemukaan Dokumen Elektronik sebagai Keterangan di Mahkamah Syariah Malaysia

Pengendalian keterangan elektronik di Mahkamah Syariah menimbulkan pelbagai isu dan cabaran yang memerlukan perhatian khusus. Rajah 2 di bawah memperincikan beberapa isu dan cabaran utama dalam pengemukaan dokumen elektronik sebagai keterangan di Mahkamah Syariah Malaysia.

Rajah 2. Isu dan cabaran utama dalam pengemukaan dokumen elektronik sebagai keterangan di Mahkamah Syariah Malaysia

Salah satu cabaran utama dalam pengemukaan dokumen elektronik di Mahkamah Syariah ialah penentuan ketulenan dan kebolehpercayaan dokumen tersebut. Dokumen elektronik, seperti e-mel dan fail digital, mudah dipalsukan atau diubah suai tanpa meninggalkan jejak yang jelas (Alias, 2022; Abdul Rahim & Abdul Manap, 2016). Pengesahan ketulenan dokumen sedemikian memerlukan kemahiran teknikal dan pengetahuan mendalam dalam bidang forensik digital. Walau bagaimanapun, masih terdapat pengamal undang-undang yang tidak mempunyai latar belakang teknologi mencukupi untuk menilai dan menerima keterangan elektronik menurut prinsip Syariah. Kekurangan ini boleh menjejaskan keupayaan mereka untuk menjamin keadilan dan ketelusan dalam proses perundangan.

Selain itu, ketiadaan garis panduan dan peraturan yang jelas menimbulkan kekeliruan dalam prosiding. Tanpa peruntukan undang-undang khusus mengenai penerimaan dan penilaian dokumen elektronik, mahkamah menghadapi kesukaran menentukan sama ada keterangan elektronik boleh diterima sebagai bukti yang sah (Stoykova, 2021). Kekeliruan ini kerap menyebabkan kelewatan dalam proses perundangan apabila mahkamah terpaksa menengahkan atau menolak bukti sekiranya keterangan tidak dapat disahkan (Thong, 2022). Situasi sedemikian bukan sahaja menjejaskan kecekapan sistem perundangan, tetapi juga boleh menimbulkan ketidakpuasan dalam kalangan pihak yang terlibat.

Di samping itu, risiko keselamatan data dan ancaman siber merupakan cabaran ketara dalam pengurusan keterangan elektronik (Walia & Kumar, 2021). Ancaman seperti penggodaman, kerosakan data, atau kebocoran maklumat boleh menjejaskan integriti dokumen elektronik. Kejadian sedemikian menimbulkan persoalan tentang kredibiliti bukti, sekali gus berpotensi mempengaruhi keputusan perbicaraan. Dalam konteks undang-undang Syariah yang menjadikan integriti dan keadilan sebagai teras utama, isu keselamatan data perlu ditangani dengan serius bagi memastikan keterangan elektronik diterima tanpa keraguan.

Tambahan pula, kekurangan kemahiran teknologi dalam kalangan pengamal undang-undang dan pegawai mahkamah menimbulkan cabaran dari segi penilaian keterangan elektronik secara kritikal (Hashim et al., 2024). Tanpa pengetahuan yang mencukupi tentang aspek teknikal seperti metadata, jejak digital, dan kaedah pengesahan ketulenan, mereka mungkin sukar memahami serta menilai bukti elektronik dengan tepat. Kekurangan ini bukan sahaja menghalang proses perundangan, malah boleh menjejaskan keadilan keputusan yang dibuat.

Cadangan Penambahbaikan

Bagi mengatasi pelbagai cabaran yang telah dibincangkan, beberapa cadangan penambahbaikan dicadangkan untuk memperkukuh pengurusan keterangan elektronik di Mahkamah Syariah Malaysia. Pertama, penggubalan rangka kerja perundangan yang jelas berkenaan penerimaan dan penilaian dokumen elektronik amat diperlukan. Rangka kerja ini seharusnya menetapkan prosedur terperinci bagi memastikan kesahihan serta ketulenan dokumen elektronik yang dikemukakan sebagai keterangan di mahkamah. Antaranya termasuklah penetapan piawaian teknikal berhubung cara dokumen elektronik disimpan, diproses, dan disahkan sebelum dibawa ke perbicaraan. Dengan adanya peraturan yang tersusun, kekeliruan dalam proses mahkamah dapat diminimumkan, dan konsistensi dalam penerimaan keterangan elektronik dapat dicapai.

Kedua, program latihan teknologi yang komprehensif perlu disediakan untuk para hakim, peguam, serta pegawai mahkamah. Latihan ini akan memperengkap mereka dengan pengetahuan asas teknologi digital dan forensik yang diperlukan untuk memahami dan menilai dokumen elektronik secara kritikal. Menerusi latihan sedemikian, mereka akan lebih berkemahiran dalam mengendalikan bukti digital dan mengesan sebarang penipuan atau pengubahsuaian dokumen elektronik. Seterusnya, penglibatan pakar teknologi juga perlu diperkasa. Pakar teknologi berperanan membantu dalam pengesahan dokumen elektronik bagi memastikan bukti yang dikemukakan adalah sahih dan tidak diubah suai. Penubuhan badan pakar bebas yang bertugas untuk mengaudit dokumen elektronik yang dikemukakan turut dicadangkan bagi meningkatkan integriti dan kredibiliti proses perundangan.

Akhir sekali, penyelidikan perbandingan antara Mahkamah Syariah dan Mahkamah Sivil Malaysia dalam menguruskan dokumen elektronik wajar dilaksanakan (Rafie & Ismail, 2018). Mahkamah Sivil mungkin lebih berpengalaman dalam menangani keterangan elektronik, khususnya dalam kes-kes berkaitan undang-undang komersial dan perniagaan. Penyelidikan ini berpotensi menawarkan panduan berharga kepada Mahkamah Syariah dalam memperkasakan prosedur mereka berkaitan pengurusan dokumen elektronik di masa hadapan. Melalui perkongsian pengetahuan dan amalan terbaik ini, Mahkamah Syariah dapat meningkatkan kecekapan serta menjamin keadilan dalam prosiding yang melibatkan keterangan elektronik.

Secara keseluruhannya, pengendalian keterangan elektronik di Mahkamah Syariah Malaysia memerlukan pendekatan proaktif dan menyeluruh bagi menghadapi cabaran era moden. Pelaksanaan cadangan-cadangan seperti penggubalan rangka kerja perundangan, penyediaan latihan teknologi, penglibatan pakar teknologi, dan penyelidikan perbandingan dengan Mahkamah Sivil akan memperkukuh keupayaan

pengamal undang-undang Syariah dalam menguruskan keterangan elektronik. Langkah-langkah ini bukan sahaja dapat meningkatkan kecekapan proses perundangan, bahkan menjamin keadilan dan integriti sistem perundangan Syariah di Malaysia dalam menghadapi kemajuan teknologi yang semakin pesat.

Kesimpulan

Kajian ini mendapati bahawa dokumen elektronik telah diterima sebagai keterangan di Mahkamah Syariah Malaysia, seiring dengan konsep penerimaan dokumen secara umum dalam perundangan Islam. Penerimaan ini diperkukuh menerusi peruntukan undang-undang di bawah Seksyen 3 Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 (Akta 561), yang mendefinisikan “dokumen” secara meluas, termasuk dokumen elektronik. Selain itu, dalil daripada al-Quran, hadis, dan qawaid fihiyyah turut menyokong penggunaan dokumen elektronik sebagai alat bukti sah dalam perbicaraan di Mahkamah Syariah.

Berdasarkan analisis undang-undang, Seksyen 3, Seksyen 33, dan Seksyen 49 Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Akta 561) secara tidak langsung mengiktiraf dokumen elektronik sebagai sumber bukti yang boleh diterima, dengan syarat dipenuhi aspek ketulenan serta kebolehpercayaan. Kajian kes yang telah dibincangkan memperlihatkan bahawa Mahkamah Syariah Malaysia menerima keterangan dalam pelbagai bentuk dokumen elektronik, seperti kes fasakh, perceraian melalui SMS, dan dakwaan nusyuz yang menggunakan gambar serta SMS sebagai bukti. Namun, masih wujud persoalan berhubung kesahihan dokumen elektronik, khususnya apabila timbul keraguan terhadap ketulenan bukti yang dikemukakan. Seperti yang diputuskan dalam kes *Ajmawati Atan lwn Moriasi Mohamad* (2005) 1 CLJ (SYA) 54, bukti elektronik boleh diketepikan jika wujud keraguan mengenai kesahihan atau integriti dokumen berkenaan.

Oleh itu, kajian ini menekankan keperluan untuk menambah baik pengurusan keterangan elektronik di Mahkamah Syariah. Antara cadangan yang diutarakan adalah: (i) pembentukan garis panduan yang lebih jelas serta terperinci bagi menjamin kesahihan dan kebolehpercayaan dokumen elektronik, (ii) penyediaan latihan komprehensif kepada hakim dan pegawai mahkamah mengenai teknologi digital serta pengurusan dokumen elektronik, dan (iii) pelaksanaan kajian perbandingan bagi meneliti kaedah pengendalian keterangan elektronik di mahkamah sivil Malaysia. Diharapkan langkah-langkah ini dapat meningkatkan integriti dan kecekapan proses perundangan di Mahkamah Syariah Malaysia, khususnya dalam menangani cabaran berkaitan keterangan elektronik pada masa hadapan.

Rujukan

- Abdul Rahim, A., & Abdul Manap, N. (2016). *Jenayah berkaitan dengan komputer: Perspektif undang-undang Malaysia*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Ahmadol Marzuki, N. A., Tahir, Z., & Mohamad Nasri, N. (2020). Penguasaan kemahiran teknologi komunikasi dan maklumat (ICT) terhadap kecekapan kerja. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 17(9), 140-157.
- Ajmawati Atan lwn Moriasi Mohamad* (2005) 1 CLJ (SYA) 54.
- Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 [Akta 561].
- Akta Tandatangan Elektronik Mesir 2004.
- Al-Humaidi., & Ibrahim, A. A. (1989). *Al-Qada' wa nizamuhu fi al-kitab wa al-sunah*. Makkah: Maahad al-Buhuth al-'Ilmiyyah.
- Al-Humaydi. (1989). *Al-Qada' wa nizamuhu fi al-kitab wa al-sunnah*. Makkah: Maahad al-Buhuth al-'Ilmiyyah.
- Alias, M. (2023). Forensic science and its application in documentary evidence in Malaysian Syariah courts. *Kanun: Jurnal Undang-Undang Malaysia*, 36(1), 107-120.
- Alias, M. A. A. (2022). *The falsification of documents in marriage cases under the civil and Syariah courts in Malaysia: An appraisal analysis*. (Disertasi Sarjana). Universiti Sains Islam Malaysia, Nilai, Negeri Sembilan.
- Alias, M. A. A., Mohd Jailani, M. R., Wan Ismail, W. A. F., & Baharuddin, A. S. (2024). The integration of five main goals of shariah in the production of science and technology for human well-being.

- AL-MAQASID: The International Journal of Maqasid Studies and Advanced Islamic Research*, 5(1), 1–16. <https://doi.org/10.55265/al-maqasid.v5i1.79>
- Alias, M. A. A., Wan Ismail, W. A. F., Baharuddin, A. S., & Abdul Mutalib, L. (2021). Legal analysis of Syariah court evidence law on digital document as evidence and its admissibility in court proceedings. *Journal of Management and Muamalah*, 11(2), 54 - 64.
- Anwarullah. (2010). *Principles of evidence in Islam*. Kuala Lumpur: A.S. Noordeen.
- Hashim, H., Wan Ismail, W. A. F., Baharuddin, A. S., Abdul Mutalib, L., Mamat, Z., Alias, M. A. A., N. Z., & Mohammed Hasan, B. M. (2024). Isu serta cabaran dalam pengajaran dan pembelajaran (PnP) subjek Undang-Undang Jenayah Islam di era teknologi digital. In *Proceeding of the Seminar Kebangsaan Usul Fiqh (iSUFi)*, (pp. 22-27). Penerbit USIM.
- Ibn al-Arabi. (1967). *Ahkam al-quran*. Isa al-Babi al-Halabi.
- Ibn Hajar. (1996). *Fath al-bari syarh sahih al-buhari*. Beirut: Dar al-Ma'rifat.
- Ibn Kathir. (2003). *Tafsir ibnu katsir*. Indonesia: Pustaka Imam asy-Syafi'i.
- Ibn Qayyim al-Jawziyyah. (2007). *Al-Turuq al-hukmiyyah fi al-siyasah al-syar'iyah*. Makkah: Dar 'Am al-Fawa'id.
- Ibnu Farhun, M. (1995). *Tabsirah al-hukkam fi usul al-uqdiyyah wa manahij al-ahkam*. Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Ibnu Qudamah. (1996). *Al-Mughni*. Al-Qaherah: Dar al-Hadith.
- Ibnu Taimiyyah. (1995). *Majmu' al-Fatawa'*. Medina: Majmu al-Malik Fahad Litiba'ah al.
- Ismail, M. (2006). Kedudukan bahan bukti (exhibit) elektronik dan digital dalam keterangan: masalah dan cabaran masa kini. *Insaf: The Journal of the Malaysian Bar*, 35(1), 1-14
- Jamal, J. (2011). Kebolehterimaan teknologi dalam undang-undang keterangan Islam di Mahkamah Syariah. *Jurnal Hukum*, 33(1), 1-12.
- Marqus, S. (1981). *Usul al-Ithbat wa Ijra'atuhu fi al-Mawad al-Madaniyyah fi al-Qanun al-Misri*. Al-Qaherah: 'Alam al-Kutub.
- Mohamad, A. M. (2019). Admissibility and authenticity of electronic evidence in the courts of Malaysia and United Kingdom. *International Journal of Law, Government and Communication*, 4(15), 121-129.
- Mokhtar, M. F., Wan Ismail, W. A. F., & Baharuddin, A. S. (2020). Pembuktian melalui dokumen dalam kes-kes pengesahan hibah di Mahkamah Syariah di Malaysia: Documents as evidence in hibah validation cases in Syariah Courts in Malaysia. In *International Seminar on Syariah and Law*, (pp. 194-206). Faculty of Syariah and Law, Universiti Sains Islam Malaysia. <https://insla.usim.edu.my/index.php/e proceeding/article/view/44>
- Mokhtar, M. F., Wan Ismail, W. A. F., & Baharuddin, A. S. (2024). Pembuktian dokumen persendirian elektronik berdasarkan Akta 561 dan Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah (Perak) 2004 (EKMS Perak 2004). *Al-Qanatir: International Journal of Islamic Studies*, 33(4), 44-63.
- Moriazi bin Mohamad lwn Ajmawati bte Attan (2005) 4 SHLR 108.
- Mursilalaili Mustapa, S. (2020). *The position of electronic evidence under Islamic law and Malaysian law of evidence*. Gombak: International Islamic University Malaysia.
- Paul, A. (2010). *Evidence: Practice and procedure*. Selangor: LexisNexis Malaysia.
- Pendakwa Syarie lwn A Mohad A/L Sahab Bin Husin (2013) 3 SHLR 33.
- Pendakwa Syarie lwn Zulkifli bin Othman (2013) 4 SHLR 92.
- Rafie, M., & Ismail, S. M. (2018). Pemakaian prinsip undang-undang sivil dalam penghakiman kes di mahkamah syariah: Satu kajian kes. In *International Conference on Law & Islamic Jurisprudence, Langkawi UKM 2017* (pp. 1–21).
- Saepullah, U., & Hopipah, E. N. (2023). Domestic violence in the perspective of civil and Islamic criminal law. *Al-Adalah*, 20(2), 427-452.
- Saifuddin, S., Markom, R., & Muhamad, M. (2019). A Comparative study between the law of evidence used in the Syariah Court And the Civil Court in Malaysia in the context of methods of proof and Shariah law. *Kanun: Jurnal Undang-Undang Malaysia*, 31(1), 1-34.
- Siti Fatimah bte Abd Karim lwn Majlis Agama Islam Melaka (2007) 2 SHLR 136.
- SM Faisal SM Nasimuddin lwn Maria Chin Abdullah (2023) 7 MLJ 485.

- Stoykova, R. (2021). Digital evidence: Unaddressed threats to fairness and the presumption of innocence. *Computer Law & Security Review*, 42, 1–20.
- Thong, G. (2022). "Peguam: Teknologi, pembaharuan boleh tambah baik proses mahkamah". *Malaysiakini*. <https://www.malaysiakini.com/news/637343>
- Volonino, L. (2003). Electronic evidence and computer forensics. *Communications of the Association for Information Systems*, 12(1), 27.
- Walia, I, K., & Kumar, D. (2021). Need for revamping information technology laws in India. *Brawijaya Law Journal*, 8(2), 202–215. <https://doi.org/10.21776/ub.blj.2021.008.02.03>
- Wan Ismail, W. A. F. (2020). *Keterangan dokumentar menurut fiqh dan undang-undang keterangan Islam di Malaysia*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Wan Ismail, W. A. F., Abdul Shukor, S., & Hashim, H., & Baharuddin, A. S. (2018). Pembuktian melalui televisyen/kamera litar tertutup (CCTV) dalam kes-kes jenayah: Tinjauan umum berdasarkan undang-undang keterangan Islam. *Malaysian Journal of Syariah and Law (MJSJL)*. 474(6194), 1-18.
- Wan Ismail, W. A. F., Baharuddin, A. S., Mutalib, L. A., & Alias, M. A. A. (2021). A systematic analysis on the admissibility of digital documents as evidence in Malaysian Syariah courts. *Pertanika Journal: Social Sciences & Humanities*, 29(3), 1981-1996.
- Yahya, A., Azam, A., & Hassan, A. (2017). Keterangan dokumen dalam bentuk digital di Mahkamah Syariah: Analisis berkaitan definisi serta kebolehterimaannya di sisi prinsip Syariah di Malaysia. *UKM Journal Article Repository*, 1, 1-12.
- Yahya, M. A., Mohd Shariff, A. A., & Khalid, N. N. (2024). *Proses pengumpulan keterangan dokumen elektronik*. Bangi: Penerbit UKM.
- Yahya, M. A., Mohd Shariff, A. A., Mat Rashid, A., & Yusro Ashim, F. (2020). Pengemukaan dokumen elektronik sebagai keterangan dalam perbicaraan Mahkamah Syariah: Tendering of electronic documents as evidence in Syariah Court trials. *Jurnal Undang-Undang Masyarakat*, 27, 55-63.
- Zulhendra, J., Firdaus., & Wirman, H. P. (2023). The crown witness from the point of view of Islamic criminal law in truth discovery. *Al-Istinbath: Jurnal Hukum Islam*, 8(1), 155-172.

6.

**FIQH AL-WAQI':
TERAS REVOLUSI
KETERANGAN FORENSIK
DIGITAL DALAM
MEMBENDUNG JENAYAH
SIBER**

***FIQH AL-WAQI': TERAS REVOLUSI KETERANGAN FORENSIK
DIGITAL DALAM MEMBENDUNG JENAYAH SYARIAH SIBER***

***FIQH AL-WAQI': THE CORE OF A FORENSIC DIGITAL EVIDENCE
REVOLUTION IN COMBATING CYBER SYARIAH CRIMES***

Tuan Muhammad Faris Hamzi Tuan Ibrahim

Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan, Universiti Teknologi Malaysia (UTM),
81310 Skudai, Johor, Malaysia. *dan;*

Fakulti Syariah dan Undang-Undang, Universiti Sains Islam Malaysia (USIM),
71800 Nilai, Negeri Sembilan, Malaysia.

Nasrul Hisyam Nor Muhamad

Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan, Universiti Teknologi Malaysia (UTM),
81310 Skudai, Johor, Malaysia.

Mohamad Aniq Aiman Alias

Fakulti Syariah dan Undang-Undang, Universiti Sains Islam Malaysia (USIM),
71800 Nilai, Negeri Sembilan, Malaysia.

Ahmad Syukran Baharuddin*

Fakulti Syariah dan Undang-Undang, Universiti Sains Islam Malaysia (USIM),
71800 Nilai, Negeri Sembilan, Malaysia.

**Corresponding author: ahmadsyukran@usim.edu.my*

Article History:

Received : 14 January 2025

Accepted : 19 March 2025

Published : 26 June 2025

© Penerbit Universiti Islam Melaka

To cite this article:

Tuan Ibrahim, T. M. F. H., Nor Muhamad, N. H., Alias, M. A. A. & Baharuddin, A. S. (2025). *Fiqh Al-Waqi'*: Teras Revolusi Keterangan Forensik Digital dalam Membendung Jenayah Syariah Siber. *Jurnal 'Ulwan*, 10(1), 28-46.

ABSTRAK

Fiqh al-Waqi' adalah cabang penting dalam perundangan Islam yang menekankan keupayaan serta kebolehsuaian hukum syarak bagi menyesuaikan diri dengan cabaran semasa. Kajian ini bertujuan untuk menganalisis penerapan *fiqh al-waqi'* dalam konteks kemampuan dan revolusi pembuktian jenayah syariah siber, khususnya melalui integrasi teknologi moden. Pendekatan ini bertujuan memastikan revolusi pembuktian kesalahan jenayah adalah relevan dan selaras dengan prinsip syarak. Kajian ini menggunakan metodologi kualitatif melalui pendekatan

dokumentari bagi metode pengumpulan data dan analisis kandungan bagi metode analisis data. Hasil kajian menunjukkan bahawa forensik digital berperanan penting dalam mengumpul, menganalisis, dan mengesahkan bukti elektronik secara saintifik dan sistematik melalui peralatan yang diiktiraf dunia. Teknologi ini memperkukuh ketepatan dan kebolehpercayaan bukti, sekali gus mengatasi kelemahan kaedah pembuktian tradisional dalam menghadapi jenayah siber. Dalam kerangka Syariah, tiga *qawā'id al-fiqhiyyah* utama dikenalpasti sebagai asas dalam mengintegrasikan teknologi ini, iaitu *La Yunkar Taghayyur al-Ahkam bi Taghayyur al-Azman wa al-Ahwal* (hukum berubah mengikut zaman dan keadaan), *Al-Dhararu Yuzal* (kemudaratan mesti dihapuskan), dan *Tasarruf al-Imam 'ala al-Ra'iyah Manutun bi al-Maslahah* (tindakan pemimpin bergantung kepada masalah). Akhir sekali, penulis mencadangkan agar penyelidikan masa depan memberi fokus kepada kajian keserasian pembuktian melalui teknologi baharu dengan standard Syariah. Langkah ini penting untuk menangani cabaran penyesuaian perundangan moden secara menyeluruh, sekali gus memperkukuhkan dinamisme prinsip-prinsip Islam dalam menghadapi perubahan realiti semasa.

Kata kunci: *fiqh al-waqi'*, keterangan digital, kesalahan jenayah syariah, pembuktian, mahkamah syariah

ABSTRACT

Fiqh al-Waqi' is an important branch of Islamic jurisprudence that emphasizes the capability and adaptability of Shariah law to respond to contemporary challenges. This study aims to analyze the application of fiqh al-waqi' in the context of the capability and revolution of evidence in cyber Syariah crimes, particularly through the integration of modern technology. This approach seeks to ensure that the revolution in criminal evidence remains relevant and in line with Shariah principles. This study adopts a qualitative methodology through a documentary approach for data collection and content analysis as the method of data analysis. The findings indicate that digital forensics plays a significant role in the scientific and systematic collection, analysis, and authentication of electronic evidence using globally recognized tools. This technology enhances the accuracy and reliability of evidence, thereby overcoming the weaknesses of traditional evidentiary methods in addressing cybercrime. Within the framework of Shariah, three main qawā'id al-fiqhiyyah (Islamic legal maxims) have been identified as the foundation for integrating this technology, namely La Yunkar Taghayyur al-Ahkam bi Taghayyur al-Azman wa al-Ahwal (laws change with time and circumstances), Al-Dhararu Yuzal (harm must be eliminated), and Tasarruf al-Imam 'ala al-Ra'iyah Manutun bi al-Maslahah (the ruler's action towards the people must be based on public interest). Finally, the author suggests that future research should focus on examining the compatibility of evidence through new technologies with Shariah standards. This step is crucial to comprehensively address the challenges of aligning modern legal frameworks and to reinforce the dynamism of Islamic principles in facing the realities of contemporary change.

Keywords: *fiqh al-waqi'*, *digital evidence*, *Syariah criminal offences*, *proof*, *Syariah court*

1.0 PENGENALAN

Agama Islam tidak boleh dipisahkan daripada nas, iaitu sumber wahyu yang diturunkan oleh Allah melalui Rasul-Nya sebagai panduan utama kepada manusia. Nas berfungsi sebagai asas hukum yang menjadi rujukan dalam pelbagai aspek kehidupan, termasuk akidah, ibadah, muamalat, dan perundangan. Walaupun demikian, Islam juga mengambil kira realiti keadaan semasa dan konteks masyarakat dalam pelaksanaan hukum dan dakwah. Ini kerana realiti setempat memainkan peranan penting dalam memastikan hukum yang digubal dan pelaksanaan syariat bersesuaian dengan keperluan dan cabaran umat pada masa tersebut.

Konsep ini ditekankan dalam disiplin ilmu usul al-fiqh melalui pendekatan yang dikenali sebagai *fiqh al-waqi'*. *Fiqh al-waqi'* bukan sahaja melibatkan kefahaman terhadap teks-teks agama, tetapi juga menuntut ulama dan pendakwah memahami situasi semasa, budaya setempat, dan faktor-faktor sosial yang mempengaruhi kehidupan umat Islam. Dengan mengintegrasikan nas dan realiti, *fiqh al-waqi'* membolehkan hukum Islam diaplikasikan secara relevan, adil, dan berkesan dalam pelbagai konteks.

Fiqh al-waqi' adalah salah satu cabang penting dalam perundangan Islam yang menekankan keupayaan serta kebolehsuaian hukum syariah bagi menjawab perubahan zaman dan cabaran semasa. *Fiqh al-waqi'* terdiri daripada dua perkataan: "*fiqh*" yang bermaksud memahami, dan "*al-waqi'*" yang membawa makna realiti. Antara landasan *fiqh al-waqi'* dalam manhaj al-Qaradhawi yang dapat dilihat melalui karya-karya beliau, seperti *Al-Fatwa bayna al-Indhibath wa at-Tasayyub* (1992) dan *Taysir al-Fiqh* (1999), adalah pendekatan yang menekankan pembebasan daripada fanatik mazhab dan taklid buta. Beliau juga menekankan prinsip memberikan kemudahan dan keringanan dalam berfatwa, bukan menimbulkan keketatan atau menyulitkan urusan umat. Perbincangan mengenai *fiqh al-waqi'* merangkumi dua aspek utama, iaitu kefahaman terhadap konteks nas dan penerapannya dalam situasi semasa.

Dr. Nasir al-'Umar menjelaskan bahawa *fiqh al-waqi'* merupakan satu cabang disiplin ilmu yang memberi tumpuan kepada analisis keadaan semasa dalam bidang fiqh. Ia melibatkan pemahaman terhadap pelbagai faktor yang mempengaruhi masyarakat, termasuk isu-isu sosial, ekonomi, dan politik, serta cabaran yang dihadapi oleh negara-negara Islam (Yunus et al., 2013). Disiplin ini juga merangkumi kajian terhadap pemikiran yang boleh membawa kepada penyelewengan akidah, seperti ideologi yang bercanggah dengan prinsip Islam atau pengaruh budaya luar yang negatif.

Selain itu, *fiqh al-waqi'* berperanan untuk mengenal pasti strategi terbaik dalam melindungi umat Islam daripada ancaman yang boleh menggugat keimanan mereka. Ia juga bertujuan untuk menyokong usaha memajukan masyarakat Islam, baik dari segi pembangunan spiritual mahupun material, sejajar dengan prinsip-prinsip syariah. Pendekatan ini menuntut kefahaman mendalam terhadap konteks

semasa, supaya hukum dan penyelesaian yang dicadangkan bersesuaian dengan realiti kehidupan umat Islam pada masa kini dan masa depan. Dengan kata lain, *fiqh al-waqi'* bukan sahaja menjadi alat untuk memahami isu-isu semasa tetapi juga berfungsi sebagai panduan bagi memastikan hukum-hukum Islam terus relevan, dinamik, dan mampu memberikan jawapan kepada pelbagai cabaran zaman moden.

Al-Shatibi turut menghuraikan konsep Fiqh ini dengan menekankan kepentingan menilai sesuatu perbuatan berdasarkan tujuan asalnya dan memastikan sama ada ia selaras dengan kehendak hukum syarak. Menurut beliau, seorang ulama perlu menganalisis secara teliti tindakan seseorang individu yang diwajibkan hukum dengan menilai perbuatannya dari dua aspek utama iaitu potensi untuk mencapai *maslahah* (manfaat) dan kecenderungan untuk menimbulkan *mafsadah* (kemudaratan). Selain itu, Al-Shatibi turut menegaskan kepentingan memahami niat di sebalik sesuatu perbuatan bagi memastikan ia sesuai dengan prinsip hukum Islam. Pendekatan ini memerlukan penilaian yang menyeluruh dan mendalam, bukan sahaja terhadap kesan segera sesuatu perbuatan, tetapi juga kesesuaiannya dengan matlamat utama maqasid al-shariah (objektif tertinggi syariah) (al-Kaylani, 2000).

Syeikh Abdullah Bayyah pula menekankan *fiqh al-waqi'* melalui dua teras iaitu *fiqh waqi' al-nas* yang memberi tumpuan kepada memahami konteks sesuatu hukum sama ada ia dilaksanakan atau tidak, yang dikenali sebagai *tahqiq al-manath* dan *fiqh waqi' tatbiq al-nas* melibatkan analisis terhadap keadaan semasa, di mana seorang faqih akan mengenal pasti elemen-elemen yang berkaitan dengan hukum tersebut (Naqiudin, 2016). Menurut Rusli (2016), *tahqiq al-manath* merujuk kepada proses meneliti, mengkaji, dan mengenal pasti dalam usaha memastikan '*illah*' (sebab hukum) yang telah ditetapkan melalui nas, ijma', atau istinbath dapat diaplikasikan kepada situasi atau permasalahan yang tidak mempunyai nas secara langsung. Proses ini bertujuan untuk memastikan hukum tersebut relevan dan sesuai dengan realiti semasa.

Dalam konteks kajian, pendekatan *fiqh al-waqi'* ini menjadi semakin penting kerana ia menawarkan kerangka yang dinamik dan relevan dalam menangani isu-isu semasa yang kompleks. Dengan pendekatan ini, analisis terhadap realiti semasa dapat dilakukan secara sistematik untuk memahami perubahan sosial, teknologi, dan perundangan yang mempengaruhi pelaksanaan hukum syariah. Ia membolehkan para ulama dan sarjana memahami konteks masalah secara menyeluruh, termasuk faktor budaya, ekonomi, dan teknologi yang membentuk realiti semasa terutama dalam menangani isu-isu kontemporari seperti jenayah siber, perjudian dalam talian, dan pelbagai bentuk pelanggaran perundangan syariah yang melibatkan teknologi moden.

Konsep ini juga memastikan bahawa hukum yang diterapkan tidak hanya bersandar kepada nas secara literal, tetapi turut mempertimbangkan faktor-faktor semasa yang mungkin mempengaruhi pelaksanaan atau kesan negatif yang akan berlaku. Perkembangan teknologi seperti forensik digital dan bukti elektronik telah membuka ruang baharu dalam proses pembuktian, sekali gus memerlukan keselarasan bersandarkan prinsip syariah yang lebih dinamik. Oleh itu, kajian ini bertujuan untuk meneliti peranan *fiqh al-waqi'* melalui kaedah-kaedah fiqh yang relevan sebagai asas dan sejajar terhadap perkembangan tersebut pembuktian jenayah siber.

2.0 SOROTON LITERATUR

2.1 Jenayah Syariah Siber

Jenayah Syariah Kontemporari merujuk kepada pelbagai kesalahan yang bertentangan dengan prinsip dan hukum syarak tetapi berlaku dalam konteks semasa yang lebih kompleks akibat perubahan sosial, ekonomi, dan teknologi. Walaupun beberapa kesalahan seperti perjudian, pelacuran, dan penghinaan agama telah lama wujud, era digital membawa dimensi baharu yang menjadikan jenayah ini lebih rumit untuk ditangani berbanding dimensi tradisional. Jenayah-jenayah ini tidak hanya berkisar pada isu tradisional tetapi juga melibatkan pelanggaran yang diperkukuh oleh perkembangan teknologi moden yang memerlukan pendekatan perundangan Islam yang lebih dinamik dan bersepadu. Penulis cuba menyoroti laporan-laporan kes di mahkamah syariah melalui carian di laman CLJ Prime dan Lexis Nexis, tetapi agak sukar untuk menemui kes-kes yang berlaku di alam siber kecuali hanya beberapa kes seperti kesalahan mengajar tanpa tauliah.

Namun begitu, laporan-laporan di akhbar jelas menunjukkan bahawa jenayah siber tetap berlaku secara meluas pada masa kini, termasuk pelbagai jenis kesalahan yang melanggar peruntukan akta jenayah syariah. Walaupun kes-kes ini kerap mendapat perhatian umum melalui liputan media, realitinya adalah banyak kes yang sukar didakwa dan disabitkan di mahkamah. Akibatnya, isu-isu tersebut sering kali hanya berakhir sebagai paparan berita tanpa tindakan lanjut sekali gus mencerminkan cabaran besar dalam penguatkuasaan undang-undang syariah di era digital. Hal ini dikukuhkan lagi menerusi satu kajian Ibrahim and Samudin (2022), melalui temubual bersama Penolong Pengarah Bahagian Penguatkuasaan Jabatan Agama Islam Wilayah Persekutuan (JAWI) Cawangan Putrajaya, didapati bahawa meskipun pihak penguatkuasaan menerima banyak aduan berkaitan kesalahan mengajar agama tanpa tauliah di alam siber, tiada tindakan penguatkuasaan yang berjaya diteruskan hingga ke peringkat pendakwaan di Mahkamah.

Menurut beliau, kes-kes ini lazimnya dikategorikan sebagai "*No Further Action*" (NFA), iaitu tiada tindakan lanjut diambil walaupun aduan diterima. Hal ini menunjukkan bahawa aduan berkenaan kesalahan di alam siber tetap disiasat oleh pihak penguatkuasa. Namun, cabaran utama adalah kesukaran untuk memenuhi elemen-elemen yang diperlukan di bawah peruntukan undang-undang jenayah syariah. Dalam konteks ini, kelemahan dari segi bukti dan elemen pembuktian turut menjadi halangan utama bagi kes tersebut untuk diteruskan sehingga pendakwaan.

Salah satu kesalahan utama ialah penyebaran doktrin palsu yang menjadi cabaran besar dalam masyarakat moden. Dalam era digital, penyebaran ajaran sesat tidak lagi terbatas kepada medium fizikal, tetapi kini dilakukan melalui platform media sosial dan saluran dalam talian seperti Facebook dan Youtube yang membolehkan maklumat sampai kepada audiens yang lebih luas dalam masa yang singkat. Individu atau kumpulan tertentu menggunakan teknologi ini untuk menarik pengikut dengan menyampaikan ajaran yang bercanggah dengan akidah Islam seperti mujassimah, ekstrem radikal (khawarij), Nabi palsu, dahriyyun serta ateis (Mohd Syahrin, 2017). Hal ini bukan sahaja menggugat keimanan umat tetapi juga menimbulkan ancaman kepada kestabilan sosial. Cabaran untuk mengawal jenayah

ini semakin sukar kerana identiti penyebar sering disembunyikan melalui penggunaan akaun maya yang sukar dikesan.

Jadual 1: Laporan Akhbar berkaitan Kesalahan Jenayah Syariah

Bil.	Akta Kesalahan Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan)	Antara Laporan Akhbar Berkaitan Jenayah Siber
1.	Seksyen 4 Doktrin Palsu	(Bernama, 2021),
2.	Seksyen 7 Menghina Agama	(Zulkifle, 2022), (Nordin, 2024), (Tuan Ab.Ghani, 2024)
3.	Seksyen 11 Mengajar Agama Tanpa Tauliah	(Zulkifli, 2024)
4.	Seksyen 18 Berjudi	(Sinar Harian, 2024), (Kamarudin, 2024)
5.	Seksyen 21 Pelacuran	(Johari, 2024), (Roslan, 2023)
6.	Seksyen 22 Muncikari	

Selain itu, kesalahan menghina agama Islam semakin mendapat perhatian dalam konteks jenayah siber. Dalam kebanyakan kes, penghinaan agama berlaku melalui kenyataan atau kandungan yang disiarkan di platform media sosial (Zulkifle, 2022). Tindakan ini bukan sahaja mencetuskan ketegangan dalam kalangan masyarakat, tetapi turut memberikan kesan negatif yang signifikan terhadap keharmonian antara agama dan perpaduan sosial. Cabaran besar dalam menangani kesalahan ini ialah sifat maya jenayah yang merentasi sempadan, menjadikannya sukar untuk menentukan bidang kuasa undang-undang. Dalam kes seperti ini, teknologi forensik digital amat diperlukan untuk mengesan pelaku dan mengumpulkan bukti yang boleh diterima di mahkamah syariah.

Kesalahan lain yang semakin ketara ialah mengajar agama tanpa tauliah. Aktiviti ini berlaku apabila individu yang tidak berkelayakan memberikan ceramah agama atau tafsiran hukum tanpa pengiktirafan pihak berkuasa agama (Ibrahim & Samudin, 2022). Di era moden, kesalahan ini menjadi semakin rumit dengan adanya siaran langsung, webinar, dan rakaman video yang dimuat naik ke platform digital. Ajaran yang disampaikan tanpa tauliah sering kali membawa tafsiran yang salah, menyebabkan kekeliruan dalam kalangan masyarakat. Untuk menangani cabaran ini, pihak berkuasa agama perlu mengawal dan memantau platform digital dengan lebih efektif, selain menyediakan mekanisme untuk menilai kandungan yang disebarluaskan secara dalam talian.

Perjudian dalam talian pula menjadi salah satu jenayah syariah yang semakin membimbangkan. Platform perjudian dalam talian menawarkan kemudahan untuk bertaruh tanpa perlu hadir secara fizikal, menjadikannya sukar untuk dikesan dan dikawal. Perjudian ini jelas bertentangan dengan syarak kerana melibatkan elemen *gharar* (ketidakpastian) dan pertaruhan yang haram. Tambahan pula, sifat transnasional perjudian dalam talian sering kali melibatkan laman web yang dihoskan di luar negara, menjadikan penguatkuasaan undang-undang syariah lebih mencabar.

Dalam kajian awal oleh Tuan Ibrahim et al. (2024) mengenai isu perjudian dalam talian, dibincangkan cabaran utama dalam penguatkuasaan undang-undang apabila elemen-elemen penting aktiviti jenayah siber, khususnya perjudian dalam talian, berlaku merentasi negeri-negeri yang berbeza. Situasi ini menimbulkan kesukaran dalam aspek pendakwaan dan penguatkuasaan kerana setiap negeri di Malaysia mempunyai bidang kuasa tersendiri berkaitan undang-undang syariah, sebagaimana yang diperuntukkan dalam Senarai II, Jadual Kesembilan Perlembagaan Persekutuan.

Rajah 1: Gambaran aktiviti jenayah siber (judi) merentas batas geografi negeri oleh Tuan Ibrahim et al. (2024)

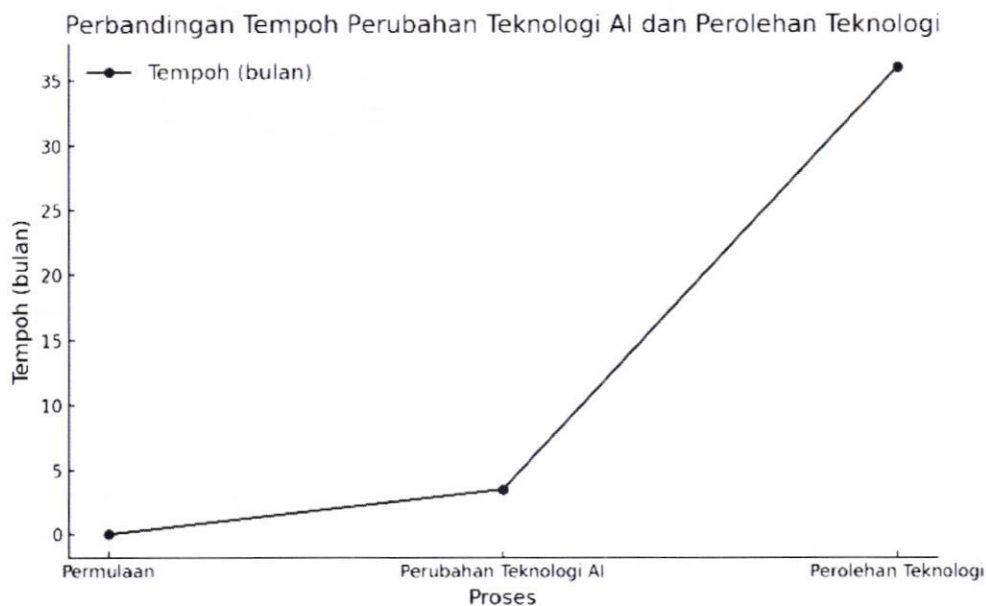
Jurang bidang kuasa antara negeri-negeri mengakibatkan kesukaran untuk menyelaraskan tindakan penguatkuasaan, terutamanya apabila pelaku dan bukti berada dalam lokasi geografi yang berlainan. Hal ini menjadikan proses untuk membawa pelaku ke muka pengadilan lebih kompleks, di samping mencetuskan cabaran dalam menentukan undang-undang negeri mana yang akan diguna pakai. Fenomena ini menggambarkan keperluan mendesak untuk pendekatan penguatkuasaan yang lebih seragam dan efektif dalam menangani jenayah siber seperti perjudian dalam talian. Dalam hal ini, teknologi pemantauan siber dan analisis data besar perlu digunakan untuk mengenal pasti aktiviti perjudian secara dalam talian dan mengambil tindakan terhadap pelaku.

Sementara itu, pelacuran dan muncikari turut mendapat dimensi baharu melalui penggunaan teknologi. Aktiviti ini kini disamarkan sebagai perkhidmatan lain melalui aplikasi mudah alih dan laman web tertentu seperti X dan Telegram, menjadikannya sukar untuk dikesan. Dalam Islam, pelacuran melibatkan pelanggaran serius terhadap maruah manusia dan larangan zina. Oleh itu, pengesanan dan penguatkuasaan terhadap jenayah ini memerlukan pendekatan yang

lebih canggih, termasuk penggunaan teknologi forensik digital untuk mengumpul bukti dan mengenal pasti rangkaian pelaku.

Melihat kepada perkembangan semasa lagi, satu kajian oleh Tuan Ibrahim et al. (2024) mendapati bahawa di Malaysia, teknologi Kecerdasan Buatan (AI) mula dimanipulasi dalam pengiklanan, termasuk dalam isu berkaitan wakaf dan sedekah. Teknologi ini digunakan secara tidak beretika melalui teknik "*deepfake*", di mana wajah mempengaruhi atau individu terkenal dimanipulasi untuk menarik perhatian dan meyakinkan masyarakat. Teknik ini bertujuan menjadikan kempen pengiklanan kelihatan lebih autentik, namun ia berpotensi mencetuskan kekeliruan dan menimbulkan isu penipuan, khususnya apabila digunakan untuk tujuan yang melibatkan pengumpulan dana amal.

Pengarah Jabatan Siasatan Jenayah (JSJ) Bukit Aman, Datuk Seri Mohd Shuhaily Mohd Zain, dalam Podcast Edisi Khas terbitan Buletin TV3 pada 15 Disember 2024, menekankan cabaran besar dalam menangani jenayah siber, khususnya dengan perkembangan teknologi yang pesat. Beliau menyatakan bahawa "teknologi bergerak terlalu pantas", dengan Kecerdasan Buatan (AI) mengalami perubahan besar setiap 3.5 bulan, manakala proses perolehan dan naik taraf teknologi oleh pihak berkuasa mengambil masa sehingga 3 tahun atau lebih.

Rajah 2: Graf Garisan Perbandingan Tempoh Perubahan dan Perolehan Teknologi AI

Beliau menjelaskan bahawa penjenayah siber sering kali berada di hadapan kerana memiliki sumber kewangan yang mencukupi untuk menyesuaikan diri dengan perubahan teknologi secara pantas. Datuk Seri Mohd Shuhaily turut menyatakan keperluan mendesak untuk memperkukuhkan aset, sumber manusia, dan latihan dalam menangani jenayah siber. Beliau melihat Jabatan Siasatan Jenayah (JSJ) perlu memahami dunia jenayah siber dengan lebih mendalam memandangkan demografi jenayah yang telah berubah. Cabaran ini menggambarkan keperluan

untuk strategi yang lebih dinamik dan menyeluruh dalam memastikan pihak berkuasa dapat mengatasi perubahan pesat dalam landskap jenayah siber.

Menurut penulis, isu yang diketengahkan oleh Pengarah Jabatan Siasatan Jenayah Bukit Aman, Datuk Seri Mohd Shuhaily Mohd Zain, turut relevan untuk ditekankan dalam konteks penguatkuasaan dan sistem kehakiman syariah. Mahkamah Syariah sering dilihat ketinggalan dalam menghadapi revolusi teknologi, terutama dalam isu-isu berkaitan jenayah siber. Seperti yang dinyatakan, teknologi bergerak terlalu pantas, sementara proses naik taraf teknologi dalam institusi penguatkuasaan dan kehakiman syariah masih berada pada tahap yang perlahan. Cabaran ini memerlukan perhatian serius kerana demografi jenayah, termasuk jenayah yang melibatkan pelanggaran hukum syariah seperti perjudian dalam talian, doktrin palsu, atau penghinaan agama di ruang siber, telah berubah dengan drastik. Penjenayah yang memanfaatkan teknologi canggih, termasuk Kecerdasan Buatan (AI) dan teknik seperti "*deepfake*", sering kali berada jauh di hadapan berbanding kemampuan penguatkuasaan syariah untuk mengesan dan mendakwa mereka.

Keadaan ini menunjukkan bahawa, sebagaimana JSJ, penguatkuasaan syariah juga perlu melalui transformasi besar-besaran dalam aspek aset teknologi, latihan sumber manusia, dan pemahaman mendalam tentang dunia jenayah siber. Hanya melalui langkah ini, Mahkamah Syariah dapat memastikan bahawa prinsip-prinsip syariah tetap relevan dan dapat diaplikasikan secara berkesan dalam menangani jenayah-jenayah yang semakin kompleks. Kegagalan untuk mengikuti perkembangan ini akan terus menjadikan sistem penguatkuasaan dan kehakiman syariah berada dalam kedudukan yang lemah, berisiko untuk tidak mampu menangani cabaran era digital secara holistik. Kesemua jenayah ini sebenarnya mencerminkan cabaran besar dalam pelaksanaan undang-undang syariah dalam konteks moden. Era digital bukan sahaja mengubah sifat jenayah tetapi juga memperkenalkan pelbagai halangan kepada penguatkuasaan.

Oleh itu, pengurusan jenayah syariah siber memerlukan integrasi prinsip syariah dengan teknologi moden seperti forensik digital, analisis data besar, dan pemantauan siber. Pendekatan ini bukan sahaja memastikan keadilan ditegakkan tetapi juga mengekalkan keutuhan prinsip syariah dalam menghadapi cabaran dunia moden. Justeru, pendekatan yang lebih dinamik, inovatif, dan komprehensif diperlukan untuk menangani jenayah syariah siber, sambil memastikan hukum Islam terus relevan dan berkesan dalam melindungi masyarakat Islam.

2.2 Stigma Terhadap Revolusi Dalam Keterangan Di Mahkamah Syariah

Mahkamah Syariah sering dianggap ketinggalan dalam menerima perubahan teknologi, terutamanya dalam konteks keterangan dan pembuktian. Stigma ini timbul daripada persepsi bahawa sistem kehakiman syariah lebih terikat kepada pendekatan tradisional yang bergantung kepada saksi lisan, dokumen fizikal, dan kaedah konvensional. Namun, dalam era moden yang menyaksikan kemunculan jenayah siber dan perkembangan teknologi digital, keperluan untuk menerima keterangan moden seperti bukti digital menjadi semakin mendesak.

Keterangan digital yang sering menjadi bukti utama dalam kes jenayah siber, perlu melalui proses forensik digital untuk memastikan integriti dan kesahihannya. Dalam konteks syariah, keterangan digital ini turut boleh dikategorikan sebagai

qarinah, iaitu petunjuk yang boleh menjadi suatu keterangan. Qarinah diakui dalam prinsip syarak sebagai bukti tidak langsung yang boleh menyokong atau menolak keterangan lain, asalkan ia memenuhi syarat-syarat tertentu seperti ketulenan, keaslian, dan kebolehpercayaan.

Sebagai contoh, bukti seperti rekod transaksi elektronik dalam kes perjudian dalam talian atau tangkapan layar mesej penghinaan agama di media sosial boleh diterima sebagai qarinah sekiranya ia disahkan melalui proses forensik digital. Proses ini memastikan bahawa bukti tersebut tidak dimanipulasi dan boleh dipertanggungjawabkan. Walau bagaimanapun, kekurangan kefahaman dan kepakaran dalam teknologi forensik digital dalam kalangan pihak kehakiman sering menjadi cabaran utama untuk menerima keterangan jenis ini di Mahkamah Syariah. Kekangan ini mengukuhkan lagi stigma bahawa sistem kehakiman syariah enggan beradaptasi dengan perubahan zaman. Sebahagian pihak mungkin berpandangan bahawa penggunaan teknologi moden akan menjejaskan prinsip syariah dan tradisional, walaupun hakikatnya teknologi hanya berfungsi sebagai alat untuk memperkukuhkan prinsip tersebut. Sebagai institusi yang mementingkan keadilan, Mahkamah Syariah perlu mengambil langkah progresif untuk menerima keterangan digital dengan memastikan proses autentikasi yang selaras dengan prinsip syarak.

Kajian oleh Muhamad et al. (2015) telah merumuskan bahawa terdapat dua bentuk stigma yang wujud dalam kalangan pengamal undang-undang Syariah dan ahli akademik terhadap keterangan qarinah. Pertama, sebahagian pihak dalam industri perundangan Syariah berpendapat bahawa penggunaan qarinah tidak relevan dan tidak boleh diterima dalam prosiding jenayah Syariah. Mereka cenderung memberikan keutamaan kepada keterangan saksi berbanding qarinah, dengan alasan bahawa qarinah dianggap lemah dan tidak mempunyai tahap kebolehpercayaan yang tinggi. Persepsi ini berpunca daripada pendekatan tradisional yang terlalu bergantung kepada bukti lisan dan pengakuan sebagai asas utama dalam menetapkan kesalahan. Oleh itu, penerimaan qarinah dalam perbicaraan jenayah Syariah sering dianggap mustahil. Jika diterima sekali pun, keterangan qarinah biasanya hanya dipertimbangkan dalam kes-kes sivil atau kes-kes yang tidak melibatkan jenayah berat seperti zina atau qisas, yang memerlukan tahap pembuktian lebih tinggi seperti saksi yang memenuhi syarat tazkiyah al-shuhud.

Kedua, terdapat pandangan lain yang mendakwa bahawa keterangan qarinah hanya boleh menjadi keterangan sokongan sahaja. Pendapat ini menyatakan bahawa qarinah tidak cukup kuat untuk berdiri sendiri sebagai bukti utama, kerana sifatnya yang tidak langsung dan sering kali memerlukan keterangan tambahan untuk menyokong kesahihannya. Dalam konteks ini, qarinah dilihat sebagai alat pelengkap yang hanya berguna jika terdapat elemen lain yang menyokong keberadaannya. Sebagai contoh, dalam kes penghinaan agama melalui media sosial, tangkapan layar mungkin dianggap sebagai qarinah, tetapi hanya jika disokong oleh bukti lain seperti pengakuan pelaku yang mengesahkan keaslian bahan tersebut.

Satu kajian oleh Hazim et al., (2019) menganalisis persepsi hakim Mahkamah Syariah terhadap penggunaan qarinah sebagai bukti dalam perbicaraan jenayah, mendapati bahawa keterangan ini sering dianggap lemah dan tidak mencukupi untuk berdiri sendiri tanpa sokongan keterangan lain yang lebih kukuh. Berdasarkan carian kes yang dilaporkan dalam *Shariah Law Reports* dari 2014 hingga 2019, kajian ini mengenal pasti 18 kes berkaitan qarinah, di mana 15 kes berasal dari Mahkamah

Tinggi Syariah dan 3 kes dari Mahkamah Rayuan Syariah. Analisis menunjukkan hakim enggan menerima qarinah secara bersendirian kerana kebimbangan terhadap tahap kebolehpercayaannya, khususnya dalam kes yang tidak disokong oleh bukti lain. Stigma ini menunjukkan cabaran besar dalam merevolusikan penerimaan keterangan qarinah di Mahkamah Syariah, khususnya dalam era teknologi moden. Dalam konteks jenayah siber atau kes-kes yang bergantung kepada bukti digital, qarinah memainkan peranan penting kerana sifat bukti digital itu sendiri yang sering memerlukan analisis tidak langsung melalui forensik digital. Sebagai contoh, rekod transaksi dalam kes perjudian dalam talian atau metadata dalam fail digital mungkin tidak menunjukkan kesalahan secara langsung tetapi memberikan petunjuk kuat tentang kaitan pelaku dengan jenayah tersebut.

Justeru, stigma terhadap qarinah ini perlu ditangani dengan memperkukuhkan kefahaman dan penerimaan terhadap forensik digital sebagai keterangan yang sah dalam jenayah Syariah. Penerapan teknologi moden seperti kecerdasan buatan (AI) dan forensik digital, yang dapat meningkatkan tahap kebolehpercayaan qarinah, perlu diterokai secara lebih meluas dalam perundangan Syariah. Hal ini penting untuk memastikan Mahkamah Syariah dapat menangani jenayah kontemporari dengan lebih efektif sambil mengekalkan integriti prinsip syarak. Dengan langkah-langkah ini, qarinah bukan sahaja akan diterima sebagai keterangan sokongan tetapi juga sebagai bukti yang kukuh dalam membuktikan kebenaran sesuatu kes.

3.0 METODOLOGI

Menurut Robson (2011), pemilihan metodologi kajian bergantung kepada jenis maklumat yang ingin diperoleh, sumber maklumat tersebut, dan situasi di mana ia dipilih. Kajian ini menggunakan teknik pengumpulan dan analisis kandungan dokumen sebagai kaedah utama untuk memperoleh dan menganalisis data. Menurut Md Ariffin et al. (2024), analisis kandungan dokumen merupakan kaedah saintifik yang melibatkan prosedur khusus untuk menghasilkan pandangan baharu, meningkatkan pemahaman terhadap fenomena tertentu, dan menjelaskan tindakan yang bersifat praktikal. Oleh itu, kajian ini menggunakan kaedah pengumpulan dan analisis dokumen untuk meneliti bagaimana prinsip *fiqh al-waqi'* melalui kaedah *fiqh* diterapkan dalam pembuktian kesalahan jenayah syariah, terutama dalam konteks penggunaan teknologi moden bagi menghadapi cabaran realiti semasa.

4.0 DAPATAN DAN PERBINCANGAN

4.1 Keterangan Forensik Digital Masa Kini

Keterangan digital boleh dianggap sebagai bukti utama (*primary evidence*) apabila alat asal yang digunakan untuk merekod atau menghantar data dibawa ke mahkamah. Namun demikian, keterangan jenis ini sering dipertikaikan kerana terdapat kemungkinan data telah dimanipulasi atau diubah, menjadikannya dokumen yang tidak sahih (Kallil & Che Yaacob, 2019). Oleh itu, pengesahan melalui prosedur saintifik di bawah bidang forensik digital adalah sangat diperlukan untuk memastikan integriti keterangan. Tanpa prosedur tersebut, mahkamah mungkin menolak keterangan digital atas alasan keraguan terhadap kesahihannya.

Menurut penulis dalam konteks Mahkamah Syariah, peruntukan undang-undang berkaitan keterangan digital dalam Akta atau Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah boleh diletak di bawah ruang lingkup keterangan bayyinah, dokumentari (*al-kitabah*), keterangan keadaan (*al-qarinah*), dan keterangan pendapat pakar (*al-ra'y al-khabir*) berdasarkan keperluan, ciri-ciri serta syarat-syarat kesemua keterangan tersebut. Walau bagaimanapun, undang-undang ini belum memperincikan prosedur pengesahan khusus untuk keterangan digital. Berbeza dengan Seksyen 90A Akta Keterangan 1950 di bawah undang-undang sivil Malaysia, yang menyediakan mekanisme pengesahan melalui sijil pakar untuk memastikan bahawa alat digital berfungsi dengan betul dan data yang dikemukakan boleh dipercayai (Kallil & Che Yaacob, 2019).

Dalam mendapatkan keterangan daripada alat digital, prosedur forensik digital perlu diikuti untuk memastikan keaslian dan ketulenan bukti dapat dipelihara (Granja & Rafael, 2017). Proses ini melibatkan empat langkah utama iaitu pengumpulan, pemeliharaan, analisis dan pembentangan bukti digital (Hargreaves & Patterson, 2012; Adams et al. 2013; Yaacoub et al., 2021; Pasupuleti, 2024). Setiap langkah memerlukan penggunaan alat dan teknik khusus untuk memastikan bukti yang diperoleh dapat diterima sebagai keterangan di mahkamah. Forensik digital juga mempunyai keupayaan untuk menemukan bukti atau bahkan memulihkan maklumat yang telah dipadamkan, sama ada secara sengaja atau tidak sengaja. Dengan kata lain, matlamat utama forensik digital adalah untuk mendapatkan semula, menganalisis dan membentangkan bahan berasaskan komputer dengan cara yang boleh digunakan sebagai keterangan yang sah di mahkamah (Vacca, 2005; Rago, 2006). Pendekatan ini memastikan bukti digital, walaupun kelihatan tidak dapat diakses, boleh dikembalikan untuk membantu menyelesaikan kes-kes yang kompleks.

Di Malaysia, pelbagai agensi kerajaan dan bukan kerajaan terlibat dalam pelaksanaan dan aplikasi sains forensik, yang menjadi elemen penting dalam pelbagai aspek penyiasatan dan penguatkuasaan undang-undang. Antara agensi utama yang berperanan dalam bidang ini ialah Pusat Analisis Sains Forensik Kimia Malaysia, Unit Forensik Polis Diraja Malaysia, CyberSecurity Malaysia, Suruhanjaya Komunikasi dan Multimedia Malaysia (MCMC), serta Jabatan Forensik di hospital-hospital kerajaan dan swasta (Ahmad et al., 2019). Salah satu makmal forensik digital yang ditubuhkan pada tahun 2012 telah mematuhi garis panduan MS ISO/IEC 17025:2005 (*General Requirements for the Competence of Testing and Calibration Laboratories*) dan diiktiraf di bawah Skim Akreditasi Makmal Malaysia (SAMM) (Abu Nong, 2017).

Pengiktirafan ini memastikan makmal berkenaan mematuhi standard kompetensi yang diakui di peringkat nasional dan antarabangsa. Dengan pematuhan kepada piawaian ini, makmal tersebut dapat menjalankan analisis forensik digital dengan tahap integriti dan ketepatan yang tinggi. Hal ini menjadikannya rujukan utama dalam pelbagai kes yang melibatkan bukti digital. Keupayaan ini amat penting dalam memastikan bukti yang dikemukakan di mahkamah memenuhi syarat sah dan dapat diterima sebagai keterangan yang boleh dipercayai. Terdapat empat jenis makmal forensik digital yang boleh dikategorikan berdasarkan keperluan dan jenis kes yang diterima. Pengelasan ini membolehkan setiap makmal memberikan

tumpuan kepada bidang tertentu dan memastikan analisis dan pemprosesan bukti dilakukan dengan kepakaran yang relevan.

Jadual 2: Klasifikasi Jenis Makmal Forensik Digital

Jenis Makmal	Keterangan
Forensik komputer	Menjalankan analisa peranti digital seperti komputer, alat penyimpanan data dan lain-lain. Peralatan yang digunakan diiktiraf oleh pengamal forensik di seluruh mahkamah dalam dan luar nnegara.
Forensik Telefon	Menjalankan analisa data dari semua jenis telefon bimbit yang terdiri daripada pelbagai sistem operasi seperti IOS, Android, Symbian dan lain-lain.
Pemulihan Data	Berfungsi untuk memulihkan data yang telah hilang, rosak, dipadam dan sebagainya. Prosedur pemulihan data perlu dijalankan dalam <i>Clean Room</i> disebabkan sifat peranti elektronik yang sangat sensitif.
Pengimejan Data	Berfungsi menjalankan salinan bukti digital pendua yang sama sebagaimana bukti asal.

Menurut Ketua Jabatan Forensik Digital SKMM, Abu Nong (2017), Makmal Forensik Digital SKMM pada asalnya ditubuhkan untuk menangani kes-kes yang disiasat di bawah Akta Komunikasi dan Multimedia 1998, dengan memberi tumpuan kepada penguatkuasaan undang-undang berkaitan komunikasi dan teknologi digital. Penubuhan makmal ini telah membolehkan proses siasatan diselesaikan dalam tempoh yang lebih singkat, sekali gus meningkatkan kecekapan dalam menangani kes-kes di bawah akta berkenaan.

Seiring dengan perkembangan teknologi yang pesat, makmal ini telah memperluas peranannya dengan menyediakan bantuan kepakaran forensik digital kepada pelbagai agensi penguatkuasaan lain. Kepakaran ini turut merangkumi ruang dan sokongan terhadap agensi penguatkuasaan syariah, khususnya dalam menangani kesalahan yang berkaitan dengan Akta Kesalahan Jenayah Syariah. Penglibatan makmal ini dalam penyiasatan kes-kes jenayah syariah mencerminkan keupayaan teknologi forensik digital untuk menyokong keperluan spesifik undang-undang syariah. Proses ini memastikan bukti yang diperoleh memenuhi piawaian undang-undang yang amat teliti dan dapat membantu memperkukuhkan integriti serta keberkesanan sistem perundangan syariah dalam era digital.

4.2 Keperluan Forensik Digital Pada Kaca Mata *Fiqh Al-Waqi'*

Penggunaan *fiqh al-waqi'* tidak hanya bersandar kepada hujah logik atau pertimbangan masalah semata-mata, tetapi ia berlandaskan kaedah-kaedah fiqh dan usul fiqh yang menjadi asas dalam memahami dan mengaplikasikan hukum secara terperinci, termasuk dalam konteks keterangan digital. Pendekatan ini memastikan bahawa keputusan hukum bukan sahaja relevan dengan cabaran teknologi moden, tetapi juga tetap terikat dengan prinsip syarak yang menjadi panduan utama dalam perundangan Islam.

Berdasarkan sorotan literatur, kesalahan jenayah syariah, terutamanya jenayah siber seperti perjudian dalam talian, penipuan, dan penghinaan agama, telah melangkaui batasan kaedah keterangan konvensional seperti ikrar dan syahadah. Hal ini memerlukan adaptasi keterangan moden melalui penggunaan forensik digital untuk memastikan keadilan dapat ditegakkan. Makmal forensik digital di Malaysia, yang telah diiktiraf di peringkat nasional dan antarabangsa, menyediakan kapasiti teknikal dan kepakaran yang diperlukan untuk mengumpul, menganalisis dan mengesahkan bukti elektronik. Namun, penggunaannya dalam Mahkamah Syariah masih belum dimaksimumkan. Sebaliknya, masih wujud stigma dalam kalangan pengamal undang-undang syariah yang cenderung kepada pendekatan tradisional dan konvensional. Stigma ini menghalang penerimaan sepenuhnya terhadap keterangan digital, walaupun ia telah terbukti dapat membantu menyelesaikan kes-kes jenayah siber dengan lebih efisien dan tepat. Penulis berpendapat bahawa Mahkamah Syariah perlu mengambil langkah progresif untuk memanfaatkan potensi forensik digital sepenuhnya, termasuk memastikan bahawa bukti digital memenuhi piawaian syarak dan diterima sebagai qarinah yang sah dalam pembuktian.

Sebagai respons terhadap cabaran ini, penulis memilih beberapa kaedah fiqh untuk menilai kesesuaian keterangan yang diperoleh melalui forensik digital dalam beradaptasi dengan *waqi'* (realiti semasa). Kaedah-kaedah ini menjadi asas penting dalam memastikan penerimaan keterangan digital bukan sahaja sejajar dengan kehendak syarak tetapi juga mampu menghadapi cabaran kontemporari yang melibatkan jenayah siber. Dengan pendekatan ini, integrasi teknologi moden ke dalam sistem perundangan syariah dapat dipertingkatkan, selaras dengan matlamat untuk menegakkan keadilan secara holistik dan relevan dalam konteks dunia hari ini.

La Yunkar Taghayyur al-Ahkam bi Taghayyur al-Azman wa al-Ahwal

Kaedah ini turut dimuatkan dalam *Majallah al-Ahkam al-'Adliyyah* dengan ungkapan ungkapan yang sama. Namun, kaedah ini bukan berasal daripada kata-kata ulama salaf, seperti yang dinyatakan oleh al-Ghamidi (2008). Kaedah ini bermaksud bahawa hukum-hukum yang berubah adalah hukum yang berasaskan kepada *uruf* (kebiasaan) dan adat. Perubahan ini berlaku kerana keperluan manusia berubah mengikut peredaran zaman, menjadikan hukum tersebut perlu disesuaikan dengan keadaan semasa (Mohd Noor, 2021). Dalam konteks revolusi pembuktian jenayah syariah kontemporari, kaedah ini menegaskan bahawa perkembangan teknologi moden, seperti forensik digital perlu diterima sebagai sebahagian daripada proses pembuktian, selagi ia selaras dengan maqasid al-shariah.

Perubahan zaman telah membawa kepada kemunculan pelbagai bentuk jenayah baharu yang tidak dapat ditangani sepenuhnya melalui kaedah pembuktian tradisional seperti ikrar dan syahadah. Sebagai contoh, jenayah seperti perjudian dalam talian memerlukan pendekatan pembuktian yang lebih relevan dengan perkembangan teknologi semasa (Tuan Ibrahim et al., 2024). Dalam situasi ini, bukti digital seperti metadata, log server, dan rekod transaksi elektronik memainkan peranan penting sebagai wasilah bagi membuktikan kesalahan. Bukti-bukti ini mampu menyokong proses pembuktian yang lebih cepat, tepat, dan berkesan, sekali gus membantu penguatkuasaan undang-undang Syariah menghadapi cabaran era digital.

Pendekatan ini tidak hanya memenuhi keperluan praktikal tetapi juga selaras dengan prinsip maqasid al-shariah seperti hifz al-din (menjaga agama) dan hifz al-mal (menjaga harta). Sebagai contoh, penggunaan rekod transaksi elektronik dalam kes perjudian dalam talian bukan sahaja membantu melindungi hak harta mangsa tetapi juga menjaga hifz al-din dengan mencegah penyebaran aktiviti haram yang bertentangan dengan prinsip Islam. Begitu juga, analisis bukti digital dalam kes penghinaan agama di ruang siber dapat mempertahankan kesucian agama daripada tindakan yang merosakkan keharmonian umat Islam.

Melalui penerapan prinsip-prinsip ini, keadilan bukan sahaja dapat ditegakkan tetapi juga dilaksanakan tanpa mengabaikan nilai-nilai asas syarak. Dengan memanfaatkan bukti digital sebagai sebahagian daripada proses pembuktian, Mahkamah Syariah dapat memastikan bahawa sistem perundangan Islam kekal relevan dan responsif terhadap perubahan zaman, sambil terus menjaga integriti hukum dan keadilan yang dituntut oleh syariah. Pendekatan ini juga mencerminkan fleksibiliti hukum Islam dalam menghadapi cabaran teknologi moden tanpa mengorbankan prinsip-prinsip asasnya.

Al-Dhararu Yuzal

Kaedah *Al-Dhararu Yuzal* menegaskan bahawa segala bentuk kemudaratan yang timbul, sama ada bersifat nyata atau berpotensi berlaku, wajib dihapuskan. Kemudaratan ini dilihat sebagai ancaman kepada keadilan dan kesejahteraan, dan oleh itu perlu dielakkan bagi memastikan keharmonian masyarakat terpelihara (Abu Bakar et al., 2023). Muhammad Azzam (2005) mendefinisikan *al-dharar* sebagai sesuatu yang bertentangan dengan manfaat, di mana segala perkara yang tidak membawa kebaikan dianggap sebagai kemudaratan yang mesti dicegah.

Dalam konteks pembuktian jenayah syariah, kaedah ini memberi ruang kepada pendekatan lebih progresif untuk menangani cabaran jenayah kontemporari. Perkembangan teknologi seperti forensik digital memungkinkan pengumpulan bukti yang lebih objektif dan terperinci, sekali gus mengurangkan kebergantungan kepada kaedah tradisional yang sering kali tidak mencukupi. Sebagai contoh, analisis data elektronik dalam kes jenayah siber bukan sahaja meningkatkan kebolehpercayaan bukti tetapi juga membantu menghindarkan kelewatan dalam proses perbicaraan, yang boleh mendatangkan kemudaratan kepada pihak terlibat. Penerapan teknologi ini dalam pembuktian selari dengan objektif kaedah *Al-Dhararu Yuzal* untuk menghapuskan ketidakpastian dan keraguan dalam menentukan kesalahan. Contohnya, dalam kes jenayah yang melibatkan fitnah di media sosial, bukti digital seperti jejak log atau metadata dapat menjelaskan fakta-fakta penting yang mungkin sukar diperoleh melalui kaedah lain. Dengan memanfaatkan teknologi, pihak berkuasa boleh memastikan bahawa proses pembuktian bukan sahaja lebih telus tetapi juga mampu mengelakkan sebarang ketidakadilan kepada mangsa atau tertuduh.

Lebih signifikan lagi, penerapan kaedah ini menggariskan keperluan untuk menangani kemudaratan secara strategik dengan mengadaptasi teknologi moden tanpa mengkompromikan nilai-nilai syarak. Bukti digital, apabila disahkan melalui prosedur yang ketat seperti penulisan di atas, boleh memainkan peranan utama dalam membuktikan kesalahan secara sah dan adil. Ini juga memberikan kelebihan

kepada sistem perundangan syariah untuk menangani kes-kes yang sebelum ini sukar dibuktikan akibat kekangan kaedah konvensional. Kesimpulannya, kaedah *Al-Dhararu Yuzal* bukan sahaja menawarkan prinsip umum tentang penghapusan kemudaratatan tetapi juga menjadi asas bagi Mahkamah Syariah untuk mengintegrasikan teknologi dalam proses pembuktian. Langkah ini bukan sahaja memastikan keadilan tercapai tetapi juga memperkuat kedudukan sistem perundangan syariah sebagai institusi yang responsif terhadap cabaran semasa.

Tasarruf al-Imam 'ala al-Ra'iyah Manutun bi al-Maslahah

Kaedah *Tasarruf al-Imam 'ala al-Ra'iyah Manutun bi al-Maslahah* menegaskan bahawa setiap keputusan dan tindakan pemerintah mesti berpaksikan kepada masalah (kepentingan umum) dan bertujuan membawa kebaikan kepada rakyat (Abdul Rahman, 2015). Dalam Islam, tanggungjawab kepemimpinan adalah amanah yang diberikan oleh Allah untuk memastikan kebajikan masyarakat terpelihara dan keadilan ditegakkan. Oleh itu, segala dasar dan undang-undang yang digubal perlu sentiasa berlandaskan kepentingan semasa yang selaras dengan nilai-nilai syarak.

Di Malaysia, sistem kehakiman syariah terletak di bawah bidang kuasa negeri sebagaimana yang diperuntukkan dalam Senarai II, Jadual Kesembilan Perlembagaan Persekutuan. Hal ini memberikan kuasa kepada Dewan Undangan Negeri untuk menggubal enakmen berkaitan undang-undang syariah, termasuk peraturan pembuktian di mahkamah syariah. Berdasarkan kaedah ini, adalah menjadi tanggungjawab setiap negeri untuk menilai keberkesanan enakmen dan peraturan sedia ada, serta memastikan ia sejajar dengan keperluan dan cabaran semasa. Kaedah ini memberikan panduan kepada pemerintah negeri agar sentiasa mengambil kira perkembangan yang berlaku dalam masyarakat, terutamanya apabila berdepan dengan perubahan zaman yang memperkenalkan bentuk-bentuk cabaran baharu. Setiap keputusan yang dibuat haruslah memberi manfaat kepada rakyat, memastikan keadilan tercapai dan mengelakkan sebarang bentuk kemudaratatan kepada masyarakat. Ini mencerminkan sifat fleksibel hukum Islam dalam menyesuaikan diri dengan realiti dan tuntutan semasa.

Oleh itu, kaedah ini bukan sahaja memberi penekanan kepada tanggungjawab pemerintah untuk menjaga kebajikan masyarakat tetapi juga kepada keperluan untuk sentiasa mengadaptasi dasar dan peraturan agar selari dengan masalah yang berubah mengikut keadaan zaman. Pendekatan ini menegaskan peranan pemerintah sebagai pelindung kepentingan rakyat dalam segala aspek, termasuk sistem kehakiman syariah.

5.0 KESIMPULAN

Berdasarkan dapatan dan perbincangan, kajian ini menegaskan keperluan mendesak untuk integrasi teknologi moden, seperti forensik digital ke dalam sistem pembuktian Mahkamah Syariah. Keterangan digital yang boleh dianggap sebagai bukti utama apabila prosedur saintifik dipatuhi, membuka ruang baharu dalam menangani jenayah moden seperti jenayah siber yang melampaui kaedah pembuktian konvensional. Walaupun makmal forensik digital di Malaysia telah diiktiraf di peringkat nasional dan antarabangsa serta mampu menyediakan bukti

berkualiti tinggi, penggunaannya dalam Mahkamah Syariah masih terbatas akibat stigma yang cenderung kepada pendekatan tradisional. Dalam konteks *fiqh al-waqi'*, kaedah-kaedah seperti *La Yunkar Taghayyur al-Ahkam bi Taghayyur al-Azman wa al-Ahwal*, *Al-Dhararu Yuzal*, dan *Tasarruf al-Imam 'ala al-Ra'iyah Manutun bi al-Maslahah* membuktikan bahawa hukum syariah adalah fleksibel dalam menyesuaikan diri dengan cabaran semasa tanpa mengabaikan prinsip asas syarak. Kaedah-kaedah ini menekankan pentingnya penghapusan kemudarat, penerimaan perubahan zaman dan pelaksanaan dasar berdasarkan masalah untuk memastikan keadilan dapat ditegakkan dengan lebih berkesan.

Oleh itu, kajian ini menyarankan agar Mahkamah Syariah mengambil langkah progresif untuk memanfaatkan sepenuhnya keupayaan teknologi forensik digital, termasuk menetapkan prosedur pengesahan yang lebih jelas dalam Akta atau Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah. Langkah ini bukan sahaja akan meningkatkan integriti dan keberkesanan pembuktian, tetapi juga memperkukuhkan kedudukan Mahkamah Syariah sebagai institusi yang responsif terhadap cabaran realiti moden, sekaligus memastikan prinsip maqasid al-shariah terus dipelihara. Penulis melihat penyelidikan lanjut perlu memberi tumpuan kepada keserasian teknologi baharu dengan kehendak syariah untuk mempercepatkan penyesuaian sistem perundangan Islam kepada era digital.

Sumbangan Pengarang

Tuan Ibrahim, T. M. F. H., Nor Muhamad, N. H., Alias, M. A. A. dan Baharuddin, A. S., telah terlibat secara langsung dalam keseluruhan proses penerbitan artikel ini, bermula daripada pembangunan idea, pengumpulan dan analisis data, penulisan manuskrip, semakan literatur, sehingga kepada penyuntingan akhir sebelum penghantaran artikel kepada penyelaras jurnal.

Penolakan Tuntutan

Manuskrip ini belum diterbitkan di tempat lain dan semua penulis telah bersetuju dengan penyerahannya dan mengisytiharkan tiada konflik kepentingan pada manuskrip.

RUJUKAN

- Abdul Rahman, M. Z. (2015). Aplikasi Maqasid Al-Syari'Ah Dalam Pentadbiran Negara: Satu Tinjauan Sejarah Islam. *Jurnal Fiqh*, 12, 29–56.
- Abu Bakar, M. S., Samuri, M. A. A., Yusof, W., & Mohamad, A. B. (2023). Aplikasi Al-Qawaid Al-Fiqhiyyah Dalam Instrumen Tahanan Pencegahan Di Malaysia. *Journal Of Contemporary Islamic Law*, 8(2). <https://doi.org/10.26475/Jcil.2023.8.2.08>
- Abu Nong, R. (2017). Pengalaman Jabatan Forensik Digital Suruhanja Komunikasi Dan Multimedia Malaysia. In Undang-Undang Jenayah Syariah Di Alam Siber. Jabatan Pengurusan Rangkaian Media, SKMM.

- Adams, R., Hobbs, V., & Mann, G. (2013). The Advanced Data Acquisition Model (Adam): A Process Model For Digital Forensic Practice. *Journal Of Digital Forensics, Security And Law*, 8(4). <https://doi.org/10.15394/Jdfsl.2013.1154>
- Ahmad, M. H., Razak, R., Saharudin, N. S., Abd Rahman Shah, H., Hashim, H., & Baharuddin, A. S. (2019). Nafas Baru Kepada Tahap Pembuktian Qarinah Dalam Undang-undang Keterangan Mahkamah Syariah. *Diskusi Syariah Dan Undang-Undang: Siri 1* 2019, 25–39.
- Al Qaradawi, Y. (1992). *Al Fatwa Bayn Al Indibat Wa Al Tasayyub*. Kaherah: Dar Sahwah
- Al Qaradawi, Y. (1999). *Taysir Al Fiqh Li Al Muslim Al Mu'asir*. Kaherah: Maktabah Wahbah
- Al-Kaylani, A. I. Z., (2000), *Qawa'id Al-Maqasid 'Inda Al-Imam Al-Shatibi : 'Ardan Wa Dirasatan Wa Tahlilan*, Dar Al-Fikr.
- Granja, F. T. M., & Rafael, G. D. R. (2017). Model For Digital Evidence Preservation In Criminal Research Institutions - Predeci. *International Journal Of Electronic Security And Digital Forensics*, 9(2), 150. <https://doi.org/10.1504/Ijesdf.2017.083989>
- Ibrahim, N., & Samudin, S. A. (2022). Cabaran Penguatkuasaan Undang-Undang Bagi Kesalahan Jenayah Syariah Mengajar Agama Tanpa Tauliah Di Alam Siber: Kajian Di Bahagian Penguatkuasaan Undang-Undang Jabatan Agama Islam Wilayah Persekutuan. *Journal Of Shariah Law Research*, 7(2), 241–272. <https://mojem.um.edu.my/index.php/jslr/article/view/40860>
- Md Ariffin, M. F., Mohamad Riza, N. S., Hamdan, M. N., Md Radzi, M. S. N., Abdul Rahman, N. H., & Abdul Hamid, M. F. (2024). Nama Haram Tapi Produk Halal: Pandangan Dari Perspektif Undang-Undang Malaysia Dan Hukum Islam. *Malaysian Journal Of Syariah And Law*, 12(1), 157–173. <https://doi.org/10.33102/Mjsl.Vol12no1.541>
- Mohd Shahrar, M. F. (2017). Ancaman Akidah Dan Pemikiran Di Alam Siber. In *Undang-Undang Jenayah Syariah Di Alam Siber*. Jabatan Pengurusan Rangkaian Media, SKMM.
- Muhamad, M. M., Mohd Shariff, A. A., Rajamanickam, R., Abdul Rahman, M., Zahid, A., & Ismail, N. (2015). Qarinah: Admissibility Of Circumstantial Evidence In Hudud And Qisas Cases. *Mediterranean Journal Of Social Sciences*, 6(2), 141–150. <https://doi.org/10.5901/Mjss.2015.V6n2p141>
- Muhammad Azzam, A. A. (2005) *Al-Qawā'id Alfihiyyah*. Dār Al-Hadith
- Naqiuddin, A. (2016). *Gagasan Pemikiran Syeikh Abdullah Bin Bayyah*, Terjemahan Artikel Pilihan. Nur Fattah Publication
- Nuriskandar, L. H. (2021). Perbandingan Metode Pembuktian Secara Qarinah Di Terengganu (Malaysia) Dan Aceh (Indonesia). *Jurnal Darussalam Pemikiran Hukum Tata Negara Dan Perbandingan Mazhab*, 1(2), 150–166. <https://doi.org/10.59259/Jd.V1i2.10>
- Pasupuleti, M. K. (2024). International Journal Of Academic And Industrial Research Innovations Title: Digital Forensics Uncovering Cyber Evidence. *International Journal Of Academic And Industrial Research Innovations*, 4(1).
- Robson, C. (2011). *Real World Research*. Ed. Ke-3. Chichester: John Wiley And Sons Ltd

- Rusli, M. F. (2016, December 5). Irsyad Usul Al-Fiqh Siri Ke-14: Tanqih Al-Manath, Takhrij Al-Manath, Dan Tahqiq Al-Manath. www.Muftiwp.Gov.My Website: <https://www.Muftiwp.Gov.My/Ms/Artikel/Irsyad-Usul-Fiqh/1392-Irsyad-Usul-Al-Fiqh-Siri-14-Tanqih-Al-Manath-Takhrij-Al-Manath-Dan-Tahqiq-Al-Manath>
- Saks, M. J. (2006). Review Of: Forensic Evidence: Science And The Criminal Law, 2nd Edition. *Journal Of Forensic Sciences*, 51(6), 1446–1447. <https://doi.org/10.1111/J.1556-4029.2006.00294.X>
- Tuan Ibrahim, T. M. F. H. ., Faisal, M. S., & Baharuddin, A. S. (2024). Judi Dalam Talian: Analisis Awal Isu Dan Cabaran Pendakwaan Di Bawah Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah Di Malaysia. *Al-Qanatir: International Journal Of Islamic Studies*, 33(4), 1–10. <https://Al-Qanatir.Com/Aq/Article/View/945>
- Tuan Ibrahim, T. M. F. H., Faisal, M. S., Baharudin , A. S., & Alias, M. A. A. (2024). A Review Of Emerging Crimes And Challenges Artificial Intelligence (Ai) Manipulation In Digital Advertising From A Malaysian Legal Perspective. *International Conference On Syariah, Law And Science (Cforsj I-Conf)*, 2(1), 41–47.
- Yaacoub, J.-P. A., Noura, H. N., Salman, O., & Chehab, A. (2022). Advanced Digital Forensics And Anti-Digital Forensics For IOT Systems: Techniques, Limitations And Recommendations. *Internet Of Things*, 19, 100544. <https://doi.org/10.1016/J.Iot.2022.100544>
- Yunus, A. M., Ghani, A. A., Man, S., Mohamad, M., & Mohd, W. (2013). An Analysis Of Fiqh Al-Waqi' (An Understanding Of Contemporary Problems) On The Ruling Of Compulsory Boycott Of KFC (Malaysia). *Deleted Journal*, 3(1), 194–202.
- Zulkifle, S. (2022, July 18). Lagi Kes Menghina Agama, Polis Kelantan Tahan Individu Hina Islam Di Facebook. [Gempak.Com](https://gempak.com); [Gempak. <https://gempak.com/rojakdaily/berita-terkini/lagi-kes-menghina-agama-polis-kelantan-tahan-individu-hina-islam-di-facebook-73602>](https://gempak.com/rojakdaily/berita-terkini/lagi-kes-menghina-agama-polis-kelantan-tahan-individu-hina-islam-di-facebook-73602)
- Zulkifli, S. (2024, November 14). [Video] Gisbh: Timbalan Mudir Didakwa Mengajar Tanpa Tauliah | Sinar Harian. [Sinar Harian. <https://www.sinarharian.com.my/article/696499/berita/semasa/video-gisbh-timbalan-mudir-didakwa-mengajar-tanpa-tauliah>](https://www.sinarharian.com.my/article/696499/berita/semasa/video-gisbh-timbalan-mudir-didakwa-mengajar-tanpa-tauliah)

7.

**PEMBUKTIAN DOKUMEN
PERSENDIRIAN
ELEKTRONIK
BERDASARKAN AKTA
561 DAN ENAKMEN
KETERANGAN
MAHKAMAH
SYARIAH(PERAK)
2004(EKMS PERAK 2004)**

**EVIDENCE OF ELECTRONIC PRIVATE DOCUMENTS BASED ON ACT 561 AND
SYARIAH COURT EVIDENCE ENACTMENT
(PERAK) 2004 (EKMS PERAK 2004)**

**PEMBUKTIAN DOKUMEN PERSENDIRIAN ELEKTRONIK BERDASARKAN AKTA 561
DAN ENAKMEN KETERANGAN MAHKAMAH SYARIAH
(PERAK) 2004 (EKMS PERAK 2004)**

Mohamed Fouzi Mokhtarⁱ, Wan Abdul Fattah Wan Ismailⁱⁱ & Ahmad Syukran Baharudinⁱⁱⁱ

- ⁱ (Corresponding author). Pelajar PhD, Fakulti Syariah & Undang-Undang, Universiti Sains Islam Malaysia (USIM). abifauzan@gmail.com
ⁱⁱ Profesor, Fakulti Syariah & Undang-Undang, Universiti Sains Islam Malaysia (USIM). wanfattah@usim.edu.my
ⁱⁱⁱ Profesor Madya, Fakulti Syariah & Undang-Undang, Universiti Sains Islam Malaysia (USIM). ahmadsyukran@usim.edu.my

Received: 15 November 2023

Article Progress
Revised: 20 February 2024

Accepted: 25 June 2024

Abstract	<i>Recent developments show that the use and dependence of society on electronic documents is increasing every time. Although electronic private documents are accepted as evidence of ordinary private documents. Therefore, the question arises about the principle of admissibility set by law to be accepted into the Court. This paper aims to identify the method of proof of electronic private documents based on Act 561 and the Perak EKMS 2004. In addition, this study also identifies the difference in the method of proof for electronic private documents based on the two laws. This legal study is qualitative using a documentation study approach. The analysis method used is content analysis of data obtained from data obtained from scientific documents such as books, articles, and case reports on issues related to electronic private documents. The method of proving electronic private documents based on Act 561 is the same as the method of proving ordinary private documents such as the confession of the document maker, two document witnesses, two written witnesses, expert testimony, and oath. This situation is different from the method stipulated in the Perak EKMS 2004, which provides two ways; the first is the same as Act 561, and the second provides a special method for proving computer documents. In conclusion, this study found that there are differences in the methods set by the two laws related to the proof of electronic private documents. This study suggests that evidence laws in all states be standardised to avoid misunderstandings due to differences in proof methods.</i> Keywords: <i>Proof, Electronic Private Document, Evidence, Syariah Court.</i>
Abstrak	<i>Perkembangan terkini memperlihatkan bahawa penggunaan dan ketergantungan masyarakat terhadap dokumen elektronik semakin bertambah setiap masa. Walaupun dokumen persendirian elektronik diterima sebagai pembuktian seperti dokumen persendirian biasa. Oleh itu, timbul persoalan apakah prinsip kebolehterimaan yang ditetapkan oleh undang-</i>

undang untuk diterima masuk ke dalam Mahkamah. Makalah ini bertujuan untuk mengenalpasti kaedah pembuktian dokumen persendirian elektronik tersebut berdasarkan Akta 561 dan EKMS Perak 2004. Selain itu, kajian ini juga mengenalpasti perbezaan kaedah pembuktian bagi dokumen persendirian elektronik berdasarkan kedua-dua undang-undang tersebut. Kajian perundangan ini berbentuk kualitatif menggunakan pendekatan kajian dokumentasi. Metode analisis yang digunakan adalah analisis kandungan terhadap data-data yang diperolehi terhadap data-data yang diperolehi daripada dokumen-dokumen ilmiah seperti buku, artikel serta laporan kes dalam isu berkaitan dokumen persendirian elektronik. Kaedah pembuktian dokumen persendirian elektronik berdasarkan Akta 561 adalah sama dengan kaedah pembuktian dokumen persendirian biasa seperti pengakuan pembuat dokumen, dua orang saksi dokumen, dua orang saksi tulisan, keterangan pakar dan sumpah. Keadaan ini berbeza dengan kaedah yang ditetapkan dalam EKMS Perak 2004 yang memperuntukkan dua cara iaitu pertama sama seperti Akta 561 dan kedua, peruntukan kaedah khas bagi pembuktian dokumen komputer. Kesimpulannya, kajian ini mendapati wujud perbezaan kaedah yang ditetapkan oleh kedua-dua undang-undang berkaitan pembuktian dokumen persendirian elektronik. Kajian ini mencadangkan agar undang-undang keterangan di semua negeri diseragamkan bagi mengelakkan salah faham akibat perbezaan kaedah pembuktian.

Kata kunci: Pembuktian, Dokumen Persendirian Elektronik, Keterangan, Mahkamah Syariah.

PENDAHULUAN

Penggunaan dokumen dalam kehidupan masa kini semakin penting seiring dengan perkembangan teknologi yang semakin pesat. Perkembangan terkini memperlihatkan bahawa penggunaan dan kebergantungan masyarakat terhadap dokumen elektronik semakin bertambah setiap masa. Kajian menunjukkan bahawa lebih daripada 90% daripada dokumen dalam organisasi adalah dalam bentuk format digital, dan 70% daripada format digital tersebut tidak pernah dicetak.¹ Pihak mahkamah di Malaysia juga telah menangani kes-kes yang berkaitan dengan dokumen dalam bentuk digital sejajar dengan perkembangan kemajuan yang ada pada hari ini. Selain daripada istilah "dokumen elektronik", ia turut dikenali sebagai dokumen digital atau dokumen komputer, iaitu dokumen yang dihasilkan komputer atau dokumen yang berkaitan dengan komputer. Dengan kata lain, elemen utama dokumen elektronik adalah membuat, menyimpan, memanipulasi atau menghantar dalam digital format dengan kemajuan alat teknologi.² Dokumen elektronik ini merupakan satu perkara baharu yang wujud pada zaman ini dan tidak ada lagi perbincangan hukum-hakam secara khusus berkaitan dengan pemakaian dokumen digital dalam mana-mana kitab fiqh.³

¹ Mursilaili, M. S., Abdul Rani, K. & Zulfakar R., (2015a). Reception of Electronic Evidence from Islamic Perspective. *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, (9)26, 30.

² Mursilaili, M. S., Abdul Rani, K., Duryana, M., & Zulfakar R., (2015b). Authentication of Electronic Evidence in Cybercrime Cases based on Malaysian Laws. *Pertanika: Journal of Social Science and Humanities*, 23(S), 156.

³ Wan Abdul Fattah, W. I. (2016). Penerimaan Dan Kekuatan Dokumen Elektronik Dalam Pembuktian Di Mahkamah Syariah. *Jurnal Kanun*, 28(2), 343; Mohamad Azhan, Y., Ahmad 'Azam, M. S., & Mohd Abu, H. A., (2017). Keterangan Dokumen Dalam Bentuk Digital Di Mahkamah Syariah: Analisis Berkaitan Definisi Serta Kebolehterimaannya Di Sisi Prinsip Syariah Di Malaysia. *Journal Current Legal Issues*. Bangi: Penerbit UKM. September, 2.

KONSEP DOKUMEN PERSENDIRIAN ELEKTRONIK

Undang-undang Malaysia tidak memberikan sebarang definisi khusus kepada dokumen elektronik ini kecuali untuk perkataan “*electronic*”, “*computer*” dan “*output computer*”.⁴ Sebagai contoh, *The Oxford Dictionary of Computing* mendefinisikan komputer sebagai peranti atau sistem yang mampu menjalankan urutan operasi dengan cara yang jelas.⁵ Walaupun begitu, *Scientific Working Group on Digital Evidence*⁶ pula mentafsirkan dokumen elektronik sebagai maklumat mengenai nilai probatif yang disimpan atau dihantar dalam bentuk digital. Rekod data atau maklumat ini disimpan secara elektronik dalam bentuk digital.⁷

Dokumen komputer merupakan salah satu bentuk dokumen elektronik. Menurut *Kamus Undang-undang* dokumen komputer ialah dokumen yang dikeluarkan oleh komputer dan boleh diterima di bawah Akta Keterangan Sivil 1968 sebagai bukti sesuatu fakta direkodkan sebagai keterangan lisan yang boleh diterima, asalkan komputer itu telah beroperasi dengan betul pada waktu material itu dibekalkan dengan maklumat yang serupa dengan yang tercatat dalam dokumen.⁸ Selari dengan perbincangan ini, pengkaji juga turut menerima tafsiran dokumen elektronik sebagai apa-apa maklumat atau data yang bernilai dalam penyiasatan yang disimpan, diterima dan dipindahkan melalui peranti elektronik.⁹ Dalam penulisan Wan Abdul Fattah pula menyatakan, dokumen elektronik ialah, “Nota atau dokumen yang dibuat, disimpan atau diekstrak, disalin atau dihantar atau diterima atau dijadikan sebagai alat komunikasi dengan cara (kaedah) elektronik melalui peralatan elektronik lain dan ia dapat difahami dan dilihat dengan jelas.”¹⁰

Manakala Mursilalaili pula menyatakan bahawa dokumen elektronik merupakan data yang berkaitan dengan peranti elektronik, sama ada dibuat, disimpan, dimanipulasikan atau dihantar dalam format digital. Dengan kata lain, elemen utama dokumen elektronik adalah membuat, menyimpan, memanipulasi atau menghantar dalam digital format dengan kemajuan alat teknologi.¹¹ Dokumen elektronik ini ialah suatu bentuk maklumat probatif yang disimpan atau direkodkan atau disalurkan dalam bentuk elektronik dengan bahan tersebut boleh dikemukakan di mahkamah sebagai bahan bukti untuk menyokong atau menyangkal dakwaan.¹²

Oleh itu, pengkaji merumuskan bahawa dokumen elektronik merupakan semua huruf, nombor atau simbol atau tanda lain yang dinyatakan, digambarkan atau diperihalkan termasuklah apa-apa rakaman visual atau bunyi sama ada dibuat, disimpan, diekstrak, disalin, dihantar, diterima atau dijadikan sebagai alat komunikasi dengan cara elektronik melalui peralatan elektronik lain serta dapat difahami dan dilihat dengan jelas.

Walaupun tidak terdapat sebarang tafsiran khusus berkaitan dengan perkataan dokumen elektronik dalam undang-undang keterangan di mahkamah syariah, namun perkataan elektronik ada disebut secara umum sebagai salah satu daripada kaedah pembuktian. Seksyen 3¹³ telah memasukkan perkataan “elektronik” sebagai salah satu daripada definisi dokumen. Penggunaan istilah “dokumen” dalam peruntukan ini dilihat

⁴ Nurbazla, I. (2016). *Perbandingan Takrifan Dokumen Elektronik Dalam Akta Keterangan Syariah Dan Akta Keterangan Sivil Di Malaysia*. Prosiding Kolokium Antarabangsa Jejak Warisan Ilmu Islam. Banda Aceh. Bangi: Penerbit UKM, 93.

⁵ Resali, M. (1998). *Documentary Evidence: It's Application in Court; A Comparative Study between Common Law, Malaysian and Islamic Law*. Tesis Sarjana, Universiti Islam Antarabangsa, 117.

⁶ Pandangan kumpulan ini boleh diakses di alamat <https://www.swgde.org/> (dicapai pada 19 Mei 2021).

⁷ Mohamad Khairudin, K., & Ahmad, C. Y., (2019). The Integration of Digital Forensics Science and Islamic Evidence Laws. *International Journal of Law, Government and Communication*. Kota Bharu: Global Academic Excellence, 4(17), 63-64.

⁸ n.a. (1995). *Kamus Undang-undang*. ttp: Oxford Fajar Sdn. Bhd, Cet. 18, 111.

⁹ Mohamad Azhan Yahya et al. *op.cit*, 2.

¹⁰ Muhammad Fawwaz. (2008). *Al-Wajiz fi al-'Uqūd al-Tijārat al-Eltroniyyat*. 'Amman: Dar al- Thaqafah, 204.

¹¹ Mursilalaili M. S et al., *op.cit*, (2015b), 156.

¹² Mohamad Ismail, M. Y. (2006). Kedudukan Bahan Bukti (Exhibit) Elektronik Dan Digital Dalam Keterangan: Masalah Dan Cabaran Masa Kini. *The Journal of Malaysian BAR (INSAF) XXXV*. Kuala Lumpur: Malaysian Bar Council, 1, 3.

¹³ Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997. (Akta 561). Seksyen 3.

telah merangkumi sebarang bentuk perkara yang menerangkan atau menghuraikan sesuatu sama ada berbentuk abjad, angka atau tanda atau gabungan satu atau lebih bentuk-bentuk yang dinyatakan di atas bertujuan untuk digunakan atau boleh juga digunakan untuk tujuan merekodkan perkara tersebut.

Undang-undang Syariah sebenarnya telah pun mengiktiraf dokumen elektronik sebagai keterangan dokumen dan ia termasuk dalam definisi "dokumen" dalam Akta 561. Selain itu, takrifan keterangan tidak terhad kepada proses manual, malahan boleh diinterpretasikan sebagai penerangan atau penghuraian yang berbentuk automatik, elektronik dan digital. Keadaan ini diperkukuhkan lagi dengan kewujudan peruntukan yang menyatakan sesuatu dokumen yang dikeluarkan oleh komputer ialah keterangan primer.¹⁴ Seksyen ini dapat menguatkan lagi dakwaan bahawa mahkamah syariah telah menerima dokumen elektronik sebagai salah satu daripada kaedah pembuktian.¹⁵ Hal ini diperkukuhkan lagi apabila Akta 561 itu sendiri telah memberikan definisi "komputer" dalam peruntukannya sebagaimana berikut:

"Komputer" ertinya apa-apa peranti bagi merekodkan, menyimpan, memproses, mendapatkan semula atau mengeluarkan apa-apa maklumat atau perkara lain, atau bagi melaksanakan mana-mana satu fungsi itu atau lebih, tidak kira dengan nama atau perihalan apa pun peranti itu disebut; dan jika dua komputer atau lebih menjalankan mana-mana satu fungsi itu atau lebih dalam satu kombinasi atau berturutan atau walau bagaimana jua pun selainnya disatukan, ia hendaklah dikira sebagai komputer tunggal;¹⁶

Pengkaji berpandangan definisi dokumen elektronik telah memenuhi definisi dokumen itu sendiri selagi data tersebut dapat dibaca, dapat dilihat dan mengandungi maklumat yang relevan. Selain itu, dokumen elektronik telahpun ditafsirkan sebagai dokumen maka ia hendaklah diterima sebagai keterangan seperti yang disebut dalam peruntukan berikut:

"keterangan" termasuklah-

- (a) bayyinah dan syahadah;
- (b) segala pernyataan yang dibenarkan atau dikehendaki oleh Mahkamah dibuat di hadapannya oleh saksi berhubungan dengan perkara-perkara fakta yang disiasat: pernyataan sedemikian disebut keterangan lisan;
- (c) segala dokumen yang dikemukakan bagi pemeriksaan Mahkamah: dokumen sedemikian disebut keterangan dokumentar.¹⁷

DOKUMEN PERSENDIRIAN ELEKTRONIK MERUPAKAN *QARĪNAH*

Dokumen persendirian elektronik boleh diterima sebagai kaedah pembuktian di mahkamah berdasarkan hujah bahawa ia adalah sebahagian daripada dokumen. Walau bagaimanapun keterangan dokumen persendirian elektronik tidak boleh diterima sebagai keterangan syahadah kerana keterangan secara syahadah hanya boleh diberikan melalui penyaksian dan hanya boleh diterima dengan syarat yang ketat termasuklah melalui proses *tazkiyat al-syuhūd*. Penerimaan keterangan dokumen persendirian sebagai *qarīnat* ini dibuat berdasarkan dua hujah iaitu:

Penerimaan Keterangan Tersebut Adalah Berasaskan Hukum Syarak

Para fuqaha telah membahagikan *qarīnat* kepada beberapa kategori dan setiap kategori dibahagikan berdasarkan ciri-ciri khusus. *Qarīnat* boleh dilihat dari aspek *qarīnat qanūniyyat* dan *qadā'iyyat* berdasarkan sumber *qarīnat*. Manakala dari aspek fizikal pula boleh dibahagikan kepada *qarīnat ḥāliyat* dan *maqāliyat*, *lafziyyat* atau *ma'nawiiyyat*.

¹⁴ *Ibid*, Seksyen 49.

¹⁵ Wan Abdul Fattah, W. I. (2016). *op.cit.*, 343.

¹⁶ Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997. (Akta 561). Seksyen 3.

¹⁷ *Ibid*.

Seterusnya dari aspek hubung kait dengan fakta kes boleh dikategorikan kepada *qarīnat* 'aqliyyat' dan 'urfiyyat'.¹⁸ Pengkaji akan hanya memberi fokus kepada *qarīnat* dari sudut kekuatan pembuktian sahaja dalam kajian ini kerana perbincangan ini berkait rapat dengan tahap kebolehterimaan keterangan dokumen persendirian elektronik dalam membuktikan sesuatu kes yang dikemukakan di mahkamah.

Dalam hal ini, *qarīnat* yang lemah dikira sebagai *qarīnat* yang tidak dapat diterima dan ditolak. *Qarīnat* yang diambil kira oleh fuqaha ialah *qarīnat* yang kuat iaitu *qarīnat* yang menyebabkan sesuatu perkara itu diputuskan atau disabitkan, atau tanda dan bukti meyakinkan. Seterusnya, *qarīnat* ialah tanda atau alamat yang sampai ke peringkat yakin. Tahap yakin yang dimaksudkan hanyalah pada tahap *ẓan al-ghālib* dan bukan yakin yang putus atau tanpa sebarang keraguan langsung. Hal yang demikian adalah kerana tiada keterangan berdasarkan pembuktian, sekalipun ia dianggap kuat, ia tetap tidak terlepas daripada sangkaan.¹⁹

Hanya *qarīnat* yang kuat sahaja yang boleh diterima sebagai satu cara pensabitan alternatif selain daripada *iqrār* dan syahadah. *Qarīnat* yang kuat ini juga disebut *qarīnat* *ẓahīrat* dan mampu mencapai tahap *ẓan al-ghālib* dalam pensabitan satu-satu kes. Ibn Qayyim menegaskan bahawa pembuktian berdasarkan *qarīnat* ini boleh mencapai satu tahap yang lebih tinggi daripada syahadah itu sendiri pada masa-masa tertentu. Menurut beliau dalam syahadah masih ada kemungkinan wujudnya pembohongan sebaliknya pada *qarīnat* tidak ada kebarangkalian sedemikian dan *qarīnat* yang kuat boleh sampai ke tahap yang meyakinkan.²⁰

Hal ini bermaksud *qarīnat* tersebut mestilah dapat menghilangkan keraguan hakim pada peringkat *ẓan al-ghālib* kerana seseorang itu tidak bersalah sehingga dibuktikan ia bersalah dan yakin tidak boleh dihilangkan oleh syak. Walaupun begitu, *qarīnat* yang tidak kuat masih boleh dikemukakan kepada hakim pada masa perbicaraan. Sekiranya pada pandangan hakim *qarīnat* tersebut kuat, maka ia wajib diterima. Begitu juga sebaliknya, sekiranya hakim mendapati ia *qarīnat* yang lemah, maka ia perlu ditolak. Jika *qarīnat* tersebut didapati tidak jelas dan samar-samar, maka kepastian perlulah dibuat.²¹ Sehubungan dengan perkara ini juga, untuk menyabitkan sesuatu hak atau kesalahan tidak memadai menggunakan satu *qarīnat* sahaja. Dalam keadaan tertentu, *qarīnat* merupakan himpunan kaitan-kaitan peristiwa yang boleh membawa kepada satu kesimpulan. *Qarīnat* yang banyak dan saling berkaitan ini boleh membina atau merumuskan satu kesimpulan yang kukuh dan boleh mencapai ke tahap yakin. Walaupun ada ketikanya satu-satu *qarīnat* itu sifatnya lemah tetapi apabila *qarīnat-qarīnat* yang lemah digabungkan, ia boleh membentuk satu rangkaian *qarīnat* yang kuat dan seterusnya boleh digunakan sebagai suatu pembuktian dalam sesuatu kes.

Pengkaji dapat membuat kesimpulan di sini bahawa hubungan dalam *qarīnat* terbahagi dua iaitu hubungan yang kuat dan hubungan yang lemah sebagaimana yang telah dibincangkan sebelum ini.²² Berdasarkan keseluruhan pandangan ulama di atas, boleh dirumuskan bahawa keterangan dokumen persendirian boleh diterima sebagai *qarīnat* dalam memutuskan sesuatu kes. Walau bagaimanapun, kedudukan *qarīnat* tidak dapat dipastikan dengan tepat sama ada ia merujuk kepada fakta ataupun keterangan jika dilihat dari sudut perundangan sedia ada. Sehubungan dengan perkara ini, kebanyakan ulama memasukkan *qarīnat* sebagai salah satu bentuk keterangan yang boleh membuktikan sesuatu fakta.²³

¹⁸ Lukman, A. M., & Wan Abdul Fattah, W. I., (2012). Al-Qarīnah: Antara Kekuatan dan Keperluan dalam Mensabitkan Kesalahan Jenayah (Zina). *International Journal Of Islamic Thought*, 2, 39.

¹⁹ Al-Bahā'i, A. A. M. (1965). *Min Ṭurūq al-Ithbāt fī al-Syarī'ah wa fī al-Qānūn*. Mesir: Dar al-Fikr al-Arabi, 74.

²⁰ Ahmad Azam, M. S., (2014). Jenayah Moral dan Kesusilaan di bawah Undang-undang Jenayah Syariah Malaysia: Pembuktian Kes melalui Qarīnah Rakaman Foto dan Video Digital. *I LNS (A)*. p. xvi.

²¹ Mahmud Saedon, A. O., (2003). *Undang-undang Keterangan Islam*. Kuala Lumpur: DBP, 138.

²² Al-Zuhayli, W. (1997). *Al-Fiqh al-Islāmī wa 'Adillatuh*. Damsyik: Dar al-Fikr, 6127-6128.

²³ Ruzman, M. N. (2008). Kedudukan Bayyinah, Syahadah dan Qarīnah dalam Penggubalan Undang-undang Keterangan Islam di Malaysia. *Jurnal Syariah*, 16(2), 361.

Penerimaan Dokumen Persendirian Sebagai *Qarīnat* Boleh Dilihat Dari Sudut Undang-Undang

Qarīnat menurut pandangan ahli undang-undang sebenarnya tidak jauh bezanya dengan definisi yang diberikan oleh ulama fiqh. Hal yang demikian adalah kerana *qarīnat* merupakan satu dalil atau bukti yang dikeluarkan oleh kadi dari perkara yang diketahui bahawa wujudnya perkara yang tersembunyi. Oleh itu, *qarīnat* hanya dikira dalil tidak langsung terutamanya *qarīnat qadā'iyat*.²⁴ *Qarīnat* dalam bahasa perundangan bererti sebagai suatu andaian atau anggapan.²⁵ Akta 561 mendefinisikan *qarīnat* sebagai fakta yang mempunyai kaitan dengan fakta yang satu lagi dengan apa-apa cara yang disebutkan dalam Akta.²⁶ *Qarīnat* yang diterima pakai berdasarkan Akta 561 boleh dibahagikan kepada tiga (3) keadaan sebagaimana berikut:

Pertama: *qarīnat* yang bersifat umum, iaitu yang merangkumi *al-'alāmāt (qarīnat lafziyat)* dan *al-amārāt (syawāhid al-hāl)*. *Qarīnat* jenis ini merujuk kepada definisi bayyinah dalam undang-undang iaitu "keterangan yang membuktikan sesuatu hak atau kepentingan dan termasuklah *qarīnat*. *Qarīnat* ini juga dikenali sebagai *circumstantial evidence* dalam perundangan Barat dan *common law*."²⁷

Kedua: *qarīnat* yang merujuk kepada "kaitan atau relevan" (*relevancy*) sekiranya dirujuk kepada Akta Keterangan 1950. *Qarīnat* kategori inilah yang merujuk kepada tafsiran *qarīnat*.²⁸ *Qarīnat* jenis ini juga merangkumi peruntukan Seksyen 5 hingga Seksyen 42 dalam undang-undang keterangan sedia ada.²⁹ Dengan erti kata lain, undang-undang mentafsirkan *qarīnat* sebagai fakta yang relevan dalam sesuatu kes. *Qarīnat* kategori ini dinyatakan secara terperinci dalam undang-undang yang diguna pakai pada masa kini. Sebagai contoh, keterangan boleh diberikan dalam mana-mana guaman atau prosiding mengenai kewujudan atau sebaliknya tiap-tiap fakta persoalan dan mengenai apa-apa fakta lain yang ditetapkan kemudian daripada ini sebagai *qarīnat*, dan tidak mengenai apa-apa fakta lain.³⁰

Ketiga: *Qarīnat* kategori ketiga pula dikenali sebagai anggapan atau andaian. Dalam Akta Keterangan 1950 mengklasifikasikan kategori ini kepada dua, iaitu anggapan berbentuk fakta dan anggapan undang-undang. Anggapan fakta dapat difahami sebagai, apabila satu fakta asal dibuktikan maka anggapan boleh dibuat mengenai wujudnya satu fakta yang lain. Manakala anggapan undang-undang ialah anggapan yang dibuat berdasarkan undang-undang.³¹ Mahkamah boleh menganggap sesuatu fakta sebagai wujud, mahkamah boleh sama ada menyifatkan fakta itu sebagai terbukti melainkan jika dan sehingga terbukti sebaliknya, atau boleh meminta buktinya.³² Selain itu, mahkamah juga boleh menganggap kewujudan apa-apa fakta yang difikirkannya mungkin telah berlaku, setelah mengambil perhatian akan perjalanan biasa kejadian semula jadi, kelakuan manusia, dan urusan awam dan persendirian, dalam hubungannya dengan fakta kes yang tertentu itu.³³

Anggapan undang-undang pula telah diperuntukkan dalam beberapa keadaan antaranya mahkamah hendaklah menganggap sesuatu fakta sebagai wujud, mahkamah hendaklah menyifatkan fakta itu sebagai terbukti melainkan jika dan sehingga terbukti

²⁴ Mahmud, M. H. (1988). *Al-Qadā' wa Nizām al-Ithbāt fī al-Fiqh al-Islāmī wa Anzīmat wa al-Wad'iyyat*. Riyad: Mamlakah al-'Arabiyyat al-Sa'udiyyat: Jami'at al-Malik al-Saud, 439.

²⁵ n.a. (1983). *Faruqi's Law Dictionary*. Bayrut: Librairie Du Liban. 270.

²⁶ Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997. (Akta 561). Seksyen 3.

²⁷ *ibid*.

²⁸ Zulfakar, R. (2007). *Al-Qarīnah: Pemakaiannya dalam Litigasi Mal dan Jenayah*. Dlm: Nasimah Hussin et al., Siri Perkembangan Undang-undang di Malaysia. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka. Jil. 13, 189.

²⁹ Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997. (Akta 561).

³⁰ *ibid*. Seksyen 5.

³¹ Jal Zabdi, M. Y. (2003). *Pengenalan kepada Undang-Undang Keterangan di Malaysia*. Kuala Lumpur: Penerbit Universiti Malaya. 187.

³² Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997. (Akta 561). Seksyen 4(1).

³³ *ibid*. Seksyen 82.

sebaliknya.³⁴ Peruntukan sebelum ini memperuntukkan perkara berkaitan dengan anggapan undang-undang yang boleh dipatahkan. Penggunaan *qarīnat* dalam aplikasi Akta 561 dan EKMS Perak 2004 boleh dikategorikan kepada tiga (3) jenis.

Pertama: penggunaan *qarīnat* yang bersifat umum berupa *al-amārāt*, *al-'alāmāt* dan *syawāhid al-hāl*, atau dikenali sebagai keterangan berdasarkan keadaan. *Qarīnat* jenis ini digunakan untuk mentafsirkan maksud "bayyinah" yang dinyatakan dalam Akta 561. Hal ini boleh dilihat pada Seksyen 3 dalam akta yang sama.

Kedua: penggunaan *qarīnat* yang merujuk kepada "kaitan" atau "relevan". Tafsiran "*qarīnah*" pada Seksyen 3 dalam Akta 561 merujuk kepada fakta yang mempunyai kaitan dengan fakta yang satu lagi. Kebanyakan *qarīnat* dalam akta ini membawa maksud tersebut.

Ketiga: penggunaan *qarīnat* yang dikenali sebagai anggapan atau andaian, atau dikenali sebagai pembuktian berdasarkan anggapan. Hal ini dinyatakan dalam Seksyen 4, 80, 81 dan 82 dalam Akta 561.

Berdasarkan perbincangan ini, pengkaji boleh membuat rumusan bahawa tidak syak lagi keterangan yang diperoleh daripada dokumen persendirian elektronik ini boleh diterima sebagai *qarīnat* dan digunakan untuk memutuskan sesuatu kes. Dokumen persendirian sebagai *qarīnat* boleh diterima sama ada secara bersendirian sekiranya ia kuat, ataupun dihipunkan bersama *qarīnat-qarīnat* lain atau bayyinah sekiranya ia lemah. Walaupun demikian perlu difahami bahawa penerimaan tersebut hendaklah tertakluk kepada syarat yang telah ditetapkan.

KONSEP PEMBUKTIAN DOKUMEN PERSENDIRIAN ELEKTRONIK

Pembuktian dalam bahasa Arab dikenali sebagai *ithbāt* yang bermaksud tetap dan berterusan.³⁵ Ia berasal daripada kata nama "bukti" yang bermaksud perihal membuktikan melalui perbuatan, usaha dan sebagainya.³⁶ Manakala pembuktian menurut istilah adalah mengemukakan bukti kepada mahkamah melalui cara yang ditetapkan oleh syarak ke atas suatu hak atau kes yang berlaku ke atasnya kesan hukum syarak³⁷ Pembuktian ialah cara untuk menjelaskan perkara yang sabit dan menyatakan hakikat yang sebenar oleh pihak yang mendakwa³⁸ Apabila bukti yang dikemukakan itu kukuh maka kes yang hendak disabitkan itu hampir kepada kejadian yang sebenar dan hukuman juga akan dibuat dengan lebih tepat.³⁹ Pembuktian menurut undang-undang pula adalah mengemukakan dalil di hadapan hakim melalui saluran yang telah ditetapkan oleh undang-undang bagi membuktikan wujudnya kes yang dipertikaikan atau dibicarakan⁴⁰ dan akan wujud kesannya.⁴¹

Pembuktian dalam konteks prosiding mahkamah ialah proses mengemukakan bukti terhadap satu-satu dakwaan kepentingan yang dibuat dalam majlis kehakiman dengan menggunakan cara atau saluran yang diharuskan syarak, yang akan memberi kesan dari segi perundangan ke atas dakwaan tersebut.⁴² Perkataan pembuktian tidak diberikan sebarang tafsiran dalam undang-undang keterangan yang terpakai di seluruh mahkamah syariah. Namun Seksyen 3(2) Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997 ada memperuntukkan peruntukan yang menjelaskan tentang telah dibuktikan atau tidak terbukti seperti yang berikut:

- (a) suatu fakta dikatakan "terbukti sebaliknya" apabila, setelah menimbangkan perkara-perkara di hadapannya, Mahkamah sama ada mempercayai bahawa fakta itu tidak wujud atau berpendapat ketakwujudan fakta itu adalah sebegitu mungkin

³⁴ *ibid.* Seksyen 4(2).

³⁵ Jubran, M. (1990). *Al-Rāid Mu'jam Lughāwī 'Asrī*. Beirūt. Lubnān: Dār al-'Ilm lī al-Malāyīn. Vol. 1. Cet. 6, 481.

³⁶ n.a. (2000). *Kamus Dewan*. Edisi Ketiga. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, 183.

³⁷ Imad, M. R. (1999). *Hujjiyat al-Syahādāt fī al-Ithbāt al-Jazā'iy*. Ammān Jordān: Maktabat al-Thaqafat, 13.

³⁸ Mohd Salleh, A. (2005). *Risālat Aḥkām*. Selangor: Intel Multi Media and Publication. Cet. 1, 50.

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ Ahmad Ibrahim, B. (1985). *Turūq al-Ithbāt al-Syar'iyyat*. t.tp. t.pt. Cet. 3, 25.

⁴¹ al-Sanhuri, A. R. A., (n.d.). *Al-Wasit fī Syarḥ al-Qānūn al-Madānī al-Jadīd*. Beirūt. Lubnān: Dār al-Iḥyā' al-Turāth al-'Arābī. Vol. 2, 16.

⁴² Md. Amin, A. R., (2005). *Pembuktian dalam Syariat Islam*. UiTM Shah Alam: Pusat Penerbitan Universiti, 2.

sehingga seseorang yang berhemat patut, dalam keadaan hal tertentu, bertindak atas anggapan bahawa fakta itu tidak wujud;

- (b) sesuatu fakta dikatakan "tidak terbukti" apabila fakta itu tidak "terbukti" atau tidak "terbukti sebaliknya" mengikut Akta ini;
- (c) sesuatu fakta dikatakan "terbukti" apabila, setelah menimbangkan perkara-perkara di hadapannya, Mahkamah sama ada mempercayai bahawa fakta itu wujud atau berpendapat bahawa kewujudan fakta itu adalah sebegitu mungkin sehingga seseorang yang berhemat patut, dalam keadaan hal tertentu, bertindak atas anggapan bahawa fakta itu wujud.⁴³

Berdasarkan tafsiran tersebut, kita boleh memahami bahawa tujuan pembuktian adalah untuk membolehkan mahkamah percaya atau berpegang kepada pendapat berkaitan dengan tindakan seseorang. Kepercayaan mahkamah ini sama ada ke atas keseluruhan kes atau ke atas fakta-fakta tertentu yang didakwa wujud atau tidak wujud oleh pihak-pihak dalam perbicaraan.⁴⁴ Dengan kata lain, pembuktian itu merupakan suatu proses yang berjalan bagi membuktikan kewujudan atau tidak wujud sesuatu fakta menggunakan keterangan yang diiktiraf syarak.

Beban Bukti

Beban bukti adalah *mentaklifkan* salah seorang yang berbalah mengemukakan hujah dan dalil terhadap dakwaannya.⁴⁵ Beban pembuktian merupakan satu hujah atau alasan yang kuat dan kukuh bagi membuktikan sesuatu perkara yang menjadi titik perselisihan. Beban bukti merupakan tanggungjawab yang terletak pada pihak yang berkaitan dengan sesuatu fakta yang menjadi isu yang mesti ditunaikan jika pihak tersebut ingin memenangi isu yang dipertikaikan.⁴⁶ Beban pembuktian dikatakan sebagai beban membuktikan kes dan beban mengemukakan keterangan yang bersesuaian, dengan perkataan beban bermaksud tanggungjawab, kewajipan atau tugas dari sudut undang-undang.⁴⁷ Beban pembuktian ialah frasa yang digunakan untuk menerangkan tugas yang terletak ke atas satu-satu pihak untuk mewujudkan satu kes atau satu fakta.⁴⁸

Rupert Cross menyatakan bahawa beban pembuktian merupakan satu tugas untuk mengeluarkan keterangan pada permulaan kes melalui perbicaraan dan kemudian ditutup dengan hujah bagi membuktikan kebenaran, dan beban ini merupakan suatu beban yang penting dalam undang-undang keterangan. Beban bukti merujuk kepada satu kaedah umum yang memerlukan seseorang membuktikan kes atau sebarang fakta yang ditegaskan dalam prosiding jenayah atau mal. Orang tersebut dikatakan menanggung beban bukti apabila seseorang itu terikat untuk membuktikan kewujudan atau tidak wujudnya satu-satu fakta (tertentu) atau membuktikan keseluruhan.⁴⁹ Contoh bagi pernyataan ini adalah sebagaimana yang terdapat dalam kes antara *Kamaruzzaman Umar lwn Rashidah Mohd Rashid*,⁵⁰ dengan Panel Rayuan memutuskan maksud sebenar dan beban pembuktian Seksyen 84 (c) Enakmen Undang-undang Keluarga Islam (Negeri Sembilan) 2003 bahawa beban pembuktian hendaklah diletakkan ke atas pihak Defendan kerana asas dakwaan

⁴³ Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997. (Akta 561). Seksyen 3(2).

⁴⁴ Ruzman, M. N. (2007). Pembuktian dalam Kes Harta Sepencarian di Mahkamah Syariah di Malaysia. *Jurnal Syariah*, 15(1), 31-32.

⁴⁵ Al- Zuhayli, M. (1982). *Wasāil Ithbāt*. Beirūt: Maktabat Dār al-Bayān. Vol. 2, 646.

⁴⁶ Siti Zalikah, H. M. N. (2006). *Beberapa Aspek dalam Undang-undang Keterangan Islam*. Dlm: Al-Syariah: Undang-undang Keterangan Islam. Siti Zalikah Haji Md Nor et al. (ed.). Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka. Vol. 3, 4.

⁴⁷ Zulfakar Ramlee Saad. (2015). Pembuktian dalam Kes Jenayah Syariah Malaysia: Isu dan Penyelesaian. *Jurnal Kanun*, 123.

⁴⁸ Abdul Halim, Z. (2019). Beban Pembuktian dalam Kes Mal menurut Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah di Malaysia. *1 LNS (A)* xxxi. pp. 1-2.

⁴⁹ Rupert, C. (1990). *Cross on Evidence*. London: Butterworths. 7th Ed., 123.

⁵⁰ Kamaruzzaman Umar lwn Rashidah Mohd Rashid [2014] 2 JH 38 at 39-62.

telah timbul dari pihak Defendan dan dakwaan hendaklah selaras dengan fakta yang dikemukakan.”

Pemakaian beban pembuktian ada di peruntukan di dalam Seksyen 72, Seksyen 73 dan Seksyen 74 Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997. Sebenarnya, beban bukti yang dinyatakan dalam seksyen-seksyen tersebut adalah merujuk kepada dua bentuk beban bukti yang boleh dijelaskan seperti yang berikut:

a. Beban Perundangan Atau Pembuktian Kes Keseluruhannya (*Legal Burden*)

Beban ini secara prinsipnya ditanggung oleh pihak pendakwa syarie dalam kes jenayah, dan ditanggung oleh plaintif dalam kes mal. Mana-mana individu atau pihak-pihak yang berhasrat atau berkehendak agar mahkamah memberikan penghakiman tentang sebarang hak atau tanggungan di sisi undang-undang berdasarkan satu-satu fakta tertentu mestilah membuktikan fakta yang ditegaskan itu wujud. Beban membuktikan kewujudan apa-apa fakta hendaklah terletak pada orang itu apabila orang itu menegaskan fakta itu wujud.⁵¹ Beban ini merupakan tanggungjawab yang dikenakan kepada satu pihak untuk membuktikan kewujudan sesuatu fakta. Ia juga dikenali sebagai *burden of persuasion* iaitu tanggungjawab satu pihak untuk meyakinkan mahkamah akan kewujudan sesuatu fakta.⁵²

Beban ini merupakan satu beban untuk melahirkan kes dalam keadaan beban ini tidak berpindah atau berubah kepada pihak yang lain. Undang-undang itu sendiri yang menentukan fakta yang menjadi persoalan itu telah dibuktikan atau dibuktikan sebaliknya dalam keadaan tersebut. Beban jenis ini sebenarnya agak sukar atau sedikit berat berbanding dengan beban mengemukakan keterangan.⁵³ Walau bagaimanapun, dengan istilah yang digunakan seperti “beban membuktikan kes”; “beban membuktikan fakta”; dan “beban mengemukakan keterangan” pada ketiga-tiga seksyen, iaitu Seksyen 72, 73 dan 74, hal ini sebenarnya boleh menimbulkan kekeliruan mengenai tanggungjawab pihak yang perlu memikul beban pembuktian.⁵⁴

b. Beban Mengemukakan Keterangan (*Evidentiary Burden*)

Beban mengemukakan keterangan bermaksud tanggungjawab mengemukakan keterangan untuk menafikan dan menimbulkan keraguan terhadap setiap fakta persoalan bagi kes mal dan memberikan keterangan yang boleh meragukan kes pendakwaan dalam kes jenayah. Beban ini merujuk kepada beban membuktikan dalam sesuatu guaman atau prosiding terletak pada orang yang akan gagal jika tiada keterangan diberikan oleh mana-mana pihak.⁵⁵ Beban ini tidak berada secara tetap kepada mana-mana pihak.⁵⁶ Beban ini merupakan beban untuk membuktikan dengan mengemukakan keterangan bagi menyokong sesuatu fakta yang ditegaskan. Beban pembuktian ini berbeza dengan pembuktian undang-undang yang mana beban pembuktian keterangan adalah tidak tetap dengan ia boleh berubah dari satu pihak kepada satu pihak yang lain.

Penjelasannya boleh dilihat dalam kes *Rajamah Mohamad lwn Abdul Wahab Long*,⁵⁷ iaitu isu yang perlu diputuskan oleh Mahkamah Rayuan Syariah Selangor sama ada permohonan Responden untuk berpoligami boleh diluluskan, ataupun sebaliknya. Mahkamah memutuskan bahawa beban bukti terletak kepada Responden untuk menunjukkan bahawa dia mampu menyara atau memelihara lebih daripada seorang isteri.

⁵¹ Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997. (Akta 561). Seksyen 73.

⁵² Abdul Rahman, M. (1988). *Prinsip Undang-undang Keterangan Islam*. Kuala Lumpur: Badan Dakwah dan Kebajikan Islam Malaysia, 109.

⁵³ *Ibid*, 109.

⁵⁴ Zulfakar, R. (2015). *Ibid*, 122.

⁵⁵ Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997. (Akta 561). Seksyen 74.

⁵⁶ Ruzman, M. N. & Istajib, M. (2011). Ulasan Kes dari aspek Pembuktian: Rosmah Binti Suly & Seorang Yang Lain lwn Ismail Bin Mohamad & Seorang Yang Lain. *Jurnal Kanun*, 26(2), 131.

⁵⁷ *Rajamah Mohamad lwn Abdul Wahab Long* [1991] 8 JH 171.

Beban Bukti Kewujudan Dokumen Persendirian Elektronik

Dalam konteks beban bukti kewujudan suatu dokumen persendirian elektronik, orang yang mendakwa kewujudan dokumen tersebut hendaklah memegang beban pembuktian berkaitan dengan dakwaannya itu. Prinsip ini telah diperkukuhkan dalam kes *Ramlah Sulaiman & 4 Yg Lain lwn Jamaluddin @ Md Jamel Sulaiman & 1 Lagi*⁵⁸. Hakim Mahkamah Rayuan Syariah menolak rayuan Perayu menyatakan Perayu-Perayu merupakan orang yang mendakwa tentang fakta wujudnya dokumen Surat Cara Hibah iaitu suatu fakta yang asalnya tidak wujud berdasarkan *maksim fiqh* yang dinyatakan dalam penghakiman kes Rosmah bt. Suly. Oleh itu, beban untuk membuktikan bahawa dokumen surat cara-surat cara hibah tersebut wujud atau tidak adalah terletak di bahu Perayu-Perayu dan bukannya Responden-Responden. Atau dengan kata lain, Perayu-Perayulah yang bertanggungjawab untuk mengemukakan dokumen asal surat cara-surat cara hibah semasa perbicaraan di Mahkamah Tinggi Syariah. Di sini boleh dirumuskan bahawa sekiranya seseorang mendakwa tentang kewujudan sesuatu dokumen persendirian elektronik maka beban untuk membuktikan dokumen tersebut wujud adalah terletak kepada orang itu.

Pembuktian Dokumen Persendirian Elektronik

Perbincangan berkaitan kebolehterimaan dokumen persendirian elektronik ini dimulakan dengan merujuk kepada satu kes yang sering menjadi rujukan para pengkaji berkaitan dengan penerimaan atau pemakaian dokumen elektronik di mahkamah syariah iaitu kes *Moriazi bin Mohamad lwn Ajmawati bte Atan*.⁵⁹ Plaintiff dalam kes ini mendakwa telah memberikan pinjaman sebagai modal perniagaan berjumlah DS62,800.00 kepada Defendan semasa dalam tempoh perkahwinan mereka. Plaintiff menuntut Defendan menjelaskan bayaran bagi baki pinjaman itu yang masih belum dijelaskan kepadanya. Plaintiff tidak mengemukakan sebarang bukti sama ada dalam bentuk surat, perjanjian atau kontrak (*'aqad*) untuk mengatakan bahawa jumlah DS62,800.00 telah diberikan sebagai pinjaman atau hibah tetapi hanya mengemukakan cek berjumlah DS20,000.00 sebagai dokumen yang menunjukkan bahawa Defendan telah pun membayar sebahagian daripada hutang tersebut. Pada peringkat Mahkamah Tinggi Syariah, Hakim Bicara memutuskan untuk menerima cek tersebut sebagai bukti bayaran berdasarkan *qarīnah*. Namun pada peringkat rayuan kes ini diputuskan untuk didengar semula dengan mengemukakan saksi yang dapat menyokong resit dan cek yang dibawa sebagai bukti dalam kes ini. Ini jelas menggambarkan wujudnya kekeliruan berkaitan dengan pengaplikasian dan kebolehterimaan keterangan dokumen elektronik di mahkamah syariah.

Para pengkaji kes ini menyatakan bahawa keputusan kes ini menunjukkan mahkamah syariah tidak menerima dokumen elektronik sebagai keterangan sedangkan dokumen elektronik telah diiktiraf sebagai keterangan primer. Sebahagian pengkaji menyatakan keputusan kes ini telah menyebabkan kekeliruan dalam pengaplikasian dan kebolehterimaan keterangan dokumen elektronik ini.⁶⁰ Pengkaji mendapati anggapan ini timbul oleh salah faham terhadap prinsip penerimaan dokumen persendirian yang dilaksanakan oleh mahkamah syariah. Salah faham ini diperkukuhkan lagi dengan dapatan kajian yang menunjukkan sebahagian pengamal Undang-undang Syariah berpandangan keterangan dokumen elektronik ini memadai untuk dibuktikan melalui pengemukaan dokumen asal, manakala sebahagian lain berpandangan kesahihan dan ketulenannya hendaklah dibuktikan dengan memanggil saksi pakar sebagai keterangan sokongan.⁶¹

Pengkaji mempunyai pendapat yang berbeza dengan para pengkaji tersebut dan mendapati kedua-dua peringkat mahkamah sebenarnya menerima dokumen elektronik sebagai keterangan namun mereka berbeza dari sudut kaedah pembuktian dokumen

⁵⁸ *Ramlah Sulaiman & 4 Yg Lain lwn Jamaluddin @ Md Jamel Sulaiman & 1 Lagi* [2016] 1 JH 42 at 88.

⁵⁹ *Moriazi bin Mohamad lwn Ajmawati bte Atan* [2005] 4 ShLR 108.

⁶⁰ Mohamad Azhan, Y., Ahmad Azam, M. S., Azizah, M. S., & Fatimah, Y. I., (2020). Pengemukaan Dokumen Elektronik sebagai Keterangan dalam Perbicaraan Mahkamah Syariah. *Jurnal Undang-undang & Masyarakat*, 27, 59-60.

⁶¹ *Ibid*, 59.

persendirian elektronik tersebut. Hakim Bicara berpendapat bahawa bersesuaian dengan Seksyen 49 Akta 561, dokumen tersebut hendaklah dianggap sebagai dokumen primer dan keterangan saksi lain tidak diperlukan, atau pembuat dokumen dipanggil untuk mengesahkan dokumen tersebut. Manakala Hakim Mahkamah Rayuan Syariah pula berpendapat bahawa dokumen tersebut hendaklah dibuktikan berdasarkan prinsip umum penerimaan dokumen persendirian yang mensyaratkan pembuat dokumen dipanggil atau disokong oleh keterangan saksi lain. Pandangan berdasarkan prinsip dokumen persendirian termasuklah elektronik adalah *qarīnah* namun undang-undang telah menetapkan kaedah tertentu yang perlu dipatuhi seperti Seksyen 56 Akta 561 sebelum boleh diterima sebagai keterangan berdasarkan prinsip keterangan terbaik. Sekiranya pihak-pihak gagal memenuhi ketetapan undang-undang, maka dokumen tersebut tidak boleh diterima kerana hanya dokumen yang terbukti tulen dan kandungannya sah sahaja yang diterima sebagai bukti atau *qarīnah*.

Persoalannya, bagaimanakah pembuktian dokumen persendirian elektronik yang sebenarnya dan diiktiraf oleh akta atau enakmen atau ordinan negeri-negeri? Pengkaji merujuk kepada dua jenis undang-undang keterangan dalam usaha mencari jawapan bagi persoalan ini iaitu Akta 561 yang turut mewakili akta, enakmen atau ordinan yang tidak mempunyai peruntukan seperti Seksyen 90A, 90B dan 90C Akta Keterangan 1950. Kedua, Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah (Perak) 2004 (EKMS Perak) iaitu enakmen yang telah memasukkan peruntukan tersebut enakmen yang telah memasukkan peruntukan tersebut.⁶²

PEMBUKTIAN DOKUMEN PERSENDIRIAN ELEKTRONIK BERDASARKAN AKTA 561

Keterangan hanya boleh diterima jika dokumen tersebut boleh diterima secara sah semasa perbicaraan.⁶³ Undang-undang telah menetapkan kaedah pembuktian dokumen dalam menentukan penerimaan kewujudan sesuatu dokumen dan kandungan dokumen persendirian elektronik. Dalam konteks Akta 561, kaedah yang digunakan untuk membuktikan dokumen persendirian elektronik adalah sama sahaja dengan kaedah yang digunakan untuk membuktikan dokumen persendirian biasa. Hal ini kerana Akta 561 hanya memperuntukkan Seksyen 56 sahaja sebagai satu-satunya kaedah bagi pembuktian dokumen persendirian tidak kira samada elektronik atau biasa.

Pertama, dokumen yang dikemukakan itu hendaklah melalui keterangan primer bagi membuktikan keberadaannya dan kewujudannya. Keterangan primer ertinya dokumen itu sendiri yang dikemukakan untuk pemeriksaan mahkamah.⁶⁴ Dokumen primer ialah dokumen asal atau dokumen utama iaitu dokumen yang dinyatakan oleh orang yang terlibat dalam kandungan dan isi kandungannya, dan pembuatnya hanya menyatakan apa yang didengar oleh seseorang.⁶⁵ Dalam kes *Lucas lwn Williams & Sons*,⁶⁶ keterangan primer didefinisikan sebagai keterangan yang secara undang-undang perlu diberi prioriti manakala keterangan sekunder pula didefinisikan sebagai keterangan yang diberikan apabila ketiadaan keterangan primer dengan sebab yang munasabah.

Dalam konteks perbincangan ini, pemakaian prinsip keterangan terbaik hendaklah terpakai dalam pembuktian dokumen persendirian iaitu dokumen mestilah dibuktikan dengan keterangan primer.⁶⁷ Dalam kes *Soo Boon Siong v Saw Fatt Seong & Ors*,⁶⁸ mahkamah memutuskan bahawa ia merupakan satu peraturan yang kukuh juga terdapat pengecualian yang menghendaki bahawa apabila keterangan dokumen yang dikemukakan, keterangan primer bagi dokumen itu, iaitu pengemukaan dokumen asal itu sendiri adalah penting.

⁶² Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah (Perak) 2004 (Enakmen No. 8 Tahun 2004).

⁶³ Richard May. (1995). *Criminal Evidence*. London: Sweet & Maxwell, 8.

⁶⁴ Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997. (Akta 561). Seksyen 49.

⁶⁵ Arbouna, M. B. (1999). *Islamic Law of Evidence: The Function of Official Documents in Evidence*. Kuala Lumpur: Syarikat Nurulhas, 22.

⁶⁶ *Lucas lwn Williams & Sons* [1892] 2 QB 113.

⁶⁷ Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997. (Akta 561). Seksyen 51.

⁶⁸ *Soo Boon Siong v Saw Fatt Seong & Ors* [2008] 1 CLJ 365.

Perkara ini juga ditekankan dalam kes *Abd Razak Abd Ghani lwn Abd Rahim Othman*,⁶⁹ Panel Rayuan memutuskan orang yang paling penting untuk mengesahkan suatu tandatangan yang diturunkan dalam suatu dokumen adalah pembuat dokumen.

Hakikatnya pengemukaan dokumen itu bukanlah untuk membuktikan kandungannya tetapi untuk membuktikan keberadaan atau kewujudannya. Sehubungan dengan perkara ini dalam kes *Ramlah Binti Sulaiman & 4 Yang Lain lwn Jamaluddin @ Md Jamel Bin Sulaiman & Seorang Lagi*,⁷⁰ mahkamah pada peringkat rayuan memutuskan tatacara pembuktian dokumen sebagaimana yang diperuntukkan dalam Seksyen 56 tersebut hanya boleh dibuat sekiranya dokumen asal telah dikemukakan untuk pemeriksaan dalam perbicaraan di Mahkamah Tinggi Syariah. Namun, dokumen asal Surat Cara Hibah yang didakwa tidak pernah dikemukakan dan adalah mustahil untuk membuktikan kesahihan kandungan sesuatu dokumen sedangkan kewujudan dokumen itu sendiri tidak dapat dipastikan.

Sebelum kandungan dokumen dapat dibuktikan, Hakim Bicara hendaklah memastikan bahawa dokumen itu sendiri dapat diterima dan penerimaan dokumen itu sendiri merupakan persoalan undang-undang.⁷¹ Perkara ini bersesuaian dengan pendapat mahkamah dalam kes *Haslina binti Mohd. Akhilar lwn Md. Salbakurana bin Misran*,⁷² Mahkamah berpendapat bahawa pembuktian kandungan dokumen dengan keterangan primer perlulah memenuhi ciri-ciri berikut:

- (a) Dokumen asal dikemukakan ke Mahkamah bagi tujuan pemeriksaan,
- (b) Pembuat dokumen mesti dipanggil untuk membuktikan dokumen tersebut, berdasarkan prinsip *best evidence rule*,
- (c) Pihak yang mengemukakan dokumen bertanggungjawab untuk membuktikan dokumen secara teratur dan membuat penandaan,
- (d) Sekiranya dokumen telah ditandatangani atau ditulis oleh seseorang individu, maka, tandatangan atau tulisan perlu dibuktikan bahawa ia adalah milik seseorang individu tersebut, dan
- (e) Dokumen yang tidak dibuktikan secara teratur perlulah diabaikan penerimaannya oleh Mahkamah.

Selain keterangan primer, kandungan dokumen boleh dibuktikan dengan keterangan sekunder.⁷³ Namun penerimaan keterangan sekunder dalam pembuktian dokumen persendirian terhad setakat perkara yang disebut oleh undang-undang keterangan sahaja. menyenaraikan hal-hal apabila keterangan sekunder boleh dikemukakan bagi menggantikan keterangan primer.⁷⁴ Contoh bagi penjelasan ini adalah sebagaimana yang terkandung dalam kes *KPM Khidmat Sdn. Bhd. lwn Tey Kim Suie*,⁷⁵ yang mana Mahkamah Agung menyatakan seperti berikut:

Sekiranya Responden menghendaki agar mahkamah bergantung kepada ringkasan akaun (di ms 117-121 rekod rayuan) tersebut, responden hendaklah membuktikan dan memuaskan hati mahkamah bahawa buku rekod tersebut telah hilang untuk membolehkan keterangan atau dokumen sekunder yang berkaitan dengan buku tersebut diterima.

⁶⁹ *Abd Razak Abd Ghani lwn Abd Rahim Othman* [2014] 1 JH 39 at 32.

⁷⁰ *Ramlah binti Sulaiman & 4 Yang Lain lwn Jamaluddin @ Md Jamel bin Sulaiman & Seorang Lagi*. Mahkamah Rayuan Syariah Pulau Pinang. Kes Rayuan No.: 07200-044-0270-2010. (Tidak dilaporkan).

⁷¹ *Au King Chor lwn PP* [1985] 1 MLJ 216.

⁷² *Haslina Binti Mohd. Akhilar lwn Md. Salbakurana Bin Misran* [2018] 3 LNS 10.

⁷³ Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997. (Akta 561). Seksyen 48.

⁷⁴ *Ibid*, Seksyen 52.

⁷⁵ *KPM Khidmat Sdn. Bhd. lwn Tey Kim Suie* [1994] 2 MLJ 627.

Begitu juga dalam kes *Azlinda binti Wahab lwn Fazley Zulfikar bin Ismail*,⁷⁶ mahkamah telah menyatakan emandangkan penyata akaun bank Maybank Anak tersebut adalah salinan, maka, Seksyen 48 EKMSNS 2003 perlu dibaca bersama dengan Seksyen 52 EKMSNS 2003, yang menggariskan keadaan-keadaan yang membolehkan kandungan dokumen dibuktikan melalui keterangan sekunder.

Pembuktian keterangan dokumen persendirian melalui pengemukakan keterangan sekunder hanya boleh dibuat setelah pihak yang hendak mengemukakan dokumen itu membuktikan bahawa saksi yang hendak memberi keterangan itu bukan sahaja telah melihat dokumen itu tetapi juga telah membacanya.⁷⁷

Keterangan dokumen sekunder boleh diberikan mengenai kewujudan, keadaan atau kandungan sesuatu dokumen dan boleh diterima sebagai keterangan. Pihak yang ingin mengemukakan dokumen sekunder hendaklah membuktikan terlebih dahulu kerelevanan dokumen tersebut kepada mahkamah.⁷⁸ Kerelevanan yang ditetapkan adalah seperti berikut:

- (a) Apabila dokumen asal dibuktikan atau didapati berada dalam milik atau di bawah kuasa orang yang terhadapnya dokumen itu hendak dibuktikan; dan mana-mana orang yang terikat di sisi undang-undang untuk mengemukakannya dan notis di bawah Seksyen 53 diserahkan kepada orang itu, namun orang itu tidak mengemukakan. Pembuktian pelaksanaan notis tersebut hendaklah ditunjukkan kepada mahkamah sebelum dokumen sekunder tersebut boleh dikemukakan.⁷⁹
- (b) Apabila kewujudan, keadaan atau kandungan dokumen asal telah dibuktikan sebagai diakui secara bertulis oleh pihak lawan atau wakilnya yang diakui secara bertulis di hadapan Hakim atau Pesuruhjaya Sumpah yang beragama Islam.⁸⁰ Hal ini kerana pengakuan tersebut sudah memadai dan fakta tersebut boleh diterima dan tidak perlu dibuktikan.⁸¹
- (c) Apabila dokumen asal itu telah musnah atau hilang, atau apabila pihak yang menawarkan keterangan mengenai kandungannya tidak dapat mengemukakannya dalam masa yang munasabah kerana apa-apa sebab lain yang tidak berbangkit daripada kemungkiran atau keabaian sendiri. Ia mesti dibuktikan bahawa pencarian yang bersungguh-sungguh telah dibuat untuk mencari dokumen asal.⁸² Prinsip ini diputuskan dalam kes *Tan Hian Tsin lwn PP*,⁸³ apabila mahkamah menerima keterangan dokumen sekunder tersebut dalam bentuk salinan fotostat setelah mahkamah berpuas hati bahawa carian yang mencukupi telah dibuat dan yang asli tidak dapat dijumpai.
- (d) Keterangan dokumen persendirian sekunder boleh diterima apabila dokumen asal itu adalah sebegitu keadaannya hingga ia tidak boleh dialih dengan mudah.⁸⁴
- (e) Apabila dokumen asal merupakan dokumen awam dalam definisi yang dimaksudkan dalam Seksyen 57. Seksyen ini hanya membenarkan salinan diakui benar sahaja boleh diterima dan bukan dokumen sekunder jenis yang lain.⁸⁵
- (f) Apabila dokumen asal merupakan dokumen yang salinannya diperakui dibenarkan oleh tindakan tersebut atau oleh undang-undang lain yang berkuat kuasa buat masa ini di Malaysia untuk diberikan sebagai keterangan. Peruntukan ini hanya membenarkan salinan yang disahkan kerana dinyatakan dengan jelas dan jelas

⁷⁶ *Azlinda Binti Wahab lwn Fazley Zulfikar Bin Ismail* [2018] 3 LNS 9.

⁷⁷ Jal Zabdi, M. Y. (2003). *op.cit.* 162.

⁷⁸ Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997. (Akta 561). Seksyen 51.

⁷⁹ *Ibid.* Seksyen 52(1)(a).

⁸⁰ *Ibid.* Seksyen 52(1)(b).

⁸¹ *Ibid.* Huraian 3. Seksyen 45.

⁸² *Ibid.* Seksyen 52(1)(c).

⁸³ *Tan Hian Tsin lwn PP* [1979] 1 MLJ 73 (FC)

⁸⁴ Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997. (Akta 561). Seksyen 52(1)(d).

⁸⁵ *Ibid.* Seksyen 52(1)(e).

dalam Seksyen 52(2)(c). Peruntukan ini hendaklah dibaca bersama Seksyen 59, Seksyen 60, Seksyen 61 dan Seksyen 68.⁸⁶

- (g) Apabila dokumen asal itu terdiri daripada berbagai keterangan atau dokumen lain yang tidak boleh diperiksa dengan mudahnya di mahkamah, dan fakta yang hendak dibuktikan itu ialah kesimpulan am mengenai kesemuanya itu.⁸⁷ Keterangan boleh diberikan tentang kesimpulan am mengenai dokumen itu oleh mana-mana orang yang telah memeriksanya dan yang mahir dalam pemeriksaan dokumen sedemikian.⁸⁸ Lebih jauh lagi bahawa mana-mana orang dalam peruntukan ini merujuk kepada pakar tetapi pakar ini tidak dapat membuat laporan bertulis tetapi dia mesti hadir untuk memberikan laporan lisan.⁸⁹

Kedua, sebelum Mahkamah menerima kemasukan dokumen tersebut ke dalam Mahkamah, kandungan dokumen persendirian elektronik tersebut hendaklah dipastikan sah dan benar. Kaedah pembuktian yang ditetapkan oleh undang-undang adalah seperti berikut:

Pengakuan Pembuat Dokumen

Sekiranya pembuat dokumen tersebut mengakui dan tidak menafikan berkaitan dokumen persendirian elektronik tersebut maka ia dipanggil sebagai suatu pengakuan atau ikrar.⁹⁰ Ikrar merupakan pengakuan yang dibuat oleh seseorang sama ada secara bertulis, lisan atau isyarat. Ikrar boleh dibuat sama ada di dalam mahkamah atau di luar mahkamah mengikut syarat-syarat ikrar dalam hukum syarak. Sesuatu ikrar yang berhubungan dengan apa-apa fakta persoalan atau fakta relevan merupakan *qarīnah* atau relevan.⁹¹ Pengakuan ini hendaklah mengikat pembuat dokumen yang biasanya merupakan pemberi hibah, bersesuaian dengan Seksyen 17 Akta 561 itu sendiri.⁹² Perkara yang disebutkan ini merupakan kaedah keterangan yang terbaik dalam membuktikan kewujudan, kesahihan dan ketulenan dokumen persendirian elektronik tersebut. Namun sekiranya pembuat dokumen menafikan atau enggan mengakui bahawa dokumen tersebut adalah dibuat olehnya maka beban membuktikan terletak kepada orang yang mendakwa tersebut untuk membuktikan dakwaannya.

Dua Orang Saksi Dokumen

Sekiranya pembuat dokumen tersebut meninggal dunia atau menafikan dokumen tersebut dibuat olehnya maka kewujudan dokumen persendirian tersebut boleh dibuktikan melalui keterangan dua (2) orang saksi yang menyaksikan penyempurnaan dokumen tersebut. Saksi-saksi tersebut juga boleh mengesahkan kesahihan dan ketulenan dokumen persendirian tersebut sekiranya pembuat dokumen berkenaan menafikan sebagaimana yang ditetapkan dalam Seksyen 56(1) Akta 561, mengenai kewujudan dokumen itu. Kaedah ini juga boleh dipakai untuk membuktikan dokumen tersebut sekiranya pembuat dokumen telah meninggal dunia atau yang seumpamanya, namun ia hendaklah dibuktikan bersama kewujudan dokumen asal dikemukakan di mahkamah.

Dua Orang Saksi Tulisan dan Tandatangan

Sekiranya saksi yang menyaksikan kewujudan kepada dokumen itu tidak dapat ditemui atau dipanggil ke mahkamah syariah maka tulisan dan penyempurnaan dokumen itu hendaklah dibuktikan melalui kaedah dua orang saksi yang boleh mengenal pasti tulisan

⁸⁶ *Ibid.* Seksyen 52(1)(f).

⁸⁷ *Ibid.* Seksyen 52(1)(g).

⁸⁸ *Ibid.* Seksyen 52(2)(d).

⁸⁹ Resali Muda, *op.cit.*, 58.

⁹⁰ Mohamed Fouzi, M., Wan Abdul Fattah, W. I., & Ahmad Syukran, B. (2020). Pembuktian Melalui Dokumen dalam Kes-kes Pengesahan Hibah di Mahkamah Syariah di Malaysia. *INSLA e-Proceeding*, 3(1), 201.

⁹¹ *Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997. (Akta 561). Seksyen 17.*

⁹² Mohamed Fouzi, M., et al., *op.cit.*, 201.

dan tandatangan orang yang menulis dan menyempurnakan dokumen itu seperti ditetapkan dalam Seksyen 56(2) Akta 561. Pembuktian melalui kaedah ini biasanya menggunakan keterangan saksi yang rapat dengan pemberi hibah yang mengenali tulisan pemberi hibah. Pengakuan tentang tulisan, tandatangan atau meterai hendaklah diterima sebagai pengakuan orang yang menulis atau yang menyempurnakan dokumen itu. Sesuatu pengakuan yang dibuat dalam dokumen yang ditulis atau yang disebabkan ditulis oleh seseorang di bawah tandatangan atau meterainya dan diserahkan kepada orang lain boleh diterima sebagai ikrar, dengan syarat hendaklah dipatuhi.⁹³ Sebagai contoh, dalam kes *Abd Razak bin Abd Ghani lwn Abd Rahim bin Othman*,⁹⁴ Panel Rayuan memutuskan orang yang paling penting untuk mengesahkan suatu tandatangan yang diturunkan dalam suatu dokumen adalah pengakuan SP-1 bahawa ia adalah tandatangan beliau sendiri.

Dua Orang Pakar

Sekiranya kesemua kaedah yang tersebut sebelum ini tidak boleh digunakan untuk membuktikan kewujudan, keaslian dan kesahihan dokumen maka pembuktian dokumen persendirian tersebut boleh dibuat melalui sekurang-kurangnya keterangan dua orang pakar seperti yang ditetapkan dalam Seksyen 56(1) Akta 561(3). Keterangan Pakar bermakna kesaksian orang yang berkeahlian tentang sesuatu bidang. Keterangan pakar ialah pendapat yang diberikan seseorang yang mempunyai kepakaran dalam sesuatu bidang atau persoalan.⁹⁵ Ibn Qayyim mentafsirkan pakar sebagai kesaksian orang yang berkeahlian tentang sesuatu bidang.⁹⁶

Pendapat pakar ialah keterangan yang merupakan pendapat atau kepercayaan seorang saksi, bertentangan dengan keterangan fakta yang boleh diterima sebagai keterangan.⁹⁷ Hal ini memberi maksud bahawa keterangan yang diberikan oleh seseorang yang mempunyai pengetahuan khusus mengenai sesuatu bidang tertentu sama ada melalui pengetahuannya, pengalaman atau kemahirannya. Selain itu, pendapat pakar ini juga didefinisikan sebagai suatu keterangan dalam mahkamah berkaitan dengan sesuatu isu sains, teknikal atau profesional oleh orang yang pakar dalam bidang masing-masing. Pakar yang dimaksudkan ialah mereka yang berautoriti dalam suatu bidang berdasarkan bidang kepakaran sama ada dilatih berasaskan latihan yang khusus, skil atau kebiasaan mereka dalam bidang itu.⁹⁸

Undang-undang tidak menentukan kepakaran seseorang itu berdasarkan agama atau tahap keadilannya (*credibleness*) tetapi yang penting ialah orang tersebut mestilah "mempunyai kemahiran khusus" dalam perkara-perkara tersebut. Oleh yang demikian, seorang doktor yang beragama Islam tetapi fasik, masih boleh memberi pendapatnya. Begitu juga seorang doktor yang bukan Islam, boleh memberi pendapatnya di dalam mahkamah syariah kerana bersifat *bayyinat*.⁹⁹ Apabila mahkamah perlu membuat sesuatu pendapat atas sesuatu perkara mengenai undang-undang negara asing atau mengenai sains atau seni, atau tentang identiti atau ketulenan tulisan tangan atau cap jari atau berhubungan dengan penentuan *nasāb*, maka pendapat pakar diperlukan atas perkara itu dan bersifat *qarīnat*.¹⁰⁰

Dalam konteks pembuktian dokumen persendirian, keterangan yang perlu dibuat oleh kedua-dua pakar tersebut adalah berkaitan dengan tulisan dan tandatangan pada

⁹³ Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997. (Akta 561). Seksyen 55.

⁹⁴ *Abd Razak Bin Abd Ghani lwn Abd Rahim bin Othman* [2014] 1 JH 39 at 32.

⁹⁵ Mahmud Saedon A. Othman. *op.cit*, 150.

⁹⁶ Ibn Qayyim, J. (1977). *Al-Ṭurūq al-Ḥukmiyyah fī Siyāsah as-Syar'iyyah*. Beirūt. Lubnān: Dār al-Kutūb 'Ilmiyyah, 188.

⁹⁷ n.a (2004). *Kamus Undang-Undang Oxford*. Selangor: Fajar Bakti. 6th Ed., 389.

⁹⁸ Jasri, J. (2011). Kebolehterimaan Teknologi dalam Undang-undang Keterangan Islam di Mahkamah Syariah. *Jurnal Hukum*, 33(1), 6.

⁹⁹ Zulfakar, R. S., (2010). *Prinsip-Prinsip Pembuktian & Akta Keterangan Mahkamah Syariah*. Muzakarah Pakar: Pendakwaan Pesalah Sihir di Mahkamah Syariah, anjuran Jabatan Mufti Negeri Selangor dengan kerjasama PISANG. Shah Alam. 21 Julai, 9.

¹⁰⁰ Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997. (Akta 561). Seksyen 33.

dokumen itu.¹⁰¹ Dua orang pakar atau lebih hendaklah dipanggil untuk memberikan keterangan jika boleh tetapi jika tidak terdapat dua orang pakar, maka keterangan seorang pakar adalah memadai. Jika dua orang pakar memberikan pendapat yang berlainan, maka pakar yang ketiga hendaklah dipanggil untuk memberi keterangan.¹⁰² Contoh, sama ada suatu dokumen tertentu ditulis oleh A. Suatu dokumen lain dikemukakan yang dibuktikan atau diakui telah ditulis oleh A. Pendapat pakar atas soal sama ada kedua-dua dokumen itu telah ditulis oleh orang yang sama atau oleh orang yang berlainan ialah *qarīnat*. Fakta yang selainnya tidak *qarīnat* ialah *qarīnat* jika ia menyokong atau adalah tak konsisten dengan pendapat pakar apabila pendapat itu ialah *qarīnat*.¹⁰³

Apabila mahkamah perlu membuat sesuatu pendapat tentang sesiapa atau orang yang telah menulis atau menandatangani mana-mana dokumen, maka pendapat mana-mana orang yang kenal akan tulisan tangan orang yang dikatakan telah menulis atau menandatangani dokumen itu, bahawa dokumen itu telah atau tidak ditulis atau ditandatangani oleh orang itu, ialah *qarīnat*.¹⁰⁴

Sumpah

Sekiranya kesemua kaedah yang telah dinyatakan sebelum ini masih tidak boleh dilaksanakan bagi membuktikan kesahihan dan ketulenan dokumen, dan pembuat dokumen atau pemberi hibah tersebut menafikan tulisan dan penyempurnaan dokumen itu, maka angkat sumpah hendaklah dibuat apabila diminta oleh orang yang mengatakan bahawa orang disebut terdahulu itu ialah orang yang menyempurnakan dokumen itu. Jika dia enggan berbuat demikian, orang yang mengatakan itu boleh mengangkat sumpah dan berikutan dengannya membuktikan tuntutan seperti ditetapkan dalam Seksyen 56(6) Akta 561. Keadaan atau perkara ini bersesuaian dengan prinsip asal dakwaan iaitu keterangan hendaklah diberikan oleh orang yang mendakwa dan sumpah hendaklah menjadi tanggungan bagi orang yang menafikan atau ingkar.

KEBOLEHTERIMAAN DOKUMEN PERSENDIRIAN ELEKTRONIK DI BAWAH EKMS PERAK 2004

EKMS Perak mempunyai kelebihan yang signifikan berbanding negeri lain kerana enakmen ini mengandungi dua peruntukan berkaitan kaedah pembuktian dokumen iaitu peruntukan Seksyen 56 yang mana peruntukan ini sama seperti Akta 561. Oleh kerana peruntukan ini sama maka pengkaji tidak berhasrat untuk mengulangi huraian yang sama. Kedua, EKMS Perak 2004 ini mengandungi peruntukan berkaitan pembuktian dokumen yang dikeluarkan komputer iaitu Seksyen 73, Seksyen 74 dan Seksyen 75 yang sama seperti Seksyen 90A, 90B dan 90C Akta Keterangan 1950. Oleh sebab Akta 561 sedikit berbeza dengan EKMS Perak, maka pengkaji berpendapat perlu juga dijelaskan perbezaan antara kedua-dua statut ini. Jika kita lihat pada Akta 561, walaupun Huraian 3¹⁰⁵ telah mengiktiraf kesemua dokumen yang dikeluarkan oleh komputer ialah keterangan primer namun pemakaian Huraian 3 ini bertujuan untuk menyokong peruntukan Seksyen 90A, 90B dan 90C¹⁰⁶ dan dalam konteks perbahasan ini adalah Seksyen 73, 74 dan 75.

Penjelasan ini mesti dibaca dengan Seksyen 90A, 90B dan 90C Akta Keterangan 1950 yang membincangkan dokumen yang dihasilkan oleh komputer. Peruntukan-peruntukan ini menyatakan bahawa dokumen yang dihasilkan oleh komputer merupakan dokumen primer. Oleh itu, semua salinan yang dihasilkan oleh komputer yang tidak asli daripada cakera komputer harus dianggap sebagai dokumen primer.¹⁰⁷ Dalam hal ini, Huraian 3,

¹⁰¹ *Ibid.* Seksyen 56(4).

¹⁰² *Ibid.* Seksyen 33.

¹⁰³ *Ibid.* Seksyen 34.

¹⁰⁴ *Ibid.* Seksyen 35.

¹⁰⁵ *Ibid.* Seksyen 49.

¹⁰⁶ Jal Zabdi, M. Y. (2003). *op.cit.*, 161.

¹⁰⁷ Augustine, P. (2010). *Evidence Practice and Procedure*. Kuala Lumpur: Malayan Law Journal Sdn. Bhd. 4th Ed., 645.

Seksyen 49 yang berkaitan dengan pengiktirafan dokumen yang dikeluarkan oleh komputer ialah keterangan primer namun hampir semua akta atau enakmen keterangan negeri-negeri tidak mengguna pakai Seksyen 90A, 90B, 90C, 91-100. Namun EKMS Perak 2004 yang menggunakan peruntukan Seksyen 62 bagi dokumen elektronik awam, Seksyen 73, Seksyen 74 dan Seksyen 75 mengenai dokumen elektronik persendirian.¹⁰⁸

Prinsip umum dalam pengemukaan keterangan dokumen persendirian ialah pembuat dokumen tersebut hendaklah dipanggil, dan dokumen hendaklah dikemukakan oleh pembuatnya. Namun prinsip ini dikecualikan oleh seksyen ini¹⁰⁹ apabila ia telah memperkenalkan satu pendekatan baharu iaitu pertama: dokumen yang dihasilkan oleh komputer boleh dikemukakan sebagai keterangan, dan kedua: pembuat dokumen tidak perlu dipanggil untuk memberi keterangan di mahkamah. Walaupun demikian, penerimaan keterangan dokumen tersebut hendaklah disertai dengan pengemukaan sijil perakuan yang telah ditandatangani oleh seseorang yang, sama ada sebelum atau selepas pengeluaran dokumen itu oleh komputer itu adalah bertanggungjawab bagi pengurusan komputer itu bahawa dokumen telah dikeluarkan oleh komputer dalam perjalanan penggunaannya yang biasa.¹¹⁰

Dokumen cetakan komputer yang tidak disertai atau diiringi dengan sijil perakuan tersebut akan menyebabkan dokumen tersebut tidak akan diterima masuk sebagai keterangan, dan sebaliknya akan ditandai sebagai dokumen pengenalan sahaja.¹¹¹ Sekali lagi pengkaji bersetuju dan menyokong Hakim Mahkamah Rayuan Syariah sebagai betul apabila beliau berpandangan bahawa Hakim Bicara telah tersalah apabila menerima keterangan tersebut jika dirujuk kepada keputusan oleh Hakim Bicara dalam kes *Moriazi bin Mohamad lwn Ajmawati bte Atan* pula.¹¹² Isu biasa yang dibangkitkan pada dokumen elektronik adalah, sama ada Plaintiff atau Defendan telah memenuhi syarat Seksyen 90A (2) AK 1950 ataupun sebaliknya. Bahagian ini memerlukan pengeluaran sijil daripada orang yang bertanggungjawab untuk kerja-kerja dalam bidang pengkomputeran. Walau bagaimanapun, sijil tersebut tidak diperlukan sekiranya orang tersebut hadir semasa pendengaran kes. Prinsip ini diguna pakai dan ditegaskan dalam beberapa kes iaitu *Standard Chartered Bank lwn Mukah Singh*,¹¹³ *Gnanasegaran a/l Pararajasingam lwn Pendakwa Raya*,¹¹⁴ *Hanafi bin Mat Hassan lwn Pendakwa Raya*,¹¹⁵ dan *Ahmad Najib b Aris lwn Pendakwa Raya*.¹¹⁶

Sekiranya tiada sebarang bantahan dibuat terhadap keterangan yang dikemukakan oleh para saksi dan bukti tersebut dihasilkan dalam urusan biasa, maka Plaintiff tidak perlu mematuhi syarat Seksyen 90A (2) tersebut. Sijil tidak perlu dikemukakan kecuali bukti tersebut dipertikaikan pada masa bukti itu dikeluarkan. Namun jika dokumen elektronik tersebut adalah catatan penegasan dibuat oleh seseorang, kebolehterimaan boleh ditolak bergantung pada persepsi manusia dan penyediaan maklumat tersebut ke komputer kerana ia termasuk keterangan dengar cakap kecuali penegasan tersebut termasuk dalam pengecualian keterangan dengar cakap.¹¹⁷

Berdasarkan perbincangan dalam perkara ini, walaupun apa pun kaedah kebolehterimaan dokumen elektronik persendirian yang diguna pakai, pengesahan berkaitan dengan kesahihan kandungan dan ketulenan dokumen elektronik tersebut hendaklah dibuktikan terlebih dahulu sebelum sesuatu dokumen tersebut diterima sebagai

¹⁰⁸ Hassan Ab. Rahman. (2017). Pandangan Umum Terhadap Peruntukan-Peruntukan Statut Keterangan Mahkamah Syariah Malaysia: Suatu Perbandingan Dengan Akta Keterangan 1950 [Akta 56]. 1 LNS (A) lxi. p. 16.

¹⁰⁹ Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah (Perak) 2004 (Enakmen No. 8 Tahun 2004). Seksyen 73(1).

¹¹⁰ Ibid. Seksyen 73(2).

¹¹¹ Jal Zabdi, M. Y. (2003). *op.cit.*, 168.

¹¹² Moriazi bin Mohamad lwn Ajmawati bte Atan [2005] 4 ShLR 108.

¹¹³ Standard Chartered Bank lwn Mukah Singh [1996] 3 MLJ 240 (HC).

¹¹⁴ Gnanasegaran a/l Pararajasingam lwn Pendakwa Raya [1997] 3 MLJ 1 (CA).

¹¹⁵ Hanafi bin Mat Hassan lwn Pendakwa Raya [2006] 4 MLJ 134.

¹¹⁶ Ahmad Najib b Aris lwn Pendakwa Raya [2007] 2 MLJ 505.

¹¹⁷ Duryana, M. & Zulfakar, R., (2014). Case of Electronic Evidence in Malaysian Courts: The Civil and Syariah Perspective. *ICSSR E-Journal Social Sciences Research*, 1(2), 4-5.

keterangan. Dalam isu pembuktian, elemen keaslian atau ketulenannya dokumen adalah satu perkara, manakala kerelevanan dokumen tersebut dalam perkara yang didakwa itu merupakan satu perkara yang lain. Selain dari yang sah, dokumen tersebut juga hendaklah dokumen utama atau asal; relevan dari segi undang-undang; dan bukan dengar cakap.¹¹⁸

Pengkaji merumuskan bahawa peruntukan seksyen 73, 74 dan 75 EKMS Perak 2004 ini adalah dikhususkan bagi menentukan kaedah pembuktian dokumen persendirian elektronik semata berbanding peruntukan seksyen 56 yang lebih umum penggunaannya. Hal ini bermaksud seksyen 56 ini masih boleh digunakan untuk pembuktian dokumen persendirian elektronik walaupun ia sedikit sukar berbanding peruntukan khusus tersebut. Pengkaji bersetuju dengan saranan kebanyakan pengkaji lain agar peruntukan undang-undang berkaitan dengan kebolehterimaan keterangan dokumen persendirian elektronik turut diperincikan sebagaimana di negeri Perak untuk tujuan penyeragaman.

KESIMPULAN

Pembuktian itu merupakan suatu proses yang berjalan bagi membuktikan kewujudan atau tidak wujud sesuatu fakta menggunakan keterangan yang diiktiraf syarak. Beban bukti dalam undang-undang keterangan merujuk kepada dua bentuk beban bukti iaitu beban perundangan atau pembuktian kes keseluruhannya, dan beban mengemukakan keterangan. Beban keterangan dalam sesuatu kes mal hendaklah terletak pada orang yang mengatakan atau menegaskan sesuatu fakta. Perkara ini termasuklah dalam pembuktian kewujudan dokumen persendirian elektronik yang mana hendaklah terletak kepada orang yang mendakwa kewujudan dokumen tersebut. Kaedah pembuktian dokumen persendirian elektronik berdasarkan Akta 561 adalah sama dengan kaedah pembuktian dokumen persendirian biasa melalui pengemukaan dokumen asal dan pengakuan pembuat dokumen. Sekiranya pembuat dokumen menafikan, maka pembuktian boleh dibuat melalui dua orang saksi dokumen; dua orang saksi tulisan tangan; dua orang saksi pakar; ataupun diputuskan melalui kedah sumpah. Keadaan ini berbeza dengan kaedah yang ditetapkan dalam EKMS Perak 2004 yang memperuntukkan dua cara iaitu pertama sama seperti Akta 561 dan kedua, peruntukan kaedah khas bagi pembuktian dokumen komputer. Kesimpulannya, kajian ini mendapati wujud perbezaan kaedah yang ditetapkan oleh kedua-dua undang-undang berkaitan pembuktian dokumen persendirian elektronik. Kajian ini mencadangkan agar undang-undang keterangan di semua negeri diseragamkan bagi mengelakkan salah faham akibat perbezaan kaedah pembuktian.

RUJUKAN

Akta

Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997.
Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah (Perak) 2004.

Buku

- Abdul Rahman, M. (1988). *Prinsip Undang-undang Keterangan Islam*. Kuala Lumpur: Badan Dakwah dan Kebajikan Islam Malaysia.
- Ahmad Ibrahim, B. (1985). *Ṭurūq al-Ithbāt al-Syar'iyyat*. t.tp: t.pt. Cet. 3.
- al-Bahā'i, A. A. M. (1965). *Min Ṭurūq al-Ithbāt fī al-Syarī'ah wa fī al-Qānūn*. Mesir: Dar al-Fikr al-Arabi.
- al-Sanhuri, Abd al-Razzaq Ahmad. (t.t). *Al-Wasīt fī Syarḥ al-Qānūn al-Madānī al-Jadīd*. Bayrut. Lubnān: Dār al-Iḥyā' al-Turāth al-'Arābī. Vol. 2.
- al-Zuhayli, M. (1982). *Wasā'il Ithbāt*. Bayrut: Maktabat Dār al-Bayān. Vol. 2.
- al-Zuhayli, W. (1997). *Al-Fiqh al-Islāmī wa 'Adillatuh*. Damsyik: Dar al-Fikr.

¹¹⁸ Mursilailaili M. S. et al., *op.cit*, (2015a), 30.

- Arbouna, M. B. (1999). *Islamic Law of Evidence: The Function of Official Documents in Evidence*. Kuala Lumpur: Syarikat Nurulhas.
- Augustine Paul. (2010). *Evidence Practice and Procedure*. Kuala Lumpur: Malayan Law Journal Sdn. Bhd. 4th Ed.
- Ibn Qayyim al-Jauziyyah. (1977). *Al-Ṭurūq al-Ḥukmiyyah fī Siyāsah as-Syar'iyyah*. Bayrut. Lubnān: Dār al-Kutūb 'Ilmiyyah.
- Imad, M. R. (1999). *Hujjiyah al-Syahadat fī al-Ithbat al-Jazaiy*. Ammān Jordān: Maktabah al-Thaqafah.
- Jal Zabdi, M. Y. (2003). *Pengenalan kepada Undang-Undang Keterangan di Malaysia*. Kuala Lumpur: Penerbit Universiti Malaysia.
- Jubran Mas'ud. (1990). *Al-Rāid Mu'jam Lughāwī 'Asrī*. Bayrut. Lubnān: Dār al-'Ilm lī al-Malāyin. Vol. 1. Cet. 6.
- Mahmud Saedon, A. O. (2003). *Undang-undang Keterangan Islam*. Kuala Lumpur: DBP.
- Mahmud, M. H. (1988). *Al-Qaḍa' wa Niẓām al-Ithbāt fī al-Fiqh al-Islāmī wa Anẓimaṭ wa al-Wad'iyyah*. Riyad: Mamlakah al-'Arabiyyah al-Sa'udiyyah: Jami'at al-Malik al-Saud.
- Md. Amin A. R. (2005). *Pembuktian dalam Syariat Islam*. Shah Alam: Pusat Penerbitan Universiti (UPENA). UiTM.
- Mohd Salleh, A. (2005). *Risalah Ahkam*. Selangor: Intel Multi Media and Publication.
- Muhammad Fawwaz. (2008). *Al-Wajiz fī al-'Uqūd al-Tijarah al-Eltroniyyah*. 'Amman: Dar al-Thaqafah.
- n.a. (1983). *Faruq's Law Dictionary*. Bayrut: Librairie Du Liban.
- n.a. (1995). *Kamus Undang-undang*. ttp: Oxford Fajar Sdn. Bhd. Cet. 18.
- n.a. (2000). *Kamus Dewan*. Edisi Ketiga. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- n.a. (2004). *Kamus Undang-Undang Oxford*. Selangor: Fajar Bakti. 6th Ed.
- Richard May. (1995). *Criminal Evidence*. London: Sweet & Maxwell.
- Rupert, Cross. (1990). *Cross on Evidence*. London: Butterworths. 7th Edition.
- Siti Zalikah, H. M. N. (2006). *Beberapa Aspek dalam Undang-undang Keterangan Islam*. Dlm.: Al-Syariah: Undang-undang Keterangan Islam. Siti Zalikah Haji Md Nor et al. (ed.). Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka. Vol. 3.
- Zulfakar, R. S. (2007). *Al-Qarinah: Pemakaiannya dalam Litigasi Mal dan Jenayah*. Nasimah Hussin et al., Siri Perkembangan Undang-undang di Malaysia. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka. Jil. 13.

Jurnal

- Abdul Halim, Z. (2019). Beban Pembuktian dalam Kes Mal menurut Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah di Malaysia. *1 LNS (A)* xxxi.
- Ahmad Azam, M. S. (2014). Jenayah Moral dan Kesusilaan di bawah Undang-undang Jenayah Syariah Malaysia: Pembuktian Kes melalui Qarinah Rakaman Foto dan Video Digital. *1 LNS (A)*.
- Duryana, M. & Zulfakar, R. (2014). Case of Electronic Evidence in Malaysian Courts: The Civil and Syariah Perspective. *ICSSR E-Journal Social Sciences Research*, 1(2), 1-10.
- Hassan, A. R. (2017). Pandangan Umum Terhadap Peruntukan-Peruntukan Statut Keterangan Mahkamah Syariah Malaysia: Suatu Perbandingan Dengan Akta Keterangan 1950 [Akta 56]. *1 LNS (A)* lxi.
- Jasri, J. (2011). Kebolehterimaan Teknologi dalam Undang-undang Keterangan Islam di Mahkamah Syariah. *Jurnal Hukum*, 33(1), Putrajaya: JKSM.
- Lukman, A. M., & Wan Abdul Fattah, W. I. (2012). Al-Qarinah: Antara Kekuatan dan Keperluan dalam Mensabitkan Kesalahan Jenayah (Zina). *International Journal Of Islamic Thought*, 2, 38-54.
- Mohamad Azhan, Y., Ahmad 'Azam, M. S., & Mohd Abu Hassan, A., (2017). Keterangan Dokumen Dalam Bentuk Digital Di Mahkamah Syariah: Analisis Berkaitan Definisi Serta Kebolehterimaannya Di Sisi Prinsip Syariah Di Malaysia. *Journal Current Legal Issues*. Bangi: Penerbit UKM. September.

- Mohamad Azhan, Y., Ahmad Azam, M. S., Azizah, M. R., & Fatimah Yusro, H., (2020). Pengemukaan Dokumen Elektronik sebagai Keterangan dalam Perbicaraan Mahkamah Syariah. *Jurnal Undang-undang & Masyarakat*, 27, 55-63.
- Mohamad Ismail, M. Y., (2006). Kedudukan Bahan Bukti (Exhibit) Elektronik Dan Digital Dalam Keterangan: Masalah Dan Cabaran Masa Kini. *The Journal of Malaysian BAR (INSAF) XXXV*. Kuala Lumpur: Malaysian Bar Council. Vol. 1.
- Mohamad Khairudin, K., & Ahmad, C. Y. (2019). The Integration of Digital Forensics Science and Islamic Evidence Laws. *International Journal of Law, Government and Communication*, 4(17), 61-70.
- Mursilailaili, M. S., Abdul Rani, K., & Zulfakar, R., (2015a). Reception of Electronic Evidence from Islamic Perspective. *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, 9(26), 30-35.
- Mursilailaili, M. S., Abdul Rani, K., Duryana, M., & Zulfakar, R., (2015b). Authentication of Electronic Evidence in Cybercrime Cases based on Malaysian Laws. *Pertanika: Journal of Social Science and Humanities*, 23(S), 153-168.
- Ruzman, M. N. (2007). Pembuktian dalam Kes Harta Sepencarian di Mahkamah Syariah di Malaysia. *Jurnal Syariah*, 15(1), 29-42.
- Ruzman, M. N. (2008). Kedudukan Bayyinah, Syahadah dan Qarinah dalam Penggubalan Undang-undang Keterangan Islam di Malaysia. *Jurnal Syariah*, 16(2), 1-23.
- Ruzman, M. N., & Istajib, M. (2011). Ulasan Kes dari aspek Pembuktian: Rosmah Binti Suly & Seorang Yang Lain Iwn Ismail Bin Mohamad & Seorang Yang Lain. *Jurnal Kanun*, 26(2), 130-146.
- Wan Abdul Fattah, W. I. (2016). Penerimaan Dan Kekuatan Dokumen Elektronik Dalam Pembuktian Di Mahkamah Syariah. *Kanun: Jurnal Undang-Undang Malaysia*, 28(2), 338-355.
- Zulfakar, R. (2015). Pembuktian dalam Kes Jenayah Syariah Malaysia: Isu dan Penyelesaian. *Jurnal Kanun*, 27(1), 122-142.

Laman Sesawang

Scientific Working Group On Digital Evidence. <https://www.swgde.org/> (Diakses pada 19 Mei 2021).

Seminar & Prosiding

- Mohamed Fouzi, M., Wan Abdul Fattah, W. I. & Ahmad Syukran, B. (2020). *Pembuktian Melalui Dokumen dalam Kes-kes Pengesahan Hibah di Mahkamah Syariah di Malaysia*. INSLA e-Proceeding. Nilai: USIM. 3(1).
- Nurbazla, I. (2016). *Perbandingan Takrifan Dokumen Elektronik Dalam Akta Keterangan Syariah Dan Akta Keterangan Sivil Di Malaysia*. Prosiding Kolokium Antarabangsa Jejak Warisan Ilmu Islam. Banda Aceh. Bangi: Penerbit UKM.
- Zulfakar, R. S., (2010). *Prinsip-Prinsip Pembuktian & Akta Keterangan Mahkamah Syariah. Muzakarah Pakar: Pendakwaan Pesalah Sihir di Mahkamah Syariah*, Jabatan Mufti Negeri Selangor dan PISANG. Shah Alam. 21 Jul.

Tesis

- Resali, M. (1998). *Documentary Evidence: It's Application in Court; A Comparative Study between Common Law, Malaysian and Islamic Law*. (Tesis Sarjana). Universiti Islam Antarabangsa.

Penafian

Pandangan yang dinyatakan dalam artikel ini adalah pandangan penulis. *Al-Qanatir: International Journal of Islamic Studies* tidak akan bertanggungjawab atas apa-apa kerugian, kerosakan atau lain-lain liabiliti yang disebabkan oleh / timbul daripada penggunaan kandungan artikel ini.

8.

**MEMPERKETATKAN
PENGUATKUASAAN
ENAKMEN KESALAHAN
JENAYAH SYARIAH
TERHADAP KES HAMIL
LUAR NIKAH OLEH
PEJABAT AGAMA ISLAM
DAERAH ALOR GAJAH,
MELAKA**

e-ISSN: 0128-0902
ISSN 2289-9634

Available online at <https://jcis.uitm.edu.my>

Journal of Contemporary Islamic Studies 11(1) 2025

Journal of
Contemporary
Islamic Studies

Memperketatkan Penguatkuasaan Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah Terhadap Kes Hamil Luar Nikah oleh Pejabat Agama Islam Daerah Alor Gajah, Melaka

(Empowering the Enforcement of the Shariah Criminal Offence Enactment
on Out-of-Wedlock Pregnancy by the Alor Gajah District Islamic Religious
Office, Malacca)

Mohd Arif Ariffin Abu Bakar^{1*}, Azhar Abdul Aziz², Rafeah Saidon¹

¹Akademi Pengajian Islam Kontemporari Universiti Teknologi MARA, 40450 Shah Alam, Malaysia

²Centre of Foundation Studies, Universiti Teknologi MARA Cawangan Selangor, Kampus Dengkil, Dengkil 43800 Selangor
Malaysia

ARTICLE INFO

Article history:

Received 5 May 2024

Accepted 17 December 2024

Published 10 March 2025

Keywords:

Alor Gajah Malacca Islamic
religious office
pregnant out of wedlock
sharia law enforcement

Katakunci:

hamil luar nikah
Pejabat Agama Islam Daerah Alor
Gajah, Melaka
penguatkuasaan undang-undang
syariah

DOI:

<https://doi.org/10.24191/jcis.v11i1.5>

ABSTRACT

Pregnancy out of wedlock is an offence that requires attention and is one of the most concerning social problems, especially in Muslim societies. In Islam, pregnancy out of wedlock is considered a crime, an offence, and a sin that must be curbed and avoided. Therefore, it is the responsibility of the Religious Authority to address and manage such offences through systematic enforcement. Additionally, the provisions of Shariah law and the implementation of more effective punishments must be emphasised to enhance the quality of Shariah law enforcement. This research aims to examine the enforcement practices of the Alor Gajah District Islamic Religious Office in Malacca concerning the Shariah offence of pregnancy out of wedlock. This study adopts a qualitative research approach using content analysis by referring to the Acts or Enactments of Shariah Criminal Offences of various states, relevant journals and theses, as well as the statistics of Shariah offence cases under the Syariah Criminal Offences (State of Malacca) Enactment 1991, specifically those related to pregnancy out of wedlock. The findings of the study indicate that there are legal provisions for the offence of pregnancy out of wedlock in Malacca under Section 54 of the Syariah Criminal Offences (State of Malacca) Enactment 1991 (EKSNM 1991). Furthermore, the study found that enforcement measures have been implemented to curb such offences, particularly in the Alor Gajah District of Malacca. However, these efforts must be continuously improved based on current needs to ensure that religious enforcement remains a relevant authority in addressing the Shariah offence of pregnancy out of wedlock and effectively tackling moral issues, particularly in Malacca.

^{1*} Corresponding author. E-mail address: 2019840112@student.uitm.edu.my
<https://doi.org/10.24191/jcis.v11i1.5>

ABSTRAK

Kehamilan luar nikah merupakan kesalahan yang perlu diberi perhatian dan merupakan salah satu masalah sosial yang amat membimbangkan khususnya dalam kalangan masyarakat Islam. Dalam Islam, kehamilan luar nikah merupakan satu jenayah atau dikategorikan sebagai satu jenayah dan perbuatan dosa yang perlu dibendung serta dijauhi. Oleh itu, menjadi tanggungjawab Penguat Kuasa Agama untuk membendung dan menangani kesalahan tersebut melalui pengurusan pelaksanaan penguatkuasaan yang sistematik. Selain itu peruntukan undang-undang syariah dan hukuman yang lebih berkesan juga perlu dititikberatkan bagi meningkatkan kualiti penguatkuasaan undang-undang syariah. Kajian ini bertujuan untuk mengkaji pelaksanaan penguatkuasaan Pejabat Agama Islam Daerah Alor Gajah, Melaka terhadap kesalahan jenayah syariah hamil luar nikah. Kajian ini menggunakan pendekatan kaedah kualitatif menerusi reka bentuk analisis kandungan dengan merujuk kepada Akta atau Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah negeri-negeri, jurnal-jurnal serta tesis-tesis yang berkaitan dan juga Statistik Kesalahan Syariah di bawah Enakmen Kesalahan Syariah Negeri Melaka 1991 yang melibatkan kesalahan hamil luar nikah. Hasil kajian mendapati terdapat peruntukan undang-undang syariah bagi kesalahan hamil luar nikah di negeri Melaka iaitu di bawah seksyen 54 Enakmen Kesalahan Syariah Negeri Melaka (EKSNM) 1991. Selain itu, hasil kajian juga menunjukkan bahawa penguatkuasaan telah dilaksanakan bagi membendung kesalahan tersebut khususnya di Daerah Alor Gajah, Melaka. Walau bagaimanapun, usaha ini perlu dilakukan secara berterusan berdasarkan keperluan semasa agar penguatkuasaan agama dapat menjadi sebuah agensi yang relevan dalam menangani kesalahan syariah hamil luar nikah dan mampu mengatasi isu-isu moral yang wujud khususnya di Melaka.

PENDAHULUAN

Hamil luar nikah ialah kehamilan yang berlaku disebabkan oleh hubungan seks antara lelaki dan perempuan tanpa ikatan yang sah dalam perkahwinan Islam. Syariat Islam mementingkan kemaslahatan manusia dan menghindarkan mereka daripada segala kerosakan serta keburukan dengan menghalalkan hubungan antara lelaki dan perempuan yang bukan mahram melalui perkahwinan yang sah dan mengharamkan perzinaan. Ini kerana perkahwinan dalam Islam memenuhi keinginan nafsu syahwat manusia dengan cara yang sah, membina kesejahteraan dan ketenangan dalam kehidupan, menjaga keturunan dan sebagainya (Atabik & Mudhiyah, 2016; Jarbi, 2019). Firman Allah SWT dalam al-Quran yang bermaksud:

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ
مَوَدَّةً وَرَحْمَةً

“Dan di antara tanda-tanda yang membuktikan kekuasaannya dan rahmatNya, bahawa Ia menciptakan untuk kamu (wahai kaum lelaki), isteri-isteri dari jenis kamu sendiri, supaya kamu bersenang hati dan hidup mesra dengannya, dan dijadikanNya di antara kamu (suami isteri) perasaan kasih sayang dan belas kasihan.”

Surah al-Rum, 30: 21

Persetubuhan yang berlaku di luar perkahwinan adalah dilarang dalam Islam dan merupakan perbuatan zina. Islam melarang setiap Muslim menghampiri zina kerana ia merupakan dosa, perbuatan yang buruk dan membawa kepada kerosakan. Allah SWT berfirman dalam al-Quran yang bermaksud:

وَلَا تَقْرَبُوا الزَّيْنَىٰ إِنَّهُ كَانَ فَحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا ﴿٣٢﴾

“Dan janganlah kamu menghampiri zina, sesungguhnya zina itu adalah satu perbuatan yang keji dan satu jalan yang jahat (yang membawa kerosakan).”

Surah al-Isra', 17: 32

Justeru, kehamilan yang berlaku daripada persetubuhan di luar nikah boleh memberikan implikasi yang buruk terhadap pelaku dan keturunan. Dalam konteks Islam, memenuhi kehendak nafsu seks dengan jalan yang dilarang seperti persetubuhan haram boleh membawa kepada ketidakstabilan keturunan, meruntuhkan institusi keluarga, menyebabkan pergaduhan dan tekanan terhadap individu, menularnya penyakit berjangkit dan kelakuan yang menyalahi syarak seperti zina (Atabik & Mudhiyah, 2016). Oleh itu, Islam mendidik manusia supaya sentiasa melakukan amal kebaikan dan menjauhi diri daripada segala perbuatan maksiat atau dosa seperti persetubuhan haram yang boleh membawa kepada kehamilan luar nikah dan lain-lain lagi (Aladin, 2018; Junawaroh, 2020).

Setiap Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah negeri-negeri di Malaysia mempunyai peruntukan kesalahan berkaitan dengan kehamilan luar nikah. Di negeri Melaka, kesalahan hamil luar nikah ini diperuntukkan di bawah seksyen 54 Enakmen Kesalahan Syariah Negeri Melaka 1991 iaitu golongan perempuan yang hamil luar nikah atau melahirkan anak di luar nikah melakukan satu kesalahan. Jika disabitkan kesalahan, mereka boleh dikenakan hukuman denda tidak melebihi tiga ribu ringgit atau dipenjarakan untuk tempoh tidak lebih daripada dua puluh empat bulan atau kedua-duanya sekali.

Keseriusan gejala sosial yang berlaku di negeri Melaka khususnya, dan di Malaysia amnya, perlu diberi perhatian. Sumber berita yang dinyatakan dalam dada akhbar menunjukkan pelbagai permasalahan gejala sosial seperti pembuangan anak, minum arak, berjudi, berkhawat dan lain-lain. Ini berpunca daripada beberapa faktor yang menyumbang kepada peningkatan permasalahan sosial dan jenayah seperti pertambahan penduduk, kepesatan pembangunan dan kemajuan era dunia tanpa sempadan dan lain-lain lagi. Semua ini amat membimbangkan terutamanya gejala sosial yang melibatkan golongan remaja. Hal ini seperti mana kesalahan hamil luar nikah, yang kebanyakannya melibatkan golongan remaja Melayu Islam berbanding golongan bangsa lain.

Kehamilan luar nikah terutamanya dari kalangan remaja dipengaruhi oleh pelbagai faktor, antaranya kelemahan hubungan kekeluargaan, perkembangan teknologi maklumat, pengaruh rakan sebaya, kedudukan ekonomi dan tahap pendidikan agama yang rendah (Alavi et al., 2012; Siong & Tharshini, 2020). Menurut statistik Kementerian Kesihatan Malaysia dari tahun 2014 hingga 2018, terdapat 18,465 remaja terlibat dengan kehamilan luar nikah dalam tempoh 2014-2018 iaitu 3,980 orang pada tahun 2014 dan 2015, 3,938 orang pada tahun 2016, 3,694 pada tahun 2017 dan 2,873 pada tahun 2018. Berdasarkan data ini, kes kehamilan luar nikah dilaporkan pada setiap tahun. Hal ini juga menunjukkan keseriusan kesalahan hamil luar nikah yang berlaku di Daerah Alor Gajah, Melaka, walaupun penguatkuasaan telah dilakukan ke atas kesalahan tersebut. Menurut Statistik Kes Kesalahan Syariah di bawah Enakmen Kesalahan Syariah Negeri Melaka 1991, Jabatan Agama Islam Melaka bagi daerah Alor Gajah, Melaka dari tahun 2017 hingga 2021, terdapat 148 kes yang melibatkan kesalahan di bawah seksyen 54 EKSNM 1991, iaitu 23 kes pada tahun 2017, 38 kes pada tahun 2018, 44 kes pada tahun 2019, 28 kes pada tahun 2020 dan 15 kes pada tahun 2021.

Oleh itu, penguatkuasaan syariah memainkan peranan penting dalam menangani kesalahan syariah yang berlaku. Ia merupakan salah satu aspek yang penting dalam pelaksanaan sistem keadilan jenayah Islam. Penguatkuasaan ialah satu tindakan untuk memastikan masyarakat mematuhi undang-undang atau

peraturan tertentu. Penguatkuasaan terhadap undang-undang jenayah syariah kebiasaannya dilaksanakan oleh Pegawai Penguat Kuasa Agama (PPA) berdasarkan peraturan yang diperuntukkan di bawah mana-mana undang-undang Islam yang sedang berkuatkuasa seperti peruntukan yang terdapat di bawah enakmen kesalahan jenayah syariah negeri-negeri (Ismail, 2008). Bahagian Penguatkuasaan Jabatan Agama Islam Melaka (JAIM) berperanan dalam menjalankan tindakan penguatkuasaan terhadap maklumat yang diterima daripada orang awam berkaitan kesalahan syariah, mengendalikan siasatan kesalahan syariah melalui penyediaan kertas siasatan (fail kes) untuk dihantar ke Jabatan Pendakwaan Syariah, melaksanakan perintah mahkamah terhadap pesalah syariah dan juga menguatkuasakan peruntukan undang-undang syariah yang terkandung dalam enakmen-enakmen yang berkuat kuasa di negeri Melaka. Selain di Ibu Pejabat, bahagian ini mempunyai tiga cawangan yang ditempatkan di setiap tiga daerah di seluruh negeri Melaka, iaitu Pejabat Agama Islam Daerah Melaka Tengah, Pejabat Agama Islam Daerah Jasin, dan Pejabat Agama Islam Daerah Alor Gajah, Melaka. Pejabat-pejabat ini melaksanakan dasar dan prinsip yang sama dalam tugas penguatkuasaan serta tugas berkaitan kes mal, seperti menyiasat pernikahan terdahulu, menyiasat pernikahan sindiket atau palsu, menyediakan fail kes pernikahan tanpa kebenaran untuk pendakwaan, serta menerima dan merekodkan kes cerai tanpa kebenaran.

Perancangan serta pelaksanaan langkah-langkah penguatkuasaan dan pencegahan yang lebih sistematik dan berkesan adalah penting bagi menangani jenayah syariah yang berlaku. Oleh yang demikian, kajian ini menganalisis kesalahan hamil di luar nikah berdasarkan peruntukan undang-undang jenayah Syariah serta pelaksanaan penguatkuasaan oleh Pejabat Agama Islam Daerah Alor Gajah, Melaka, dalam membendung gejala ini.

METODOLOGI KAJIAN

Kajian ini merupakan kajian kualitatif menerusi kaedah analisis kandungan dan pengumpulan data melalui kaedah analisis dokumen. Dalam kajian ini, analisis dokumen yang berkaitan dan signifikan, seperti buku-buku, jurnal, kertas kerja, tesis, artikel, statut, dokumen, dan statistik kesalahan pesalah syariah, digunakan bagi mendapatkan gambaran yang jelas tentang penguatkuasaan kesalahan syariah hamil luar nikah, khususnya di Pejabat Agama Islam Daerah Alor Gajah, Melaka. Data kajian ini dianalisis secara deskriptif, di mana melalui kaedah ini, penulis dapat menganalisis data dan maklumat yang diperoleh daripada rujukan-rujukan bertulis, sama ada bersifat primer mahupun sekunder.

KAJIAN LITERATUR

Banyak pihak berusaha dalam melakukan kajian terhadap kesalahan hamil luar nikah. Kajian-kajian tersebut merangkumi pelbagai topik, seperti hamil luar nikah dalam perspektif Islam, perspektif undang-undang jenayah syariah di Malaysia terhadap kesalahan hamil luar nikah, faktor berlakunya kehamilan luar nikah, khususnya dalam kalangan remaja, dan lain-lain lagi. Menurut Siong dan Tharshini (2020), faktor yang menyumbang kepada kehamilan luar nikah dalam kalangan remaja antaranya ialah kurang perhatian dan kasih sayang daripada ibu bapa, penyalahgunaan teknologi maklumat dengan sering mengakses bahan-bahan lucah serta pengaruh rakan sebaya dan kekurangan pengetahuan tentang ilmu agama. Semua ini merupakan faktor berisiko yang boleh menyebabkan kehamilan luar nikah. Begitu juga, menurut Mohiddin et al. (2022), keluarga yang bermasalah, kecenderungan kepada hiburan yang melalaikan daripada mendalami ilmu agama, dan minat terhadap bahan-bahan lucah merupakan antara faktor yang boleh menyumbang kepada salah laku seksual dalam kalangan remaja sehingga menyebabkan kehamilan luar nikah. Akibat kehamilan tersebut, golongan remaja berisiko tinggi terlibat dalam kes pengguguran janin dan pembuangan bayi.

Kehamilan luar nikah juga memberi implikasi kepada pelakunya, anak yang dikandung, keluarga, dan pihak lain. Dalam kajian oleh Majid et al. (2019), dinyatakan bahawa kurangnya sokongan daripada pihak keluarga terhadap remaja yang terlibat dengan kehamilan luar nikah akan memberi kesan terhadap emosi

mereka, seperti kemurungan, tekanan, dan berisiko untuk terjebak dengan gejala sosial yang lain. Selain itu, ia juga memberi kesan terhadap emosi keluarga yang mungkin berasa tertekan dan malu dengan perbuatan anak serta cucu mereka yang lahir tanpa nikah. Menurut pandangan syarak, antara kesan kehamilan luar nikah ialah anak yang dilahirkan tidak boleh dinasabkan kepada ayah biologi dan tidak berhak mewarisi harta pusaka ayah tersebut. Selain itu, dari sudut kesihatan, kehamilan luar nikah dalam kalangan remaja boleh memberi kesan negatif terhadap kesihatan mental mereka, seperti kemurungan, tekanan, dan masalah psikologi lain.

Selain itu, bagi mengatasi gejala kehamilan luar nikah daripada terus berleluasa, diperlukan sistem perundangan yang efektif dan berkesan untuk menangani gejala tersebut. Menurut Bahori dan Ismail (2017), terdapat kelompongan dalam perundangan jenayah syariah di Malaysia yang melibatkan kesalahan hamil luar nikah dan ia perlu ditambah baik. Ini kerana hukuman yang sedia ada, seperti denda bernilai tidak melebihi RM1,000.00 hingga RM3,000.00 serta hukuman penjara dengan tempoh antara enam bulan hingga tiga tahun, kurang memberi kesan pencegahan kepada pesalah tersebut. Selain itu, program-program pencegahan juga perlu diperkasakan bagi menangani masalah sosial, khususnya kehamilan luar nikah.

DAPATAN DAN PERBINCANGAN

i) Peruntukan Enakmen Kesalahan Syariah Hamil Luar Nikah

Di Malaysia, terdapat peruntukan undang-undang bagi kesalahan jenayah syariah berkaitan kehamilan luar nikah. Namun, hanya beberapa negeri yang mempunyai peruntukan khusus bagi kesalahan tersebut, antaranya:

Negeri Melaka, di bawah seksyen 54 Enakmen Kesalahan Syariah (Negeri Melaka) 1991 memperuntukkan:

- (1) Seseorang perempuan yang didapati hamil atau melahirkan anak di luar nikah adalah merupakan suatu kesalahan boleh dikenakan hukuman denda tidak melebihi daripada tiga ribu ringgit atau dipenjara selama tempoh tidak melebihi dua puluh empat bulan atau kedua-duanya sekali.

Di Selangor, Enakmen Jenayah Syariah Selangor 1995, Enakmen No 9, seksyen 25 memperuntukkan:

- (1) Mana-mana orang lelaki yang melakukan persetubuhan dengan orang perempuan yang bukan isterinya yang sah adalah melakukan suatu kesalahan dan apabila disabitkan boleh didenda tidak melebihi lima ribu ringgit atau dipenjarakan selama tempoh tidak melebihi tiga tahun atau disebat tidak melebihi enam sebatan atau dihukum dengan mana-mana kombinasi hukuman itu.
- (2) Mana-mana orang perempuan yang melakukan persetubuhan dengan orang lelaki yang bukan suaminya yang sah adalah melakukan suatu kesalahan apabila disabitkan boleh di denda tidak melebihi lima ribu ringgit atau dipenjarakan selama tempoh tidak melebihi tiga tahun atau disebat tidak melebihi enam sebatan atau dihukum dengan mana-mana kombinasi hukuman itu.
- (3) Hakikat bahawa seorang perempuan hamil luar nikah akibat daripada persetubuhan yang dilakukan dengan kerelaannya dan sedang dia sedar tentang perbuatannya adalah keterangan *prima facie* tentang pelakuan kesalahan di bawah subseksyen (2) oleh orang perempuan itu.

- (4) Bagi maksud subseksyen (3), seseorang perempuan yang melahirkan anak yang sempurna sifatnya dalam tempoh yang kurang daripada enam bulan *qamariah* dari tarikh pernikahannya hendaklah disifatkan telah hamil luar nikah.

Seksyen 25(3) adalah berkaitan dengan kesalahan hamil luar nikah akibat daripada perbuatan zina maka hukumannya ialah dibawah subseksyen (2) iaitu denda maksimum RM 5,000.00, penjara maksimum tiga tahun dan sebat maksimum enam sebatan atau kombinasi mana-mana hukuman tersebut.

Negeri Pahang, di bawah seksyen 31 Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah (Negeri Pahang) 2013 memperuntukkan:

- (1) Mana-mana perempuan yang hamil atau melahirkan anak tanpa pernikahan yang sah melakukan suatu kesalahan dan boleh, apabila disabitkan, didenda tidak melebihi lima ribu ringgit atau dipenjarakan selama tempoh tidak melebihi tiga tahun atau disebat tidak melebihi enam sebatan atau dihukum dengan mana-mana kombinasi hukuman itu
- (2) Mana-mana lelaki yang menyebabkan mana-mana perempuan hamil luar nikah atau melahirkan anak tanpa pernikahan yang sah melakukan suatu kesalahan dan boleh, apabila disabitkan, dihukum menurut peruntukan subseksyen (1).

Negeri Perlis, di bawah seksyen 15 Enakmen Jenayah dalam Syarak (Perlis) 1991 menjelaskan bahawa:

- (1) Mana-mana orang perempuan yang didapati hamil atau melahirkan anak di luar nikah tidak termasuk persetubuhan syubhah adalah bersalah atas suatu kesalahan dan boleh, apabila disabitkan, dikenakan hukuman denda tidak melebihi lima ribu ringgit atau penjara selama tempoh tidak melebihi tiga tahun atau kedua-duanya.
- (2) Mana-mana perempuan yang melahirkan anak yang penuh sifat kurang daripada enam bulan hijrah selepas dia berkahwin tidak termasuk persetubuhan syubhah boleh disifatkan sebagai melahirkan anak di luar nikah.
- (3) Beban membuktikan bahawa seorang perempuan itu telah disetubuhi dengan cara syubhah atau sebagainya atau berkahwin atau anak itu dilahirkan dalam jangka masa yang boleh diterima mengikut Hukum Syarak adalah terletak di atas perempuan itu.
- (4) Seksyen 112 Akta Keterangan 1950 tidak boleh dipakai bagi maksud seksyen ini.

Negeri Sembilan, di bawah seksyen 75 Enakmen Jenayah Syariah (Negeri Sembilan) 1992 (Pindaan 2004) bagi kesalahan hamil luar nikah memperuntukkan seperti berikut:

- (1) Seseorang perempuan yang didapati hamil atau melahirkan bayi di luar nikah akibat dari persetubuhan haram yang dilakukan dengan kerelaannya dan kesedarannya adalah melakukan satu kesalahan dan hendaklah apabila disabitkan dikenakan hukuman denda tidak melebihi tiga ribu ringgit atau penjara selama tempoh tidak melebihi dua tahun atau kedua-duanya.
- (2) Seseorang perempuan yang melahirkan seorang bayi yang penuh sifat dalam masa enam bulan selepas dia berkahwin hendaklah disifatkan sebagai melahirkan anak di luar nikah: Dengan syarat bahawa beban membuktikan seorang perempuan itu telah melakukan persetubuhan cara syubhat atau telah berkahwin atau anak itu dilahirkan dalam jangka masa yang boleh diterima mengikut Hukum Syarak adalah terletak di atas perempuan itu.

Negeri Kelantan, di bawah seksyen 16 Enakmen Kanun Jenayah Syariah (Kelantan) 1985 memperuntukkan:

- (1) Seseorang perempuan yang didapati hamil atau melahirkan anak di luar nikah adalah bersalah atas suatu kesalahan dan boleh, apabila disabitkan, dikenakan hukuman denda tidak melebihi tiga ribu ringgit atau penjara selama tempoh tidak melebihi dua tahun atau kedua-duanya.
- (2) Seseorang perempuan yang melahirkan anak yang penuh sifat dalam masa enam bulan selepas dia berkahwin boleh disifatkan sebagai melahirkan anak di luar nikah.
- (3) Beban membuktikan bahawa seorang perempuan itu telah disetubuhi dengan carasyubhat atau sebagainya atau berkahwin atau anak itu dilahirkan dalam jangka masa yang boleh diterima mengikut Hukum Syarak adalah terletak di atas perempuan itu.
- (4) Seksyen 112 Akta Keterangan 1950 tidak boleh dipakai bagi maksud seksyen ini.

Di Sabah, di bawah seksyen 79 Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah (Sabah) 1995 memperuntukkan:

- (1) Sesiapa perempuan didapati hamil atau melahirkan anak di luar nikah adalah bersalah atas satu kesalahan dan boleh, apabila disabitkan, dikenakan hukuman denda tidak melebihi satu ribu ringgit atau penjara selama tempoh tidak melebihi enam bulan atau kedua-duanya sekali.
- (2) Seseorang perempuan yang melahirkan seorang anak penuh sifat kurang daripada enam bulan selepas dia berkahwin boleh disifatkan sebagai anak di luar nikah.
- (3) Beban membuktikan bahawa seorang perempuan itu telah disetubuhi dengan cara syubhat atau sebagainya atau berkahwin dalam jangka masa yang boleh diterima menurut Hukum Syarak adalah terletak atas perempuan.

Enakmen-enakmen ini juga menunjukkan bahawa seseorang boleh dianggap hamil luar nikah sekiranya melahirkan bayi kurang daripada enam bulan, walaupun mereka telah pun berkahwin pada waktu tersebut.

Peruntukan hukuman bagi kesalahan-kesalahan syariah berdasarkan Akta Mahkamah Syariah (Bidang Kuasa Jenayah) 1965 pindaan 1984 ialah penjara tiga tahun, atau denda RM5,000, atau enam kali sebatan, atau mana-mana kombinasi daripada ketiga-tiga hukuman tersebut. Walaupun terdapat bentuk hukuman yang jelas dalam akta ini, ia masih perlu dibincangkan dan dibuat penambahbaikan. Ini kerana menurut Jamal dan Hashim (2016), penghakiman lebih cenderung kepada kadar hukuman denda yang rendah, dan tidak dapat dipastikan kesesuaian serta keberkesanannya dalam memberi impak kesedaran kepada pesalah serta mencegah orang lain daripada melakukan kesalahan yang sama. Selain itu, menurut kajian Rahim et al. (2012), kebanyakan hukuman yang telah dijatuhkan ke atas pesalah bagi kesalahan yang berkaitan dengan kehormatan diri atau seksual oleh Mahkamah Syariah Negeri Sembilan dari 2005 sehingga 2010 adalah hukuman denda sahaja. Hukuman denda ini ringan dan rendah, serta tidak seimbang dan sepadan. Ia juga tidak pernah mencapai kadar hukuman maksimum selaras dengan Akta Mahkamah Syariah (Bidang Kuasa Jenayah) 1965 pindaan 1984. Oleh itu, hukuman tersebut tidak cukup memberikan kesedaran dan pengajaran kepada pesalah.

Berdasarkan perkara ini, ia menunjukkan bahawa peruntukan hukuman bagi kesalahan syariah perlu dikaji dan dibuat penambahbaikan supaya dapat memberi kesedaran, pengajaran, dan pemulihan terhadap pesalah serta mencegah orang lain daripada melakukan kesalahan yang sama (Ismail, 2017). Menurut Senarai Daftar Pesalah Syariah Negeri Melaka, Bahagian Penguatkuasaan JAIM bagi tahun 2015 hingga 2019, terdapat pesalah syariah yang melakukan kesalahan hamil luar nikah berulang kali, dengan jumlah kesalahan yang sama direkodkan sebanyak 12 kali. Hal ini menunjukkan bahawa penguatkuasaan terhadap kesalahan hamil luar nikah perlu dipertingkatkan dan diperketatkan bagi membendung kesalahan tersebut daripada terus berleluasa.

ii) Penguatkuasaan Kesalahan Syariah Hamil Luar Nikah di Daerah Alor Gajah, Melaka

Di negeri Melaka, penguatkuasaan jenayah syariah adalah di bawah tanggungjawab Bahagian Penguatkuasaan JAIM, yang melaksanakan peruntukan undang-undang syariah yang terkandung dalam enakmen-enakmen yang berkuat kuasa di negeri Melaka. Antara fungsi bahagian ini adalah menerima dan menguruskan maklumat awam berkaitan dengan kesalahan-kesalahan syariah, menjalankan tindakan penguatkuasaan terhadap maklumat-maklumat awam berkaitan kesalahan syariah, mengendalikan siasatan kes kesalahan syariah melalui penyediaan fail kes ke Jabatan Pendakwaan Syariah dan melaksanakan perintah-perintah mahkamah ke atas pesalah syariah (Jabatan Agama Islam Melaka, 2023).

Selain itu, bahagian ini juga melaksanakan program dan kempen pencegahan jenayah syariah kepada masyarakat dan individu yang melakukan kesalahan syariah (Fail Meja Unit Pencegahan, Bahagian Penguatkuasaan JAIM). Bahagian ini mempunyai tiga cawangan yang ditempatkan di setiap tiga daerah di seluruh negeri Melaka iaitu Pejabat Agama Daerah Melaka Tengah, Pejabat Agama Daerah Jasin dan Pejabat Agama Daerah Alor Gajah, Melaka. Setiap cawangan ini melaksanakan dasar dan prinsip yang sama dalam melaksanakan tugas penguatkuasaan serta bertanggungjawab terhadap kes-kes mal dan matrimoni seperti pernikahan sindiket atau palsu, pernikahan tanpa kebenaran, poligami dan perceraian di luar mahkamah dan lain-lain lagi (Jabatan Agama Islam Melaka, 2023).

Gejala sosial yang melibatkan kesalahan jenayah syariah berkaitan hamil luar nikah, khususnya di negeri Melaka, merupakan satu kesalahan yang serius dan perlu dibendung. Di negeri Melaka, kesalahan syariah hamil luar nikah diperuntukkan di bawah seksyen 54 Enakmen Kesalahan Syariah Negeri Melaka 1991 dan dikategorikan sebagai kesalahan boleh tangkap mengikut Enakmen Tatacara Jenayah Syariah Negeri Melaka 2002. Di Daerah Alor Gajah, Melaka, setiap Orang Yang Disyaki (OYDS) yang ditangkap atas kesalahan ini akan melalui proses siasatan di Pejabat Agama Islam Daerah Alor Gajah, Melaka. Proses siasatan ini melibatkan rakaman percakapan OYDS berkaitan dengan kesalahan yang dilakukan. Setelah siasatan selesai, OYDS akan diberikan lepasan jaminan, sama ada jaminan keluarga, Ketua Pegawai Penguat Kuasa Agama, atau Mahkamah Syariah. Susulan itu, kertas siasatan akan dibuka dan dilengkapkan untuk semakan dan tindakan lanjut oleh Jabatan Pendakwaan Syariah Negeri Melaka (Fail Meja Unit Siasatan, Bahagian Penguatkuasaan JAIM; Enakmen Tatacara Jenayah Syariah Negeri Melaka 2002).

Selain daripada proses siasatan, OYDS yang terlibat juga akan diberikan surat arahan untuk menghadiri Kursus Kesedaran dan Penghayatan Islam yang dianjurkan oleh Bahagian Penguatkuasaan JAIM. Kursus ini diadakan sebulan sekali selama setengah hari dan bertujuan untuk memberi kesedaran, memperbaiki diri OYDS, serta memberikan pendedahan mengenai proses perbicaraan di Mahkamah Syariah. Antara aktiviti dalam kursus ini termasuk ceramah motivasi serta taklimat berkaitan kesalahan syariah negeri Melaka dan prosedur perbicaraan di Mahkamah Syariah Negeri Melaka. Menurut statistik kesalahan syariah hamil luar nikah bagi Daerah Alor Gajah, Melaka, dari tahun 2019 hingga 2023, sebanyak 103 kes telah direkodkan dan tindakan penguatkuasaan telah diambil. Berikut adalah statistik kesalahan syariah di bawah Seksyen 54 Enakmen Kesalahan Syariah Negeri Melaka 1991 bagi Daerah Alor Gajah, Melaka dari tahun 2019 hingga 2023 seperti yang ditunjukkan dalam jadual di bawah:

Jadual 1.1: Statistik Kes Kesalahan Syariah Di Bawah Enakmen Kesalahan Syariah Negeri Melaka 1991 (Seksyen 54) Bagi Daerah Alor Gajah, Melaka Bagi tahun 2019 hingga 2023

Seksyen Kesalahan	Tahun	Jumlah
Seksyen 54 EKSNM 1991 (Hamil di luar nikah)	2019	26
	2020	29
	2021	17
	2022	6
	2023	25
Jumlah Keseluruhan		103

Sumber: Penulis (2025)

Berdasarkan statistik, jumlah kes tertinggi direkodkan pada tahun 2020 dengan 29 kes, diikuti oleh tahun 2019 dengan 26 kes, tahun 2023 dengan 25 kes, dan tahun 2021 dengan 17 kes. Namun, tahun 2022 mencatatkan jumlah kes paling rendah, iaitu hanya 6 kes. Perbandingan statistik menunjukkan bahawa pada tahun 2020 berlaku peningkatan sebanyak 3 kes (10.3%) berbanding tahun 2019. Namun, pada tahun 2021, kes menurun sebanyak 12 kes (41.3%) daripada 29 kes pada tahun 2020 kepada 17 kes. Seterusnya, pada tahun 2023, kes meningkat semula sebanyak 17 kes (68%) berbanding 6 kes pada tahun 2022. Walaupun terdapat penurunan kes pada tahun 2021 dan 2022, isu hamil luar nikah tetap tidak boleh dipandang remeh, kerana ia merupakan kesalahan yang serius dan perlu dibendung dengan lebih berkesan. Menurut Malay.News (2021), laporan Polis Diraja Malaysia (PDRM) Negeri Melaka menyatakan bahawa kes jenayah seksual di Melaka pada tahun 2021 yang melibatkan remaja bawah umur dalam aktiviti tidak bermoral amat membimbangkan.

Selain itu, menurut Laporan Statistik Tahunan Jabatan Kebajikan Masyarakat Malaysia (JKM) bagi tahun 2016 hingga 2020, sebanyak 656 kanak-kanak perempuan berumur 18 tahun ke bawah direkodkan hamil luar nikah dan ditempatkan di bawah penjagaan serta perlindungan JKM. Statistik tersebut menunjukkan bahawa pada tahun 2016 terdapat sebanyak 161 kes, diikuti oleh 139 kes pada tahun 2017, 95 kes pada tahun 2018, 122 kes pada tahun 2019, dan 139 kes pada tahun 2020. Selain itu, menurut statistik kes pembuangan bayi di Malaysia yang dikeluarkan oleh PDRM, sebanyak 443 kes pembuangan bayi direkodkan dari tahun 2018 hingga 2021. Berdasarkan rekod siasatan PDRM, kes pembuangan bayi ini berpunca daripada kehamilan luar nikah, melibatkan pelaku berusia antara bawah 18 tahun hingga 25 tahun ke atas (Selangorkini, 2022).

KESIMPULAN

Terdapat pelbagai faktor yang menyumbang kepada kesalahan hamil luar nikah, yang bukan sahaja memberi kesan negatif kepada pelaku tetapi juga kepada keluarga mereka. Bagi membendung kesalahan ini, peningkatan mutu penguatkuasaan undang-undang syariah adalah amat penting. Ini termasuk pengurusan pelaksanaan penguatkuasaan yang lebih sistematik, ketelitian pihak berkuasa agama dalam mengenal pasti kelemahan serta kekurangan dalam pelaksanaan penguatkuasaan, dan penilaian semula terhadap pendekatan yang lebih berkesan dalam menangani cabaran yang timbul. Selain itu, pelaksanaan undang-undang dan hukuman yang lebih efektif perlu diberi perhatian bagi memastikan pencegahan yang lebih berkesan. Usaha-usaha ini harus dilaksanakan secara berterusan bagi meningkatkan kualiti penguatkuasaan undang-undang syariah serta memastikan keberkesanan dalam menangani kesalahan syariah ini.

PENGHARGAAN

Penulis merakamkan setinggi-tinggi penghargaan kepada Akademi Pengajian Islam Kontemporari (ACIS), Shah Alam kerana sudi menerbitkan artikel ini dan juga di atas sokongan yang diberikan.

KONFLIK KEPENTINGAN

Penulis menyatakan dan mengesahkan tiada kepentingan persaingan seperti kewangan atau perhubungan peribadi mengenai penulisan artikel ini dan selainnya.

SUMBANGAN PENULIS

Penulis telah merangka dan menulis keseluruhan artikel kajian ini. Azhar Abdul Aziz dan Rafeah Saidon memberikan maklumat, input dan membantu penulis dalam penulisan artikel kajian ini.

RUJUKAN

- Aladin, A. (2018). Pernikahan Hamil Di Luar Nikah Dalam Perspektif Kompilasi Hukum Islam (KHI) dan Fiqih Islam di Kantor Urusan Agama (Studi Kasus Di Kota Kupang), *Masalah-Masalah Hukum*, Jil. 46 (No.3) 2017. Indonesia: Universiti Depongoro Semarang.
- Alavi, K., Nen, S., Ibrahim, F., Akhir, N. M., Mohamad, M. S., & Nordin, N. M. (2012), Hamil Luar Nikah Dalam Kalangan Remaja, *E-Bangi: Journal of Social Sciences and Humanities*, Vol. 7, No 1 (2012): Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Atabik, A., & Mudhiiah, K. (2016). Pernikahan Dan Hikmahnya Perspektif Hukum Islam, *Jurnal Pemikiran Hukum Dan Hukum Islam*, Vol. 5 (No. 2) 2014, Indonesia: Institut Agama Islam Negeri Kudus.
- Bahori, A., & Ismail, S. Z. (2017). Kehamilan Luar Nikah Dari Perspektif Undang-Undang Jenayah Syariah Di Malaysia Dan Pengawalannya Melalui Program Pencegahan, *Jurnal Undang-Undang Dan Masyarakat*, Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Fail Meja Unit Operasi, Bahagian Penguatkuasaan JAIM, Senarai Tugas Unit Operasi.
- Fail Meja Unit Pencegahan, Bahagian Penguatkuasaan JAIM, Senarai Tugas Unit Pencegahan.
- Ismail, S.Z. (2008), Dasar Penguatkuasaan dan Pendakwaan Jenayah Syariah di Malaysia: Satu Analisis, *Jurnal Syariah*, 16, 537-554.
- Jabatan Agama Islam Melaka (2023). Bahagian Penguatkuasaan. Portal Rasmi Jabatan Agama Islam Melaka <http://www.jaim.gov.my/Bahagian/Penguatkuasaan#tab1>
- Jamal, J., & Hashim, H. (2016). Hukuman Alternatif di Mahkamah Syariah: Keperluan Penambahbaikan Peruntukan Perundangan Syariah Negeri-Negeri, *Malaysian Journal of Syariah and Law* (Vol. 4), (2016). Universiti Sains Islam Malaysia.
- Jarbi, M. (2019). Pernikahan Menurut Hukum Islam. *Pendais, Jurnal Pendidikan dan Wawasan Keislaman*, Vol. 1 (No.1), Indonesia: Universiti Indonesia Timur.
- Junawaroh, J. (2020). Wanita Hamil di Luar Nikah Perspektif Hukum Islam (Studi Hukum Menikahi, Mentalaq, dan Masa Iddah), *Syaksia, Jurnal Hukum Perdata Islam*, Vol. 21 (No. 2) 2020, Indonesia:Universiti Sultan Maulana Hasanuddin.
- Mahkamah Syariah Negeri Melaka. (2023). Objektif dan Fungsi. Portal Rasmi Mahkamah Syariah Negeri Melaka. <https://mahsyariah.melaka.gov.my/index.php/ms/127-info/21-objektif>

- Majid, M. A., Azman, N. Z., & Yani, N. I. M. (2019). Faktor Penglibatan Remaja Dalam Salah Laku Seksual: Kajian Terhadap Remaja Hamil Luar Nikah Di Pusat Pemulihan Akhlak Negeri Selangor. *al-Irsyad: Journal Of Islamic And Contemporary Issues*, Vol. 4 No. 2 (2019): Kolej Universiti Islam Antarabangsa Selangor.
- Malay.News. (2021), Jenayah Seksual Remaja Bawah Umur Melaka Membimbangkan. Portal Rasmi Malay.News. <https://www.malay.news/jenayah-seksual-remaja-bawah-umur-melaka-membimbangkan/>.
- Mohiddin, M. N., Ramlee, N., Aziz, H., Moxsin, H., Serbini, D. S., & Hamid, D. T. A. (2022, September). Faktor Kehamilan Luar Nikah dalam Kalangan Remaja di Negara Brunei Darussalam. In *Proceedings Borneo Islamic International Conference eISSN 2948-5045* (Vol. 13, pp. 153-160).
- Rahim, A. A., Rahim, A. A., & Manap, N. A. (2012). Hukuman bagi Kesalahan Seksual di Bawah Enakmen Jenayah Syariah Negeri Sembilan 1992: Keperluan kepada Hukuman yang Lebih Berat. *Malaysian Journal of Law & Society*, (16).
- Selangorkini. (2022). Jenayah Buang Bayi Masih Berterusan, Hubungan Luar Nikah Jadi Punca. Portal Rasmi Selangorkini. <https://selangorkini.my/2022/02/jenayah-buang-bayi-masih-berterusan-hubungan-luar-nikah-jadi-punca/>.
- Siong, R., & Tharshini, N. K. (2020). Isu Kehamilan Luar Nikah dalam Kalangan Remaja di Malaysia: Satu Tinjauan Sorotan Literatur, *Jurnal Psikologi Malaysia* 34 (4).
- Yahaya, M., Azman, A., Yusof, M. M., & Bahrin, F. K. (2019). Faktor Dalam Yang Mendorong Perlakuan Seks Luar Nikah Dalam Kalangan Remaja. *Journal Of Islamic, Social, Economics and Development*, 4(23), 87-96.

SENARAI STATUT

Enakmen Kesalahan Syariah Negeri Melaka 1991

Enakmen Tatacara Jenayah Syariah Negeri Melaka 2002

© 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY SA) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>).

9.

**PENGUATKUASAAN
JENAYAH SYARIAH
TERHADAP LESBIAN,
GAY, BISEKSUAL DAN
TRANSGENDER (LGBT)
DALAM TALIAN DI
MALAYSIA: ANALISIS
TINJAUAN LITERATUR
SISTEMATIK**

**Penguatkuasaan Jenayah Syariah Terhadap
Lesbian, Gay, Biseksual dan Transgender
(LGBT) Dalam Talian Di Malaysia: Analisis
Tinjauan Literatur Sistematis**

**Undang-Undang
Jenayah
Syariah**

***The Enforcement of Islamic Criminal Offences Related
to Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender (LGBT) LGBT
Online in Malaysia: A Systematic Literature Review
Analysis***

56

Submitted: 25 September 2024
Revised: 23 October 2024
Accepted: 30 October 2024
E-Published: 31 October 2024

NUR AL-FARHAIN KAMARUZAMAN

(Corresponding Author)

NUR AINA ABDULAH

MASHITAH ABDUL MUTALIB

NURUL AIN HAZRAM

AFAF SUKARI

Fakulti Syariah dan Undang-Undang
Universiti Sains Islam Malaysia, Bandar Baru Nilai
71800 Nilai, Negeri Sembilan
farhain@usim.edu.my
nuraina.abdulah@usim.edu.my
mashitahmutalib@usim.edu.my
ainhazram@usim.edu.my
afafsukari97@gmail.com

ABSTRAK

Pada masa kini, perkembangan dan kemajuan teknologi memberikan pelbagai manfaat dalam kehidupan manusia. Namun, seiring dengan kemajuan tersebut, terdapat peningkatan mendadak berkaitan jenayah siber, termasuk jenayah syariah yang berkaitan dengan individu lesbian, gay, biseksual dan transgender (LGBT) yang dilakukan secara dalam talian. Hari ini, kumpulan ini tidak teragak-agak untuk menonjolkan gaya hidup songsang mereka secara terbuka di platform media sosial di dalam talian seperti instagram, tiktok dan facebook. Berdasarkan analisis terhadap kesemua enakmen kesalahan jenayah syariah negeri-negeri, tiada peruntukan khusus bagi menangani kesalahan-kesalahan berkaitan LGBT jika ia dilakukan secara atas talian. Walau bagaimanapun, ini bukanlah bermakna kesalahan ini tidak dapat didakwa di mahkamah syariah. Terdapat peruntukan-peruntukan sedia ada yang boleh digunakan, tetapi bersifat terhad dan kabur yang memerlukan penambahbaikan dan pindaan. Justeru, analisis literatur yang sistematik digunakan dalam kajian ini untuk mengkaji kesalahan jenayah Syariah yang dilakukan secara dalam talian oleh

golongan LGBT di Malaysia. Dengan menggunakan pendekatan PRISMA, kajian ini mencari artikel dalam pangkalan data Scopus dan MyJurnal sepanjang tempoh bermula 2014 hingga 2024. Carta alir PRISMA mengandungi analisis dan perekodan data yang dikumpul. Pengkaji membincangkan sebanyak 67 artikel jurnal yang dipilih dengan teliti yang berkaitan dengan subjek. Hasil kajian menyenaraikan beberapa cabaran utama penguatkuasaan kesalahan jenayah syariah melibatkan kesalahan LGBT yang dilakukan di dalam talian dan mencadangkan tiga cadangan bagi mengatasi perkara ini. Kajian ini diharapkan dapat membantu dalam analisis sistematik kesalahan jenayah syariah melibatkan kesalahan LGBT yang dilakukan secara dalam talian menggunakan metodologi PRISMA, serta menjadi gambaran, titik perbincangan, dan sumber yang berguna untuk ahli akademik dan penyelidik lain.

Kata kunci: Undang-Undang Jenayah Syariah, LGBT, Dalam Talian

ABSTRACT

Nowadays, the development and advancement of technology provide various benefits in human life. However, along with this progress, there has been a steady increase in cybercrime, including sharia crimes related to lesbian, gay, bisexual and transgender (LGBT) individuals committed online. Today, these groups do not hesitate to publicly highlight their perverse lifestyle on the internet. Based on an analysis of all state sharia criminal offences enactments, there is no specific provision to deal with LGBT-related offences if they are committed online. However, this does not mean that this offence cannot be prosecuted in the sharia courts. There are existing provisions that can be used, but they are limited and vague in nature that require improvement and amendment. Therefore, a systematic literature analysis is used in this study to study the topic of Syariah criminal offences related to LGBT committed online within the context of Malaysia. Using the PRISMA approach, this study searched for articles in the Scopus and MyJurnal databases during the period from 2014 to 2024. PRISMA flowcharts contain the analysis and recording of the collected data. The researchers discussed a total of 67 carefully selected journal articles related to the subject. The results of the study highlights several challenges for the enforcement of sharia criminal offences related to LGBT in online platforms and suggest three strategies to overcome these challenges. This study is expected to help in the systematic analysis of sharia criminal offences related to LGBT using the PRISMA methodology, as well as be a useful illustration, discussion point, and resource for academics and other researchers.

Keywords: Islamic Criminal Offences, LGBT, Online

PENGENALAN

Di dalam perundangan jenayah Islam, kesalahan seperti liwat, *musahaqah* dan menukar jantina merupakan jenayah yang dianggap berat dan berdosa besar. Dari sudut maqasid syariah pula, hukuman bagi kesalahan-kesalahan ini adalah bertujuan bagi menjaga maqasid keturunan (Azizah et al., 2017). Dalam konteks di Malaysia, golongan LGBT dahulu merupakan golongan yang agak terpencil. Seiring dengan perkembangan gerakan hak asasi manusia di peringkat global, golongan ini telah

mula bergerak secara tersusun dalam organisasi bagi mendapatkan hak-hak mereka (Irma et al., 2021). Selain itu, mereka mempromosikan budaya hidup songsang mereka secara terang-terangan di platform sosial seperti di WhatsApp, WeChat, Instagram, Facebook, Telegram, TikTok dan Twitter (Mohamad Afandi et al., 2020). Sebagai contoh, individu seperti Safiey Ilias dan Muhammad Sajad yang seringkali memuatnaik video berpakaian seperti perempuan di laman Instagram masing-masing. Mutakhir ini juga menyaksikan pertumbuhan aplikasi-aplikasi dalam talian (*dating apps*) yang menghubungkan golongan ini bagi melakukan aktiviti seksual songsang. Perkembangan-perkembangan yang membimbangkan ini menunjukkan terdapat keperluan bagi membanteras jenayah ini secara holistik termasuklah menggunakan pendekatan perundangan.

METODOLOGI

Bagi mencapai matlamat kajian, metodologi adalah penting. Laman web Scopus dan MyJurnal adalah dua pangkalan data yang menjadi tumpuan carian tertentu yang digunakan dalam kaedah pengumpulan data kajian ini. Laman web Scopus ialah pangkalan data kesusasteraan akademik yang menempatkan beribu-ribu karya yang dipilih dengan teliti dari seluruh dunia dan boleh diakses menerusi laman web <https://www.scopus.com/>. Manakala, merupakan salah satu pangkalan data koleksi literatur yang diterbitkan di Malaysia dan boleh diakses di <http://myjurnal.my>.

Pada peringkat pertama carian, penyelidik menggunakan pelbagai kata kunci yang berkaitan dengan topik. Pangkalan data boleh mengakses bilangan artikel yang lebih banyak melalui penggunaan kata kunci yang luas. Penyelidik kerap menggunakan kata kunci "Penguatkuasaan", "Lesbian, Gay, Bisexual dan Transgender (LGBT)," dan "Dalam Talian" apabila membuat carian artikel dalam Scopus dan MyJurnal. Bagi menghasilkan lebih banyak artikel yang boleh diakses, adalah penting untuk menambah sejumlah besar kata kunci ke pangkalan data. Meskipun begitu, apabila banyak artikel yang diakses, ianya akan menyebabkan risiko kewujudan artikel yang tidak relevan. Berbeza pula sekiranya penyelidik menghadkan kepada kata kunci yang tertentu, artikel yang lebih berkaitan mampu dihasilkan meskipun mempunyai risiko kehilangan rekod. Rajah 1 dan 2 menunjukkan contoh carian kata kunci yang telah digunakan dalam kajian ini menerusi pangkalan data Scopus dan MyJurnal.

Rajah 1: Contoh Carian Kata Kunci dalam Scopus

The image shows a screenshot of the Scopus search interface. At the top, there are two tabs: "Basic Search" and "Advanced". The "Advanced" tab is selected. Below the tabs, there is a text input field labeled "Enter query string". The query entered in the field is: `(KEY(jenayah syariah) AND KEY(LGBT) AND KEY(atas talian))`. Above the input field, there are two labels with arrows pointing to the query: "Carian Frasa" pointing to the first part of the query, and "Boolean Operator AND" pointing to the "AND" operators. To the right of the input field, there is a link "Search tips ⓘ". Below the input field, there are three buttons: "Outline query", "Add Author name / Affiliation", and "Clear form". To the right of these buttons is a "Search Q" button.

The current issue and full text archive of this journal is available at
<https://muwafaqat.kuis.edu.my/index.php/journal>

Rajah 2: Contoh Carian Kata Kunci dalam MyJurnal

Masukkan Kata Kunci

Search

jenayah syariah

Article

Sort By: Relevance Order: Ascending Search

Penyelidik menggunakan rentetan pertanyaan pangkalan data yang menggabungkan simbol dan pengekodan berdasarkan imej di atas. Apabila pencarian dilakukan, kaedah ini boleh menggabungkan semua kata kunci dan mengelakkan daripada menjalankan carian yang berulang. Selain itu, tempoh penerbitan sastera dihadkan kepada 2014-2024. Berdasarkan hasil carian awal, 264 artikel jurnal ditemui dalam MyJurnal dan 9157 artikel jurnal dalam Scopus.

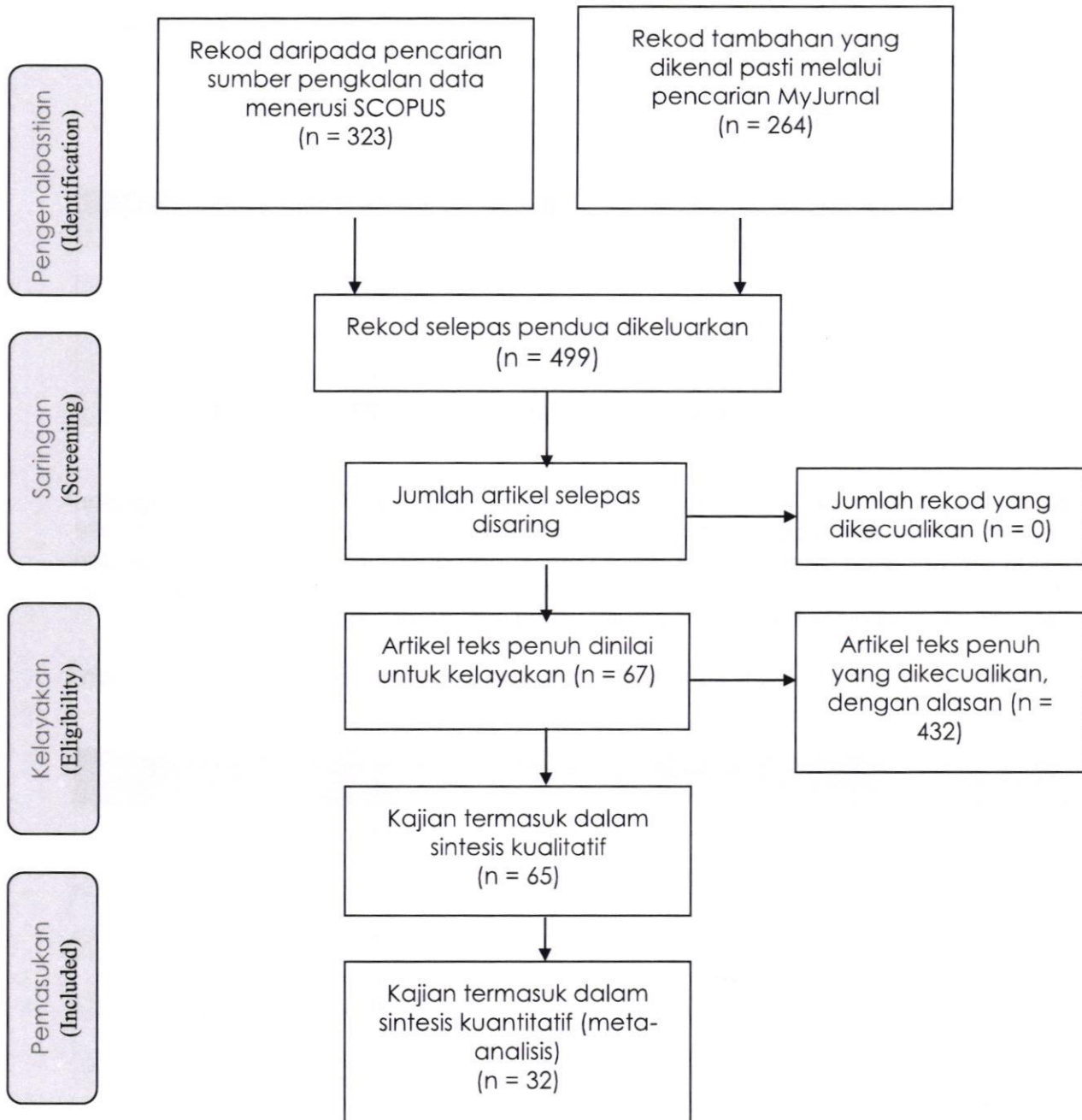
Jadual 1: Senarai Kriteria, Kelayakan dan Pengecualian Kajian

Kriteria	Kelayakan	Pengecualian
Jenis Literatur	Artikel Jurnal	Artikel Jurnal (kertas ulasan), Penyuntingan, Kertas Kerja Persidangan, Bab Dalam Buku
Negara	Malaysia	Negara-negara Lain
Tempoh penerbitan	Tahun 2014-2024	Tahun 2014 ke bawah

Analisis data bermula dengan mengumpulkan semua maklumat daripada artikel jurnal dalam Microsoft Word. Oleh kerana Scopus adalah pangkalan data pilihan untuk penulisan artikel jurnal, jika terdapat artikel pendua dalam kedua-dua pangkalan data, data daripada Scopus akan disimpan dan data daripada MyJurnal akan dipadamkan. Penapisan ialah proses yang digunakan dalam analisis maklumat bagi mengelakkan pertindihan data. Disebabkan artikel pendua dalam kedua-dua pangkalan data, 587 artikel daripada MyJurnal dan Scopus telah ditapis. Hasilnya, sebanyak 499 kesusteraan ditemui secara keseluruhan di kedua-dua pangkalan data. Walau bagaimanapun, kerana 432 tidak berkaitan dengan topik ini, pengkaji terpaksa mengeluarkannya selepas menentukan bahawa artikel itu layak. Hasilnya, hanya 67 penerbitan teks penuh dinilai untuk kelayakan. Carta alir PRISMA digambarkan seperti berikut dalam Rajah 3:

Rajah 3: Carta Alir PRISMA

HASIL KAJIAN

Jumlah Penerbitan

Dengan memasukkan kata kunci ke dalam pangkalan data, sebanyak 587 artikel ditemui berdasarkan hasil carian. Jadual 2 menggambarkan seperti berikut:

Jadual 2: Jumlah Artikel yang Ditemui Daripada Dua Pangkalan Data Scopus dan MyJurnal

Bil.	Kata Kunci	Scopus	MyJurnal	Jumlah	Peratus (%)
1.	Penguatkuasaan	4	70	74	12.61
2.	Jenayah Syariah	16	67	83	14.14
3.	Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender (LGBT)	256	68	324	55.20
4.	Atas Talian	47	59	106	18.06
Jumlah		323	264	587	100 %

Walau bagaimanapun, kerana terdapat artikel pendua dalam kedua-dua pangkalan data MyJurnal dan Scopus, sebanyak 88 artikel telah ditapis keluar. Akibatnya, 499 kajian literatur telah dikenal pasti secara keseluruhan daripada kedua-dua pangkalan data. Kemudian, hanya 65 artikel yang berkaitan dengan topik ini, mengikut keputusan saringan akhir. Ini adalah kerana 432 artikel yang lain di luar subjek.

Jadual 3: Hasil Saringan Akhir Penerbitan Daripada Dua Pangkalan Data (Scopus dan MyJurnal)

Bil.	Tahun Penerbitan	Bilangan Penerbitan		Jumlah	Peratus(%)
		MyJurnal	Scopus		
1.	2024	4	15	19	3.24
2.	2023	22	49	71	12.10
3.	2022	12	37	49	8.35
4.	2021	13	33	46	7.84
5.	2012	17	46	63	10.73
6.	2019	31	35	66	11.24
7.	2018	27	42	69	11.75
8.	2017	62	26	88	14.99
9.	2016	40	18	58	9.88
10.	2015	30	13	43	7.33
11.	2014	6	9	15	2.56
Total		264	323	587	100%

Jumlah Artikel Mengikut Bilangan Pengarang

Jadual 4 memaparkan jumlah artikel teks penuh yang dinilai untuk kelayakan mengikut klasifikasi beberapa pengarang yang menyumbang kepada penerbitan artikel. Terdapat empat kategori dalam senarai artikel seperti berikut:

- a) Seorang pengarang;
- b) Dua pengarang;
- c) Tiga pengarang;
- d) Empat pengarang atau lebih.

Jadual 4: Bilangan Penerbitan Mengikut Bilangan Pengarang dalam Pangkalan Data Scopus

Bil.	Bilangan Penulis	Bilangan Artikel (Scopus)	Peratus (%)
1.	Seorang Pengarang	8	24.24
2.	Dua Pengarang	4	12.12
3.	Tiga Pengarang	0	0.0
4.	Empat Pengarang atau lebih	21	63.64
Jumlah		33	100%

Kebanyakan artikel (63.64%) diterbitkan dalam Scopus bagi artikel yang ditulis oleh empat penulis atau lebih pengarang. Seorang penulis artikel, atau bersamaan dengan lapan tulisan artikel, menduduki tempat kedua dengan (24.24%) peratus, dan dua penulis artikel, atau (12.12%) peratus, mendapat tempat ketiga.

Jadual 5: Bilangan Penerbitan Mengikut Bilangan Pengarang dalam Pangkalan Data MyJurnal

Bil.	Bilangan Penulis	Bilangan Artikel (MyJurnal)	Peratus (%)
1.	Seorang Pengarang	2	6.67
2.	Dua Pengarang	10	33.33
3.	Tiga Pengarang	12	40
4.	Empat Pengarang atau lebih	6	20
Jumlah		30	100%

Sementara itu, artikel tiga pengarang menerima jumlah artikel terbanyak (40%), berjumlah 12, dalam MyJurnal. Jumlah artikel tertinggi seterusnya adalah bersamaan

dengan 10 artikel (33.33%) dengan dua penulis, 6 artikel (20%) dengan empat atau lebih penulis, dan 2 artikel (6.67%) dengan seorang penulis.

PERBINCANGAN

Berdasarkan 66 artikel yang dipilih, kajian telah mengenalpasti tiga cabaran yang utama dalam kajian penguatkuasaan jenayah Syariah Lesbian, Gay, Bisexual dan Transgender (LGBT) atas talian di Malaysia adalah seperti berikut:

Kelompokan Peruntukan Sedia Ada

Berdasarkan peruntukan enakmen kesalahan jenayah syariah negeri-negeri, terdapat peruntukan berkaitan kesalahan LGBT yang boleh digunakan bagi mendakwa kesalahan-kesalahan ini seperti kesalahan liwat, *musahaqah*, berlagak seperti perempuan, berkelakuan tidak sopan. Sebagai contoh, bagi kesalahan berkaitan transgender, kesemua negeri mempunyai peruntukan bagi kesalahan ini. Walaubagaimanapun, menurut kajian yang dijalankan oleh Nur Al-Farhain et. al., (2023), jika diteliti peruntukan kesalahan ini menggunakan pelbagai istilah yang berbeza tetapi kesemuanya mempunyai tujuan yang sama. Walaubagaimanapun, kesemua peruntukan ini adalah bagi kesalahan yang berlaku di tempat awam dan tiada peruntukan khusus yang digazetkan jika ia dilakukan di dalam talian (Siti Aisyah & Nur Ainaa, 2024).

Meskipun penggubalan kesalahan jenayah Syariah negeri tidak secara khusus memasukkan jenayah Syariah LGBT yang dilakukan dalam talian, ini tidak menghalang pendakwaan bagi kesalahan ini. Atras (2022) menyatakan bahawa kesalahan ini masih boleh didakwa menggunakan peruntukan semasa tertentu. Tetapi terdapat kekurangan dalam susunan semasa ini, dan ia perlu diperbaiki (Muhammad Hariz & Ahmad Hidayat, 2021; Mohammad Izzat Amsyar et al., 2018).

Definisi tempat awam adalah satu perkara yang tidak dinyatakan dalam peruntukan semasa. Salah satu prinsip asas penguatkuasaan undang-undang Syariah ialah jenayah mesti dilakukan secara terbuka dan tempat awam (Siti Zubaidah, 2017). Menurut Nur Al-Farhain et. al., (2023), undang-undang menyatakan bahawa peruntukan kesalahan yang berkaitan tidak memberikan tafsiran yang jelas berkenaan tempat awam. Disebabkan oleh kekaburan definisi dari perspektif undang-undang, yang tidak jelas sama ada jenayah syariah dalam talian termasuk dalam kategori ini dan bagaimana ini akan memberi kesan kepada keupayaan pegawai penguatkuasa bagi menjalankan tugas mereka (Zanariah Dimon, 2021).

Hukuman Yang Terhad

Kajian yang dijalankan oleh Mahfudzah Mohamad (2015) menjelaskan akta Mahkamah Syariah (Bidang Kuasa Jenayah) 1965, juga dikenali sebagai Akta 355, mengehadkan hukuman yang boleh dikenakan bagi kesalahan jenayah Syariah di samping kekaburan peruntukan semasa. Mengikut akta ini, mahkamah Syariah

mempunyai kuasa untuk mengenakan denda sehingga tiga tahun, atau gabungan ketiga-tiganya. Walaupun terdapat percubaan untuk memindanya sejak 2016, ia masih belum dapat dilakukan di Parlimen setakat ini atas pelbagai sebab (Mohd Sabree, 2018). Peruntukan undang-undang Syariah semasa yang longgar dan kabur memberi gambaran bahawa prosedur penguatkuasaan diambil ringan tanpa banyak usaha.

Kekurangan Kepakaran Bagi Kaedah Pembuktian

Kekurangan kepakaran dalam kaedah pembuktian bagi kesalahan jenayah syariah LGBT dalam talian merupakan salah satu cabaran utama yang dihadapi oleh pihak berkuasa agama dan mahkamah syariah. Salah satu risiko yang dihadapi dalam pembuktian kes-kes seperti ini adalah penggunaan akaun palsu. Isu ini timbul kerana teknologi digital yang sentiasa berubah memerlukan kemahiran khusus dalam forensik siber, pengesahan bukti digital, dan pemahaman mendalam tentang cara-cara jenayah syariah LGBT dilakukan dalam ruang maya. Oleh kerana pihak penguatkuasa agama negeri kekurangan kepakaran dalam bidang ini, kes-kes seperti ini memerlukan bantuan pakar forensik digital, yang melibatkan kos yang tinggi. Tanpa kepakaran yang mencukupi juga, proses pengumpulan dan pembuktian bukti boleh menjadi kurang efektif, menyebabkan kesukaran dalam mendakwa pesalah di mahkamah syariah. Ini juga boleh melemahkan keberkesanan penguatkuasaan undang-undang syariah dan menjejaskan keadilan, menjadikannya penting untuk melabur dalam latihan dan pembangunan pakar dalam bidang ini (Mohd Sabree & Ruzman, 2020).

CADANGAN PEMERKASAAN KESALAHAN JENAYAH SYARIAH LGBT DALAM TALIAN

Penambahan Seksyen Khusus Bagi Kesalahan Yang Dilakukan Secara Dalam Talian

Penambahan seksyen khusus bagi kesalahan jenayah syariah LGBT yang dilakukan secara dalam talian adalah penting untuk memastikan undang-undang syariah tetap relevan dalam era digital ini. Dengan peruntukan undang-undang yang jelas dan terperinci, pihak berkuasa dapat menangani kes-kes yang melibatkan aktiviti LGBT di platform dalam talian dengan lebih berkesan. Ini termasuk penjenayahan terhadap perbuatan seperti promosi, penyebaran, dan penglibatan dalam kegiatan yang bertentangan dengan ajaran Islam melalui media sosial atau laman web. Ini akan membolehkan pihak berkuasa mengendalikan kes-kes tersebut dengan lebih tepat dan berkesan, serta memastikan bahawa mereka yang terlibat dalam aktiviti-aktiviti yang menyalahi hukum agama secara dalam talian dapat dibawa ke muka pengadilan, sekaligus memberi amaran yang jelas tentang keseriusan jenayah ini.

Pindaan Akta Mahkamah Syariah 1965 atau Dikenali Sebagai Akta 355

Pindaan Akta Mahkamah Syariah 1965, atau lebih dikenali sebagai Akta 355, merupakan satu langkah signifikan dalam memperkukuhkan bidang kuasa dan keupayaan Mahkamah Syariah di Malaysia. Pindaan ini bertujuan untuk meningkatkan

had hukuman yang boleh dijatuhkan oleh mahkamah syariah, sejajar dengan keperluan semasa dan cabaran baru dalam penguatkuasaan undang-undang syariah, termasuk kesalahan berkaitan LGBT. Dengan pindaan ini, Mahkamah Syariah diberikan kuasa yang lebih luas untuk menjatuhkan hukuman yang lebih setimpal, sekaligus memperkuat kedudukannya sebagai institusi yang berperanan penting dalam menegakkan hukum Islam dalam kalangan umat Islam di Malaysia. Ini juga mencerminkan usaha berterusan untuk memastikan bahawa sistem perundangan syariah berkembang selari dengan perkembangan masyarakat dan isu-isu kontemporari.

Penubuhan Unit Teknologi dan Pelantikan Pegawai Yang Berkepakaran

Penubuhan unit teknologi dan pelantikan pegawai yang berkepakaran adalah langkah strategik untuk memperkuat penguatkuasaan undang-undang syariah dalam menangani jenayah berkaitan LGBT dalam talian. Dengan adanya unit khusus yang dilengkapi dengan teknologi canggih dan dikendalikan oleh pegawai yang berkemahiran tinggi dalam forensik digital dan undang-undang siber, pihak berkuasa dapat memantau, mengesan, dan mengumpul bukti dengan lebih efektif. Langkah ini bukan sahaja meningkatkan kecekapan dalam penyiasatan dan pendakwaan, tetapi juga memastikan bahawa proses pembuktian dijalankan mengikut standard yang ketat, sejajar dengan prinsip keadilan dan ketelusan.

PENUTUP

Kesimpulannya, penyelidik telah menjalankan tinjauan literatur sistematik terhadap penguatkuasaan jenayah syariah dalam kalangan LGBT menggunakan kaedah PRISMA serta menganalisis penerbitan daripada dua pangkalan data iaitu Scopus dan MyJurnal dari tahun 2014 hingga 2024. Secara umumnya, terdapat pelbagai isu dan cabaran di dalam menguatkuasa kesalahan jenayah syariah berkaitan LGBT dalam talian yang memerlukan pindaan dan penambahbaikan. Isu ini perlu ditangani sebagai langkah pencegahan kepada isu sosial dan jenayah yang lebih serius dan dalam usaha memelihara agama, budaya dan adat tatasusila masyarakat Muslim di Malaysia. Oleh itu, kajian ini dilakukan bagi mencadangkan penambahbaikan dari aspek perundangan bagi membanteras dan mengawal gejala LGBT di Malaysia.

PENGHARGAAN

Artikel ini merupakan sebahagian daripada output di bawah Geran Penyelidikan USIM-Racer bertajuk: Pendakwaan dan Penguatkuasaan Jenayah Syariah Berkaitan Lesbian, Gay, Biseksual dan Transgender (LGBT) dalam Talian (Online):Kajian Kes Negeri Sembilan dan Wilayah Persekutuan, Kod Penyelidikan PPPI/USIM/FSU/USIM/112423.

RUJUKAN

- Atras Mohamad Zin. (2022). Kesalahan Dalam Talian Yang Berkait Dengan EJS95, Konvensyen Perundangan Jenayah Syariah Kebangsaan: Jenayah Siber. Anjuran Pendakwaan Syariah Selangor, 30 Mei 2022.
- Azizah, Mohammad Hafifi, Nor 'Adha, Maffuza & Mohd Farok. (2017). Hifz Al-Nasb: Analisis Terhadap Peruntukan Kesalahan Tatasusila Dalam Enakmen Jenayah Syariah. Negeri Di Malaysia. *E-Proceeding 3rd Muzakarah Fiqh & International Fiqh Conference (3rd MFIFC)*, Shah Alam, 15 November 2017.
- Cybersecurity Malaysia. Lanskap Keselamatan Siber Malaysia 2020: Apakah Persiapan Menghadapi Cabaran Keselamatan Siber Masa Hadapan. <https://www.cybersecurity.my/data/content/2150.pdf>, diakses pada 5 Mac 2023.
- Fadzilah, A. & Noremy, MA. 2019. LGBT dalam Kalangan Mahasiswa di Institusi Pengajian Awam. *Jurnal Wacana Sarjana*. Bangi: Penerbit UKM. Vol. 3(4). Disember, 10-11.
- Irma Wani, Mohd Kamal, Muhammad Safuan, Anna Lynn, Nurul Ain, Abang Mohd Razif & Nurulasyikin Muda. (2021). Merungkai Identiti Gender: Antara Kebebasan Hak Asasi Individu Dan Dilema Kepimpinan Generasi Muda. *Journal of Islamic, Social, Economics and Development (JISED)*. 6, 60-81
- Jabatan Perangkaan Malaysia. (2021). Kenyataan Media Statistik Jenayah Malaysia, <https://www.dosm.gov.my>, diakses pada 3 Mac 2023.
- Maffuza Salleh, Azizah, Mohd Farok, (2017). Penguatkuasaan Kesalahan Jenayah Syariah Berhubung Kesusilaan Di Negeri Melaka: Kajian Dan Saranan Penambahbaikan. *E-Proceeding 3rd Muzakarah International Fiqh Conference (3rd MFIFC)*, Shah Alam, 15 November 2017
- Mahfudzah Mohamad. 2015. Lesbian, Gay, Bisexual dan Transgender: Perspektif Undang-Undang Jenayah Syariah. *Jurnal Universiti Utara Malaysia (JUUM)*. Vol 19, 29-36.
- Maisarah Mahmud & Nur Zainatul Nadra. (2022). Fenomena Lgbt Di Malaysia: Analisis Faktor Dan Kaedah Pemulihan, *Jurnal Islam Dan Masyarakat Kontemporari*. 23(3), 136-147.
- Mohamad Afandi Md Ismail & Mohd Sabree Nasri. (2019). Gejala LGBT di Malaysia. *Journal of Law & Governance*, 2(1), 51-65.
- Mohamad Afandi Md Ismail, Mohd Sabree Nasri, Muhamad Hasif Yahaya, Ikmal Hafiz Jamal & Muhammad Najib Abdul Wakil. (2020). Isu LGBT di Malaysia: Satu Tinjauan Terhadap Aspek Kajian. *INSLA E-Proceeding*, 3 (1), 459 – 470.

- Mohammad Izzat Amsyar, Muhammad Syahlan, Hisham Hanapi, Fareed Hassan. (2018). Salah Laku LGBT Dalam Perundangan Malaysia Undang-Undang Sebagai Me Pembanterasan dan Kawalan. *Journal of Advanced Research in Social and Behavioural Sciences*, 13(1), 19-34.
- Mohd Sabree Nasri & Ruzman Md Noor. (2020). Keterangan Pendapat Pakar Sebagai Kaedah Pembuktian Dalam Kesalahan Jenayah Syariah di Alam Siber. *Journal of Law and Governance*, Volume 3 (No. 1) 2020: 84-95.
- Mohd Sabree Nasri. (2018). Akta 355 dan Perkembangan Bidang Kuasa Mahkamah Syariah Dalam Perkara Jenayah di Malaysia. *Journal of Law & Governance*, Volume 1 (No. 1), 77-90.
- Muhammad Hariz Shah & Ahmad Hidayat Buang. (2021). Penambahbaikan Undang-undang Jenayah Syariah dalam Menangani Isu Transgender di Malaysia: Cabaran dan Cadangan. *Jurnal Sains Insani*, 6(3), 8-20.
- Nor 'Adha, Mohamad Hafifi, Azizah, Maffuza Salleh & Mohd Farok. (2017). Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah di Malaysia: Kajian Keseragaman Dan Ketidakeragaman Peruntukan Kesalahan Tatasusila. *Proceeding of 2nd International Conference on Law, Economics and Education (ICONLEE)*, 13th -14th December 2017, Grand Blue Shah Alam, Malaysia.
- Nur Al-Farhain Kamaruzaman, Nur Aina Abdulah, Mashitah Abdul Mutalib & Siti Syahirah Saffinee. (2023). Kesalahan Jenayah Syariah Berkaitan Lesbian, Gay, Bisexual dan Transgender (LGBT) Dalam Talian: Analisis Akta Kesalahan Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997. *The 4th International Conference of the Postgraduate Students and Academics in Syariah and Law 2023 (INPAC 2023)*. 22 Mac 2024. Nilai, Malaysia
- Nurul Atira Musa & Hendun Abd Rahman Shah. (2020). Penyebaran Fahaman Bertentangan Akidah Islam Di Media Sosial Dari Perspektif Undang-Undang Dan Syariah di Malaysia. *Perdana: International Journal of Academic Research (Social Sciences & Humanities)*. 9(1), 24-35.
- Nurulain Ibrahim & Siti Aisyah Samudin. (2022). Cabaran Penguatkuasaan Undang-undang bagi Kesalahan Jenayah Syariah Mengajar Agama Tanpa Tauliah Di Alam Siber: Kajian Di Bahagian Penguatkuasaan Undang-undang, Jabatan Agama Islam Wilayah Persekutuan. *Journal of Shariah Law Research*, 7 (2) 241-272.
- Rahman, Mohamad Anwar, Mursyid Junaidi & Nur Fatihah. (2020). Lesbian, Gay, Bisexual Dan Transgender (LGBT) Menurut Perspektif Undang-Undang Syariah Dan Undang Sivil Di Malaysia: Suatu Perbandingan. *Perdana: International Journal of Academic Research (Social Sciences & Humanities)*. 8 (1), 31-45.

The current issue and full text archive of this journal is available at
<https://muwafaqat.kuis.edu.my/index.php/journal>

- Siti Solehah, Noor Hafizah, Suriani Sudi, Khairul Hamimah. (2020). Program Dakwah Bahagian Pemulihan Al-Riqab, MAIS Terhadap Komuniti LGBT: Satu Tinjauan Awal, *Jurnal Pengajian Islam*, 14 (Special Edition), 136-148.
- Siti Zubaidah Ismail. (2017). *Undang - Undang Kesalahan Jenayah Syariah di Malaysia*. UM Press.
- Siti, A. & Nur, A.A. J. 2024. Cabaran Dalam Menangani Golongan Mak Nyah: Kajian Terhadap Penguatkuasaan Undang-Undang Jenayah Syariah di Jabatan Agama Islam Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur. *Journal of Shariah & Law Research*. Kuala Lumpur: Penerbit UM. Vol. 9 (1) 73-108
- Zanariah Dimon. (2021). Elemen Tempat Awam Dan Hubungannya Dengan Penguatkuasaan Peruntukan Kesalahan Jenayah Syariah di Selangor. *International Conference Syariah & Law2021(ICONSYA L 2021)*, Online Conference, 6th April 2021.

10.

**JUDI DALAM TALIAN:
ANALISIS AWAL ISU DAN
CABARAN
PENDAKWAAN DI
BAWAH ENAKMEN
KESALAHAN JENAYAH
SYARIAH DI MALAYSIA**

E-GAMBLING: PRELIMINARY ANALYSIS ON ISSUES AND CHALLENGES IN PROSECUTION UNDER SYARIAH CRIMINAL OFFENCES ENACTMENT IN MALAYSIA

JUDI DALAM TALIAN: ANALISIS AWAL ISU DAN CABARAN PENDAKWAAN DI BAWAH ENAKMEN KESALAHAN JENAYAH SYARIAH DI MALAYSIA

Tuan Muhammad Faris Hamzi Tuan Ibrahimⁱ, Mohd Sobri Faisalⁱⁱ & Ahmad Syukran Baharuddinⁱⁱⁱ

ⁱ Pelajar Program Doktor Falsafah Fiqh Sains dan Teknologi, Fakulti Sains Sosial Dan Kemanusiaan, Universiti Teknologi Malaysia. tuanfaris.tf@gmail.com

ⁱⁱ Pensyarah Kanan, Fakulti Sains Sosial Dan Kemanusiaan, Universiti Teknologi Malaysia. muhammadsobri@utm.my

ⁱⁱⁱ (Corresponding author). Profesor Madya, Fakulti Syariah Undang-Undang (FSU) Universiti Sains Islam Malaysia (USIM). ahmadsyukran@usim.edu.my

Article Progress

Received: 10 November 2023

Revised: 15 February 2024

Accepted: 25 July 2024

Abstract	<i>The phenomenon of online gambling in Malaysia has become a significant issue in society, including among the Muslim community. Online gambling is also classified as a syariah criminal offense under Section 18 of the Syariah Criminal Offences Act (Federal Territories) 1997. However, the rapid development of technology and easy access to the internet have posed significant challenges to the prosecution of such crimes. Therefore, the purpose of this study is to identify the issues and challenges in the prosecution of online gambling in the Malaysian syariah courts in more detail and propose appropriate measures to address these problems. This study adopts a qualitative methodology, analyzing syariah enactments, syariah court case documents, and relevant sources to analyze the challenges and issues in the prosecution of online gambling. At the end of the study, several key issues and challenges in the prosecution of online gambling are identified, which need to be addressed. A set of guidelines for the prosecution of online gambling is necessary to be established in line with technological advancements.</i> <i>Keywords: Online Gambling, Syariah Criminal Offences, Prosecution.</i>
Abstrak	<i>Fenomena perjudian dalam talian di Malaysia telah menjadi isu yang signifikan dalam masyarakat termasuk muslim pada masa kini. Judi dalam talian juga diklasifikasikan sebagai jenayah dibawah Seksyen 18 Akta Kesalahan Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997. Namun begitu, perkembangan teknologi dan akses mudah ke internet menyebabkan pendakwaan terhadap jenayah tersebut menghadapi cabaran yang agak sukar dan kompleks. Oleh itu, objektif kajian ini dilakukan adalah bagi mengenal pasti isu dan cabaran pendakwaan dalam menghadapi perjudian dalam talian di mahkamah syariah Malaysia secara lebih mendalam seterusnya mengemukakan langkah-langkah yang sesuai bagi mengatasi masalah ini. Kajian ini menggunakan metodologi kualitatif dengan menganalisis literatur enakmen dan undang-undang syariah, dokumen-dokumen kes mahkamah, serta sumber-sumber yang relevan untuk mengenalpasti cabaran dan isu-isu pendakwaan dalam menangani perjudian dalam talian. Di akhir kajian, beberapa isu dan cabaran utama dikenalpasti dalam pendakwaan judi dalam talian. Satu garis panduan pendakwaan judi dalam talian perlu diwujudkan seiring dengan perkembangan teknologi.</i> <i>Kata kunci: Perjudian Dalam Talian, Jenayah Syariah, Pendakwaan.</i>

PENDAHULUAN

Perkembangan teknologi dan komunikasi memberikan kesan positif dan negatif. Di satu sisi, ia menyumbang kepada peningkatan kemakmuran, kejayaan, dan kemajuan peradaban. Namun, di sisi lain, teknologi turut dimanipulasi bagi tujuan melanggar perundangan yang sedia ada. Selain itu, teknologi juga mempengaruhi sikap serta gaya hidup masyarakat dengan mewujudkan dunia tanpa batasan. Menurut Abdush Shabur et al. (2022) dalam konteks ini, internet berperanan penting dalam mempercepatkan kemajuan ini.

Sejak akhir-akhir ini, perjudian dalam talian semakin mendapat perhatian dan menjadi fenomena di Malaysia. Kemajuan teknologi dan kemudahan akses ke internet telah membolehkan individu terlibat dalam perjudian melalui platform dalam talian seperti kasino dalam talian, taruhan sukan, dan loteri. Menurut laporan dari Suruhanjaya Komunikasi Dan Multimedia Malaysia (SKMM) (2023), dalam jangka masa antara tahun 2020 hingga penghujung 2022, SKMM telah mengambil tindakan bagi menyekat sebanyak 6,381 laman web yang berkaitan dengan perjudian dalam talian, atas permohonan rasmi yang diterima daripada Polis Diraja Malaysia (PDRM).

Perjudian dalam talian mempunyai potensi lebih tinggi untuk menghanyutkan individu ke dalam keseronokan yang sia-sia di mana wang dan harta yang berharga terbuang begitu sahaja dalam usaha mengejar kemenangan yang tidak pasti. Seperti perjudian fizikal, amalan perjudian dalam talian juga mampu menghancurkan dan merosakkan kestabilan sebuah keluarga. Mereka yang ketagihan judi seringkali sanggup meminjam wang dari sumber yang tidak sah atau terlibat dengan peminjam wang tidak berlesen, tanpa mengendahkan akibat buruk yang bakal ditanggung.

Dari aspek ekonomi, perjudian dalam talian juga memiliki kesan yang besar. Individu yang terjerat dalam perjudian dalam talian sering menghadapi masalah kewangan yang serius, termasuk kehilangan wang simpanan, terjerat dalam hutang, dan kesulitan bagi memenuhi keperluan asasi. Hakikatnya, perjudian dalam talian adalah isu yang serius dan berat sehingga memberi kesan buruk kepada sosial, politik dan ekonomi apabila tidak dipantau rapi oleh pihak berkuasa (Satar, 2023).

Oleh itu, dalam kajian ini, penulis cuba meneroka dan menganalisis isu dan cabaran dalam pendakwaan judi dalam talian melihat kepada beberapa enakmen kesalahan jenayah Syariah Malaysia. Kecanggihan dan perkembangan perjudian dalam talian di Malaysia telah melahirkan sikap kurang takut atau kurang bimbang di kalangan individu Islam yang terlibat dalam aktiviti ini. Beberapa faktor yang mungkin menyebabkan sikap ini termasuk rasa bahawa perjudian dalam talian tidak dianggap sebagai tindakan yang salah di sisi agama mahupun undang-undang, serta persepsi bahawa pihak berkuasa tidak mampu atau tidak efektif dalam mendakwa mereka yang terlibat dalam aktiviti perjudian.

Kajian ini menerapkan pendekatan metodologi kualitatif dengan menganalisis kajian-kajian yang lepas, enakmen dan undang-undang Syariah, dokumen-dokumen kes mahkamah, serta sumber-sumber yang relevan untuk mengenal pasti cabaran dan isu-isu pendakwaan dalam menangani perjudian dalam talian. Kajian ini memberi fokus kepada pemahaman mendalam dan deskriptif tentang fenomena sosial dan undang-undang. Dalam kajian ini, penulis menganalisis literatur berkaitan dengan enakmen dan undang-undang Syariah yang berkaitan dengan perjudian dalam talian untuk memahami undang-undang dan hukum yang terkait dengan isu ini. Kajian diskopkan hanya kepada perundangan Syariah, tanpa mengulas atau membandingkan dengan Akta Rumah Perjudian Terbuka 1953 (Akta 289).

JUDI DALAM TALIAN

Menurut Kamus Dewan (2005), judi diertikan sebagai permainan dengan memakai wang dan lain-lain sebagai taruhan seperti main ceki, main dadu, dan sebagainya. Judi dalam bahasa Arab pula disebut sebagai *al-maisir* atau *al-qimar*, yang merujuk kepada permainan pertaruhan di kalangan orang Arab menggunakan anak panah. Judi juga boleh ditakrifkan sebagai permainan yang melibatkan penggunaan anak batu, dadu, atau sebarang bentuk pertaruhan (Bhari, 2022). Berdasarkan definisi judi dalam *al-Mu'jam al-Wasit* (2004), dapat difahami judi ialah setiap permainan yang padanya terdapat pertaruhan antara dua pihak, di mana sesuatu yang bernilai, sama ada dalam bentuk benda atau material, dipertaruhkan dan diberikan kepada pihak yang menang oleh pihak yang kalah. Allah telah berfirman tentang pengharaman judi:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْمَجُ رَجَسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوا لَعَلَّكُمْ تَفْلَحُونَ﴾

Terjemahan: "Wahai orang-orang yang beriman! Bahawa sesungguhnya arak, dan judi, dan pemujaan berhala, dan mengundi nasib dengan batang-batang anak panah, adalah (semuanya) kotor (keji) dari perbuatan Syaitan. Oleh itu hendaklah kamu menjauhinya supaya kamu berjaya" (al-Quran. al-Maidah: 90).

Dalam kitab tafsir *Mafatih al-Ghaib* pada perbincangan hikmah di sebalik larangan dan pengharaman judi, Imam Fakhruddin al-Razi (1999) menjelaskan bahawa dosa dan keburukan judi dan pertaruhan terletak pada kemampuannya untuk mencetuskan permusuhan, cercaan, dan pertelingkahan. Selain itu, ia juga merupakan satu bentuk pengambilan harta orang lain secara tidak sah, serta menyebabkan kelalaian dalam mengingati Allah dan melaksanakan solat.

Beliau turut menambah bahawa pertaruhan dalam *qimar* dan *maisir* menimbulkan keinginan untuk menang, terutama selepas mengalami kekalahan sehingga seseorang itu sanggup menghabiskan semua hartanya untuk berjudi, bahkan sampai pada tahap mempertaruhkan ahli-ahli keluarga. Akibatnya, individu yang kalah dalam perjudian ini akan jatuh miskin dan menyimpan dendam yang mendalam terhadap lawannya yang telah menang dan merampas hartanya sehingga pada akhirnya mengakibatkan permusuhan dan kebencian yang berpanjangan dalam masyarakat.

Ibn Taimiyyah (1980) dalam *Majmu' al-Fatawa* mengatakan, mafsadah (kerusakan) yang ditimbulkan oleh judi lebih besar daripada riba kerana ia melibatkan dua bentuk kerusakan. Pertama, memperoleh harta secara haram. Kedua, mafsadah berkaitan dengan kelalaian, di mana perbuatan judi sebenarnya dapat menghalang seseorang daripada menjalankan tanggungjawab seorang muslim seperti lalai dalam menunaikan solat, serta menimbulkan permusuhan dan kebencian. Oleh sebab itu, pengharaman judi diturunkan lebih awal berbanding riba.

Definisi dalam talian pula merujuk kepada sesuatu yang berada di bawah kawalan langsung unit pemprosesan utama komputer atau dalam keadaan aktif dan bersambung terus kepada sistem utama komputer (Kamus Dewan Edisi Keempat, 2005). Melalui definisi tersebut, judi dalam talian dapat difahami sebagai pertaruhan yang dilakukan secara maya, bukan secara fizikal. Namun, selagi mana sesuatu permainan memenuhi unsur-unsur judi, walaupun dilakukan secara dalam talian, hukumnya tetap haram dan tidak berubah sebagaimana pengharaman judi yang jelas dalam Islam. Menurut Bhari (2022) terdapat pelbagai bentuk judi yang diolah mengikut perkembangan zaman terkini. Masyarakat perlu berwaspada dengan kepelbagaian adaptasi judi yang berselindung di sebalik nama-nama lain seperti pertandingan atau sukan.

Oleh itu, fenomena judi dalam talian perlu dibendung dan langkah-langkah tegas perlu diambil untuk mengawal dan mendakwa mereka yang terlibat dalam aktiviti judi dalam talian demi melindungi masyarakat secara keseluruhannya. Tambahan pula, perbuatan judi menggunakan gajet atau computer melalui internet telah membuka ruang keburukan yang lebih besar dan mudah kepada semua lapisan umur.

ISU DAN CABARAN

Pendakwaan kes-kes perjudian dalam talian di bawah Akta dan Enakmen-Enakmen Jenayah Syariah di Malaysia menghadapi beberapa isu dan cabaran yang kompleks. Isu-isu dan cabaran ini meliputi:

1. Penjejakan Aktiviti dan Transaksi

Menurut Musa (2021) perjudian dalam talian melibatkan transaksi serta aktiviti digital yang sering kali tersembunyi dan sukar dipantau oleh pihak berkuasa. Dengan penggunaan teknologi canggih, transaksi ini boleh disamarkan melalui pelbagai saluran dan platform sehingga menjadikannya lebih sukar untuk dikesan dan dikawal. Situasi sebegini menyukarkan penguatkuasaan undang-undang dan meningkatkan risiko berlakunya aktiviti haram yang berkaitan dengan perjudian dalam talian. Dalam hal ini, penulis melihat, pihak penguatkuasa perlu menguasai kemahiran dan teknik bagi mengesan bukti digital yang ditinggalkan dan membuktikan keterlibatan individu dalam perjudian dalam talian. Ini termasuklah pemahaman tentang algoritma enkripsi (*encryption*), kaedah pembayaran digital melalui *Payment Gateway*

seperti Palpay, Alipay, Skrillz dan Bitcoin yang sering digunakan dalam perjudian dalam talian serta sistem yang digunakan dalam platform perjudian dalam talian. Malah berdasarkan laporan yang dikeluarkan oleh Buletin TV3 (2024) terdapat satu platform FPX bernama 'MyPay88' yang berfungsi sebagai perantaraan untuk pemain-pemain judi melakukan pembayaran sebelum memulakan pertarungan telah dibangunkan oleh sindiket FPX.

Selain itu, penggunaan 'cryptocurrency' dalam transaksi perjudian turut menjadi fenomena yang semakin berkembang. 'Cryptocurrency' seperti Bitcoin menyediakan tahap keselamatan dan perlindungan privasi yang tinggi sehingga menjadi antara pilihan popular di kalangan pelaku perjudian dalam talian (Delfabbro & King, 2023). Bitcoin juga dilengkapi dengan ciri-ciri pseudonymous. Dalam rangkaian blok Bitcoin, meskipun pengguna boleh disambungkan kepada alamat Bitcoin awam, identiti sebenar di sebalik alamat tersebut tetap akan disembunyikan dan agak sukar untuk dikesan oleh pihak lain (Bao et al., 2019). Sebagai contoh, apabila seseorang mengirimkan Bitcoin, penerima hanya akan mengetahui alamat Bitcoin penghantar, tetapi bukan alamat sebenar atau maklumat peribadi penghantar yang berkaitan dalam transaksi tersebut. Dalam erti lain, setiap transaksi Bitcoin yang dijalankan tidak terikat kepada identiti sebenar individu yang terlibat. Oleh itu, pihak penguatkuasa perlu memahami prinsip dan algoritma yang mendasari 'cryptocurrency' serta memahami cara menganalisis transaksi dalam blockchain untuk mengumpulkan bukti yang sah terkait dengan perjudian dalam talian.

Dalam pada itu, pemahaman yang mendalam mengenai sistem teknologi yang digunakan dalam platform perjudian dalam talian adalah sangat signifikan melihat kepada kesukaran penjejakan aktiviti tersebut. Pihak penguatkuasa perlu memahami sistem laman sesawang yang digunakan, mekanisme pembayaran, cara permainan berfungsi, dan proses penarikan dana yang diaplikasikan dalam platform tersebut. Dengan pengetahuan yang komprehensif tentang sistem ini, pihak penguatkuasa dapat mengenal pasti elemen-elemen kesalahan dan pelanggaran yang berlaku sekali gus mengumpulkan bukti yang mencukupi untuk tindakan pendakwaan.

Rajah 1: Gambaran Proses Enskripsi

Sebagai contoh merujuk Rajah 1, salah satu mekanisme untuk meningkatkan perlindungan data daripada mudah dikesan pihak ketiga adalah melalui penggunaan teknologi enkripsi. Menurut Primartha (2011) teknologi ini mengubah data yang dikirimkan ke dalam bentuk yang sukar dikesan atau dibaca oleh pihak yang berautoriti. Enkripsi adalah proses yang dilakukan bagi melindungi data (*plaintext*) dan diubah kepada data yang tersembunyi disebut *ciphertext*. *Ciphertext* adalah data yang sudah diolah dan tidak dapat dibaca dengan mudah atau dalam terminologi yang lebih tepat digunakan adalah *encipher*. Sebaliknya, proses mengubah *ciphertext* kembali ke bentuk asalnya dikenali sebagai dekripsi atau *decipher*. Oleh itu, penguatkuasa seharusnya mengikuti perkembangan teknologi terkini dalam perjudian dalam talian. Perubahan teknologi dapat mempengaruhi cara transaksi dan aktiviti perjudian dilakukan. Pihak penguatkuasa juga perlu menguasai pengetahuan dan kemahiran digital yang diperlukan bagi menghadapi kemungkinan teknologi baru yang akan datang. Tidak dapat dinafikan, dalam penglibatan pendakwaan ini sebenarnya memerlukan sokongan dari pihak digital forensik seperti SKMM.

2. Penyitaan dan Penyimpanan Bukti Digital

Penyitaan dan penyimpanan bukti digital menjadi aspek penting dalam membantu perjalanan sesuatu perbicaraan berjalan dengan lancar (Yahya et al., 2021a). Perjudian dalam talian melibatkan pelbagai bentuk bukti digital, termasuk rekod transaksi, sejarah permainan, dan

komunikasi yang terjadi di platform perjudian (Huang et al., 2022). Pendakwa perlu memastikan bahwa bukti-bukti ini diperoleh dengan cara yang sah dan dapat dijadikan sebagai bahan pembuktian di perbicaraan dengan menepati prinsip syariah berkaitan kerelevanan, nilai probatif, nilai koroboratif, rantai jagaan dan rantai keterangan untuk menyokong kebolehterimaan keterangan dokumen digital (Yahya et al., 2021b).

Penyitaan bukti digital harus dilakukan dengan penuh cermat dan teliti. Pendakwa harus memiliki pemahaman yang mendalam tentang teknologi dan sistem yang digunakan dalam platform perjudian dalam talian bagi membolehkan pengidentifikasian dan menyita bukti digital yang relevan. Proses penyitaan bukti digital harus dilakukan di bawah satu prosedur undang-undang yang selaras demi memastikan bahwa bukti digital tidak dimanipulasi atau dihapus bagi menggunakannya dalam proses perbicaraan (Yahya et al., 2021b). Oleh hal demikian, pada hemat penulis proses pengumpulan dan analisis bukti digital harus dilakukan secara berhati-hati dan perlu dikelola oleh pegawai digital forensik yang bertauliah.

Setelah bukti digital berhasil disita, langkah seterusnya adalah dengan menyimpan bukti atau data dengan selamat untuk keperluan perbicaraan. Bukti digital harus disimpan dalam lingkungan yang terlindungi, agar tidak hilang atau rosak rantaianya selama proses penyimpanan. Sistem penyimpanan pula seharusnya mematuhi standard keselamatan dan privasi yang ketat untuk melindungi keabsahan bukti digital.

Tambahan pula, penyimpanan bukti digital juga harus mempertimbangkan kemungkinan adanya perubahan teknologi atau format fail dalam tempoh masa yang lama. Oleh sebab itu, pendakwa perlu memastikan bahwa bukti digital disimpan dalam format yang dapat diakses dan dibaca dengan mudah di masa depan.

Dalam menghadapi isu ini, penulis melihat pihak penguatkuasa dan pendakwa harus didedahkan dengan kemahiran dan prosedur dalam pengumpulan, analisis, dan penyimpanan bukti digital bukan semata-mata melepaskan kepada pihak lain. Sokongan dan kerjasama daripada pegawai digital forensik dan teknologi maklumat juga dapat menjadi nilai tambah dalam menghadapi kesukaran serta memastikan bahwa kes perjudian dalam talian dapat ditangani secara adil dan efektif di pendakwaan.

3. Bidang Kuasa Negeri-Negeri

Bidang kuasa wilayah adalah salah satu isu penting dalam pendakwaan kes perjudian dalam talian di bawah enakmen syariah. Perjudian dalam talian sebenarnya melintasi batas geografi negeri-negeri dan merumitkan penentuan kuasa undang-undang setiap negeri yang berwenang untuk melakukan pendakwaan. Dalam konteks Malaysia, setiap negeri memiliki enakmen syariah yang mengatur bidang kuasa wilayahnya.

Berdasarkan Perlembagaan Persekutuan, Jadual Kesembilan Senarai II menyatakan dalam Butiran 1 bahawa urusan berkaitan hal ehwal Islam adalah di bawah bidang kuasa kerajaan negeri. Oleh sebab itu, penentuan bidang kuasa dalam pendakwaan perjudian dalam talian mengalami kesukaran kerana perlu mematuhi ketentuan yang ditetapkan dalam enakmen syariah negeri yang berkenaan. Hal ini disebabkan oleh bidang kuasa undang-undang syariah yang berfungsi sebagai undang-undang negeri dan tidak berpusat sebagai mana undang-undang Persekutuan. Setiap negeri memiliki hak autonomi tersendiri yang harus dihormati dan setiap jenayah syariah telah diperincikan dalam enakmen negeri masing-masing, termasuklah isu kesalahan jenayah syariah judi secara umum. Sebagai contoh, dua enakmen jenayah syariah negeri dilampirkan, salah satunya adalah Akta Kesalahan Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997:

Seksyen 18. Berjudi.

- (1) *Mana-mana orang yang berjudi, atau didapati berada di rumah judi, adalah melakukan suatu kesalahan dan apabila disabitkan boleh didenda tidak melebihi tiga ribu ringgit atau dipenjarakan selama tempoh tidak melebihi dua tahun atau kedua-duanya.*
- (2) *Dalam seksyen ini, "rumah judi" ertinya mana-mana premis, termasuk bilik, pejabat atau gerai, sama ada terbuka atau tertutup, yang digunakan atau disimpan bagi maksud perjalanan apa-apa permainan yang keputusannya bergantung kepada nasib*

atau campuran kemahiran dan nasib, sama ada dibenarkan oleh mana-mana undang-undang lain atau sebaliknya, untuk mendapatkan wang atau nilai wang.

Selain itu, Enakmen 4 Tahun 1992 Enakmen Jenayah Syariah Negeri Sembilan 2004:

Seksyen 79A. Judi.

- (1) Mana-mana orang yang berjudi atau didapati berada di tempat perjudian adalah bersalah atas suatu kesalahan dan bolehlah apabila disabitkan dikenakan hukuman denda tidak melebihi tiga ribu ringgit atau penjara selama tempoh tidak melebihi dua tahun atau kedua-duanya.
- (2) Bagi maksud subseksyen (1)—
"tempat perjudian" ertinya mana-mana premis yang terbuka atau tertutup, dan termasuk bilik, pejabat atau gerai, yang digunakan atau diselenggarakan untuk perjudian, tidak kira sama ada orang awam atau segolongan orang awam mempunyai akses kepadanya atau tidak.

Jika dilihat kepada kedua-dua enakmen tersebut, pelaku judi dalam talian masih termasuk dalam ruang lingkup "mana-mana orang berjudi", selagi mana perbuatan tersebut memenuhi unsur-unsur judi ia boleh dan perlu didakwa dibawah enakmen kesalahan jenayah syariah, judi.

Seterusnya, berdasarkan kedua enakmen tersebut juga sebenarnya platform perjudian dalam talian seperti melalui sesawang (*website*) atau aplikasi dapat dikira sebagai premis dalam talian atau tempat perjudian maya dan masih berada di ruang lingkup "rumah judi" atau "tempat perjudian" dan tidak bercanggah dengan mana-mana enakmen atau akta. Tambahan lagi seorang Hakim mempunyai hak kuasa untuk menafsir undang-undang dan tidak terikat dengan doktrin duluan kehakiman atau disebut '*stare decisis*' tetapi masih mengiktiraf dan menghormati konsep '*jurisprudence constante*'.

Maka kerjasama antara pihak penguatkuasa dan autoriti di negeri tempat perjudian berlangsung dan negeri yang berwenang menjadi penting dalam menangani isu bidang kuasa negeri. Pihak berkuasa perjudian dalam talian dan pendakwaan perlu berkoordinasi untuk memastikan bahwa jenayah perjudian dalam talian yang melibatkan negeri yang berbeza dapat ditangani dengan tepat bersesuaian dengan ketentuan undang-undang yang berlaku di tempat masing-masing. Hal ini demikian kerana isu dan cabaran pendakwaan perjudian dalam talian mungkin akan melibatkan transaksi atau aktiviti perjudian yang melintasi batas geografi negeri. Contohnya merujuk rajah 2, jika seorang individu mendaftar perjudian melalui platform perjudian dalam talian di negeri B, tetapi berjudi di negeri C, manakala premis perjudian dalam talian berpusat di negeri A, maka penentuan pihak pendakwaan yang berwenang untuk melakukan pendakwaan menjadikan tidak teratur, dimanakah perlu dimulakan proses pendakwaan?

Rajah 2: Gambaran Aktiviti Perjudian Merentas Batas Geografi Negeri Oleh Penulis

Tambahan pula, proses pendakwaan dapat dimulakan apabila seseorang hanya berada di tempat perjudian berdasarkan subsekyen 2 di hampir semua enakmen jenayah syariah negeri, antara persoalan yang penting, adakah pendaftaran akaun di platform judi juga dianggap sama iaitu berada di tempat perjudian? Bagaimana pula jika pendaftaran dalam talian di platform judi serta permainan judi dimulakan di tempat negeri yang berlainan. Oleh itu, tidak dapat tidak pihak yang berautoriti perlu melibatkan kerjasama antara pihak penguatkuasa bahagian perjudian dalam talian, pihak polis, dan pendakwa dari negeri yang terlibat.

4. Limitasi Hukuman dibawah Akta Mahkamah Syariah (Bidang Kuasa Jenayah) 1965

Akta Mahkamah Syariah (Bidang Kuasa Jenayah) 1965, yang juga dikenali sebagai Akta 355, adalah undang-undang yang memberikan kuasa kepada mahkamah syariah bagi menjatuhkan hukuman dan menetapkan bentuk-bentuk hukuman yang dibenarkan dalam bidang kuasa jenayah di Mahkamah Syariah. Akta ini merupakan asas utama yang memberikan bidang kuasa kepada mahkamah-mahkamah syariah yang ditubuhkan di bawah undang-undang negeri di Malaysia bagi mengendalikan kesalahan-kesalahan dan hukuman di bawah undang-undang Islam.

Salah satu tujuan utama Akta 355 adalah untuk memberikan kawalan dan pelaksanaan hukuman dalam bidang jenayah di bawah undang-undang Islam. Mahkamah-mahkamah syariah yang dibentuk di bawah undang-undang negeri memiliki bidang kuasa untuk mendengar dan menangani kesalahan-kesalahan jenayah yang terjadi di kalangan orang-orang Islam di Malaysia. Pada tahun 1984, peruntukan akta ini telah dipinda dan membenarkan kuasa kepada mahkamah syariah menjatuhkan hukuman maksimum berupa denda sebanyak RM5,000.00, atau penjara maksimum selama 3 tahun, atau sebatan sebanyak 6 kali, atau gabungan antara hukuman-hukuman tersebut (Akta Mahkamah Syariah (Bidang Kuasa Jenayah) 1965 (Pindaan 1984) [Akta 355]).

Persoalannya, dengan peredaran masa kini, sejauh mana keberkesanan keterbatasan hukuman '356' iaitu maksimum tiga tahun penjara, denda RM5,000 dan enam kali sebatan. Lebih-lebih lagi kebiasaannya Enakmen Jenayah Syariah di negeri-negeri di Malaysia tidak mengenakan sebatan dalam dalam kebanyakan jenayah syariah. Tambahan pula, kebiasaan hakim hanya mengenakan bayaran denda tanpa penjara atau sebatan pada pelaku jenayah kali pertama membuatkan pelaku jenayah tidak gerun untuk melakukan jenayah malah dapat dilihat terdapat bekas penjenayah mengulangi jenayah buat kali kedua atau ketiga.

Jadual 1: Statistik Kesalahan Jenayah Syariah Negeri Terengganu dan Pahang tahun 2021-2022

BIL	Negeri	Jumlah Kes Jenayah Syariah	
		Tahun 2021	Tahun 2022
1.	Terengganu	426	528
2.	Pahang	671	915
	Jumlah Keseluruhan	1097	1443

Sumber: Laman web rasmi Jabatan Kehakiman Syariah Terengganu dan Pahang.

Merujuk kepada Jadual 1, statistik kes kesalahan jenayah syariah di negeri Terengganu dan Pahang bagi tahun 2021 dan 2022. Jika dilihat bagi kesalahan jenayah syariah di Terengganu pada tahun 2021 adalah 426 manakala tahun 2022 adalah 528. Terdapat peningkatan sebanyak 102 kes jenayah di Terengganu manakala 244 kes di Pahang antara tahun 2021 dan 2022. Tidak dapat dinafikan jumlah peningkatan tersebut agak ketara memandangkan kedua-dua negeri tersebut mempunyai rekod kes jenayah yang terendah antara negeri-negeri lain di Malaysia. Persoalannya, adakah batas hukuman '356' yang diberikan mencapai maqasid Syariah dalam menggerunkan dan memberi pengajaran kepada orang Islam di luar sana sekaligus mengurangkan kes-kes jenayah?

Melihat dari perspektif jenayah judi pula, wang pertaruhan yang dimainkan bukanlah sebanyak dua atau tiga angka sahaja, kebiasaannya melibatkan ribu bahkan puluhan ribu Ringgit Malaysia. Dapat dilihat dengan berluasnya permainan judi dalam kalangan muslim,

batas hukuman '356' tidak menggerunkan mereka, seolah olah mereka sanggup membayar denda disebabkan nilai yang agak rendah dan mampu di sisi mereka.

Oleh hal demikian, melihat kepada kes jenayah yang berluasa termasuk perbuatan jenayah yang belum ditangkap dan didakwa, penulis berpendapat batas hukuman '356' ini perlu ditajdidkan, dibuat kajian yang serius seterusnya dipinda mengikut kesesuaian dan keberkesanan dengan secepatnya berdasarkan maqasid syariah dan *fiqh waqi'*. Hakim yang bertugas pula perlulah menggunakan semaksimum kuasa dalam menjatuhkan hukuman berdasarkan Akta 355. Melihat kepada majoriti kes jenayah yang berlaku di Malaysia, hukuman yang dijatuhkan hanya sekitar RM2000 sahaja dan diberi amaran peningkatan hukuman untuk kesalahan kali kedua dijatuhkan. Hukuman sebegini sebenarnya tidak memberi pengajaran kepada OKT malah tidak mencapai maqasid yang diinginkan bagi membanteras jenayah.

Jenayah yang berlaku pula kebiasannya akan berantai dengan jenayah lain sehingga meninggalkan *dharar* kepada orang yang tidak bersalah. Contohnya, merujuk kes tuntutan *Fasakh Dk Hjh Suhani bt Pg Dato Hj Abidin v Hj Mohammad Shahbrin bin Hj Ahmad [2011] 3 SHLR 99*, dalam kes ini plaintif telah memberikan sebab di atas tuntutan *dharar* syariahnya di samping alasan judi, terdapat juga alasan lain seperti defendan juga telah menggunakan kekerasan fizikal terhadap plaintif dan menggunakan wang plaintif untuk segala perbelanjaan menyebabkan plaintif berada dalam kesulitan dan secara langsung tindakan defendan tersebut telah melupuskan harta plaintif.

Selain itu, dalam kes tuntutan *fasakh BB v SS [2019] 2 SHLR 57*, defendan telah didakwa oleh plaintif kerana tidak bekerja dan sebaliknya melakukan perkara yang tidak bermanfaat. Antara tuduhan yang dilemparkan termasuklah menjadi token syabu, suka berfoya-foya, bermain judi, minum arak, dan kerap memukul plaintif tanpa sebab yang munasabah. Tuduhan-tuduhan ini memperlihatkan tingkah laku yang tidak bertanggungjawab dan melanggar norma-norma akhlak serta undang-undang, sekali gus menjadi asas kepada tuntutan *fasakh* oleh plaintif yang berusaha mendapatkan keadilan di mahkamah syariah.

Maka, tidak dapat dinafikan bahawa kes judi boleh membawa kepada perbalahan rumah tangga, kes pencurian, dan perompakan disebabkan oleh kemerosotan kewangan. Aktiviti judi sering kali mengakibatkan ketagihan, yang seterusnya memaksa individu mencari sumber kewangan dengan cara yang tidak sah, seperti mencuri atau merompak. Kesannya, institusi keluarga terjeja, dan kadar jenayah meningkat dalam masyarakat.

Oleh itu, limitasi hukuman di bawah Akta Mahkamah Syariah (Bidang Kuasa Jenayah) 1965 menjadi isu dan cabaran yang perlu diambil serius. Akta ini membataskan kuasa mahkamah syariah dalam menjatuhkan hukuman ke atas pesalah jenayah syariah, termasuk kes-kes berkaitan judi. Untuk menangani masalah ini dengan lebih berkesan, terdapat keperluan mendesak untuk mengkaji semula dan memperkukuhkan akta tersebut, agar hukuman yang dikenakan lebih bertepatan dengan keseriusan jenayah yang dilakukan, sekaligus menjadi langkah pencegahan yang lebih berkesan dalam membanteras jenayah judi dalam masyarakat di Malaysia.

KESIMPULAN

Jenayah judi di Malaysia berkembang seiring dengan perkembangan teknologi. Malah jenayah ini juga membawa kepada jenayah lain sehingga melakukan *dharar* pada orang yang tidak bersalah. Pada zaman kini, kebanyakan judi dilakukan secara dalam talian menyebabkan pelbagai isu dan cabaran yang perlu dikaji bagi membantu pendakwaan judi dalam talian di mahkamah seterusnya memerlukan pemahaman yang mendalam tentang teknologi digital serta bantuan pakar dalam menghadapi perkembangan teknologi terkini. Dalam kerangka membanteras jenayah ini, penulis berpendapat perlu diwujudkan satu garis panduan pendakwaan judi dalam talian yang teliti seiring dengan perkembangan teknologi. Kajian ini mencadangkan suatu kajian lanjut melihat kepada aspek pertindihan bidang kuasa antara Mahkamah Syariah dengan Mahkamah Sivil dalam kes judi dalam talian.

RUJUKAN

Akta

- Akta Kesalahan Jenayah Syariah (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1997.
Akta Mahkamah Syariah (Bidang Kuasa Jenayah) 1965 (Pindaan 1984) [Akta 355].

Buku

- Dewan Bahasa dan Pustaka. (2005). Kamus Dewan : Edisi Keempat. Dewan Bahasa Dan Pustaka.
Hussin, Z. (2022). *Pemetaan Seksyen Seksyen 26, Enakmen 3 Tahun 1992, Enakmen Jenayah (Syariah) 1992 Dari Pespektif Perundangan Syariah*. Wacana Ilmiah Jabatan Syariah Edisi 1.0,
Ibn Taymiyah, A. 'A. H. (1980). *Majmu' fatawa Shaykh al-Islam Ahmad ibn Taymiyah*. Darul Fikr.
Majmu' Lughah Arabiyah. (2004). *Al-Mu'jam Al-Wasit*. Maktabah Syurk Dauliyah.
'Umar Rāzī, F. M. (1999). *Mafātiḥ al-Ghayb. Dār Iḥyā' al-Turāth al'Arabiyy*.

Jurnal

- Abdush Shabur, M. I., Romi, M., & Resdati. (2022). Judi Sepak Bola Online Pada Kalangan Mahasiswa Muslim Di Universitas Islam Riau. *Jurnal Cakrawala Ilmiah*, 1(7), 1625–1632.
Bao, S., Cao, Y., Lei, A., Asuquo, P., Cruickshank, H., Sun, Z., & Huth, M. (2019). Pseudonym Management Through Blockchain: Cost-Efficient Privacy Preservation on Intelligent Transportation Systems. *IEEE Access*, 7, 80390–80403. <https://doi.org/10.1109/access.2019.2921605>
Buang, A. H., Mat Hussin, M. N., & Daud, M. Z. (2022). Penghakiman Mahkamah Syariah Malaysia: Analisis Kes-Kes Terpilih. *Jurnal Syariah*, 29(3), 509–534.
Delfabbro, P., & King, D. (2023). The evolution of young gambling studies: digital convergence of gaming, gambling and cryptocurrency technologies. *International Gambling Studies*, 23(3), 1–14. <https://doi.org/10.1080/14459795.2023.2171469>
Ismail, S. Z. (2008). Dasar Penguatkuasaan Dan Pendakwaan Jenayah Syariah Di Malaysia: Satu Analisis. *Jurnal Syariah*, 16(3), 537–554.
Jamal, J., & Hashim, H. (2014). Transformasi Mahkamah Syariah di Malaysia: Keperluan Kajian Semula Terhadap Bentuk Hukuman Bagi Kes-Kes Jenayah Syariah. *Ulum Islamiyyah*, 12, 87–103.
Yahya, M. A., Mohamad Dahalan, H., & Saifuddin, S. (2021b). Analisis Proses Pengumpulan Keterangan Dokumen Elektronik Dalam Kes Jenayah Syariah. *Jurnal Islamiyyat*, 43(Issu Khas).
Yahya, M. A., Mohd Sharif, A. A., & Hashim, F. Y. (2021a). Keterangan Dokumen Elektronik: Proses Pengumpulannya di Peringkat Pra Perbicaraan dalam Kes Mal Syariah di Malaysia. *Jurnal Undang-Undang Dan Masyarakat*, 28, 67–77. <https://doi.org/10.17576/juum-2021-28-07>

Seminar

- Afandi, M., Hafiz, I., Muhamad, & Yahaya, H. (2022). *Peranan Undang-Undang Jenayah Syariah Dalam Menangani Isu Gejala Sosial Dalam Kalangan Masyarakat Islam Di Malaysia*. International Confrence In Research And Practice In Sciences, Technology, and Social Sciences, UiTM Kampus Dengkil.
Hashim, H., Fattah, W., Ismail, W., Syukran Baharuddin, A., Mutalib, A., Mohammed, B., Hassan, M., & Jusof, N. (2022). *Hukuman Alternatif Di Mahkamah Syariah: Satu Penjelasan Dari Sudut Pentafsiran Dan Keperluan Kepada Penilaian Terhadap Peruntukan Perundangan Di Dalam Akta/ Enakmen Kesalahan Jenayah Syariah Negeri-Negeri*. 6th Muzakarah Fiqh & International Conference 2022 (6th MFIC 2022).
Huang, R.-T., Shih, C.-H., Lin, T.-C., & Lin, W.-Y. (2022). *The Study on Illegal Online Gambling Investigation in Taiwan*. 26th International Conference on Knowledge-Based and Intelligent Information & Engineering Systems (KES 2022), 207.

Laman Sesawang

- Bhari, A. (2022). Hukum pengharaman judi. <https://www.hmetro.com.my/addin/2022/12/913081/hukum-pengharaman-judi> (diakses pada 18 Julai 2023)
- Buletin TV3. (2024). 42 akaun bank sindiket tawar kemudahan FPX untuk judi dalam talian dibekukan. <https://www.buletintv3.my/jenayah/42-akaun-bank-sindiket-tawar-kemudahan-fpx-untuk-judi-dalam-talian-dibekukan/> (diakses pada 28 Jun 2024)
- Jabatan Kehakiman Syariah Pahang. (t.t). Statistik Perkhidmatan Online. <https://jksp.pahang.gov.my/index.php/ststistik-perkhidmatan-online/> (diakses pada 19 Julai 2023)
- Jabatan Kehakiman Syariah Terengganu. (t.t). Statistik Tahunan Pendaftaran Kes Mal & Jenayah. <https://syariah.terengganu.gov.my/index.php/hubungi-kami/statistik-tahunan-kes-mal-jenayah> (diakses pada 19 Julai 2023)
- Luno. (2023). Keselamatan Pada Rangkaian Blok Bitcoin. (2023, February 3). Luno. <https://discover.luno.com/my/keselamatan-pada-rangkaian-blok-bitcoin/> (diakses pada 20 Julai 2023)
- Malaysian Communications And Multimedia Commission (MCMC). (2020). Judi Dalam Talian: Mcmc Sekat 6,381 Laman Sesawang Judi Dalam Talian Bagi Tempoh Antara 2020 Hingga Akhir 2022. <https://www.mcmc.gov.my/ms/media/press-releases/judi-dalam-talian-mcmc-sekat-6-381-laman-sesawang> (diakses pada 20 Julai 2023)
- MStar. (2013). Persatuan Peguam Syarie Sokong Pinda Hukuman Maksimum Syariah – Semasa. <https://www.mstar.com.my/Lokal/Semasa/2013/11/08/Persatuan-Peguam-Syarie-Sokong-Pinda-Hukuman-Maksimum-Syariah> (diakses pada 19 Julai 2023)
- Musa, A. (2021). Judi atas talian semakin diminati, elak dihidu polis. Kosmo Digital. <https://www.kosmo.com.my/2021/12/29/Judi-Atas-Talian-Semakin-Diminati-Elak-Dihidu-Polis/> (diakses pada 28 Jun 2024)
- Pejabat Mufti Wilayah Persekutuan. (2019). Bayan Linnas Siri Ke-207: Bahaya Judi. <https://muftiwp.gov.my/en/artikel/bayan-linnas/3619-bayan-linnas-siri-ke-207-bahaya-judi> (diakses pada hh bulan tahun)
- Pusat Rujukan Persuratan Melayu @PRPM. (2017). prpm.dbp.gov.my (diakses pada 28 Jun 2024)
- Satar, A. (2023). Judi Dalam Talian Dinaungi Ahli Politik Boleh Hancurkan Negara. <https://www.bharian.com.my/berita/nasional/2023/06/1115543/judi-dalam-talian-dinaungi-ahli-politik-boleh-hancurkan-negara> (diakses pada 17 Julai 2023)
- Setiawan, R. (2021). Konsep Enkripsi & Dekripsi Untuk Keamanan Data. <https://www.dicoding.com/blog/enkripsi-untuk-keamanan-data/> (diakses pada 20 Julai 2023)

Penafian

Pandangan yang dinyatakan dalam artikel ini adalah pandangan penulis. Al-Qanatir: International Journal of Islamic Studies tidak akan bertanggungjawab atas apa-apa kerugian, kerosakan atau lain-lain liabiliti yang disebabkan oleh / timbul daripada penggunaan kandungan artikel ini.

11.

**MENEROKA PERSPEKTIF
ISLAM BERHUBUNG
DENGAN PENAHANAN
REMAN DAN
PENAMBAHBAIKAN
UNDANG-UNDANG
TATACARA JENAYAH
SYARIAH DI MALAYSIA**

Meneroka Perspektif Islam Berhubung dengan Penahanan Reman dan Penambahbaikan Undang-Undang Tatacara Jenayah Syariah di Malaysia

Exploring the Islamic Perspective on Remand Detention and Legal Improvement to the Shariah Criminal Procedure Law in Malaysia

SUHAIZAD SAIFUDDIN*, HANIFAH HAYDAR ALI TAJUDDIN &
FATIMAH YUSRO HASHIM

Received: 23 February 2025 /Accepted: 27 March 2025

ABSTRAK

Undang-undang jenayah Syariah yang bersumberkan daripada prinsip Islam bertujuan memastikan keadilan dan kesaksamaan dalam proses perundangan. Namun, ketiadaan peruntukan berkaitan penahanan reman bagi siasatan kesalahan jenayah syariah di Malaysia, menimbulkan cabaran yang signifikan dalam pentadbiran keadilan. Walaupun undang-undang Islam menekankan prinsip keadilan dan kesaksamaan ('adl), ketiadaan peruntukan undang-undang yang jelas berhubung dengan penahanan reman merumitkan proses siasatan, khususnya dalam kes-kes serius atau kompleks yang memerlukan lanjutan tempoh tahanan bagi mengumpul bukti yang mencukupi. Objektif kajian ini adalah untuk mengkaji asas jurispruden Islam berkaitan penahanan reman dengan menganalisis al-Quran, al-Sunnah, teks-teks klasik dan kontemporari berhubung dengan penahanan pesalah. Kajian ini juga menganalisis isu-isu yang timbul daripada ketiadaan peruntukan penahanan reman dalam kes jenayah Syariah di Malaysia. Selain itu, kajian ini bertujuan untuk mencadangkan penambahbaikan undang-undang berkaitan dengan penahanan reman. Kajian ini menggunakan pendekatan kualitatif dengan mendapatkan data melalui sumber primer dan sekunder. Data tersebut dianalisis menerusi kaedah analisis kandungan dan deduktif. Hasil kajian mendapati bahawa Islam membenarkan penahanan reman dengan menggariskan syarat dan garis panduan yang harus dipatuhi. Oleh itu, ketiadaan peruntukan jelas berkaitan penahanan reman dalam Enakmen Tatacara Jenayah Syariah di Malaysia menyebabkan kesukaran kepada pegawai penguatkuasa khususnya dalam kes jenayah yang sukar dan kompleks. Kajian ini mengesyorkan agar peruntukan penahanan reman dimasukkan ke dalam Enakmen Tatacara Jenayah Syariah di setiap negeri, bagi memperkasakan sistem perundangan syariah di Malaysia.

Kata kunci: Jenayah Syariah; Penahanan; Penahanan Reman; Tatacara Jenayah Syariah; Penambahbaikan Undang-undang

ABSTRACT

Syariah Criminal Law, based on Islamic principles, aims to ensure justice and fairness in the legal process. However, the absence of provisions related to remand detention for investigations into Syariah criminal offences in Malaysia presents significant challenges in the administration of justice. While Islamic law emphasises the principles of justice and equality ('adl), the lack of clear legal provisions regarding remand detention complicates the investigation process, particularly in serious or complex cases that require an extended detention period to gather sufficient evidence. The objective of this study is to analyse the Islamic jurisprudential basis concerning remand detention by examining the Qur'ān, Sunnah, and both classical and contemporary texts related to the detention of offenders. This study also analyses the issues arising from the absence of remand provisions in Syariah criminal cases in Malaysia. Additionally, the study aims to propose improvements to the laws regarding remand detention. This research adopts a qualitative approach, obtaining data from both primary and secondary sources. The data is analysed through content analysis and deductive methods. The findings of the study indicate that Islam permits remand detention, outlining conditions and guidelines that must be adhered to. Therefore, the lack of clear provisions regarding remand detention in the Syariah Criminal Procedure Enactment in Malaysia creates difficulties for law enforcement officers, particularly in difficult and complex criminal cases. This study recommends that remand detention provisions be incorporated into the Syariah Criminal Procedure Enactment in each state to strengthen the Syariah legal system in Malaysia.

Keywords: Shariah Crime; Detention; Remand Detention; Shariah Criminal Procedure; Legal Improvement

PENGENALAN

Kebebasan asasi seperti hak untuk hidup dan kebebasan peribadi adalah antara hak asasi manusia yang paling asas dan diiktiraf oleh undang-undang. Di Malaysia, hak-hak ini dilindungi secara perlembagaan, khususnya di bawah Perkara 5 Perlembagaan Persekutuan, yang menjamin setiap individu hak untuk hidup, kebebasan dan keselamatan diri. Perkara ini memastikan bahawa tiada individu boleh dilucutkan hak-hak tersebut kecuali mengikut undang-undang dan sebarang pelucutan hak yang tidak sah mesti tertakluk kepada semakan kehakiman. Secara khusus, Perkara 5 menetapkan bahawa individu yang ditangkap mesti dihadapkan kepada majistret atau hakim dalam tempoh dua puluh empat jam dan tiada penahanan lanjut dibenarkan tanpa kelulusan kehakiman. Langkah perlindungan prosedur ini memastikan bahawa penangkapan dan penahanan dijalankan secara sah, melindungi individu daripada pemenjaraan yang tidak sah. Namun, terdapat satu kekurangan ketara dalam Enakmen Tatacara Jenayah Syariah di semua negeri di Malaysia iaitu ketiadaan peruntukan bagi penahanan pra-perbicaraan atau reman. Kekurangan ini mencetuskan cabaran besar kepada pegawai penguatkuasa agama, kerana ketiadaan kuasa undang-undang untuk menahan suspek bagi tujuan siasatan lanjut menyukarkan penguatkuasaan undang-undang jenayah Syariah secara berkesan. Tanpa kemampuan untuk menahan individu semasa siasatan, pihak berkuasa sering gagal mengumpul bukti yang mencukupi, terutama dalam kes-kes yang kompleks atau serius.

METODOLOGI

Kajian ini menggunakan pendekatan penyelidikan kualitatif dengan bergantung kepada sumber primer dan sekunder. Data primer diperoleh daripada al-Quran dan al-Sunnah, dokumen perundangan seperti statut yang berkaitan, kes yang dilaporkan, Sumber-sumber ini merupakan sumber utama dalam menggali pemahaman yang mendalam mengenai prinsip-prinsip undang-undang Islam serta pelaksanaannya dalam konteks perundangan moden. Data sekunder pula diperoleh daripada artikel jurnal, buku akademik, serta teks Islam klasik dan kontemporari. Penyelidikan perpustakaan terhadap dokumen merupakan kaedah utama dalam pengumpulan data, yang melibatkan pencarian dan pengkajian bahan-bahan yang relevan dari pelbagai disiplin ilmu. Analisis data dilakukan menggunakan teknik analisis kandungan dan analisis deskriptif, memastikan analisis yang menyeluruh dan sistematik terhadap perspektif Islam dan perundangan. Teknik ini membolehkan peneliti menilai secara mendalam makna dan kandungan teks serta membuat kesimpulan yang berlandaskan bukti yang jelas.

SOROTAN LITERATUR

DEFINISI DAN SEJARAH PENAHANAN DALAM ISLAM

Menurut fiqh Islam, perkataan *habs* dari sudut linguistik membawa maksud larangan. Sinonim kepada perkataan *habs* termasuk *sajn*, *hasr* dan *i'tiqal* yang merujuk kepada penahanan dan pencegahan (Al-Fayyumi, 1977). Dari sudut terminologi, istilah *habs* mempunyai beberapa makna, antaranya menahan seseorang di tempat yang sempit dan melarangnya keluar. Ia juga bermaksud mengekang seseorang dan menghalangnya daripada bertindak secara bebas atau melaksanakan tanggungjawab agama dan sosialnya (Al-Kasani, 1986). Ibn Qayyim al-Jauzi

(1989) menjelaskan bahwa penahanan dalam Islam tidak merujuk kepada ruang yang sempit, tetapi lebih kepada tempat yang mampu mencegah seseorang daripada bertindak secara sewenang-wenangnya. Penahanan ini boleh berlaku di rumah, masjid atau tempat lain selain kedua-duanya. Begitulah gambaran penahanan pada zaman Nabi Muhammad SAW dan khalifah Abu Bakar, di mana tiada tempat khas untuk menahan individu atau pesalah. Penahanan pra-perbicaraan atau *habs ihtiyati* merujuk kepada proses menahan seseorang yang dituduh melakukan jenayah tetapi belum terbukti bersalah. Individu yang ditahan dalam reman dianggap tidak bersalah sehingga dibuktikan sebaliknya. Oleh itu, penahanan mereka bukanlah satu bentuk hukuman tetapi langkah pencegahan untuk memastikan mereka tidak melarikan diri atau mengganggu proses siasatan. Sepanjang tempoh ini, individu yang ditahan diperlakukan berbeza daripada pesalah yang telah disabitkan (Ahmad Fathi Bahnasi, 1983). Al-Sarakhsi (1989) menyatakan bahawa jika seorang hakim ragu-ragu terhadap kredibiliti saksi, hakim dibenarkan untuk menahan tertuduh buat sementara waktu bagi menyiasat integriti saksi tersebut. Jika tertuduh dibebaskan tanpa siasatan yang mencukupi, ada kemungkinan mereka akan melarikan diri dan mengelak daripada dikenakan tindakan. Oleh itu, penahanan dalam kes seperti ini adalah berdasarkan kecurigaan terhadap perbuatan tidak bermoral.

Pada zaman Nabi Muhammad SAW dan pemerintahan Abu Bakar As-Siddiq, kemudahan penahanan seperti yang ada hari ini belum wujud. Walau bagaimanapun, terdapat kes di mana individu ditahan di tempat tertentu, seperti di Masjid Nabi, sehingga keputusan dibuat. Sebagai contoh, terdapat satu riwayat dari Harthas Ibn Habib, beliau berkata "Aku membawa seseorang yang berhutang kepada Nabi SAW. Nabi SAW kemudian mengarahkan agar orang tersebut ditahan. Baginda bertanya "Apa yang telah kamu lakukan terhadap tawanan tersebut? " (Abu Dawud, 1993) Peristiwa ini menunjukkan bahawa pada zaman Nabi SAW, penahanan dilakukan dalam situasi tertentu, walaupun tanpa kemudahan khas seperti penjara pada hari ini. Pada zaman Nabi SAW, penahanan boleh dilakukan di tempat-tempat seperti masjid, yang pada masa itu tidak mempunyai sistem penjara yang formal. Tindakan ini juga menunjukkan bahawa penahanan untuk tujuan siasatan atau memastikan pembayaran hutang adalah dibenarkan dalam Islam, asalkan ia dilakukan dengan niat untuk menegakkan keadilan.

Di samping itu, terdapat juga peristiwa Dari Anas Ibn Malik RA, beliau berkata: "Nabi SAW menahan Thumamah Ibn Uthal, seorang lelaki dari Bani Hanifah, yang ditangkap oleh pasukan berkuda dan diikat pada tiang masjid. Nabi SAW datang kepadanya dan bertanya "Apa pendapatmu mengenai keadaan dirimu, wahai Thumamah? "Thumamah menjawab "Jika kamu ingin membunuh saya, maka saya adalah orang yang layak dibunuh, jika kamu memberi kebaikan, maka saya akan berterima kasih, dan jika kamu inginkan harta, saya siap memberikannya. "Nabi SAW membiarkannya selama tiga hari, memberinya peluang untuk merenung dan memperbaiki niatnya. Setelah tiga hari, Nabi SAW memerintahkan agar Thumamah dibebaskan tanpa mengenakan hukuman" (Sahih al-Bukhari, 1997). Terdapat juga peristiwa ketika beberapa orang dari kaum Muawiyah Ibn Haydah ditahan oleh Nabi SAW atas dasar tuduhan. Seorang lelaki datang kepada Nabi SAW yang sedang berkhotbah dan bertanya mengapa jiran-jirannya ditahan. Nabi SAW mendiapkan diri dan kemudian berkata bahawa ada yang menuduh lelaki tersebut melarang sesuatu tetapi melakukannya secara diam-diam. Nabi SAW kemudiannya meminta agar jiran-jirannya dibebaskan (Ahmad Ibn Hanbal, 1999). Dalam hal ini, Nabi SAW memberi ruang kepada orang yang ditahan untuk membersihkan nama mereka. Tindakan menahan berdasarkan tuduhan adalah sesuatu yang boleh diterima, namun proses penyiasatan harus dijalankan dengan adil dan telus. Sekiranya tuduhan tersebut tidak terbukti atau tidak wajar, tindakan membebaskan individu yang ditahan adalah langkah yang betul. Kes ini juga menunjukkan bahawa hakim atau

pemimpin mempunyai kuasa untuk menahan seseorang berdasarkan tuduhan, tetapi ia perlu disertai dengan bukti atau penilaian yang adil.

Pada zaman pemerintahan Khalifah Umar al-Khattab, beliau menetapkan dasar berkaitan sistem penjara. Khalifah Umar membangunkan sistem ini di Madinah dan Mekah. Contohnya, beliau pernah memenjarakan Hutaiah di tempat gelap sebagai hukuman kerana menghina Zibriqan Ibn Badr di Madinah. Ini berbeza daripada tempat penahanan sebelumnya yang lebih terbuka. Di Mekah, sistem penjara dikembangkan dengan lebih jelas. Ketika Khalifah Umar melihat peningkatan bilangan penjenayah dan orang jahat, beliau memutuskan untuk melaksanakan sistem penjara di Mekah. Khalifah Umar membeli sebuah rumah daripada Safwan Ibn Umayyah dengan harga 4,000 dirham untuk dijadikan penjara. Rumah ini adalah rumah pertama dalam sejarah Islam yang dikhususkan sebagai penjara secara umum dan Khalifah Umar dikenali sebagai yang pertama melaksanakannya (Ghalib, 2008).

JENIS-JENIS PENAHANAN DALAM ISLAM

Para sarjana Islam membahagikan penahanan kepada dua kategori utama, iaitu:

1. Penahanan Untuk Hukuman

Kategori ini diterapkan selepas keputusan muktamad dibuat oleh pihak yang berautoriti terhadap tertuduh, contohnya hukuman sebat untuk penzina lelaki yang belum berkahwin sebanyak 100 kali sebatan dan penjara selama satu tahun mengikut prinsip *maslahah*. Hukuman seperti ini disebut oleh fuqaha dalam Mazhab Maliki (Ibn Farhun, 1958). Selain itu, Mazhab Hanafi turut memberikan contoh untuk kategori ini, seperti seseorang yang mencederakan individu lain dengan kecederaan yang boleh dimaafkan seperti *qisas*. Mereka dikenakan *ta'widh* (pembayaran pampasan) dan penjara sebagai ganti kepada *qisas*. Begitu juga, penahanan terhadap seorang suami yang bersumpah untuk tidak bergaul dengan isterinya sehingga dia membayar kifaratus tindakannya. Langkah ini bertujuan untuk menghapuskan kemudaratan terhadap isteri (Ibn 'Abidin, 1996). Mazhab Syafie juga memberikan contoh bagi kategori ini, seperti menahan seseorang yang enggan membayar kifaratus nazar, *zihar* atau puasa sehingga dia memenuhi salah satu kewajipan yang disebutkan oleh Imam Syafie (Al-Suyuti, 1994).

2. Penahanan untuk Tujuan Penyiasatan (*Al-Habs Lil Istisag*)

Merujuk kepada *Al-Mausu'ah Al-Fiqhiyyah*, kategori ini bermaksud penahanan yang dilakukan sebelum hukuman dijatuhkan, iaitu pada peringkat menjalankan siasatan terhadap tertuduh. Penahanan ini bertujuan menahan seseorang atau menghalangnya daripada bertindak sewenang-wenangnya semasa proses penyiasatan. Penahanan dalam kategori ini adalah untuk memastikan tertuduh tidak melarikan diri dan bukan untuk pelaksanaan hukuman (Kementerian Wakaf dan Hal Ehwal Agama Kuwait, 1993). Penahanan untuk tujuan penyiasatan ini boleh dibahagikan kepada tiga bahagian, iaitu:

a) Penahanan Disebabkan oleh Tuduhan (*Al-Habs Li Tohmah*)

Menurut para sarjana Islam, tertuduh adalah individu yang didakwa melakukan perbuatan yang dilarang atau jenayah yang mesti dihukum. Dalam keadaan tertentu, tertuduh dibenarkan memberikan bukti untuk membela dirinya, sama ada dalam kes melibatkan

undang-undang hudud, *qisas* atau takzir. Penahanan dalam situasi ini bertujuan untuk siasatan, di mana tuduhan menjadi sebab pembatasan terhadap tindakan seseorang yang disyaki. Ini adalah untuk memastikan sebarang tuduhan terhadapnya, sama ada berkaitan hak Allah atau hak manusia, dapat disiasat dan dibuktikan. Penahanan ini juga dikenali sebagai *preventive detention* (penahanan pencegahan), yang bertujuan untuk membongkar kebenaran di sebalik tuduhan tersebut (Ibn Qayyim, 1989). Ibn Taimiyah (2004) menjelaskan bahawa tuduhan adalah dakwaan terhadap jenayah dan perbuatan yang dilarang yang wajar dihukum ke atas pelaku. Contohnya termasuk tuduhan membunuh, menyekat jalan, mencuri, qazaf atau mencetuskan kekacauan dengan keganasan dan perbuatan salah lain, di mana tertuduh biasanya diberi peluang untuk memberikan bukti.

b) Penahanan Sebagai Langkah Berjaga-jaga (*Al-Habs Lil Ihtiraz*)

Menurut bahasa, berjaga-jaga (*Ihtiraz*) bermaksud menjaga sesuatu dengan berhati-hati (Firuzabadi, 1993). Berdasarkan *Al-Mausu'ah Al-Fiqhiyyah* langkah berjaga-jaga bermaksud melindungi kebaikan umum daripada individu yang berpotensi membawa mudarat, walaupun tanpa tuduhan (Kementerian Wakaf dan Hal Ehwal Agama Kuwait, 1993). Antara contoh penahanan sebagai langkah berjaga-jaga yang disebut oleh fuqaha adalah menahan pelacur wanita dan anak-anak mereka untuk melindungi mereka daripada terus terlibat dalam pelacuran, walaupun mereka bukan daripada golongan yang melakukan keganasan (Al-Kasani, 1986). Langkah ini juga termasuk menahan individu yang berpotensi membahayakan orang lain sebagai langkah untuk mencegah kemudaratan yang mungkin ditimbulkan oleh mereka. Sebagai contoh, Hakim Shurayh menetapkan bentuk penahanan ini melalui tindakannya apabila kes melibatkan tertuduh yang enggan melaksanakan hak-hak yang sepatutnya dibawa kepadanya, beliau akan menahan tertuduh di dalam dewan kehakiman atau di masjid yang menjadi tempat sementara untuk perbincangan, sehingga beliau menyelesaikan kes tersebut. Sekiranya tertuduh memenuhi hak pemilik hak, beliau akan dibebaskan. Jika tidak, beliau akan diperintahkan untuk dipenjarakan (Ibn Muflih, 2004).

c) Penahanan untuk Melaksanakan Hukuman Lain

Penahanan dalam kategori ini dilakukan apabila terdapat halangan sementara pada tertuduh yang menghalang pelaksanaan hukuman yang telah dijatuhkan kepadanya. Contohnya, jika tertuduh sakit dan dijangka sembuh atau seorang wanita yang hamil, menyusukan anak atau berada dalam tempoh nifas, pelaksanaan hukuman akan ditangguhkan sehingga halangan tersebut diselesaikan. Namun, jika terdapat kebimbangan bahawa tertuduh akan melarikan diri sebelum hukuman dilaksanakan, maka penahanan dibenarkan (Ibn Abi Syaibah, 1983).

Dalil bagi kategori ini ialah kisah seorang wanita yang berzina pada zaman pemerintahan Khalifah Umar al-Khattab. Khalifah Umar berhasrat untuk merejam wanita tersebut, namun beliau sedang hamil. Mu'adz berkata kepada beliau "*Jika engkau mempunyai kuasa terhadap wanita itu, engkau tidak mempunyai kuasa terhadap kandungannya.*" Lalu Khalifah Umar menjawab "*Wanita tidak akan dapat melahirkan seseorang sepertimu,*" dan beliau tidak merejam wanita itu (Ibn 'Abidin, 1996). Khalifah Umar tidak memerintahkan penahanan wanita tersebut kerana motivasi agama yang kuat pada zamannya dan wanita itu telah mengaku bersalah, menjadikan kemungkinan untuk

melarikan diri rendah. Namun, jika hakim berpendapat bahawa tertuduh mungkin melarikan diri, maka adalah dibenarkan untuk menahannya sehingga halangan selesai dan hukuman dapat dilaksanakan. Para ulama juga bersetuju bahawa sesiapa yang dikenakan hukuman hudud, kecuali hukuman rejam, akan ditahan selepas setiap hudud dilaksanakan sehingga tubuhnya pulih, agar ia mampu menanggung hukuman berikutnya dengan lebih ringan. Ini kerana pelaksanaan semua hukuman hudud secara serentak boleh memusnahkan tubuh tertuduh, sedangkan tujuan hudud adalah untuk mencegah dan mendidik, bukan untuk membinasakan (Al-Sarkhasi, 1989). Selain itu, fuqaha juga bersetuju bahawa pelaksanaan hukuman sebat akan ditangguhkan bagi orang yang menghadapi halangan, seperti cuaca yang terlalu sejuk atau terlalu panas, untuk mengelakkan risiko kematian. Mazhab Hanafi menetapkan bahawa tertuduh akan ditahan sepanjang tempoh halangan ini (Ibn 'Abidin, 1996).

PERBINCANGAN DAN DAPATAN

PENAHANAN REMAN UNTUK TUJUAN PENYIASATAN DALAM ISLAM

Penahanan reman (*Al-Habs al-Ihtiyati*) termasuk dalam kategori penahanan untuk penyiasatan (*Al-Habs lil Istisqa*). Para fuqaha tidak memberikan definisi khusus mengenai reman tetapi berpendapat bahawa seseorang yang disyaki melakukan jenayah layak untuk ditahan sehingga kedudukannya jelas. Al-Kasani (1986) berpendapat bahawa jika seseorang yang disyaki berada dalam keadaan tidak diketahui sama ada kaya atau miskin dan tidak ada bukti untuk membuktikannya, serta pemiutang meminta agar dia ditahan, maka dia boleh ditahan untuk menentukan keadaannya. Jika dia kaya, dia harus ditahan sehingga membayar hutangnya kerana jelas dia menzalimi pemiutang. Namun, jika diketahui dia miskin, maka dia harus dibebaskan.

Ibn Farhun (1958) pula menjelaskan bahawa jika seseorang disyaki melakukan pembunuhan tidak sengaja, dia boleh ditahan kerana kemungkinan perbuatan itu dilakukan secara sengaja. Oleh itu, tertuduh ditahan untuk mengesahkan tindakannya, seperti kes dengan bukti atau keterangan yang tidak lengkap atau untuk menyiasat saksi yang dapat mengesahkan keadilannya atau memeriksa keadaan tertuduh sama ada dia pernah melakukan jenayah sebelumnya. Para ulama Islam berbeza pendapat tentang kewajaran penahanan reman dan pandangan mereka terbahagi kepada dua golongan:

1. Pendapat Pertama: Sah Penahanan Reman

Majoriti ulama dari mazhab Hanafi, Maliki, Syafie dan Hanbali berpendapat bahawa penahanan reman adalah sah sebagai salah satu kaedah *takzir* dan *ijtihad* hakim. Ibn Habib meriwayatkan daripada Mutarrif bahawa jika seseorang kehilangan hartanya atau menuduh orang asing, orang yang dituduh boleh ditahan sehingga keadaannya disiasat, tetapi tempoh penahanan tidak boleh terlalu lama. Hal ini kerana Nabi Muhammad SAW pernah menahan seorang lelaki yang dituduh mencuri oleh pemilik harta tersebut yang menemani perjalanan lelaki itu (Abu al-Walid al-Baji, 1999). Dalam kitab *Al-Mudawwanah* disebutkan: "*Saya bertanya: Apa pendapatmu tentang seorang lelaki yang menyaksikan lelaki lain minum arak atau berzina dan kemudian berkata kepada hakim: Saya akan membawa saksi lain mengenai perkara itu juga? Dia menjawab: Jika ini berlaku, hakim boleh menahannya.*" (Imam Sahnun, 1994). Pandangan Ibn al-Najjar diperjelaskan oleh Al-Buhuti (2000) bahawa sesiapa yang membawa bukti dan meminta penahanan lawannya atau membawa

saksi dan meminta penahanan lawannya sehingga dia membawa saksi lain, permintaannya boleh diterima.

Jumhur fuqaha merujuk kepada firman Allah SWT yang bermaksud "*Dan antara perempuan-perempuan kamu yang melakukan perbuatan keji (zina), hendaklah ada empat orang saksi di antara kamu (yang menyaksikannya). Kemudian apabila mereka telah memberi kesaksian, maka kurunglah mereka (perempuan itu) dalam rumah hingga sampai ajalnya, atau hingga Allah memberi jalan (yang lain) kepadanya.*" (Surah An-Nisa':15). Berdasarkan ayat ini Allah SWT memerintahkan agar menahan para wanita yang melakukan perzinahan di rumah sekiranya telah diberikan kesaksian yang cukup. Menahan di sini bermaksud mengurung mereka dalam rumah. Perintah ini berlaku pada awal perkembangan Islam sebelum berkembangnya jumlah penjenayah. Setelah jumlah penjenayah meningkat dan dikhuatiri mereka akan melarikan diri, maka disediakanlah penjara untuk mereka. Hal ini menunjukkan kewajaran penahanan reman sebagai langkah keselamatan dan pencegahan.

Di samping itu, firman Allah SWT dalam yang bermaksud "*Wahai orang yang beriman! Apabila salah seorang di antara kamu hampir mati, ketika (dia mahu) berwasiat, hendaklah wasiatnya itu disaksikan oleh dua orang yang adil di antara kamu, atau dua orang lain (yang bukan seagama) dengan kamu, jika kamu dalam perjalanan di muka bumi lalu kamu ditimpa musibah sakit yang membawa kematian. Kalau kamu ragu-ragu tentang kejujuran kedua saksi itu, hendaklah kamu tahan mereka selepas solat.*" (Surah Al-Ma'idah:106). Firman Allah ini adalah pada perintah "*hendaklah kamu tahan mereka selepas solat.*" Dalam konteks ini, solat yang dimaksudkan ialah solat Asar, kerana Nabi SAW menahan Bani Adiy dan Tamim selepas solat Asar untuk memastikan kedua saksi bersumpah atas kesaksian mereka. Penahanan ini berlaku pada waktu tersebut kerana selepas solat Asar adalah waktu yang sesuai di mana aktiviti harian hampir selesai dan orang ramai tidak terlalu sibuk. Pada waktu ini juga para hakim duduk untuk mengadili kes-kes yang perlu diselesaikan, seperti kezaliman dan tuntutan hak. Hal ini menunjukkan bahawa penahanan sementara, khususnya untuk memastikan keadilan dan ketelusan dalam memberi kesaksian, adalah suatu yang telah diterima dalam tradisi perundangan Islam (Al-Maraghi, 1974).

Jumhur fuqaha juga merujuk firman Allah SWT yang bermaksud "*Kemudian timbul fikiran bagi suami perempuan itu, serta orang-orangnya hendak memenjarakan Yusuf sesudah mereka nampak tanda-tanda (yang menghendaki supaya Yusuf dijauhkan) hingga ke suatu masa. Dan masuklah bersama-samanya ke penjara dua orang khadam raja. Salah seorang di antaranya (bertanya kepada Yusuf dengan) berkata: "Sesungguhnya aku bermimpi melihat diriku memerah anggur." Dan berkata pula yang seorang lagi: "Sesungguhnya aku bermimpi melihat diriku menjunjung roti atas kepalaku, yang sebahagiannya dimakan oleh burung." (kemudian keduanya berkata): "Terangkanlah kepada kami akan takbirnya. Sesungguhnya kami memandangkanmu: dari orang-orang yang berbuat kebaikan (untuk umum)." (Surah Yusuf:35-36). Al-Quran menceritakan tentang suatu peristiwa di Mesir pada zaman dahulu, di mana terdapat sebuah penjara yang digunakan untuk menahan individu-individu yang didakwa melakukan kesalahan, seperti kedua pembantu rajayang dicurigai dan dituduh meracuni raja. Peristiwa ini menunjukkan kewajaran penahanan berdasarkan tuduhan, yang mengikut prinsip-prinsip keadilan untuk melindungi proses siasatan dan memastikan keselamatan pihak-pihak yang terlibat (Ibn Kathir, 2002).*

Para jumbuh juga merujuk kepada beberapa hadis sebagai panduan. Diriwayatkan daripada Abu Hurairah ra bahawa beliau berkata, "*Rasulullah SAW telah mengirinkan pasukan berkuda menuju Najd, dan mereka membawa seorang lelaki dari Bani Hanifah yang bernama Thumamah Ibn Uthal. Mereka mengikatnya pada salah satu tiang masjid. Kemudian, Rasulullah SAW keluar menemui Thumamah dan bertanya, "Apa yang ada padamu, wahai Thumamah?" Thumamah menjawab, "Aku berada dalam keadaan baik, wahai Muhammad. Jika engkau membunuhku, engkau membunuh seseorang yang patut dibunuh (kerana kesalahannya). Jika engkau memberi kebaikan kepadaku, engkau akan memberikan kebaikan kepada seseorang yang tahu berterima kasih. Dan jika engkau mahukan harta, mintalah daripadaku."* Rasulullah SAW meninggalkannya, dan selama tiga hari berturut-turut, Thumamah tetap mengulang jawapan yang sama. Setelah itu, Rasulullah SAW memerintahkan supaya Thumamah dibebaskan." (Al-Bukhari, 1997). Peristiwa ini menjadi dalil mengenai kebolehan untuk mengikat dan menahan tawanan, serta hak seseorang untuk menanggukkan penyelesaian terhadap urusan yang belum selesai (Abi Iyyad, 1998). Nabi SAW meninggalkannya selama tiga malam dan Thumamah masih menyatakan perkara yang sama. Kemudian, Nabi SAW memerintahkan agar dia dibebaskan.

Terdapat juga sebuah hadis yang diriwayatkan oleh Abdur Razzaq daripada Ma'mar daripada Bahz Ibn Hakim daripada ayahnya daripada datuknya Muawiyah Ibn Haydah, beliau berkata "*Rasulullah SAW menahan beberapa orang dari kaumnya kerana tuduhan. Lalu, seorang lelaki dari kaumnya datang kepada Nabi yang sedang berkhotbah dan berkata "Wahai Muhammad, mengapa engkau menahan jiran-jiranku?" Rasulullah SAW diam, lalu lelaki itu berkata lagi "Sesungguhnya ada orang yang mengatakan bahawa engkau melarang sesuatu tetapi melakukannya secara diam-diam."* Nabi SAW bertanya, "*Apa yang dia katakan?" Perawi berkata: "Aku terus bercakap di antara mereka dengan kata-kata supaya dia tidak mendengar dan berdoa terhadap kaumnya dengan doa yang menyebabkan mereka tidak berjaya selepas itu, aku terus berbuat demikian sehingga akhirnya Nabi SAW berkata "Bebaskan jiran-jirannya."* (Ahmad Ibn Hanbal, 1999). Hadis ini seperti yang dinyatakan oleh para ulama, bahawa penahanan atas dasar tuduhan sahaja adalah sah. Hadis ini juga menunjukkan sebagaimana yang disebutkan oleh para ulama tentang keabsahan penahanan reman walaupun hanya berdasarkan tuduhan. Hakim yang dilantik untuk menyampaikan hak kepada yang berhak menerimanya berperanan untuk memastikan keadilan, dan apabila orang yang dituntut enggan memenuhi hak penuntut, hakim tidak mempunyai pilihan lain selain memaksanya untuk memenuhi hak tersebut. Dalam konteks ini, penahanan merupakan langkah yang lebih utama berbanding paksaan secara fizikal, kerana penahanan bertujuan untuk memastikan hak ditunaikan tanpa mencederakan pihak yang terlibat (Ibn al-Humam, 1970).

Diriwayatkan oleh Abu Dawud dan Ibn Majah, di mana Harmas Ibn Habib menyatakan: "*Saya membawa seseorang yang berhutang kepada saya kepada Nabi SAW."* lalu Baginda berkata kepada saya, "*Tahan dia*" Kemudian Baginda bersabda, "*Wahai saudara Bani Tamim, apa yang kamu ingin lakukan terhadap tawanan kamu?"* (Abu Dawud, 1993). Peristiwa ini menggambarkan bentuk penahanan pada zaman Nabi Muhammad SAW dan Abu Bakar. Penahanan pada masa itu dilakukan secara tidak formal, tanpa kemudahan khas dan disesuaikan dengan keperluan situasi untuk memastikan keadilan ditegakkan. Diriwayatkan juga oleh al-Bukhari dalam sahihnya daripada Ibn Umar, beliau berkata: "*Rasulullah SAW tiba di Khaibar dan memerangi penduduknya*

sehingga mereka terpaksa berlindung di dalam kubu mereka. Baginda menguasai tanah, tanaman, dan pokok-pokok kurma mereka. Mereka kemudian membuat perdamaian dengan Baginda dengan syarat mereka akan diusir keluar dari Khaibar dan hanya dibenarkan membawa barang-barang yang dapat dibawa oleh kenderaan mereka. Manakala emas, perak dan senjata akan menjadi milik Rasulullah SAW. Mereka juga bersetuju untuk tidak berbohong atau menyembunyikan sesuatu. Jika mereka melanggar syarat tersebut, perjanjian dan jaminan mereka tidak lagi sah." Namun, mereka telah menyembunyikan kulit yang di dalamnya terdapat harta milik Huyayy Ibn Akhtab, yang dibawa ke Khaibar ketika Bani Nadhir diusir keluar. Nabi SAW bertanya kepada bapa saudara Huyayy, "Apa yang terjadi kepada kulit atau harta Huyayy yang dibawa dari Nadhir?" Dia menjawab, "Ia telah habis dibelanjakan untuk keperluan dan peperangan." Nabi SAW kemudian menahan beliau dan berkata, "Perjanjian itu masih baru dan hartanya lebih banyak daripada itu." Hadis ini menunjukkan keabsahan penahanan reman, terutamanya apabila terdapat tanda-tanda dan bukti yang memerlukan penahanan tersebut.

Jumhur juga merujuk kepada *athar* yang diriwayatkan daripada para sahabat. Umar Ibn al-Khattab ra telah memenjarakan al-Hutai'ah kerana mencerca al-Zibriqan Ibn Badr. Beliau dipenjarakan di tempat yang kukuh dan gelap, berbeza dengan tempat-tempat penjara yang ada sebelum zaman Umar al-Farouq. Penahanan ini menunjukkan ketegasan dan kewibawaan Umar dalam menegakkan keadilan, menghindari pengaruh buruk dalam masyarakat (Al-Bukhari, 1997).

Umar juga telah memenjarakan Sabigh kerana bertanya mengenai surah-surah seperti *al-Dhariyat*, *al-Mursalat*, *al-Nazi'at*, dan seumpamanya, serta menyuruh orang ramai untuk cuba memahami maksud yang lebih mendalam tentangnya. Tindakan Sabigh ini dianggap mempunyai unsur fitnah dan boleh membawa kepada kekeliruan dalam akidah umat Islam. Kesalahan Sabigh tidak hanya sekadar bertanya mengenai makna ayat-ayat Al-Quran, tetapi cara dan niat di sebalik pertanyaannya yang menimbulkan keraguan. Beliau dikatakan mempersoalkan ayat-ayat *mutasyabihat* (ayat yang mempunyai makna yang tidak jelas secara zahir dan hanya diketahui maksud hakikinya oleh Allah) dengan niat yang boleh menyesatkan masyarakat. Umar RA memukulkannya berulang kali sebagai hukuman dan mengasingkannya ke Iraq, ada yang mengatakan ke Basrah, sambil menulis surat kepada orang ramai agar tidak bercakap dengannya. Dikatakan bahawa, sekiranya dia datang kepada mereka, walau seratus orang sekalipun, mereka akan menjauhinya. Namun, setelah menerima surat daripada Abu Musa yang menyatakan bahawa Sabigh telah bertaubat dengan sepenuh hati, Umar ra memerintahkan agar dia dibenarkan untuk bergaul dengan orang ramai semula. (Ibn Farhun, 1958).

Uthman Ibn Affan RA turut memenjarakan Sabi' Ibn Harith, seorang pencuri dari Bani Tamim yang juga merupakan seorang pembunuh, yang akhirnya meninggal dunia di penjara. Ali Ibn Abu Talib ra di Kufah juga memenjarakan mereka yang dituduh sehingga mereka mengaku atas kesalahan mereka. Abdullah Ibn Zubair ra di Mekah turut memenjarakan seseorang dan beliau juga memenjarakan 'Arim Muhammad Ibn al-Hanafiyyah kerana enggan memberikan bai'ah kepadanya. Begitu juga dengan penegasan Umar Ibn Abdul Aziz, yang berkata: "Jika suatu barang dijumpai bersama seorang lelaki yang dituduh dan dia berkata, 'Aku membelinya', maka ikatlah dia di penjara dengan ketat, dan jangan lepaskan dia dengan surat daripada sesiapa pun sehingga datang perintah Allah mengenainya" (Ibn Farhun, 1958).

Para jumur juga merujuk kepada ijmak yang bersepakat bahawa majoriti ulama sepakat mengenai keabsahan penahanan reman, dan mereka menganggapnya sebagai sebahagian daripada pelaksanaan politik yang adil, terutamanya apabila tuduhan terhadap seseorang disertai dengan bukti yang kukuh atau apabila terdapat tanda-tanda mencurigakan pada orang yang dituduh, atau jika individu tersebut dikenali sebagai seorang yang buruk rekodnya. Para ulama sepakat bahawa penahanan reman adalah sebahagian daripada politik yang adil, yang merupakan sebahagian daripada syariah dan pelengkapannya (Ibn Qayyim, 1993).

2. Pendapat Kedua: Tidak Sah Penahanan Reman

Sebilangan ulama Hanafi dalam satu riwayat, termasuk dua sahabat Imam Abu Hanifah, Abu Sa'id al-Istakhri daripada mazhab Syafie Ibn Hazm berpendapat bahawa tidak dibenarkan menahan tertuduh kecuali apabila bukti lengkap telah dibuktikan. Jika seseorang tertuduh atau wali meminta penahanan untuk membawa bukti, terdapat keraguan dalam menjawab permintaan tersebut. Dasar pandangan ini adalah riwayat al-Sukuni daripada Abu Abdullah bahawa Nabi Muhammad SAW menahan seorang yang dituduh dalam kes pembunuhan selama enam hari. Jika wali darah membawa bukti, maka kes akan disabitkan. Jika tidak, tertuduh akan dibebaskan (Al-Muhaqqiq al-Hilli, 1970).

Pendapat ini merujuk kepada dalil-dalil dari Al-Quran dan al-Sunnah. Firman Allah SWT yang bermaksud "*Wahai orang yang beriman! Hendaklah kamu menjadi pendukung keadilan, yang menjadi saksi kerana Allah walaupun terhadap dirimu sendiri*" (Surah An-Nisa':135). Sabda Rasulullah SAW pula yang bermaksud "*Menghalangi kekayaan adalah kezaliman*" (Al-Bukhari, 1997). Firman Allah SWT dan hadis Rasulullah SAW ini menegaskan pentingnya keadilan dalam setiap aspek kehidupan. Oleh itu, penahanan yang dilakukan tanpa keadilan adalah suatu bentuk kezaliman. Menghalangi seseorang yang berhak menerima haknya, atau melambatkan pemberian hak tersebut, juga merupakan kezaliman. Begitu juga, meninggalkan orang yang benar-benar muflis tanpa memberi upah adalah suatu tindakan yang zalim dan mewah dan ini tidak dibenarkan dalam Islam. Menjadi kewajiban untuk menunaikan hak-hak mereka yang terzalimi. Jika seseorang menolak untuk menunaikan kewajiban tersebut, padahal dia berkemampuan, maka dia akan dipaksa untuk melakukannya (Ibn Hazm, 1931). Penahanan atau pemenjaraan disebut sebagai bentuk hukuman berat, yang juga dapat dilihat dari kisah Nabi Yusuf AS yang dibebaskan dari penjara sebagai bentuk kebaikan Allah kepadanya. Allah SWT berfirman yang bermaksud "*Dan sesungguhnya, Dia telah melimpahkan kebaikan kepadaku ketika Dia mengeluarkan aku dari penjara*" (Surah Yusuf: 25).

Pandangan ini juga mengemukakan dalil daripada hadis tentang seorang wanita yang mengaku telah berzina kepada Rasulullah SAW. Hadis riwayat Sulaiman Ibn Buraidah, daripada bapanya berkata "*Kemudian seorang perempuan dari qabilah al-Ghamidiyah datang mengadap Rasulullah SAW, Wanita itu berkata: "Wahai Rasulullah! Sucikanlah diri saya." Sabda Rasulullah SAW "Baliklah, beristighfarlah engkau dan bertaubatlah." Wanita itu berkata lagi: "Adakah engkau mahu melakukan kepada saya seperti yang engkau lakukan kepada Ma'iz Ibn Malik?" Rasulullah s.a.w. bertanya: "Apakah masalah engkau?" Wanita itu memberitahu bahawa dia sedang mengandung hasil perbuatan zina. Rasulullah SAW bertanya "Apakah benar?" Wanita itu menjawab: "Ya." Rasulullah SAW bersabda: "Bersalinlah dahulu." Wanita itu dijaga oleh seorang lelaki dari kalangan Ansar sehingga bersalin. Kemudian lelaki itu datang menemui*

Rasulullah SAW memberitahu bahawa wanita itu telah bersalin. Baginda bersabda: "Kita tidak akan merejamnya dan membiarkan anaknya tidak dapat menyusu." Lalu bangun seorang lelaki dari kalangan Ansar dan berkata: "Biar saya uruskan urusan penyusuan, wahai Nabi Allah." Lalu Rasulullah SAW merejam wanita itu" (Al-Nawawi, 1955).

Merujuk kepada peristiwa ini, Rasulullah SAW tidak memenjarakannya, namun memerintahkan seseorang dari kaum Ansar untuk menjaganya sampai dia melahirkan. Hadis ini menunjukkan bahawa Rasulullah SAW tidak memerintahkan penahanan langsung, tetapi membiarkan seseorang mengawasi dan menjaganya (Ibn Hazm, 1931). Adapun daripada catatan sejarah, terdapat riwayat tentang Abdullah Ibn Abu Malik yang menyampaikan kes seorang tertuduh kepada Umar Ibn Khattab RA. Umar RA menolak untuk menahan orang tersebut tanpa bukti yang cukup (Al-Syafie, 1994).

Berdasarkan dalil dan hujah yang diberikan oleh kedua-dua kumpulan pandangan ini, kajian ini mendapati bahawa pendapat yang paling kuat adalah pendapat majoriti fuqaha yang membenarkan penahanan reman. Hal ini disokong oleh bukti bahawa Rasulullah SAW pernah menahan seorang lelaki atas tuduhan jenayah. Al-Khasaf (1977) menyebut "*Sebahagian penduduk Hijaz bertempur dan membunuh salah seorang daripada mereka, lalu Nabi Muhammad SAW menghantar mereka (kepada pihak berkuasa) dan menahan mereka. Oleh kerana tiada penjara pada zaman Nabi SAW dan Abu Bakar, mereka ditahan di masjid atau ruang pintu masuk sehingga Umar membeli sebuah rumah di Mekah dengan harga 4,000 dirham dan menjadikannya sebagai penjara*" (Ghalib, 2008). Ketiadaan tempat penahanan pada zaman Nabi SAW menunjukkan betapa sedikitnya penjenayah pada masa itu dan jenayah tidak meluas. Namun, apabila wilayah negara semakin luas dan bilangan penjenayah meningkat, Khalifah Umar menyediakan tempat penahanan, yang kemudian diikuti oleh para khalifah selepas beliau (Akmaluddin, 1970).

SYARAT, GARIS PANDUAN DAN TEMPOH PENAHANAN REMAN

Islam dikenali dengan pendekatannya yang menyeluruh dan harmoni dalam mengatur segala aspek kehidupan manusia, termasuk hal-hal berkaitan kehidupan, interaksi sosial, undang-undang dan sebagainya (Ibrahim & Sanadi, 2024). Oleh yang demikian, para fuqaha telah menetapkan beberapa syarat sebagai garis panduan penahanan reman, yang mesti dipenuhi oleh pihak berkuasa sebelum menahan seseorang tertuduh. Berikut adalah beberapa garis panduan utama:

1. Tertuduh Mempunyai Tuduhan Tertentu

Tertuduh mesti memiliki tuduhan yang kukuh, iaitu terdapat alasan yang meyakinkan bahawa terdapat bukti kuat terhadapnya untuk membenarkan penahanan reman. Begitu juga, apabila terdapat kemungkinan tuduhan itu benar atau tidak, hakim akan memanggil tertuduh tanpa sebarang perbezaan pandangan dalam kalangan fuqaha. Namun, jika terdapat kejelasan bahawa tertuduh tidak bersalah, terdapat dua pendapat sama ada hakim perlu memanggilnya atau tidak. Al-Tarabulsi (2018) menjelaskan Qadi Abu Yusuf berpandangan bahawa jika seseorang membuat tuntutan terhadap individu lain dan meminta hakim memanggilnya dan hakim tidak mengetahui sama ada tuntutan itu benar atau tidak, hakim akan memanggil individu tersebut berdasarkan *istihsan* (kebijaksanaan). Namun, hakim tidak akan memanggil tertuduh hanya berdasarkan tuduhan, kerana tuduhan itu bersifat kemungkinan semata-mata.

2. Terdapat Bukti (*Al-Bayyinah*) Jenayah dan Prosedur Belum Selesai

Sekiranya hakim memiliki bukti terhadap tertuduh, fuqaha bersetuju bahawa hakim boleh menahan tertuduh sementara berdasarkan kes atau untuk tujuan penyiasatan sehingga hakim memastikan kesahihan dan keadilan bukti tersebut. Majoriti fuqaha, termasuk Abu Yusuf dan Muhammad daripada mazhab Hanafi serta mazhab Syafie dan Hanbali, berpendapat bahawa antara tugas hakim sebelum membuat keputusan dalam kes adalah menyelidik keadilan saksi melalui penilai (*tazkiyah syuhud*), iaitu pembantu hakim. Penilai akan bertanya kepada orang yang mengenali saksi mengenai keadaannya, kerana keadilan adalah syarat menerima keterangan dalam semua hak (Al-Baji, 1999). Proses ini memerlukan masa dan tertuduh akan ditahan sementara sehingga hakim memastikan keadilan bukti dan melengkapkan penyiasatan khas serta prosedur kes bagi mencapai keadilan seperti yang dikehendaki oleh Islam. Di samping itu pihak berkuasa mesti bertindak berdasarkan kebarangkalian yang kuat (*Zan al-Ghalib*) bahawa usaha untuk menggalakkan kebaikan atau mencegah kemungkaran berkemungkinan besar akan mencapai hasil yang diinginkan (Al-Qarafi, 1928).

3. Terdapat Bukti Tidak Langsung (*Al-Qarinah*) Tentang Berlakunya Jenayah

Bukti tidak langsung (*al-qarinah*) merujuk kepada tanda-tanda atau petunjuk yang disimpulkan oleh hakim daripada peristiwa dan keadaan sekeliling (Zayd, 1937). Majoriti fuqaha berpendapat bahawa adalah wajib untuk bertindak berdasarkan bukti tidak langsung ini, yang menjadikannya salah satu garis panduan untuk penahanan reman (Al-Zilaei, 2010). Ibn al-Arabi al-Maliki (2003) menyatakan: "*Hakim harus memberi perhatian kepada tanda-tanda dan petunjuk apabila terdapat percanggahan. Hakim akan membuat keputusan berdasarkan petunjuk yang lebih kukuh untuk menyokong tuduhan.*" Jika tiada bukti jelas seperti luka atau pukulan pada pengadu, tuduhannya terhadap seseorang tidak diterima kecuali dengan bukti yang jelas (Abu Al-Hasan Al-Tusuli, 1998).

4. Membezakan Penahanan Reman dan Penahanan Jenayah

Majoriti fuqaha menyatakan bahawa tidak dibenarkan mencampurkan individu yang ditahan sementara dengan mereka yang ditahan kerana jenayah. Orang yang ditahan reman perlu ditempatkan di penjara khas yang berbeza dengan penjara untuk mereka yang menjalani hukuman. Penahanan reman juga mesti memastikan keperluan asas tertuduh dipenuhi kerana penahanan ini bertujuan untuk pengesahan, bukan hukuman. Ini penting kerana tertuduh mungkin didapati tidak bersalah selepas penyiasatan dan keterangan saksi (Al-Khasaf, 1977).

5. Perintah Penahanan Dikeluarkan oleh Pihak Berkuasa

Al-Mawardi (2000) menjelaskan bahawa pihak yang layak mengeluarkan perintah penahanan adalah kerajaan atau hakim.

6. Penahanan di Tempat Khas

Tertuduh mesti ditahan di tempat khas sehingga kedudukannya jelas. Tidak dibenarkan menyeksa atau mengganggu tertuduh secara sewenang-wenangnya. Tempat penahanan mesti luas untuk membolehkan tertuduh berwuduk dan solat serta tidak menjejaskan kesihatannya (I'marah, 1998).

Berhubung dengan tempoh penahanan reman, majoriti fuqaha berpendapat bahawa tidak ada had minimum untuk tempoh penahanan reman. Jika ternyata bahawa orang yang dituduh adalah tidak bersalah kepada pihak pendakwa atau hakim, maka dia harus dibebaskan dari tahanan

dengan segera, walaupun dia hanya ditahan untuk beberapa minit sahaja (Al-Kasani, 1986). Manakala, para fuqaha berbeza pendapat mengenai tempoh maksimum penahanan reman. Pandangan pertama yang terdiri daripada Mazhab Maliki, Hanbali dan sebahagian Hanafi berpendapat bahawa tempoh penahanan reman ditentukan berdasarkan keadaan orang yang dituduh. Jika orang yang dituduh adalah orang yang adil, maka penahanannya tidak boleh melebihi satu atau dua atau tiga hari. Jika orang yang dituduh tidak diketahui keadaannya, dia ditahan sehingga keadaan sebenarnya jelas. Jika orang yang dituduh terkenal dengan kefasikan dan kerosakan, hakim boleh memanjangkan tempoh penahanan mengikut keperluan kes dan untuk mencapai keadilan. Beberapa fuqaha berpendapat bahawa dalam kes ini, penahanan boleh dipanjangkan sehingga mati (Al-Tarabulsi, 2018). Pandangan kedua dari Mazhab Hanafi menetapkan bahawa tempoh maksimum penahanan reman adalah antara empat hingga enam bulan. Sebahagian daripada Hanafi dalam riwayat menetapkan tempoh maksimum penahanan reman adalah satu bulan (Al-Marghinani, 2019). Sebahagian Syafie berpendapat bahawa tempoh maksimum penahanan reman adalah antara satu hingga enam bulan (Al-Mawardi, 2000). Selanjutnya, pendapat ketiga yang dikemukakan oleh sebahagian mazhab Hanafi dan Mazhab Syafie pula memberikan kuasa kepada hakim untuk menentukan tempoh penahanan reman (Al-Marghinani, 2019; Al-Mawardi, 2000).

PENAHANAN REMAN BAGI SIASATAN KES JENAYAH DI MALAYSIA

Penahanan reman merujuk kepada halangan yang signifikan terhadap kebebasan peribadi individu semasa proses pra-perbicaraan, yang disokong oleh perlindungan undang-undang baik di peringkat nasional mahupun antarabangsa. Penahanan ini secara prinsipnya dibenarkan berdasarkan keperluan untuk melaksanakan langkah-langkah pencegahan dalam kerangka undang-undang jenayah. Selain untuk tujuan siasatan, penahanan reman juga mengaplikasi amalan menahan individu dalam tahanan sementara menunggu perbicaraan, yang merupakan pelanggaran yang signifikan terhadap kebebasan peribadi dalam undang-undang jenayah (Čentés et al., 2024). Penahanan reman berkait rapat dengan hak asasi manusia, termasuk kebebasan peribadi dan anggapan tidak bersalah (Sakowicz, 2022). Badan hak asasi manusia antarabangsa telah mengkritik amalan penahanan reman, di mana keadaan sering kali menyerupai kurungan bersendirian (Lönqvist, 2024). Dengan mengambil kira hak asasi terhadap kebebasan dan anggapan tidak bersalah, suspek atau tertuduh hanya boleh dinafikan kebebasan mereka jika benar-benar diperlukan untuk memastikan kelancaran proses jenayah atau untuk mencegah pengulangan kesalahan (Ashford et al., 2024).

Berpandukan kepada Perlembagaan Persekutuan, jika seseorang ditahan, pihak penguatkuasa atau polis hanya boleh menahan individu tersebut sehingga 24 jam untuk membantu dan melengkapkan siasatan. Selepas tempoh 24 jam, jika pihak penguatkuasa percaya bahawa suspek tidak bersalah, mereka mesti membebaskan individu tersebut. Walau bagaimanapun, perintah penahanan reman boleh diberikan jika pihak penguatkuasa berpendapat bahawa siasatan tidak dapat diselesaikan dalam tempoh 24 jam. Seksyen 117 Akta Kanun Tatacara Jenayah (Akta 593) adalah peruntukan undang-undang yang membenarkan penahanan suspek untuk tempoh lebih daripada 24 jam (Arunagiri et al., 2022). Peruntukan ini juga menggariskan prosedur dan syarat untuk penahanan reman di Malaysia.

Majistret perlu memastikan terdapat alasan yang munasabah untuk mempercayai bahawa reman diperlukan bagi tujuan siasatan. Polis mesti memberikan fakta dan alasan jelas mengapa reman diperlukan, seperti untuk mendapatkan bukti tambahan, melengkapkan siasatan forensik

atau menjejaki saksi penting. Majistret mempunyai kuasa sama ada untuk meluluskan atau menolak permohonan reman berdasarkan bukti yang dikemukakan oleh polis. Jika permohonan diluluskan, perintah reman akan dikeluarkan dan suspek akan ditahan di penjara atau lokap polis untuk tempoh yang ditetapkan. Majistret juga boleh mengenakan syarat tertentu, seperti membenarkan suspek berjumpa peguam atau keluarga, serta mempertimbangkan keadaan peribadi suspek seperti kesihatan dan umur sebelum membuat keputusan.

Walaupun reman diperlukan bagi tujuan siasatan, terdapat laporan penyalahgunaan perintah reman oleh pihak berkuasa atas motif yang tidak selari dengan tujuan asalnya. Akibatnya, suspek yang berada dalam tahanan sering terdedah kepada ancaman dan penyeksaan, termasuk pemukulan yang merupakan pelanggaran serius terhadap hak asasi manusia (Arunagiri et.al., 2022). Amalan reman bersiri (*chain remand*) di bawah undang-undang semasa dianggap sah, namun penggunaannya yang berlebihan boleh membawa kepada penyalahgunaan hak asasi manusia atas alasan keselamatan negara atau kepentingan masyarakat. Kes seperti *Datuk Seri Khalid Abu Bakar & Ors v N. Indra Nallathamby & Anor* [2014] 9 CLJ 15 menimbulkan perdebatan hangat mengenai kematian suspek dalam tahanan dan pelanggaran hak asasi manusia secara serius. Dalam kes *Hassan Marsom & Ors v. Mohd Hady Ya'akop* [2018] 7 CLJ 403, terdapat bukti bahawa responden diseksa dan didera semasa dalam tahanan reman, termasuk dilucutkan pakaian, dipukul dan matanya ditutup oleh pegawai polis, walaupun dia menafikan penglibatan dalam insiden tersebut. Isu seperti ini amat serius dan tidak boleh diabaikan.

Penahanan reman juga memberi pelbagai kesan negatif terhadap suspek dari aspek emosi, sosial dan politik. Sebagai contoh, suspek kehilangan kebebasan dan akses kepada keluarga, kesihatannya sering merosot akibat keadaan tahanan yang tidak memadai dan dia juga boleh kehilangan pekerjaan, sumber pendapatan, serta sokongan kepada tanggungan keluarga. Aspek kesihatan individu perlu diberi perhatian dan dijaga kerana ia adalah hak asasi manusia (Zainudin et. al., 2021). Satu kajian menunjukkan bahawa sehingga satu pertiga daripada tahanan di seluruh dunia berada dalam penahanan pra-perbicaraan, dengan ramai di antaranya mengalami masalah kesihatan mental seperti gangguan emosi kesan psikologi akibat penahanan reman memerlukan reformasi untuk menangani keperluan khusus golongan ini (Andrade et al., 2022).

JUSTIFIKASI KEPERLUAN KEPADA PENAHANAN REMAN BAGI KES JENAYAH SYARIAH

Senarai Negeri di bawah Perlembagaan Persekutuan Malaysia jelas memperuntukkan kuasa kepada Badan Legislatif Negeri untuk menggubal undang-undang berkaitan hukum Syarak dan undang-undang diri dan keluarga bagi orang yang menganut Islam. Antara enakmen berkaitan ialah Enakmen Tatacara Jenayah Syariah (Mohd Sabirin et al., 2024). Enakmen Tatacara Jenayah Syariah dirangka dengan merujuk kepada Akta 593 dan disesuaikan dengan prinsip Syariah. Walau bagaimanapun, terdapat beberapa kekurangan yang ketara, khususnya peruntukan peruntukan undang-undang yang jelas mengenai penahanan reman. Lakuna ini melibatkan tahanan melebihi 24 jam dalam Enakmen Tatacara Jenayah Syariah (Abd Rahim et al., 2018). Kekurangan ini juga melibatkan penahanan terhadap kanak-kanak, di mana tiada peruntukan undang-undang atau Prosedur Operasi Standard (SOP) yang tersedia. Kanak-kanak yang menjadi suspek atau pesalah berhak menerima layanan khas yang menghormati maruah mereka dan mengambil kira kerentanan mereka. Prosedur jenayah pra-perbicaraan atau penahanan terhadap kanak-kanak perlu mengambil kira usia muda dan sensitiviti mereka, serta membezakannya daripada orang dewasa (Yusof, 2024).

Salah satu sebab utama ketiadaan peruntukan penahanan reman dalam Enakmen Tatacara Jenayah Syariah adalah kenyataan bahawa keterangan yang diperoleh semasa soal siasat terhadap suspek tidak diterima sebagai bukti di mahkamah. Ini menimbulkan persoalan tentang keperluan penahanan reman jika kenyataan tersebut tidak boleh digunakan. Selain itu, terdapat pandangan bahawa penahanan reman tidak dapat dilaksanakan kerana ketiadaan kemudahan atau ruang yang khusus untuk tujuan tersebut (Rahim et.al., 2018). Namun, alasan ini tidak relevan kerana siasatan tetap boleh dijalankan ke atas suspek dan saksi bagi membantu pihak berkuasa agama mendapatkan bukti yang diperlukan. Isu ketiadaan tempat khas juga boleh diselesaikan jika peruntukan reman dimasukkan ke dalam undang-undang.

Desawarsa ini, isu masalah sosial dan kelemahan akidah dalam kalangan umat Islam sering menjadi perbincangan dan polemik dalam masyarakat. Kesan dari perkara ini memberikan impak yang besar kepada masyarakat serta membawa kepada pelbagai gejala sosial dan kelemahan dalam penguasaan ilmu agama dalam kalangan umat Islam pada hari ini (Mohd Noor & Mohd Mokhtar, 2021). Ia juga memberikan impak kepada peningkatan jenayah syariah. Oleh itu, penahanan reman memainkan peranan penting untuk memastikan proses siasatan berjalan lancar dan hukuman dapat dilaksanakan apabila tertuduh didapati bersalah. Penahanan reman juga membolehkan pihak berkuasa menahan suspek buat sementara waktu, terutamanya jika suspek dianggap membahayakan keselamatan awam, pihak yang terlibat atau proses siasatan yang sedang berjalan, atau jika terdapat risiko suspek melarikan diri. Menurut undang-undang, penahanan reman mesti dilakukan di lokasi yang telah digazetkan untuk tujuan tersebut dan dalam tempoh yang ditetapkan oleh undang-undang bagi suspek yang disyaki melanggar undang-undang jenayah (Shariff, 2012). Proses siasatan amat penting kerana ia berkait rapat dengan pengumpulan bukti, yang memainkan peranan penting dalam memastikan keadilan tercapai (Saifuddin et.al., 2024).

Dalam konteks penguatkuasaan undang-undang syariah, siasatan yang lengkap dan mengandungi semua bukti yang diperlukan adalah asas kepada pelaksanaan hukuman jenayah syariah secara efektif. Dalam prosiding litigasi, keadilan dicapai berdasarkan bukti yang dikemukakan dalam prosiding kehakiman. Bukti tersebut adalah penting dalam membantu hakim mencari kebenaran dan menjatuhkan hukuman yang adil dan saksama (Saifuddin et. al., 2020). Selain itu, penahanan reman dapat mengelakkan kehilangan bukti penting semasa tempoh soal siasat jika suspek dibebaskan. Oleh yang demikian adalah penting untuk mengelakkan kehilangan bukti penting yang boleh berlaku semasa tempoh soal siasat jika suspek dibebaskan terlalu awal. Jika suspek dibenarkan bebas, terdapat risiko bukti boleh dimusnahkan atau diubah oleh pihak tertentu. Penahanan reman juga bertujuan melindungi masyarakat daripada bahaya yang mungkin ditimbulkan oleh suspek serta mencegah suspek daripada melarikan diri ('Ali, 2011). Pembebasan suspek sebelum siasatan selesai boleh menyebabkan masyarakat terdedah kepada ancaman yang tidak diingini. Penahanan reman juga berfungsi untuk mencegah suspek daripada melarikan diri. Dalam beberapa kes, terdapat kemungkinan suspek akan cuba mengelakkan tindakan undang-undang dengan melarikan diri, dan penahanan reman memastikan mereka kekal berada di bawah kawalan pihak berkuasa sehingga proses siasatan dan pendakwaan selesai. Secara keseluruhannya, penahanan reman bukan hanya untuk memastikan keadilan, tetapi juga untuk memberi ruang kepada pihak berkuasa melengkapkan siasatan dengan teliti dan mengelakkan sebarang gangguan yang boleh menghalang proses perundangan.

Ketiadaan peruntukan berhubung dengan penahanan reman merupakan satu kelompondan besar apabila Mahkamah Syariah tiada panduan serta tiada bidang kuasa dalam menangani kes sekiranya siasatan tidak dapat dilaksanakan dalam tempoh 24 jam. Penahanan lanjut yang diberikan kepada pegawai siasatan untuk melengkapkan siasatan tanpa had masa juga membawa

kepada penahanan yang tidak sah dan melanggar hak asasi Orang Yang Disyaki (OYDS) seperti dalam kes *Abdul Kahar Ahmad & Ors v. Jabatan Agama Islam Selangor & Ors* [2022] 10 CLJ. Selain daripada itu, dalam kes yang sama kelompongan ini turut membawa kepada penafian hak-hak OYDS yang lain. Sebagai contoh, penahanan reman tanpa peruntukan yang jelas boleh mengakibatkan penafian hak untuk diwakili dan dibela oleh peguam semasa perintah penahanan diberikan. Ini bercanggah dengan prinsip asas keadilan yang menjamin hak setiap individu untuk mendapatkan pembelaan sewajarnya. Selain itu, hak anggapan tidak bersalah OYDS sehingga dibuktikan sebaliknya juga diabaikan sekiranya penahanan dibuat melebihi tempoh yang munasabah. Dalam kes sedemikian, penahanan reman boleh dilihat sebagai satu bentuk penghukuman terhadap OYDS tanpa disabitkan kesalahan secara sah di sisi undang-undang.

Selain itu, ketiadaan peruntukan yang jelas bagi menentukan had masa penahanan membawa kepada ketidakpastian dalam pelaksanaan undang-undang. Jika pegawai siasatan dibenarkan menahan suspek tanpa batasan waktu, ini boleh membuka ruang kepada penyalahgunaan kuasa dan penahanan yang sewenang-wenangnya. Oleh itu, adalah penting untuk menetapkan tempoh penahanan yang jelas serta mewujudkan mekanisme kawalan yang memastikan hak asasi OYDS tidak dicabuli. Hak asasi ini perlu diperlihara agar tiada mana-mana pihak seperti pihak yang menyokong aliran liberal berpeluang untuk mengkritik perundangan syariah terutamanya berkaitan penahanan reman (Ismail & Haji Hassan, 2021). Penahanan reman yang melebihi had munasabah tanpa proses perundangan yang jelas boleh diklasifikasikan sebagai tindakan yang tidak berperlembagaan dan bertentangan dengan prinsip keadilan yang termaktub dalam Perlembagaan Persekutuan.

KESIMPULAN

Penahanan reman memainkan peranan yang amat penting dalam membantu penguatkuasaan undang-undang Syariah, khususnya untuk mempercepatkan proses siasatan dan memastikan keadilan ditegakkan dengan tuntas. Oleh yang demikian, peruntukan berkaitan penahanan reman untuk tujuan penyiasatan perlu diperuntukkan di dalam Enakmen Tatacara Jenayah Syariah di setiap negeri. Langkah ini sangat relevan dalam menangani kes-kes yang kompleks dan serius, seperti isu penyebaran ajaran sesat yang semakin membimbangkan di Malaysia, di mana siasatan yang mendalam, bukti yang kukuh dan tempoh siasatan yang mencukupi adalah sangat diperlukan. Paling utama, penahanan reman adalah dibenarkan menurut pandangan Islam, seperti yang disokong oleh pandangan terkuat para fuqaha, yang membenarkan penahanan reman demi tujuan penyiasatan. Walau bagaimanapun, peruntukan undang-undang yang akan digubal harus menetapkan tempoh yang munasabah serta mematuhi syarat dan garis panduan yang telah ditetapkan oleh hukum syarak. Penahanan reman tidak boleh sama sekali disalahgunakan untuk tujuan penganiayaan atau penyalahgunaan kuasa. Sebaliknya, ia perlu dijalankan dengan penuh integriti bagi menjamin hak dan maruah suspek sentiasa dipelihara. Di samping itu, peruntukan yang dicadangkan mesti mengambil kira kebajikan suspek, termasuk penyediaan kemudahan penahanan yang sesuai serta memastikan tiada unsur gangguan fizikal, mental atau emosi sepanjang tempoh penahanan. Dengan memastikan penahanan reman dilaksanakan secara beretika dan selaras dengan prinsip keadilan Islam, ia bukan sahaja memperkuat sistem perundangan syariah, tetapi juga meningkatkan keyakinan masyarakat terhadap keadilan dan ketelusan institusi agama dalam mengendalikan kes jenayah syariah.

PENGHARGAAN

Ucapan penghargaan diberikan kepada Geran GGPM-2023-006 dan Fakulti Undang-undang, Universiti Kebangsaan Malaysia kerana membiayai penerbitan artikel ini.

SUMBANGAN PENGARANG

Semua penulis bersama-sama menyumbang kepada pengumpulan dan penganalisisan data serta penulisan artikel ini.

RUJUKAN

- Abd Rahim, F. S., Yusof, W., & Ismail, N. 2018. Justifikasi Keperluan Penahanan Reman Menurut Perundangan Islam dan Sivil. *Jurnal Fiqh*, 15(1), 87-116.
- Abdul Hamid, I. 1998. *Domanat al-Muttaham*. Algeria: Dar Al-Muhammadiyah Al-Amah.
- Abdul Kahar Ahmad & Ors v. Jabatan Agama Islam Selangor & Ors [2022] 10 CLJ.
- Abi 'Iyyad, 'I.M. 1998. *Ikmal al-Mu'allim Bi Fawaid Muslim*. Mesir: Dar al-Fawa'.
- Abu al-Walid, A.B. 1999. *Al-Muntaqa Syarh Al-Muwatta Imam Malik*. Lebanon: Dar al-Kutub 'Ilmiyyah.
- Abu Daud, S. 1993. *Sunan Abi Daud*. Kaherah: Matba'ah Al-Tazi.
- Ahmad Ibn Hanbal. 1999. *Musnad Ahmad Ibn Hanbal*. Beirut: Dar al-Hikmah, Beirut.
- Akmaluddin, A. 1970. *Al- 'Inayah Syarh al-Hidayah*. Mesir: Maktabah Mustafa al-Babi al-Halabi.
- Akta Kanun Tatacara Jenayah (Akta 593).
- Al-Baihaqi, A.-B. A. 2003. *Al-Sunan Al-Kubra*. Beirut: Dar Kutub Al-'Ilmiyyah.
- Al-Baji, A.-B. 1999. *Al-Muntaqa Syarh Al-Muwatta*. Lebanon: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Al-Buhuti, M. 2000. *Syarh Muntafa al-Iradat*. Beirut: Muassasah al-Risalah.
- Al-Bukhari, A. A. M. 1997. *Sahih Al-Bukhari ma' Hashiyat Al-Sindi*. Beirut: Maktabah Al-'Asriyyah.
- Al-Fayyumi, A. M. 1977. *Misbah Al-Munir*. Kaherah: Dar Al-Ma'arif.
- Al-Hakim. 1968. *Al-Mustadrak Ala Al-Sahihain*. Beirut: Dar Al-Fikr.
- Al-Kasani, A. A. A. B. 1986. *Bada'i Al-Sana'i*. Lebanon: Dar Kutub 'Ilmiyyah.
- Al-Khasaf, H. O. 1977. *Syarh Adab al-Qadi*. Baghdad: Dar al-'Arabiyyah.
- Al-Maraghi, A. M. 1974. *Tafsir al-Maraghi*. Beirut: Dar al-Fikr.
- Al-Marghinani, B. 2019. *Al-Hidayah Syarh Bidayah*. Medina: Dar Al-Siraj.
- Al-Mausu'ah Al-Fiqhiyyah. 1993. Kuwait: Wizarah Al-Aqwqaf wa Al-Syu'un Al-Islamiyyah.
- Al-Mawardi, A. A. 2000. *Al-Ahkam Al-Sultaniyah*. Kaherah: Mutafa al-Babi al-Halabi.
- Al-Muhaqqiq al-Hilli. 1970. *Syaraei' al-Islam fi Masail Al-Halal wa Al-Haram*. Iran: Muassasah Imam a-Khoei.
- Al-Nawawi, A. Z. M. Y. I. S. 1955. *Sahih Muslim bi Sharh Al-Nawawi*. Beirut: Dar Ihya' Al-Kutub Al-'Arabiyyah.
- Al-Qarafi. 1928. *Al-Faroq*. Mesir: Matba'ah Isa Al-Halbi.
- Al-Sarkhasi, M. I. A. A. S. A. B. 1989. *Al-Mabsut*. Beirut: Dar Al-Ma'rifah.
- Al-Shafie, M. I. 1994. *Musnad al-Shafi'i*. Beirut: Dar al-Hidayah.
- Al-Suyuti, J. 1998. *Al-Asybah wa Al-Nazair*. Beirut: Dar Al-Kutub Al-'Ilmiyyah

- Al-Tarabulsi, A. H. A. H. K. 2018. *Mu'in Al-Hukkam Fi-Ma Yataraddadu Bayna Al-Khasmayn Min Al-Ahkam*. Damascus: Dar al-Qalam.
- Al-Tusuli, A. H. 1998. *Al-Bahjah fi Sayrh Al-Tuhfah*. Beirut: Dar Kutub Al-'Ilmiyyah.
- Al-Zilaei, U. A. 2010. *Tabyin al-Haqa'iq*. Mesir: Matba'ah al-Amiriyyah Al-Kubra.
- Andrade, J., Neto de Sousa, M. F., Gonçalves, R. A., & Castro-Rodrigues, A. 2022. Remand Prisoners' Specific Needs: A Systematic Review. *Journal of Police and Criminal Psychology*. 38, 942-955.
- Arunagiri, S., Rajamanickam, R., Samsudin, I. S., & Zahir, M. Z. M. 2022. Legal issues related to remand in Malaysia. *Malaysian Journal of Social Sciences and Humanities*, 7(10), 1-17. <https://doi.org/10.47405/mjssh.v7i11.1984>
- Ashford, M., Branston, G., & Redhouse, N. 2024. *Remand to Youth Detention Accommodation*. United Kingdom: Oxford University Press.
- Bahnasi, A. F. 1983. *'Uqubah fi Islam*. Kaherah: Dar Al-Syuruk.
- Čentěš, J., & Beleš, A. 2024. Preventive Detention on Remand in Pre-Trial Proceedings from the Point of View of Theory and Practice. *Bratislava Law Review*, 8(2), 93-110. <https://doi.org/10.46282/blr.2024.8.2.882>
- Datuk Seri Khalid Abu Bakar & Ors v N. Indra Nallathamby & Anor [2014] 9 CLJ 15.
- Deepan Mahajan v Director of Enforcement (1991) Cr LJ 1124.
- Firuzabadi, 1989, 1993. *Kamus al-Muhit*. Mesir: Maktabah Al-Tijariyyah.
- Ghalib, A. K. 2008. *Awliyat al-Faruq Fi al-Idarah wa al-Qada'*. Mesir: Dar al-Wafa'.
- Hassan Marsom & Ors v Mohd Hady Ya'akop [2018] 7 CLJ 403.
- Ibn 'Abidin, M. A. 1996. *Hasyiah Ibn 'Abidin*. Kaherah: Matba'ah Mustafa al-Halabi.
- Ibn Abi Syaibah, A. B. A. A. 1983. *Al-Mussannaf Ibn Abi Syaibah*. Lebanon: Tauzi' al-Maktab al-Islami.
- Ibn Al-Humam, K. D. M. 1970. *Fath al-Qadir*. Mesir: Mustafa Al-Babi Al-Halabi.
- Ibn Arabi, A. B. M. 2003. *Ahkam al-Quran*. Beirut: Dar Kutub Al-'Ilmiyyah.
- Ibn Farhun, I. A. 1958. *Tabsirah Al-Hukkam*. Kaherah: Matba'ah Mustafa al-Halabi.
- Ibn Hazm, A. M. 'A. A. 1931. *Al-Muhalla*. Mesir: Matba'ah Al-Muniriyyah.
- Ibn Kathir, A. F. 'I. A.D. 2002. *Tafsir al-Quran al-'Azim*. Kaherah: Dar Al-Hadis.
- Ibn Qayyim al-Jawziyyah, M. A. B. 1989. *Al-Turuq Al-Hukmiyyah*. Damascus: Maktabah Dar Al-Bayan.
- Ibn Qayyim al-Jawziyyah, M. A. B. 1993. *Ilam al-Muwaqfi'in*. Dar al-Hadis, Kaherah.
- Ibn Taimiyyah, T. A. A. 2004. *Majmuk' Fatawa Ibn Taimiyyah*. Saudi Arabia: Tab'ah al-Mushaf al-Syarif.
- Ibnu Muflih, S. A. D. A. 2004. *Al-Furu'*. Jordan: Dar Afkar Dauliyyah.
- Ibrahim, M., & Sanadi, F.H. 2024. Liberal Muslim Interpretation of Islamic Shari'a: An Analysis. *Akademika*, 94(1), 14-25.
- Imam Sahnun, A.A. 1994. *Al-Mudawaanah Al-Kubra*. Lebanon: Dar al-Kutub 'Ilmiyyah.
- Ismail, I., & Haji Hassan, A.M. 2021. Pemikiran Sisters in Islam dan Hak Asasi Manusia. *Akademika*, 91(1), 151-164.
- King, S., Bamford, D., & Sarre, R. 2008. The remand strategy: Assessing outcomes. *Current Issues in Criminal Justice*, 19(3), 327-344.
- Lönnqvist, E. 2024. The politics of pretrial detention: Mapping the development of Swedish remand policy. *Punishment & Society*, 1-22.
- Mohd Noor, A.Y., & Mohd Mokhtar, A. 2021. Sains Tauhidik: Kolaborasi Ilmu antara Al-Qur'an dan Sains Moden. *Akademika*, 91(2), 167-176.

- Mohd Sabirin, N.A., Mohd Shariff, A.Z., & Yahya, M.A. 2024. Penggubalan Undang-undang Jenayah Syariah di Malaysia: Analisis ke atas Kekaburan Bidang kuasa Parlimen dan Dewan Undangan Negeri. *Akademika*, 94(2), 346-360.
- Nizam, A. 1998. *Al-Fatawa Al-Hindiyyah*. Beirut: Dar Kutub Al-'Ilmiyyah.
- Rahim, F. S. A., Yusof, W., & Ismail, N. 2018. Justification of the need for remand detention according to Islamic and civil jurisprudence. *Journal of Fiqh*, No. 15, 87-116.
- Sa'leedy, A. 2011. Different cases of imprisonment in Islam. *Journal of Faculty of Law and Political Science (FALL)*, 41(3), 185-199.
- Saifuddin, S., Mohd Shariff, A.A., Md Said, M.H., Rajamanickam, R., & Tg. Zainudin, T.N.A. 2020. Pemakaian Beban dan Darjah Pembuktian dalam Kes Jenayah Syariah di Malaysia: Suatu Analisis. *Akademika*, 90(1), 87-98
- Saifuddin, S., Tajuddin, H. H. A., Yahya, M. A., Rahman, M. R. A., & Hashim, F. Y. 2024. Examining The Application of Standard of Proof in Criminal Cases: A Comparative Analysis of Islamic Law And Common Law In Malaysia. *Malaysian Journal Syariah and Law*, 12(1), 11-22. <https://doi.org/10.33102/mjssl.vol12no1.491>
- Sakowicz, A. 2022. The Impact of The Case Law of The Constitutional Tribunal on The Standard of Detention on Remand in Poland. *Revista Brasileira de Direito Processual Penal*, 8(1), 47-84.
- Shariff, A. A. 2012. *Prosedur Siasatan dan Pendakwaan Jenayah Syariah: Lakuna Dalam Peruntukan Undang-Undang Jenayah Syariah Di Malaysia*. (Tesis PhD). Fakulti Undang-undang, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Sirruhu, I. S., Samsudin, R., Rajamanickam, R., & Nordin, R. 2022. Roles of Human Rights Bodies on Chain Remand Complaints in Malaysia. *Cogent Social Sciences*, 8(1), 1-18. <https://doi.org/10.1080/23311886.2022.2095079>
- Yusof, W. 2024. A Pre-Trial Standard Operation Procedure for Children in Conflict With Shariah Criminal Law in Malaysia. Samarah: Jurnal Hukum Keluarga dan Hukum Islam, 8(1), 126-143. <https://doi.org/10.22373/sjhh.v8i1.16097>
- Zaid, F. 1937. *Hujiah al-Qarain fi Qanun Wa Shariah*. Mesir: Al-Azhar.
- Zainudin, T. N. A. T., Zahir, M. Z. M., Shariff, A. A. M., Rajamanickam, R., Chin, O. T., Rahman, Z. A., Nor, N. H. M., Sulaiman, S., Bidin, A., Musa, M. K., & Salleh, K. 2021. Legal Exploration of Right to Health. *Pertanika Journal of Social Sciences and Humanities (JSSH)*, 29(2), 221-232. <https://doi.org/10.47836/pjssh.29.s2.15>

Suhaizad Saifuddin (Penulis koresponden)
Fakulti Undang-Undang
Universiti Kebangsaan Malaysia 43600 Bangi, Selangor, Malaysia
Emel: suhaizad@ukm.edu.my

Hanifah Haydar Ali Tajuddin
Fakulti Undang-Undang
Universiti Kebangsaan Malaysia 43600 Bangi, Selangor, Malaysia
Emel: hanifahhaydar@ukm.edu.my

Fatimah Yusro Hashim
Fakulti Undang-Undang
Universiti Kebangsaan Malaysia 43600 Bangi, Selangor, Malaysia
Emel: wardatun@ukm.edu.my